

MAGYAR ELBESZÉLŐK

Török Gyula

A zöldköves gyűrű

Regény

Első rész

Terka megállott a magas, fehér ajtó előtt, belesett a kulcslyukon, hallgatódzott egy kicsit, azután óvatosan kopogott vörös ujjaival. Az ajtó mögül semmiféle válasz sem hallatszott. A ház gondozója, az öregedő cseléd, visszafojtott lélegzettel figyelt egypár pillanatig, de csak a gyermekek lármáját hallotta a harmadik szobából.

- Pedig egészen bizonyos, hogy itt van - fontoskodott magában -, az előbb láttam a botját meg a kalapját.

Még egyszer kopogott, most már nyomatékosabban, de a várva várt bebocsátó ige most sem hangzott el. Ugyanebben a pillanatban megújult és megerősödött a diadalmas ordítások, éles gyermeksikoltások lármája, és Terka, azzal a gondolattal, hogy lesz, ami lesz, megnyomta a kék üvegkilincset. A sötét szobában ott ült az ablaknál, akit keresett. A bútorok barna árnyékokba burkolódzva húzódtak meg a homályban. Csak a csillár kristályprizmái csillogtak bágyadtan a sarki fűszeresbolt lámpáinak felvetődő fényében. Az ablaknál ülő férfi arcéle és fekete alakja a finom csipkefüggönyön át nézve is élesen rajzolódott a félig-meddig világos ablaktábla négyszögébe. Mikor a cseléd belépett, meg sem mozdult: a túlsó utcásor félénken pislogó petróleummécsesét nézte fáradt tekintettel.

- Tekintetes úr! - mondta Terka, és tisztességtudóan megállott az ajtóban. - Nem bírok én már a kisasszonyokkal meg az Anti úrfival. Fölfordítják az egész házat, most meg széttörték azt az üvegizét az ablakba, oszt a kénesővel játszadoznak...

A szobában teljes csend uralkodott: akihez ezt a súlyos panaszt intézték, nem fordult meg. Csak a tekintetét emelte át a sáros utcán, és a petróleumlámpa helyett most már a párkányon elnyújtott, hosszú kezeit nézte. Egyetlenegy gyűrű zavarta meg csupán a finom, keskeny kezek harmóniáját. A sejtelmes, sárga fényű foglalatban hatalmas, ovális kő sötétlett. Ezt a követ nézegette a hallgatag férfi. Amint félrefordította egy cseppet a keze fejét, a sima kövön vésett rajzok, apró cirádák tűntek elő. A cirádák között ovális mező, és ebben a mezőben egy kardot szorongató ököl meg egy pici csillagocská. A mező felett pedig két csillag szór fényt az ököl és kard mására. Napjában százszor is megnézhetette ezt a gyűrűt, ismerte is bizonyára minden erecskéjét a zöld achátlapnak, de most mégis nagy figyelemmel meredt rája. Halkan és észrevehetetlenül lélegzett, keskeny ajkait összeszorította: olyan volt, mint egy szürke, szomorú gém, amely a nádas partján örökösdi, és üveges merevséggel tekint a távoli semmiségbe. De bármennyire vizsgálgatta is a pecsétgyűrűt, nem gondolt a címerre és a csillagok jelentőségére.

- Ma elkésett - mondta magában -, már fél hét is elmúlt...

Terka még egy kísérletet tett:

- Tekintetes úr - szólt leeresztett hangon -, azt az üvegizét törték el...

De a ház urát nem érdekelhette a hőmérő gyászos pusztulása, mert néma és mozdulatlan maradt. Egypár pillanatig várakozott még a cseléd, azután halkan becsukta maga mögött az ajtót. A fejét csóváltatva haladt át az ebédlőn, ahol már égett a csipkés ernyőjű függőlámpa. Az ajtó mellett, egy aranyrámás kép előtt megállott, és az üvegen keresztül megsimogatta a feléje tekintő asszonyi arcmást.

- Drágám - érzékenyedett el egy másodpercre -, maga miatt van ez az egész...

A keze már a nappali szoba kilincsen nyugodott, tehát hirtelen szigorúságot erőltetett széles arcára. Szükség is volt erre az erélyes megjelenésre, mert mind a három gyermek az újfajta

rugós díványon ugrált. Taktusra lóbázták magukat, és kacagva kiáltozták: - Hinta, palinta! Hinta, palinta! - Terka megjelenése egyáltalában nem zavarta őket, sőt, mintha a multság így pompásabb lett volna, mind a hárman hangosan, szinte elfulladva kacagtak.

- Nahát - vörösödött el a Terka jámbor arca -, ez már mégis sok! Megmondtam az apának mindent, majd lesz nemulass mindjárt, csak ugráljanak.

A kacagás alábbhagyott, az arcok elkomolyodtak, de az apró lábak most már dacosan, szakadatlanul taposták a pamlag szövetét. A két lány és középen álló fiúcska összefogózott, és állhatatosan várta a történendőket. De az ajtó nem nyílt meg, édesapa se lépett be, csak Terka folytatta a leckéztetést:

- Nem szégyellik magukat! Úri kisasszonyok, oszt a kanapén tapodnak. Jöjjenek le mind a hárman, mert még egyszer bemegyek!

A díványrugdosás azonban újult erővel folyt tovább, és Antal, a legfiatalabb a három testvér közül, csengő torokhangon kiáltozta:

- Kockás Terka! Szobacica! Kockás Terka! Szobacica!

Szegény Terka, akinek megtiltották, hogy egy ujjal is hozzáérjen a gyermekekhez, tehetetlenül állott velük szemben. Végignézett nagykockás ruháján, és szégyenkezve ismerte be maga is, hogy bizony ez a furcsa mintájú szövet egy csöppet sem neki való. De mégis muszáj megbecsülni, mert a boldogult asszonyától kapta. Itt ismét elérzékenyedett, de éppen ez a meghatottság segítette a mentő ötlethez:

- Csak azt csudálom - mondta szomorúan -, hogy a Lujza kisasszony is ilyen rossz magaviseletű. Pedig már nagy kisasszony. Már ezekre a kis árvákra is vigyázni kellene neki. Szegény tekintetes asszony sírva fakadna, ha így látná magukat.

A Lujza kisasszony lába egyszerre megállott, és ebben a pillanatban a másik két pár lábacska is szünetet tartott. Így, ahogyan nyugodtan állottak, szembeötlően hasonlítottak egymáshoz. Sápadtak és komoly arcú gyerekek voltak mind a hárman. A legidősebb, akit egy Lujza nevű nagynénje miatt általánosan csak kis Lujzának ismertek a családban, mindössze tizenkét éves volt. Most, hogy az édesanyjára emlékeztették, nagy, szürke szemei nedvesen és szomorúan kezdtek ragyogni. Finom kis vállai megremegtek, apró, de nem túlságosan tiszta kezével végigsimította a homlokát, és lelépett a szőnyegre. Szótlanul haladt el Terka mellett, reája se nézett, hanem egyenesen az ablakhoz ment, félrehúzta a függönyt, és mögéje lépett. A másik kettő még a díványon állott. A jókedvük azonban egyszeriben elmúlt, mert mind a ketten jól tudták, hogy mit jelent az, ha a nénjük a függöny mögé búvik. Előbb Lina, a középső gyermek ugrott le. Tulajdonképpen Karolinnak hívták, de mert a nagyanyja így nevezte el egészen csöpp korában, Linának szólította mindenki. Egy kicsit erősebb, vidámabb volt, mint a néne, fekete szemei csodálkozva ragyogtak, és a rokonok úgy találták, hogy ez leginkább hasonlít az édesanyjához természetében is. Piros csokorral összekötött, felfésült haja lobogott utána, és amint az ablakhoz futott, két magas hátú széket is feldöntött. A fiúcska apró volt, és sovány kis tagjain kék bársonyruhácskát hordott, amelynek egybeszabták az ujjasát és a nadrágját is. A nyakánál az inge széles bodrai díszítették a gyűrött köntöskét, de ezek a bodrok rendetlenül vasaltak és tintafoltosak voltak. A nadrág jóval térden alul ért, és ez meglehetősen akadályozta a fiúcskát a szabad mozgásban. Ezért nem is ugrott le a pamlagról, hanem előbb leült, aztán oldalt fordulva csúszott a földre.

A nénjük a sovány kis karjaira borulva hallgatott. Nem sírt, csak behunyta a szemeit, összeszorította a fogait, és igyekezett legyőzni a keserűséget, amely a torkát fojtogatta. A függöny egymás után lebbent meg mögötte. Lina odabújt melléje jobb felől, Antal pedig a sarokba állt,

és kibámult az utcára. Terka jól ismerte már ezt a jelenetet, és nyomban megbánta, hogy az elhunyra hivatkozott. Félrelebbentette a függönyt, és odahajolt a gyerekek fölé:

- Lujzika - mondta szelíden és félig bocsánatkérően -, azért nem kell mindjárt sírni. Csak úgy mondtam én azt...

A karjaira boruló kis Lujza dacosan villogó szemekkel fordult hátra, de azután, mintha mást gondolt volna, csak komolyan mondta:

- Terka, legyen szíves... hagyjon bennünket.

Volt valami nagyos komolyság ezekben a szavakban, az az érthetetlen hanghordozás, amely Terkát mindig feltétlen engedelmességre és alázatosságra kényszerítette az urak beszédében. Antal úrfi kifordult, és jól irányított rúgásokkal igyekezett kifejezni az elégedetlenségét. Ezek után Terka nem sokat tétovázott, hanem kifelé indult. Az ajtóban még megállott, azután visszament a nagy ruhásszekrényhez, kinyitotta az ajtaját, és mintha véletlenül történt volna, benne felejtette a zárban az egész kulcsosmot. Mikor ezzel elkészült, zsémbesen becsukta maga után az ajtót, de még a folyosón is azt hajtogatta magában:

- Hát minek is ugrálnak a kanapén... Nem illik az ilyen úri gyerekekhez.

A sötét és barátságtalan utcán kevesen jártak ebben az órában. Kétoldalt, a gyalogjárón, sárral borított kődarabok jelezték a jóindulatú törekvést, hogy itt valaha kövezést kezdeményeztek. Az utca komor hangulatát nagyban szolgálták azok a magas földhányások és mély gödrök is, amelyek a város vezetőségének korszakalkotó elhatározásáról, a gázvilágítás létesítéséről tettek tanúbizonyságot. Az akácokat, amelyek látták a forradalom izgalmas napjait, amelyeknek megborzongatta valaha sárguló lombjait az a bizonyos fagyos októberi szellő, csaknem egytől egyig kivágták. Csak azok menekültek meg, amelyeket nem ültettek annak idején rendszeresen, és így nem estek a gázvezeték irányvonalába. Ennek ellenében azonban biztosították a lakosságot, amely számos aláírással ellátott íven tiltakozott a fák kiirtása miatt, hogy utcánként négy, sőt nyolc láng is állítatik fel a régebbi három-négy petróleummécs helyett. Az ablaknál ülő férfi maga volt a kezdeményezője az akácfák iránt indított mozgalomnak, és most ellenséges indulattal vizsgálta az óncöveket rejtegető, hosszú fekete árkokat. A fák, amelyek kidöntögetve heverték az utca hosszában, egybeforrtak előtte az élete egy részével. Dús lombjaikra, ovális leveleikre együtt nézegetett innen az ijesztően magas első emeletről azon a nyáron, amikor az esküvője volt, a tavaszi rügyfakadást rajtuk figyelte, mikor az első gyermeket várták, és immáron több mint két éve a csupasz ágakat bámulta azon a hajnalon, mikor a felesége meghalt. Három nappal ezelőtt még ott függött az egyik ágon a bőrlabda, amelyet a gyermekei hajítottak át az ablakon, és amely két éve sem tudott leválni az ágvilla hármaskarja közül. A szemközti fatörzs százszor kifosztott odva is feléje sötélt még tegnap, amelyben verebek fészkeltek, és látta a fennakadt sárkány szomorú vázát is. Az utcának a mostani sivárságát akarta megakadályozni Őz József számtanácsos úr, aki a mozgalmat megindította a fák ügyében. Bár távol állott a közszerepléstől és a nyilvánosság előtti forgolódástól, erre a lépésre mégis könnyű szívvel szánta el magát. A siker a vezetőség makacssága és rövidlátása miatt elmaradt ugyan, de a bizalom és tisztelet annál melegebb formában nyilvánult meg a kezdeményezővel szemben a polgárok részéről. Sőt, aziránt is tétetett észrevétel, hogy a városi ügyek vezetésénél a hasonló nemes és fennkölt gondolkodású uraknak is szerepet kellene biztosítani.

Őz József úr azonban nemigen törődött a polgárok véleményével, és hogy a fák tömeges kiirtását nem sikerült megakadályoznia, egészen más dolgok jártak az eszében. Lassú mozdulattal kihúzta az aranyóráját, a füléhez illesztette, és a hátsó fedelét felpattantva, óvatosan felhúzta a rajta fityegő órákulccsal. A finom, hajszálvékony mutatók hét órát jeleztek a virágfüzérrel díszített számlapon. A sötétben üldögélő férfi szelíden megcsóválta a fejét:

- Ha eddig nem jött, most már biztosan nem fog jönni. Alighanem beteg szegény. Tegnap is nagyon rátámaszkodott a botjára.

Az utca teljesen néptelen volt. Csak néha pattant meg a fűszeresbolt ajtaja felett az éles szavú rézcsengő nyelve: apró gyerekek és nagykendős cselédek igyekeztek Burger bácsihoz, aki néha kitekintett az üvegajtón. A környéken ez a fűszerüzlet, a Burger bácsi dupla gránátalmához címzett boltja ment legjobban. De Őz urat nem érdekelt, hogy milyen forgalmat bonyolítanak le a fűszeres legényei, és az utca túlsó végét szemlélgette. Hét órát zengtek a harangok, mikor az apró házak mentén végighaladt egy fekete kabátos, fekete kalapos úr. Magas és karcsú alakja egy kicsit megroppantnak látszott, és a léptei bizonytalanságát bottal támogatta.

- Mégis eljött! - állapította meg a hallgatag férfi az ablakban, és figyelmesen előrehajolt. Minden lépését szemmel kísérte a sétáló, aki a túlsó soron haladt lassan, kimérten. A fekete kabátos férfi kihúzta magát, mikor az emeletes ház utolsó ablakával szemben lépkedett, és felemelte a kezét, mintha titokban köszönni akarna. Őz József szelíden bólintott, mintha fogadná a köszöntést.

- Beteg, most már tudom, hogy miért késik - vélekedett. - Tegnap is, ma is később jött, mint szokott. Pedig, még két évvel ezelőtt is, milyen legény volt...

Amint visszafelé indult a meghajlott természetű úr, az ablakban ülő férfi nem vesztette el alakját, a sötétségbe és homályba olvadó vállait. Csak mikor befordult a piactér felé, akkor intett száraz kezével utána:

- Isten veled, Putnoki pajtás... Isten veled...

És nyomban a szoba felé fordult. A kályha melletti fényképre emelte a tekintetét. A homályban csak az ő szemei láthatták a komoly tekintetű asszonyfejet, amely fölé fekete fátyolt kötött valamelyik kegyes szívű rokon. A férfi szembenézett a fátyolos arcképpel, és a lelke legmélyén, titokban, hogy még a hideg képnek se árulja el, arra gondolt, hogy ha ez az asszony láthatná most őket kettőjüket, Putnoki pajtást és a fák barátját.

A harmadik szobából zongora hangjai hallatszottak be. Valaki szabálytalanul, valószínűleg ököllel verte a billentyűket, és egy éles kis hang dalolta hozzá hamisan:

*Az asszony ingatag,
álnok és...*

Az ajtón ismét kopogtak. Terka belépett, és amint negyednyílásra kinyitotta maga előtt az ajtószárnyat, teljes erővel hangzott az ének:

...csalfa lény!

- Tekintetes úr - mondta kétségbeesetten -, nem bírok már velük. A kénesöt beleöntötték a kismadárba...

A férfi intett a kezével, hogy hallja, amit magyaráz, és hallotta azt is, amit az imént jelentett. Terka megnyugodva távozott, és a nappaliban odaszólt még egyszer a gyerekeknek:

- Legyenek csöndben, mert mindjárt bejön apuska...

De a gyerekek vígan folytatták a hangversenyt, és a lárma egyre nőtt. Öt percig tarthatott ez így egyfolytában, mikor a szalonban felállott az apjuk. Eddig azon tanakodott Őz József, hogy megzavarja-e a kislányokat, szigorú szavakat erőltessen-e az ajkára, mikor éppen az anyjukra gondolt. Miután azonban a lárma tűrhetetlenné vált, mégiscsak elhatározta magát, és belépett a nappaliba. A zongoránál kis Lujza ült, és szétterpesztett ujjakkal, kitért karokkal ütögette a legmélyebb és legmagasabb hangú billentyűket. A zűrzavaros játékot maga kísérte természet-

ellenes torokhangon, és ebben segédkezett neki Lina is, aki egyébként egy kilencágú ezüst girandole-t tartott, természetesen egészen ferdén, és az égő gyertyák viaszát zápormódra csöpögtette a zongora fedelére. Szigorú arccal, hideg tekintettel állott Őz József úr az ajtóban. A szemközti diófaszekrény mindkét ajtaja tárva-nyitva állott, és egy egész halom ruha feküdt a földön, lehetetlen összevisszaságban. A szoba bútorzata feldúlva, a székek ég felé fordított lábakkal, egy kalitka a földön, és az asztalterítő földig lerántva. De a szigorú tekintetű apát mégsem ezek lepték meg. A kisleányok, akik nem hallották az ajtónyílást, magas hangon énekeltek tovább:

*Az asszony ingatag,
álnok és csa-alfa lény.*

A ruházatuk döböntette meg az apjukat. Egy kifejlett és karcsú nő színes pongyoláit viselték mind a ketten. Őz József nyomban megismerte a felesége ruháit: kis Lujza a sokcsipkés halványsárgát öltötte magára, Lina pedig az almazöldet viselte, amely talán kétszer sem takarta finom alakját. Az ujjakat magasan feltűrték a gyermekek, de a hosszú ruha mint menyasszonyi uszály nyúlt utánuk. Nyilvánvalóan hangversenyt rendeztek, és a kisleány volt a közönség. Antal megrettenve állott egy nádszék tetején. A fejére egy lilaszalagos szalmakalapot kötöttek, és az álla alatt óriási csokor fityegett. Nem merte levenni a fejről a kalapot, nem volt bátorsága ahhoz, hogy leszálljon a székről, és nem merte eldobni a szárnyainál fogott élettelen sárga madárkát sem.

- Tónika, tapsolj! - kiáltott hátra Lina, és még ferdébben tartotta a gyertyákat.

Mikor a fiúcska nem válaszolt, Lina megfordult.

- Hát miért nem? - sikoltotta, de azután az ajkára fagyott a kérdés. Megpillantotta az apját, és halálos komolyság ült nyomban az arcára. A gyertyatartót letette, a másik kezével pedig elrántotta a kis Lujza karját.

- Na, hagyjál... mindjárt ideeresztelek - mondta Lujza, és felvetette a pillantását. Az ajtó felé nézett, és szembe találta magát az édesapjával, aki szemrehányón, mereven tekintett reája. Két másodpercig állotta ezt a tekintetet, mert szerette az apját és tudta, hogy nagyon súlyos hibát nem követhetett el. De azután eszébe jutott a ruha, amelynek az uszálya majdnem az ajtóig ért. Hirtelen elpirult, arcát a tenyerébe rejtette, és behunyta a szemét. A férfi tekintete Linára siklott, de ez az apróság már lebújt a zongora lábaihoz. Antal felhasználta ezeket a válságos pillanatokot, és egy félfordulattal zsebre vágta a kanárit. Azután hirtelen sírva fakadt, hogy elejét vegye mindenféle veszélyes közeledésnek.

Őz József úr sohasem nyúlt még a gyermekeihez, most pedig egyetlen kemény szót sem tudott ejteni dorgálásukra a hirtelen beállott, halotti csendben. Az arca szigorú, a tekintete hideg maradt, de befelé őszintén megvallotta, hogy nem lát semmi égbekiáltó dolgot vagy gonoszságot ebben a kegyetlen felfordulásban. Ha csak a szerencsétlen kanárimadár miatt nem kellene valami büntetést kiszabni? Odalépett a fiához, aki már a leesés szélén állott. Levette a székről, lefejtette a kezét a szeméről, de nem tudta megindulás nélkül nézni hétéves bőrének üdeségét és a szeméi barna csillogását.

- Hívd be Terkát! - mondta neki, és miután még egy pillantást vetett lopva a sárga és almazöld uszályokra, visszament a szalonba.

Terka ijedten, dobogó szívvel lépett be utána.

- Tetszett parancsolni?

- A gyerekek nagyon rosszak - mondta Őz József szomorúan.

- Csak egy kicsit csintalanok. Nem rossz gyerekek ezek, tessék elhinni.

- Hát azok a ruhák mit jelentenek?

- Én se tudom, hogy mi gyönyörűségük telhetik benne. Amint elhagyom a kulcsokat, vagy nyitva felejttem a sifonért, mindig nekiesnek a ruháknak...

- Többször szokták csinálni?

- Hát többször, ahányszor csak tehetik. Úgy mondják, hogy sleppelnek. De még ilyenkor a legjobbak, már úgy értem, hogy a legcsöndesebbek. Csudálom, hogy ilyen macskanyávogást csináltak mostan.

Az apa elgondolkozott, a pecsétgyűrűt nézegette, mintha arról olvasná a száraz kérdéseket.

- Mit játszanak ilyenkor?

Terka gondolkozott egy kis ideig, összeráncolta fényes homlokát.

- Azt csak ők tudnák igazán megmondani. Én úgy láttam, hogy a Lujzika kisasszony a mama, a Linuska a Gina néni, az Antika meg a kisfiuk. Ezt játszódják rendesen. Azután tessék megbocsátani, de az Antika mindig azt szokta mondani, hogy annak a pár ruhának olyan jó mamaszaga van...

Újabb szünet következett. A ház ura az ablakhoz sétált, otthagya a szoba közepén a cselédet. Terka még egy kérdést kockáztatott meg:

- Elzárjam előlük a sifonért?

A férfi intett a kezével, hogy elmehet, és Terka távozott, anélkül hogy erre az utolsó kérdésre feleletet kapott volna. Őz József először gondolt arra két esztendő óta, hogy a gyermekeit senki se neveli, és hogy eddig el nem romlottak, azt csak annak lehet köszönni, hogy a szívükben mind a hárman jók. Amikor a temetés után először látta őket a gyászos szobákban ödöngeni, amikor maga sem találta helyét, akkor egy pillanatra eszébe jutott, hogy el fognak zülleni, lerongyolódnak mind a hárman. De azóta mindennap nehéz harca van önmagával, és nem tud a gyerekekhez lehajolni, hogy oktassa, becézze őket, mert amint a karjaiba zárja drága tagjaikat, elzékenyedik, könnyek tolnak a szemébe. És ezt mégsem szabad senki előtt sem mutatnia. Azon töprengett, hogy mit kellene cselekedni. Ginára gondolt, a húgára, de hirtelen eszébe jutott, hogy a gyászészt utáni hónapokban mennyire nem tudott a gyermekekkel bánni ez az öregedő, elhagyott leány.

Lent megpattant a fűszerüzlet ajtaja. Egy hölgy lépett be a boltba: a kalapja fekete szalagjai csak úgy röpködtek utána. A férfi megismerte Burger kisasszonyt, aki arról nevezetes, hogy kották és Jókai úr legutóbbi regénye nélkül nemigen lehet látni az utcán.

- Burger kisasszony megérkezett... fél nyolc.

Terka kopogott, bedugta a fejét az ajtón, és tisztességtudón jelentette:

- Fél nyolc, tekintetes uram! Tessék vacsorázni...

A vacsorához nyomott hangulatban ültek le mind a négyen. A gyermekek komor és mindenre elszánt arccal bámultak a tányérjukra, mert egészen természetesnek tartották, hogy a büntetés nem maradhat el. Terka behozta az ételt, az apjuk szigorú arccal tartott szemlét a ruhájukon. A kis Lujza vállain két helyen is leszakadt az igénytelen csipkedísz, a Lina ruhája pedig pecsétetes volt. A kisfiú magas gyermekszéken üldögélt, és így a legjobb igyekezettel sem tudta elpalástolni, hogy a bal térdén háromszögletű lyukat tépett valami kiálló szög. Kezeit az abrosz alatt tartotta, ami nem kerülte el az apja figyelmét.

- Antal - szólította meg az apja. - Mutassa a kezeit.

Antal lassú mozdulattal, szepegve rakta térdeire ökölbe szorított kezecskéit. A második parancsszóra kiegyenesítette tenyerét, és az abrosz szélére fektette szurtos keze fejét. Az édesapja pillantásából megértette, hogy így egy pillanatig se maradhat az asztalnál. Szótlanul leszállott tehát, és a hálósoba felé futott. Amikor visszajött, az asztalnál ülők már beszélgettek valamiről, de ő mit sem törődve a társalgással, hangosan kiáltozta, amíg a székre felmászott:

- Kilyukadt a kis lavór! Lujzi, bizony kilyukadt!

Egyetlen hideg pillantás azonban eszébe juttatta, hogy még a kanárimadárért sem kapott büntetést. Őz József folytatta, amit félbehagyott:

- Ezentúl uzsonna előtt lesz a leketanulás. Aki nem végzi el a leckéjét, az nem fog uzsonnázni.

- Én ma sem uzsonnáztam - hadarta Lina -, egyikünk se uzsonnázott.

Terka majd leejtette a tálat a kezéből:

- Jesszusom, egészen elfelejtettem. De annyi dolog volt, mángorolni, foltozni, húzogatni, meg a rézedényt kellett súrolni. Azután meg olyan vígan voltak a kisasszonyok...

- Ma nem is érdemelt egyik se uzsonnát - mondta a szigorú apa -, de jegyezze meg, Terka, hogy ezentúl csak én tilthatom el őket az uzsonnától.

Terka intett, hogy érti. Az asztalnál újabb csend állott be. Lina, abban a hitben, hogy a büntetést körülbelül sikerült elkerülni, egy kicsit vidámabban mozgott, de Antal félénken és ügyetlenül vagdalta a csirkecombot. Óvatosan, nesztelenül akart enni, de a kés mindig félresiklott az erős inakon, és nagyokat nyikkantva csapódott élével a porcelánra. Háromszornégyszer is megisméltődött ez a kellemetlen zöreje, amikor végre kirepült a comb az abroszra. Kis Lujza elkapta a tálat az öccse elől, és lefejtette a húst a csonttól. Őz József az abroszt nézte, amelynek a tisztasága és rendes állapota is hagyott maga mögött némi kívánnivalót. Középen, a nagy tányér alatt a finom damaszt végigrepedt, és közönséges vászonnal volt befoldva.

- Meg kellene újítani mindent a házban, hiszen ez az abrosz valósággal rongyos.

Nem tudott egy falatot sem enni többet. A háza tája állapota, a kis család sorsa aggasztotta, és lefoglalta egészen. Csendben felkelt, a gyerekeket rábízta Terkára, és bevonult a szalonba. A karos gyertyatartó fényénél olvasni próbált. Kemény Zsigmond báró regényét fogta a kezébe, és a tömött, nehéz sorokat némi megnyugvással követte. Közben hallotta, hogy amint kilépett, nyomban megeredt a társalgás az asztalnál. Fellélegzett minden gyerek, mintha nehéz árnyék,

nyomasztó hangulat szállott volna el felőlük. Lina összeveszett kis Lujzával, és egészen hangosan pöröltek:

- Én gyújtom meg! - mondta Lujza határozottan.

- Azért se - ellenkezett Lina -, én akarom. Te mindig hízelegsz apának.

- Én vagyok a legidősebb!

Őz József felállott, és halkán kinyitotta az ajtót.

- Ma nem csibukozom! - mondta, és ezzel véget vetett a vetélykedésnek. A leányok elcsendesedtek, de a lábainál ott tipegett egy kis emberke, felfelé irányított tekintettel, remegve. Az ujjai közt összehajtogatott, hosszú papirost, fidibuszt tartott, és félénken kérdezte:

- Apa, ugye én gyújtom meg?

Antal szepegye ült az alacsony párnán az apja lábai előtt. Valami bizonytalan félelem, a legkellemetlenebb érzés vett erőt rajta. Így telt el néhány perc, mikor végre megszólalt Őz József:

- Miért bántottad a madarat?

- Nem akartam megölni - válaszolta a fiúcska -, csak játszottunk vele... Egy kicsit megcsípte azt a fényeset...

- Ki törte el a hőmérőt?

- Már tegnap el volt repedve; azután, ahogy néztük, kigurult az asztalra az a fényes, oszt elkezdett futni.

Őz József a fiú álla alá helyezte a kezét: a gyermek kénytelen volt a szemébe nézni. Most már lehetetlen volt hazudni. Száraz hangon faggatta tovább:

- A madár hogy került az asztalra?

- Kieresztettük - enyhült meg a gyermek rémült tekintete a könny fátyolában -, nagyon kicsi az a kalitka. Minden délután ki szoktuk ereszteni, már odaszállt a fejünkre.

A kezével rámutatott kemény kis koponyájára, és folytatta:

- Ideszállt a hajamra, onnan meg az asztalra repült. Belecsípett abba a fényes izébe... azt hittük...

A tekintete megrebbent, és az apja megkérdezte:

- Hittük?

- Azt hittem - folytatta Antal -, hogy szereti, hát adtam neki belőle.

A vallatás véget ért, most következett volna a büntetés. De ezúttal is elmaradt. A szigorú tekintetű apa a gyermek értelmét figyelte, és minden szófűzésében, minden szavában valami újat fedezett fel. Bár érezte, hogy valamiféle enyhe büntetés szükséges lenne, nem tudott, nem akart kitalálni semmit, amivel a gyermekeknek szomorúságot okozhatna.

- Ez többet ne történjék meg, fiacskám - mondta szárazon, és a gyermek haját simogatta -, nem szabad az állatokat kínozni.

Érezte, hogy közeledik az elérzékenyedés felé. Közben megpillantotta a gyermek tarkóját, és elszorult szívvel nézte, hogy a fiúcska rendetlenül hosszú haja a nyakába csüng.

- Holnap elmegy a borbélyhoz - parancsolta most már kemény hangon -, megmondod, hogy egészen kopaszra nyírjanak.

Terka bedugta a fejét:

- Antika itt van? - kérdezte. - Antika, már kerestem mindenfelé...

- Ki az az Antika - fordult meg a férfi -, mondtam már, hogy ne kényeztesse a gyermeket. Antal, menj ki!

Amint az ajtó becsukódott a gyermek mögött, felemelte Őz József a regényt, és olvasni kezdett. De a mondatok összezavarodtak előtte. A fiára gondolt, aki nemsokára nagydiák lesz. Hányszor kell majd megfenyítene, intenie akkor, gondolta, hogy valaki legyen belőle. És vajon igazságosak lesznek-e ezek a fenytések? Hátha kételyei, titkos bánatai lesznek a gyermeknek, és összefolynak előtte a betűk, a rideg nyelvtan szabályai, mint előtte a regény mondatai? A leckét bizonyára nem fogja megtanulni, és akkor talán megverje vagy megbüntesse? Itt vannak a leányok is. Lujza egyik napról a másikra növekedik, és egyre gyarapodik az értelme is. Nemsokára itt az idő, amikor már semmit se ér az ő szigorú tekintete. Meleg és gondos anyai szemre lenne szüksége, arra a szempárra, amely a fénykép ráámájából néz le rája. Egy pillanatig az indulat ébredezett Őz Józsefben, a szeme ellenségesen, keményen villant a felesége arcába felé. Azután a földre nézett, letette a regényt, és érezte, hogy nem maradhat tovább idehaza.

Az előszobában felvette palaszürke kabátját, a fejére tette sűrű cilinderét, és átvette elefántcsontgombos botját Terkától.

- Fektesse le a gyerekeket - mondta neki.

- Még a leckéjüket tanulják.

A ház ura csendesen lépkedett lefelé a keskeny és sötét lépcsőn. A botja nemsokára egy gázcsövön pattant meg a csendes utcán. Céltalanul haladt, és amint a Burger bácsi boltja mellett elment, látta, hogy a fatáblákat és a keresztvasakat most rakják fel az ajtóra meg a széles ablakokra.

- Á'szolgája, mélt'uram - hadarta az egyik segéd előtte, és mélyen megemelte a sapkáját.

Őz József bosszúsan nézett a legény piros arcába, de csak az alázatos komolyságot fedezhette fel a fáradt szemekben. Kalapot emelt ő is, és némán ment tovább. Méltóságteljes, magas alakja, egyenesen tartott feje büszke árnyékként mozgott a házak és sötétre festett kerítések mentén. Az utcasaroknál friss, tavaszeli szél csapódott az arcába. Egy kicsit jobban érezte magát, mint odafent, a nyomasztó emlékekkel teli szobákban, de kínzó gondolatai még mindig nem oszlottak el. Eszébe jutott, hogy hátha mégis gonosz indulatok lappangnak a fiában. Az iskolában rossz és rakoncátlan lesz, komisz tréfákat, bűnös csínyeket fog elkövetni, azután féktelen ifjú válik belőle. Szerencsétlen lesz a szerelmeiben, ah, talán váltókat is fog hamisítani, és az Őz család legifjabb, utolsó hajtása, Isten tudja, hova kerül. Küzdött magával, hogy józan és következetes maradjon, de a sötét gondolatok egyre rajzottak körülötte.

Az Aranyrózsa szállóhoz ért. A vendéglő előtt haladt el, és hallotta, hogy bent vidáman húzza a cigány. A muzsikához fiatal emberek kiáltottak.

A megyei fiatalság mulat - gondolta, és egyszerre megvillant előtte a felesége arca. Hogy szerette a muzsikát, és hogy táncolt utoljára is. Azután a leányaira, az árva és magukra hagyott leányaira gondolt. Lina vad és szeles, Lujza érthetetlen előtte, komoly és félénk, szemérmes, mint aki már mindent tud. Ki fog hozzájuk lehajolni, ki tanítja őket majd az első bál előtt, és hogy fognak közeledni feléjük a férfiak? Mindezekre a kérdésekre nem tudott felelni a számtanácsos, a fák barátja, akit az imént méltóságos úrnak köszöntött egy jámbor kereskedősegéd. Büszkén és kifogástalan testtartással lépkedett az alacsony házak között, de belülről meggörnyedtnak érezte magát. Amint a Muskátli utcába befordult a Fő térről, a szél még egyszer utána vágatott a megyei ifjúság nótájával.

Odahaza, a nagy szürke házban, aludni tessékelt Terka a gyermekeket:

- Tessenek aludni menni - mondta -, holnap reggel megint nem lehet egyiket se felköltetni.

A leányok összecsapták a könyveiket, Antal óvatosan eltette a teleírt palatábláját, és megindultak mind a hárman a hálószoza felé. Lina megkocogtatta hengeres tolltartójával az öccse fejét, amire Antal úrfi hangosan ordítani kezdett:

- Na, hagyjon el! Az előbb is a lábamat rugdosta.

- Megint verekednek? - lépett közbe Terka. - Hát cigánygyerekek maguk?

Lina nevetve ütött még egyet a fiúcska buksi fejére. Antal még jobban kiabált, és toporzékolni kezdett. Kénytelen volt a kis Lujza is közbelépni.

- Tónika - mondta, a leányok külön nevet adtak a fiúcskának -, Tónikám, ne sírj, nem látod, hogy csak tréfál.

- Igaz is - dühösködött Tónika -, mindig üt azzal a fenével...

- Tyűh - kiáltott Terka -, csak ezt hallja meg a tekintetes úr!

A hálószozában azonban rövidesen összebékültek. A vetkőződésnél együtt nevték Tónikát, akinek mindössze két árva gomb fityegett a ruhácskáján. Terka valósággal kijött a sodrából:

- Persze, levágta, mert az alsó udvarban gombozott a kölykökkel. De majd megrángatom én azokat a semmiháziakat.

Ez a veszedelem is elmúlt, és ott álltak mind a hárman bokáig érő fehér ingecskékben. Illetve Tónikának és Linának földig ért az inge, de a kis Lujza lába kikandikált alóla. A gyermekek fehérműjét másfél éve nem újították meg, és ez alatt a másfél esztendő alatt éppen egy arasznyit nőtt a kis Lujza. Lina nénye fehérműjének egy részét kapta meg időközben, Antal pedig a Lina hálóingeit örökölte. A kályha langyos cserepéhez dugdosták egy ideig a lábaikat, azután, mikor Terka el akarta oltani a gyertyát, szétrebbentek a kis ágyakba. Lujza, aki időközben kinőtte az ágyacskáját is, az édesanyja ágyában aludt.

Tónika felállott az ágyában, megforgatta a feje felett a párnáját, és odacsapta Linához. A kisleány felpattant, és visszadobta a párnát, nyomban utána azonban másodikat és harmadikat is hajított Antal felé. A fiúcska sikoltozott és kacagott:

- Lujzi! Lujzi! Segíts, mert agyonbombáznak!

Kis Lujza felállott, és megdobta Linát, aki most már a szőnyegen ugrált, és hatalmába kerítette az összes párnákat. Innen irányította a tollas bombákat két irányban, és kis Lujza is egymás után kapta a pufogó ütések. Sikoltoztak, kiabáltak, kacagtak mind a hárman, és ebben a pillanatban tökéletesen boldogok voltak. De nemsokára betoppant Terka, akit három pánapuffanás szédített el egyszerre.

- Micsoda zsidvásárt rendeztek megint? - duruzsolt, de látszott, hogy ő maga is mutatni akarja, hogy nem haragszik.

A gyermekek a testmozgástól dobogó szívvel bújtak meg a takaró alatt. Legelőször Lina dugta ki a fejét:

- Terus - mondta -, meséljen valamit.

Terka intett, hogy kisebb gondja is nagyobb ennél.

- Nem tudok én mesélni. A múltkor is jobban tudták a végit, mint én.

- Akkor csak vicceltünk - nevetett Antal.

De Terka komoly maradt, elfújta a gyertyát, és kiment a szobából. Lina felkönyökölt az ágyában, Tónika a kis ágya bádoggvégét pattogtatta annak jeléül, hogy nem alszik, Lujza pedig az ablakon át a felhős égre nézett. Lina szólalt meg először:

- Lujzi, maga tudott egy mesét.
- Na igazán - szólalt meg Tónika -, én a múltkor nem hallottam a végét.
- Pedig a vége érdekes - beszélt pergő nyelvvel Lina -, kis Lujza, mondja el, az olyan szép.
- Melyiket akarja? - kérdezte Lujza.
- Azt az izét a kis Ernesztinnel, amit anyától tanult.
- De az benne van a német olvasóban is.
- Az nem baj, maga jobban tudja!

Néma csend következett: a kicsik figyeltek a nagyobbra, és kitért szájukkal a hangokat.

- Egyszer volt egy kislány - kezdte Lujza -, annak volt egy öreg, nagyon öreg nagymamája. Egyszer a nagymama azt mondta: szeretném én a kis unokámat meglátogatni, de nem akarok üres kézzel elmenni hozzája. Az öreg-öreg nagymamuska elment a boltba...
- Lovat is vett neki? - kérdezte Antal.
- Na ne - kiáltott közbe türelmetlenül Lina -, majd meghallod.

Kis Lujza tökéletesen az édesanyja hangját igyekezett utánozni. Ugyanúgy nyújtotta a hangzókat, és ugyanolyan lassan beszélt:

- Elment a boltba, és vett egy olyan nagy babát, de éppen olyan nagyot, mint egy kisborjú...

A szoba ajtaja kitért, Terka jelent meg:

- Hát még mindig nem akarnak aludni? Reggel odaöntök a nyakuk közé egy köcsög vizet, ha nem kelnek föl idejében.

A szobában teljes csend volt. Terka nem kapott feleletet, egy kis prédikáció után visszavonult. Mikor elhangzott a papucs csattogása, kis Lujza felült a nagy ágyban:

- Lina - suttogta -, gyertek ide.

A kicsik kiugrottak az ágyaikból, és fázósan bújtak Lujza mellé a hatalmas paplan alá. Borzongtak, kuncogtak, mint a kis csibék, de boldogan simultak a nényükhöz. A mese igen tanulságos volt. A kis Ernesztina nagymamája játékokkal megrakodva érkezett meg az unokájához, akit erre az alkalomra nagyon, de nagyon szépen kiöltöztettek a szülei. De a nagymama kocsija késett, és Ernesztina leszaladt a hátsó udvarba játszani. A pulykakakással ingerkedett, és mikor a pirosorrú nekiugrott, a ketrebe szaladt. Igen ám, de a ketrecajtó becsukódott és Ernesztina nem tudott kijönni. Most azután megérkezett a nagymama a sok-sok játékkal, de sehol sem találták a kis unokáját. Már ebédhez akartak ülni, mikor reáakadtak. A ruhácskája csupa piszok volt, a tenyere is egészen fekete.

- Na, te kis piszokfészek - mondta a nagymama szomorúan -, hát ilyen az én kis unokám, ez nem az én unokám.

És visszavitte a játékokat. Egyszer azután később eljött megint, és szép tisztán találta Ernesztinát. Most már megkapta a játékot a kislány, és még most is él, ha azóta meg nem halt.

Tónika nyugodtan hallgatta végig a mesét, csak a végén alkalmatlankodott kérdésekkel:

- Kitől tanulta ezt?

- Anyától - magyarázta neki Lina.
 - Maga emlékszik rá?
 - Én emlékszem - mondta Lina -, egyszer elmentek a bálba, és olyan fényes volt a hajába tűzve. Úgy rezgett.
 - Dróton volt?
 - Azt nem tudom, de rezgett, mint a csillag.
 - Egy dísz volt - mondta Lujza -, egy fejdísz, amit a kontyba kellett tűzni.
 - Emlékszem - élénkült meg Antal -, piros ruhája volt.
 - Összetéveszted Gina nénivel - súgta Lina.
 - Nem igaz, nem tévesztem, ott álltam a komódnál.
 - Ne veszekedjete - suttogta kis Lujza -, hallottam, hogy ajtót nyitott valaki. Apa hazajött.
- Valakinek a léptei alatt ropogott a padló; kis Lujza megismerte édesapja járását. Egy-két percig neszeltek a gyerekek, de a léptek elhangzottak, és mintha a szalonajtó csikordult volna.
- Tónika, csendesen beszélj - pissegett Lina -, apa hazajött.
 - Hát miért nem fekszik le?
 - Nem tud még aludni. A nagyok sokszor éjjelig is fent vannak.
 - Éjjelig?
 - Anya is sokszor fent volt...
 - Mit csinált?
 - Sírt.
 - Mikor beteg voltam?
 - Nem, máskor is.
 - Hát miért?
 - Nem tudom - felelte Lina.
 - Lujzi - suttogta Tónika -, igaz, hogy anya sírt?
 - Igaz.
 - Akkor azért halt meg.
 - Nem azért - bújt hozzá közelebb Lujza -, hanem mert sokat táncolt és meghűlt.
 - Mi baja volt? - fészkelődött álmosan a fiúcska.
 - Tüdőgyulladás - felelte Lina -, hányszor mondtuk már.
- Antal még egész sereg kérdést adott fel, hogy muszáj volt-e táncolni, és miért táncolnak a nagyok, azután ásított, és megfordult, a fejét a karjára fektette, hogy rendes szokása szerint elszenderedjék. A leányok átölelték egymást. Mind a ketten gondolkoztak, Lina bontakozó értelmét erőltette.
- Emlékszel? - kérdezte halkán a nénjét.
 - Emlékszem - felelt kis Lujza -, nagyon sírtunk mind a ketten.

- Emlékszel? - érdeklődött Lina, és szerette volna, ha Lujza olyanokat mond, amelyeket ő még nem tudott megérteni.

Lujza összeszorította száját, behunyta a szemét, mert a torkát a sírás fojtogatta ismét. Lina a keblére fúrta a fejét, és újabb kísérletet tett:

- Emlékszel, hogy sírt?

- Igen - mondta kis Lujza, és a könnyei halkán megperdültek a dagadó párnán -, akkor este még olyan szép volt, és reggelre beteg lett. Hirtelen halt meg, Linuska, hirtelen, mint a Perkinó tanár úr felesége.

Lina könnyeket törölt ki égő szeméből, elhallgatott, és megfordult ő is, de nem aludt el. Még legalább tíz percig dolgozott feszülten az értelme: valamit gyanított, és nem tudott megfejteni. Lujza hanyatt feküdt, és a sötét padmalyra bámult: olyan képek vonultak fel az emlékezetében, olyan érzések borultak apró szívére, hogy nem merte lehunyni a pilláit. Tisztán emlékezett a rémítő hajnalra. Ilyenkor mindig korábban ébredt, mert anyuska bál után rendesen hozzá sietett legelőször. Szaloncukrot és narancsot szórt a takarójára, de akkor csak reáborult, és a könnyeit érezte. Az ajka olyan forró volt, hogy még most is érzi néha az arcán a csókját, ha kipirul.

Kis Lujza könnyei szelíden szivárogtak.

Még sohasem kapcsolódott össze emlékében a sok zűrzavaros esemény olyan tisztán, mint most. Aznap délelőtt hazahívták az iskolából. Anyuska már az ágyában feküdt, a szeme be volt hunyva, és apa nem sírt, csak állt, és nézte az orvosságos üvegeket. Mikor az orvos eljött délben, beküldték a szalonba. A sarokban ráakadtak egy furcsa sötétkék üvegre. Mandulaszaga volt, olyan erős, hogy megrázkódott tőle, és mandulaszaga volt az édesanyja szájának is, mikor utóbb az ágyban magához szorította Linát, Antalt és ötét. Ezt a szagot azóta sem tudta soha elfelejteni, és azóta nem tud mandulát enni.

Jobbról Tónika, balról Lina lélegzett mellette mélyen és egyformán. Lujza óvatosan felkönyökölt, és szelíden megcsókolta mind a kettőjüket. Egy kicsit nyugodtabb lett, a fájdalom feloldódott a torkában, és behunyta a szemeit.

A szalonban, a vékony lábú francia bútorok között, kilenc égő gyertya világosságánál ült Őz József. Arcát a kezei közé temette, és gondolkozott. Az életére és a nyomorúságára gondolt. Arra, hogy nem tud csendesen elszunnyadni esténként, mint a többi polgáremberek, hanem virrasztania kell és önmagát kínozni. Bevallotta magának, hogy ez nem tisztán a gyermekekért van, hanem az asszonyért, aki itthagya ezekkel az apróságokkal. Az életére gondolt, a szürke és félelmes felhőkre, amelyek gyermekkorra óta kísérték minden lépését. Emlékezett a gyermekéveire, a zavaros és furcsa időkre, amikor még a nagy vagyon és a bőség emlékei felkísértettek lépten-nyomon a családjában. Az ifjúkorára, a háborús, lelkes két esztendőre, amely alatt annyiszor akart elszökni, hogy visszaszerezze mindazt, amit elvesztett a nemzetisége. És a végső, szomorú lemondásra, amikor mindent el kellett hagyni, az utolsó kertet és az utolsó házat is. Akkor éppen ősz volt a kedves Dunántúl dombjai és apró hegyei között. Tisztán emlékszik rája, hogy reggel bement Ginához, aki már kabátban várta. Karon fogta a hűgát, akinek vörös volt a szeme héja az éjszakai sírástól, és szótlanul megindult vele. A nap aranyosan ragyogott, a felhők magasan úsztak, akárcsak tavasszal, és a kis park fái még zöldek voltak egészen. A harmatos füvek közül az őszi kikerics lila virága tekintett feléjük. Nem néztek vissza, mert semmit sem hagytak maguk mögött az üres házban. A kapu vasrácsa előtt mégis megállott, leszakított egy kikericset, és átadta Ginának. Ez volt minden, amit magukkal vittek az utolsó házból és az utolsó kertből, amely még az övék volt. A kapuban szembeállottak egymással. Körös-körül csak fekete rigók ugráltak a bokrokon, reáborulhattak egymás keblére. Gina sírt, és a zokogás feltört a kebléből, egész vékony alakja remegett a

karjai között. Ő mit sem tudott a közeledő katasztrófáról, mert amióta meghalt az édesanyja, és csak ketten maradtak az Őz család sarjadékai, bécsi intézetben nevelkedett. Itt érte a bátyja levele, hogy haza kell jönni, mert tovább nem küldhetik a nehéz összegeket az igazgatónőnek. Szőke konteszektól és kék szemű, szelíd apácáktól vérző szívvel búcsúzott Gina, és fásultan hallgatta, hogy mindennek vége, és hogy Krisztina néni szívesen látja a házában. Ehhez a távoli rokonához hozta Őz József a hűgát, maga pedig nekivágott a világnak.

Hivatalt keresett, de ez nem volt könnyű dolog. Régebben tárt karokkal fogadták volna a megyénél, ám most nem a régi világ emberei intézik az ország sorsát. Alig tudott bejutni az adóhivatalba, és hogy örült, mikor ebbe a városba került magasabb ranggal. A végső osztály után, amelyet hivatalos urak végeztek az elhanyagolt ház felett, visszakapott még néhány bútort, egy sereg címeres papírt, peres aktát és néhány monogramos ezüstholmit. Itt élt szerényen, és nem tudta, hogy örüljön-e a megmentett holminak, vagy bosszankodjék miatta. A címzés gúnyosan és keserűen hangzott előtte a csomagokon, amelyeket utána cipeltek a pénzügyi hivatalba. *Méltóságot és Nemzetes eözházi és bazini Eöz József báró úr* nevére volt címezve a kísérő irat is. Elpirult, mikor ezt az írást olvasta, mert amikor a kikericslet leszakította, örökre búcsút mondott minden címének. Jól tudta, hogy új világ kezdődik, amelyen ez a cím nem jelent már rangot és előnyöket, ha nincs mögötte dús birtok vagy busás vagyon.

- Polgárember vagyok - mondta a főnökének, mikor vizitelt nála -, szorgalmas és becsületes akarok lenni.

A főnök, szigorú és száraz német ember, akinek az apja még Metternich alatt kezdte a hivatalnokoskodást Bécsben, figyelmesen hallgatta, amit mond. Tetszett neki a fiatal ember tetőtől talpig, és maga mellé vette. Mikor azután megérkezett az a hosszú címzésű levél, végignézett rajta, és intett a fejével, hogy most már érti az egész embert: az alakját, a tiszta ruháit, a modorát és a finom német írását. Nem szólt egy szót sem, nem változott azontúl se a jóindulata és szigorúsága vele szemben, de Őz József ettől a pillanattól kezdve nyugtalanul érezte magát. Sokszor hallotta, hogy társai, akik szemtől szembe tisztelettel viseltettek irányában, és meghajoltak előtte, a háta mögött gúnyolták.

- Der Baron... - hangzott a megjegyzés jobbról és balról is.

Otthon sokat törte a fejét, hogy mi lehetett ennek az oka. És azután megdöbbenve konstataálta, hogy nem fogott mindannyiukkal kezét, mikor belépett. Azontúl tüntetően szíves volt velük szemben, minden mozdulatára vigyázott, de akkor meg azt hitték többen, hogy gúnyolódik. Végre is megunták őket, nemigen törődött senkivel, csak a dolgát végezte pontosan. Teljesen idegenül csöppent a városba, senkit se ismert, családokhoz nem volt bejáratos, és remeteéletet élt. Négy év alatt nem akadt egyetlen barátja sem. Igaz, hogy nem járt a társaival sörözni, nem kereste a mulató cimborákat, és nem futott az ismeretségek után. Csak a Gina levelei szárnyaltak feléje a nagy messzeségből, a távoli és eldugott faluból. Krisztina néni sokszor buzdította a nagybetűs utóiratokban, hogy nézzen utána a családi pöröknek, de Isten tudja, miért, nem vitte rá a szíve, hogy megoldja az aktacsomók zsinégeit. Ha szabad ideje volt, kint sétált a városerdőben, és Ginára gondolt nehéz szívvel, éppen olyan aggódással, mint kis Lujzára mostanában. Hogyan és miképpen lesz sorsa, boldog lesz-e, vagy a szürke felhők az ő alakját is beborítják? Egy ilyen séta alkalmával vidám emberek jöttek feléje. Asszonyok és férfiak, nevető öreg urak és elől vagy három-négy leány. Félreállott, és úgy nézte őket, irigyelte a jókedvüket, a boldog vidámságukat. Az egyik leánynak sötét szeme, fekete haja és csodálatos arca volt. Egy pillanatig látta csak, de tökéletesen magába foglalta azt az arcot minden vonásaival együtt.

A jókedvű társaság csak lépkedett vidáman tovább: az út szélén álló emberre senki sem pillantott vissza - Őz József azonban nem tudta róluik levenni a tekintetét. Későn érett ember volt, és sohasem gondolkozott kellő komolysággal a szerelemről, de most érezte, hogy ezt az

arcot neki teremtették. Ha valaha boldog akar lenni, akkor ezt a nőt, vagy az ilyenfajtaakat kell megtalálnia. Amint visszagondolt reája, érezte, hogy melegség futkároz a tagjaiban. Otthon azon gondolkozott, hogy ki lehetett a leány, akinek az arcát nem tudja elfeledni.

Tiszta magyar arc - mondá magában, és ezen a furcsa megállapításon elmosolyodott akkor.

Nem szerette a regényeket, de akkor mégis reávetemedett arra, hogy az *Ifjú Werther keservei*-t elolvassa. Bár tisztelte Goethét, és mindenkinél többre becsülte, a regénnyel nem értett egyet. Miért, kérdezte magában, miért kell meghalni? De a szíve mélyén ott maradt a furcsa fájdalom. Mégis legyőzte magát, és elhatározta, hogy nem érzeleg tovább, hanem boldognak kell lennie. Ettől a perctől kezdve kereste és üldözte a csodálatos arcot. A város nem volt nagy: reátalálhatott volna, ha kérdezősködik utána, de úgy érezte, hogy ez megszensteleníti az egész ügy tisztaságát. Hónapokig hiába nézett minden apró kalap alá, nem találta. Azután váratlanul és véletlenül került vele szembe. Az első bált rendezték a városban a forradalmat követő gyászos farsangok után. Őz Józsefet is meghívták, és a császár ifjú szolgálja megjelent a mulatságon. Gavallérok, lakkcsizmás urak társaságában pillantotta meg a leány arcát. Kartonruha volt rajta, mert ez a bál kartonbál volt, tekintettel arra, hogy a rendezőség nem akarta megsérteni az elmúlt fekete esztendőket kegyeleit. Itt, az egyszerű kartonruhában látta meg a nyaka nemes formáját, a felejthetetlen arcélét, a karját és az apró lábait. Mégis, a tekintete fogta meg legjobban. Szigorú és gögös, méltóságteljes volt a pillantása. Ez a leány uralkodott az embereken, ha a szemükbe nézett; szédült, mikor megismerte, remegett, mikor a hideg kezecskéjét a kezébe fogta. És hogyan viharzott körülötte minden az esküvőjük napjáig. A sok ismerős, a jövőbeli rokonság, egy egész új világ elkábította. Krisztina néni föl-emelte tiltakozó szavát, mikor értesült a dologokról, hiába írta meg neki, hogy a leány, akit elvesz, zilahi és maróthi Józsa lány. Nem kell - írták vissza Ginával -, de ha mégis elveszed, akkor az Isten áldjon meg!

Így indult neki a boldogság révének. Két nappal az esküvője előtt megkérdezte a menyasszonyát, amikor magukra maradtak, hogy igazán szereti-e. A leány ekkor majd huszonegy éves volt, összeszorította a fogait, elnézett fölötte, és könnyes szemmel igent intett. Később hányszor emlékezett kétségek között erre a büszke és fájdalmas mozdulatra? Milyen komoly és makacs volt az esküvő napján, hogy toppantott a lábaival, mikor könnyeztek körülötte a rokonok.

A szalonban sötét árnyékok táncoltak: két viaszgyertya tövig égett, és a kanócok küzdöttek a kilobbanással, Őz József nem tudott ebben a pillanatban boldogságára gondolni. Csak azok a képek tolultak elébe, amelyek felett érezte a szürke felhőket. Mikor az első gyermeke megszületett, hajnalban, amint az új életecske apró mécse imbolyogni kezdett a szobában, megölelte és megkérdezte, hogy boldog-e. Ismét összeszorította az ajkát, és könnyes, távolbanéző szemekkel intett, hogy igen. De azután, hogy láza támadt és szenvedett, látta, hogy várta és óhajtotta a halált a csipkés ágyban. Őz József riadtan nézett körül, és megzavarodott, mert érezte a rokonok hidegségét, és látta, hogyan sűnnek össze az asszonyok a háta mögött.

Most, hogy a keserőségek pörölye reásújtott, és a földig alázta, most olyan világosan látta a szalonban a francia bútorok között ülő férfit, hogy miért volt ez. A nehéz kételyekkel teli évek emléke ismét reázúdította a fájdalmak áradatát. Tenyerébe támasztott fővel, összeszorított ajakkal, keményen tűrte Őz József az emlékek nyomorúságát, mert jól tudta, megtanulta, hogy a fájdalmak, amelyek a szívünkbe gázoltak valaha, mindannyiszor újra sajognak, ha felkísértenek.

A második és harmadik gyermeknél megisméltődött előtte a sötétség és elmúlás utáni néma küzdelem. De még ekkor sem merte elhinni a legkétségbeejtőbbet, a vigasztalan valót, hogy az egyetlen asszony hideg hozzája. Még volt egy boldog karácsonyuk a gyermekekkel, egy húsvét és ismét egy karácsony, de végül eljöttek a legnyomorúságosabb idők. Megbizonyosodott róla, hogy van egy férfi, aki jobban érdekli a gyermekei anyját, mint ő. Nem tudott szólni neki, nem tett szemrehányásokat, mert látta, hogy küzd a drága nő, és hogyan láza-

dozik a büszkesége minden sanda tekintetre. Azokban a napokban tanult meg így üldögelni éjszaka a szalonban, és akkor borult először így a tenyerébe arccal. Érezett, hallott, tudott mindent, ami körülötte történt, de tenni nem tudott semmit se. Csak a rokonokat riasztotta el a házától, a folyton összenéző, hangos embereket.

Egy éjszaka megnyílt mögötte az ajtó. Az asszony jött be, tetőtől talpig felöltözve. Szembeálltak egymással, és farkasszemet néztek. Szótlanul és bátran vizsgálgatták egymás arcát, végre is a férfi könnyeket látott a büszke szemekben. A szeméhez kapott, és érezte, hogy ő is könnyezik. Ekkor a szőnyegre nézett, és mert már mindent tudott, lassan mondta:

- Valamelyikünknek el kell menni. Én elviszem a gyermekeket.

Felnézett, és az asszony tekintete még mindig rajta függött. Összeszorította ismét az ajkait, és igent intett, mint akkor, az esküvő előtt.

De mégsem váltak el, sőt bálba mentek, és a bálon azzal a férfival táncolt az asszony. Senki se hallotta, hogy mit beszéltek. De Putnoki úr, az örökké vidám Kamilló úr halotthalványan vált el a táncosnőjétől, és azóta nem is látta senki se nevetni. A bál után nevetett a drága teremtés, amint vékony szatécipellőjével csúszkált a jégen hazafelé. Belekarolt, és asztrakánbundáját összehúzta a keblén. És két óra múlva itt feküdt a pamlag ijesztően vékony karfáján.

- Uram - súgta a férjének, aki könnytelen arccal, némán hajolt föléje -, uram, semmi se volt...

Őz József régebben se kételkedett abban, hogy a hitvese hű hozzá. Ebben a pillanatban csak ennyit tudott meg egészen bizonyosan: azt, hogy őt nem szerette.

A viaszgyertyák utolsó lángjai is kilobbantak. A férfi sötétben ült a szalonban. Még szakadatlanul érezte a fájdalmas emlékek ostromát, de már a mai délutánjára is gondolt, Putnoki pajtásra, a szenvedései társára. A sötétség bent és kívül egyforma mély és áthatolhatatlan volt a tekintet számára. A petróleummécsesek kialudtak, és hogy némi élet van még a városban, azt csak távoli kurjongatások hozták hírül a virrasztó férfinak. Őz József előtt összekeveredett a múlt és jelen sok bús és furcsa emléke. Leeresztette a kezeit, és belemélyítette a tekintetét a végtelen sötétségbe. Látta a kis Lujza szomorú szemeit, a Putnoki Kamilló megroppant alakját, és megvillant előtte a remekbe készült lakkcsizma, amelyet a vidám Kamilló viselt egy régi bálon...

A harmadik vagy negyedik szomszédban muzsika szólalt meg. A férfi minden hangot tisztán hallott: azt is jól tudta, hogy a megyei ifjak adnak éjjeli zenét Palika Flóra kisasszonynak. Ezeket a vidám és szomorú nótákat már nem akarta hallani, és lassan az ajtóhoz lépkedett. A világ örök és vigasztalan egyformasága járt az eszébe: az, hogy mindig voltak és mindig lesznek éjjeli zenék, hogy mindig voltak és lesznek, akik örülnek, és elmenekülnek a szerenádok elől.

Kinyitotta a hálószoza ajtaját, és hirtelen megállott. Az arcát, az orrát párás illat csapta meg, az alvó gyermekek szüzi és tiszta lélegzete. Behúzta az ajtót maga után, és némán állott. Három kis tüdőnek a munkája muzsikált csak a csendben, meg lehetett volna állapítani, a lélegzések hosszúságáról és mélységéről, hogy melyik az Antalé és melyik a Lináé. Valamelyik, biztosan Lina, megmozdult most, és halk hangon mondott két homályosan tagolt szót.

A férfi előrelépett, a fia ágyához közeledett. Kinyújtotta a karjait, és remegő, gyengéd ujjakkal megtapogatta a takarót. De az ágyacska üres volt. Ijedten gyújtott világosságot, és a fellobbanó fényességnél megnyugodva, boldogan pillantotta meg a három fejet, a három szelíd arcot az egyetlen csipkés párnán. Föléjük hajolt, és megilletődéssel, a gyermekei közelében érzett örökös elfogódottsággal simította meg a kis Lujza homlokát.

Amint elfordult, és kioltotta a lángot, úgy rémlett neki, hogy egy nedves és fényes gyermekszem villant meg az előbb egy pillanatra a megsimogatott homlok alatt.

Az irodalmi újságot és a divatlapot, amelyet valaha a felesége rendszeresen olvasott, nem tudta visszaküldeni Őz József azzal a rideg felírással, hogy *Nem fogadtatik el*. Hétről hétre pontosan megjött a két újság Pestről. Az irodalmi lapot Nagy Lujzának, a divatlapot pedig nagymamának ajándékozta, és a gyermekek kedden délután vitték el rendesen a lapokat, üzenetek és udvarias üdvözlések kíséretében. Egy ilyen keddi délutánon szinte megrázkódott Őz József, mikor a néma és üres szobákon a csengő éles szava rezdült át. Egy kis szünet után, mert Terka bizonyára lassan kászolódott elő, újabb, félénk csengetés hallatszott. A férfi felállott, és már az előszoba felé indult, mikor Terka névjegyét nyújtott át neki apró ezüsttálcán:

*Perkinkó Jordán
tanodai oktató*

Ezt elolvasta Őz József, és intett Terkának, hogy vezesse be Perkinkó urat. A kis Lujza rajzai alatt sokszor látta ezt a nevet kalligrafikus és gyengéd betűkkel leírva. Tudta, hogy Perkinkó a rajztanár, a műveltebb osztály gyermekei számára létesített tanodában, de azt nem sejtette, hogy milyen szándék vezette ide.

Az ajtóban egy fakó szemű, csupasz ajkú férfi jelent meg. Középtermetű volt, és feltűnően vékony vállain, derekán szűk redingot feszült meg. Olyan volt a dereka és csípője vastagsága, mint egy jól megtermett férfinak a combja. Kicsiny szája felett aránytalanul hosszú orra ugrott ki, és ez mélylázóvá tette az egész megjelenését. Félelmetesen vékony lábszárait alig mozgatta, olyan aprókat lépett.

- Őz számtanácsnok úrhoz van szerencsém? - kérdezte halkán és szelíden. Úgy tűnt elő, hogy az egyes szókat becézve és simogatva ejti keskeny ajkai közül.

A számtanácsnok úr leültette a látogatót, anélkül, hogy kezét fogott volna vele. A szelíd tekintetű iskolamester, aki nem csekély kézügyességgel tudott leheletfinom árnyékolásokat varázsolni a tiszta lapokra, észre sem vette ezt. Kissé félszegen előrenyújtotta a jobb kezét, de azután visszahúzta lágy mozdulattal. A házigazda állva maradt az ablak közelében, és fél karjával a magas komódra támaszkodott. Az alkonyati világosság finoman rajzolta meg az alakját. A ruhája, egyszínű szürke ruha, olyan volt, mint amilyenre Perkinkó úr satírozta a távoli hegyeket, a szép szabású gombos cipője orra fénylett a tisztaságtól, és a mérsékelt magas fátermörderjét a legszelídebb, habos mintájú szürke selyemkendő kötötte át. Őz úr nem hódolt az utóbbi esztendő divatjának: nem öltözködött sohasem magyaros, sujtásos ruhákba, és a népies fellendüléssel szemben egyéni tudott maradni. Perkinkó tanár úr a leghatározottabban zavarban volt, és egészen természetesnek tartotta, hogy a férfias finomságnak, az előkelő eleganciának ez a személyesítője nem ragadta meg a kezét. Nem tudott betelni a látásával, mert ebben a városban nem volt szokva hasonló alakokhoz. A hajlékony karcsúsága, a hosszú kezei legjobban imponáltak neki, bár hideg és szinte a kifejezéstelenségig szenttelen arca, kimért tekintete és szürkülő haja is tetszésére talált. Úgy tűnt fel előtte az egész férfi, mint egy valaki, akit ceruzával rajzolt egy ügyes kezű, nagy művész. Egyetlen bántó színfolt sem éktelenkedett rajta, csak az ablak világosságában szinte áttetsző, lecsüngő, fehér keze fején látszott egy gyűrű opálos-zöld köve.

Hiába tagadja - vélte Perkinkó úr -, igazi főnemes...

Már ott lebegett az ajkán a megszólítás:

- Báró úr - rebegte befelé ugyanekkor, mikor a tanácsnok megszólalt.

- Mivel lehetek szolgálatajára uraságnak?

- A gyermekek ügyében bátorkodtam - mondta a tanár - a nagyságod...

- Bocsánat - mosolygott Őz József -, ne méltóztassék nagyságosnak titulálni. Egyszerű polgár-ember vagyok.

- A tanácsnok úr két kisleánya ügyében bátorkodtam - pirult el Perkinkó úr -, Őz Lujza és Őz Karolin tanítványaim érdekében.

Őz úr megdöbbsent egy kicsit, mikor a leányai nevét ilyen hivatalos kimértséggel hallotta említeni.

- Talán panasz van ellenük?

- Formaliter még nem egészen panasz. Én itt azt a tiszteletteljes jóindulatot képviselem, amellyel az intézet viseltetik a tanácsnok úr személye iránt...

A tanácsnok könnyedén meghajolt.

- És mélyen tisztelt uram - folytatta a tanár -, szeretnők tudtára adni azt a közeledő veszedelemfélét, amely, hogy is mondjam, hogy ne sértsem tisztelt személyét, a leánygyermek elhanyagoltságában rejlik. Korunk általános tünete, hogy a régi, családi és otthonos nevelés helyett bizonyos nagyvilágias és hazug célok felé törtető felvilágosodás jellemzi a leánygyermek minden szép iránt fogékony lelkét. Nagyban hozzájárulnak ehhez a legkülönfélébb nyomtatványok. És napjaink írói nemkevésbé: méltóztassék elhinni, hogy Tompánk virágregéin kívül aligha akad ma leánygyermek kezébe való könyv...

- Itt van az asztalon - intett egy aranymetszésű könyv felé a házigazda.

- Becses jóízlésében egy pillanatig se kételkedek.

A történeti múltnak eleven társalgásban való használata szinte mosolygásra bírta Őz urat, ha ugyan kedve lett volna egyáltalában erre. A leányairól volt szó, és izgatottan leste a tanár kijelentéseit.

- Helytelen magaviseletűek? - kérdezte türelmetlenül.

Perkinkót megzavarták fejtegetései menetében, és most zökkenőt érzett.

- Hogy helytelenül viselkednek-e? tetszik kérdezni. Ezt éppen nem mondhatnám. Hogy kissé csintalanok a vásottság mellékjelei nélkül, azt inkább lehetne állítani. Avagy talán említést tegyek azon csekélysegekről, hogy Őz Lujza tanítványom lerajzolt mint görugrányt, és Őz Karolin kihúzta alólam a széket, midőn rajzait javítottam?

- Tessék ezekről szólni - mondta a tanárnak -, szigorúan megbüntettem mind a kettőjüket.

- Korántsem óhajtottam ezt. Hiszen a fenyítés módozatai a kezünk közt vannak, uram. Inkább azokra az eltévelyedésekre óhajtottam figyelmeztetni, amelyek a gyermekek általános viselkedéséből ütköznek ki. Ezenkívül némi elhanyagoltságot a tanulmányok körül is tapasztaltunk...

- Tanár úr - szólt Őz József -, önt bizonyára a legtisztább jóindulat vezette, mikor idejött. Fogadja a legőszintébb köszönetemet. Teljesen megbízom önben: adjon nekem tanácsot.

A szűk redingót alatt dobogni kezdett a Perkinkó úr szíve. Leküzdötte az örömét, és anélkül hogy kitért volna a tanácsadásra, amelyet végső tromfnak szánt, be akarta fejezni a tények felsorolását.

- Őz Antal második normalista tanítványunk is magára vonta figyelmünket. Bár nem tartozik szorosán vett tanítványaim közé, mégis foglalkoztam magaviseletével. Kénytelen voltam megállapítani, hogy a csínytevések iránt határozottan fogékonyasága van. Csak a napokban történt, amikor a légszuszvilágításhoz szükséges árkokat ásni kezdték az Iskola utcában, hogy nyugodtan haladtam hazafelé. És közvetlen közelemből természetellenes vékony hangon több

ízben hallom egyszer csak: Perkinkó, Perkinkó, Perkinkó. Hátrafordulok: senki. Körülnézek: senki. Még a padlásablakok is zárva voltak. Tíz lépéssel távolabb ismét hallom a gúnyoros kiáltóást. Így tartott ez kérem egész hazáig. Ott azonban végére akartam járni a rejtélynek és egészen önkénytelen érzéstől indítva a földhányás szélére léptem. Az árok mélyére lapulva ott találtam Őz Antal második tanítványunkat. Hirtelen futni kezdett, de kétségbevonhatatlanul felismertem kék bársonyzubbonnyáról.

A tanácsnok úr is leült és komolyan nézett maga elé.

- Uram - mondta -, kérem a tanácsát.

- A tanácsom - szerénykedett Perkinkó. - Istenem, hát miféle tanácsot adhatnék én. Csak véleményt óhajtok nyilvánítani.

- A véleménye?

- Az, hogy támogató kézre lenne szükségük.

Őz József lenézett a szőnyeg széles csíkjaira. Most már értette az egész látogatás célját. Szelíden a szemébe nézett a méla emberkének:

- Megréteném-e, ha önt kérném meg erre?

- Ó - sóhajtott Perkinkó -, bár privát órákat nem szoktam adni, de ilyen általánosságban izé... (azt akarta mondani, hogy egy előkelő, de nem merte)... egy ilyen házban...

A csengő keményen megszólalt, valaki szelesen, erélyesen rázta húzóját, Perkinkó úr hirtelen felkelt.

- Nem óhajtanám zavarni, így is sokáig fárasztottam, noha a hivatal bizonyára amúgy is...

A kalapját és botját kereste, de ezeket a holmikat még az előszobában elszedte tőle Terka. Zavartan és minduntalan, hátratekingetve vonult kifelé. Az ajtóban, ahová követte Őz József, mélyen meghajolt.

- Alázatos szolgája, a részletek iránt talán legközelebb...

- Nagyon köszönöm még egyszer. Viszontlátásra!

A tanácsnok megfordult, az ablakhoz lépett, és ezen az újabb keserűségen gondolkozott. De nem sokáig emészthette magát, mert valaki gyors lépésekkel, hangosan beszélgetve közeledett a szalon felé.

- A gyermekek megint nincsenek itthon? És a nagyságos úr sötétben ül? Hozzon egy gyertyát, fiam, mert még orra bukom ebben a feneette sötétségben.

A szalon ajtaja kinyílt, és egy fürge mozgású férfi lépett be rajta.

- Szervusz, Józsikám - mondta kiabálva, és kitérte a karjait -, ki volt ez a cickányképű, aki tőled jött ki? A hónom alatt bújt át az előszobába.

- A kisleányok rajztanárja...

- És mit keresett?

- Panasszal jött. Rosszak a gyerekek.

- Ah, barátom, a tanárok egyebet se tudnak. A világ teremtése óta rosszak a gyermekek, mégis szépen megvagyunk. Hát legyenek rosszak, legyenek csintalanok: legalább tudjuk, hogy van élet bennük. Ez a mi vérünk, ez a Józsa-vér, öregem, ezt a kis elevenséget a mi famíliánkból örökölték a gyermekek.

Leült a karosszékbe, és vastag szivarra gyújtott. Egészen otthonosan érezte magát, izgett-mozgott, a lábait felváltva rakosgatta egymásra, és úgy fújta a füstöt, mintha legalábbis ő lett

volna a vicispán. Ez a fesztelen modorú úr zilahi és maróthi Józsa György volt, Őz Józsefnek a sógora és barátja. Valaha volt némi birtoka és pénze is, de minden ingó és ingatlan vagyonának gyorsan nyakára hágott. Első gavallérnak indult, de pénz híján kénytelen volt letenni a gondtalan életről, az előtáncosi és bálkirályi méltóságról. A húgát, aki búcsú nélkül hagyta itt mindnyájukat, őszintén, melegen szerette. Ebből a testvéri ragaszkodásból kifolyólag, vagy mert az ellentét vonzotta, szívből rokonszenvezett a sógorával. Ő volt az egyetlen, aki mit sem törődve a hideg rokon tartózkodó pillantásaival, amikor csak tehetett, eljött a szomorú házba, és vidáman ölelgette végig a gyermekeket meg a szigorú férfit. Őz József kezdetben nem szerette ezt az embert, és ha szerét ejthette, menekült előle. De volt valami az arcában és főleg a tekintetében, ami a feleségére emlékeztette. Emiatt azután úgy érezte, hogy Gyuri, mert csak így ismerte az egész világ, valamiféle hatalommal bír felette. A felesége halála óta ez a viszonyuk egyre erősebb lett.

- Mi újság a hivatalban? - kérdezte tőle, mikor a kissé kövéredő férfi kifújta magát.

- Mi újság? - pöfékelt Gyuri. - Jobb nem beszélni róla. Barátom, alig tudtam elszabadulni egy hétre. Mindig csak földkóstolás, méricskélés... kataszter, egész hold, paraszthold. Nem nekem való az ilyesmi. Ott vannak a buta sváb mérnökök, azok majd elvégzik nélkülem is. Azután meg minél lejjebb megyünk a Szilágyság felé, annál kevesebb kedvem van az egészhez. Még a végén a nagyapám földjeit is nekem kell kimérni.

A tanácsnok megcsóválta a fejét. Ismerte ezt az állhatatlanságát a sógorának, és attól félt, hogy megint rájött a bolondóra, és megint fel akarja rúgni a hivatalát, mint két évvel ezelőtt tette.

- Tudom, hogy te haragszol, Józsikám, de ez már így van. Csupa zsidókkal van dolgunk. Errefelé már minden zsidókézen van. Nahát barátom, elég disznóság: itt egy Schwartz uraság, ott egy mit tudom én, hogy hívják. Jöttmentek mindannyian, ez az egy bizonyos, és vége annak az országnak, ahová beteszik a lábukat. Fogadok, hogy ötven év múlva egész Magyarország a kezükön lesz.

Kigombolta a divatos szabású kabátját, és illatos, tarka zsebkendőt vett elő. Olyan volt az egész ember, mint egy kitűnő módon megöregedett agglegény, egy könnyűvérű vénülő legény. Örökké fehér mellényt viselt, ez volt a specialitása és a büszkesége, a gavalléros megjelenésének legfőbb kelléke. És ez a mellény mindig patyolatfehéren és frissen vasalva feszült kissé domborodó hasán. Tökéletesen meg volt győződve, hogy ezzel hódította meg a nőket, és ez biztosít neki fölényt az embertársaival szemben.

- Kérlek, Gyuri - mondta Őz József és a sógora fehér mellényén át húzódó vastag aranyláncot nézte -, ez a kérdés ma még nagyon eldöntetlen. Lehet őket gyűlölni és szeretni, egy azonban bizonyos: az, hogy a te Kossuthod szereti őket...

- Ah, hagyjuk ezt a politikát, mit törődöm én a zsidókkal. Tudod, mi a baj?

- Hogy nem érzed a milliót a hátad mögött.

- Éppen ez a baj. Hogy egészen őszinte legyek, egy kicsit összeveszttem a hivatalommal. Tudod, milyen komisz természetem van. Sokszor egészen meg vagyok veszve: olyankor szokott ez lenni, mikor eszembe jut, hogy az apámnak sem parancsolt senki, a nagyapám alispán volt, és az történt a megyében, amit ő akart. Valami kis földem nekem is volt, belekóstoltam valaha a parancsolgatásba. És most megtörténik velem, hogy azt mondja egy jöttment ember, aki véletlenül parancsol nekem, hogy Józsa úr, tessék reggel hatkor felkelni és ide meg amoda utazni. Ilyenkor sokszor úgy érzem, hogy szégyen ezt túrni, egy zilahi és maróthi Józsa nem hajthatja le a fejét egy aktarágó előtt. Azt hiszem sokszor, hogy még a hátam mögött van

mind a három határ és mind a kilenc tag. Úgy érzem, hogy ott a millió, és odamondogatok még a legfőbb atyaúristennek is.

A tanácsnok tisztában volt a Gyuri természetrajzával, és ez a bőbeszédű előterjesztés rosszat sejtetett vele.

- De csak nincs komoly baj?

- Dehogyan van. Égy hét múlva visszamegyek, minden rendbejön addig. De nem is az a baj, hogy fél kell kelni, számárságokat muszáj írni léniáspapirosra. Az itt a baj, hogy én nem tudok ezen a rongyos vidéken élni. Nem lehet itt, csak tengődni. Barátom, manapság csak Pesten van élet. Ott van a pénz, ott van az egész ország úri rendje, van színház, nők, öregem, micsoda asszonyok!

Nevetett és megrántotta a mellényét.

- Muszáj Pestre költözni. Ott még csak el lehet viselni a hivatalt is. Délelőtt koldus vagy, és húzod az igát, délután meg szegfűt a gomblyukba, és ki az utcára. A Váci utcán végigmegyünk egyszer, és máris más ember vagyunk. És ha nincs is hivatal, van ezer ismerős. Becsülök földet, veszek lovat olyanoknak, akiknek még van miből, ha nem csurran, hát cseppen...

Most már egészen biztosan tudta Őz József, hogy komoly a baj. Tudta, hogy Gyuri még két hét múlva is itt lesz a városban: a segítségen lehet tehát eleget gondolkozni. Éppen ezért más témára akarta terelni a beszélgetést:

- És a kedves feleséged?

- Tőlem kérdezed? Na, te ugyan szépen érdeklődöl a rokonaid után. Hiszen Fáni itt van a mamánál, a negyedik utcában tőled.

- Tudod, hogy ritkán mozdulok ki.

- És szereted, ha ők ritkán jönnek ide, mi?

Őz József hallgatott és lehajtotta a fejét. Józsa Gyuri észrevette, hogy ostobaságot mondott, és most már ő kérdezősködött, hogy elejét vegye a kellemetlen hangulatnak.

- Hát nálatok mi újság? Semmi?

- Semmi. Városunk kitűnő vezetősége légszuszvilágítást létesít, és emiatt az utcáink egyedüli díszének, az akácfasornak pusztulni kell.

- Látod - nevetett Gyuri -, igazi konzervatív vagy. Pedig Sennyei Paliék nem vették be a programjukba a fák védelmét.

- Nem is tagadom, hogy konzervatív vagyok - mondta a tanácsnok, aki nem szerette az ilyen dolgokban a tréfát -, persze hogy konzervatív vagyok, amennyire ezt a józan ész követeli. A fákat meghagytam volna, a légszuszcsöveket pedig másfél méterrel kitolom.

- De ellensége vagy az újításoknak egyébként is. Miért nem égetsz petróleumot, miért ragaszkodol a gyertyához? Biztosan a légszusz is utálad.

Őz József komoly maradt az izgága vita alatt:

- Azért nem égetek petróleumot, mert még nincsenek egészen jó lámpások. A gyertyákat pedig tökéletesen tudják gyártani, úgy, hogy már nem füstölnek, nem kormoznak, és égnek nyugodtan, nem kell koppantó hozzájuk. Majd ha biztosan tudom, hogy nem robban fel a petróleumlámpa, ha nem füstöl, és nem lesz bűdös, akkor kőolajat égetek. Ami pedig a légszusz illeti, hát én híve vagyok a haladásnak, de a szobámba mégsem kellene az ilyesmi.

- Pedig nagyszerű, hogy miket gyártanak mostanában. Az embernek szeme-szája eláll, ha olvas róluk. Szinte nem is hiszem már sokszor, ami az újságokban áll.

Amíg Őz József a sógorával vitatkozott, megjöttek a gyerekek. Gyuri felugrott, és sorba csókolta mind a hármat.

- Szervusz, kis Lujza - nevetett a leány arcába -, egészen nagy lány lett belőled. Hát mikor megyünk bálba?

Azután Linára került a sor:

- Hát ez még mindig olyan csiklandós? - kérdezte, és megcsiklandozta a nyakát a kislánynak, aki kacagva sikoltzott.

Antal a térdén tartotta: Ezt a fiúcskát szerette legjobban a három gyerek közül; szívesen eljátszott vele órákig is.

- Ez aztán a kölyök, Józsi. Nézd, milyen izmai vannak. Na Tónikám, hajlítsd be a karodat. Lássam, milyen békád van.

A fiúcska kipirult arccal, erőlködve hajlította be vézna karját. Gyuri megtapogatta a karocskáját, és tréfásan szörnyűködött:

- Mi a csoda? No, ha így haladsz, akkor földhöz csapsz nemsokára mindnyájunkat.

Antal nevetett, és átölelte a nagybátyja nyakát. Gyuri óvatosan maga elé tartotta az egyik kezét, hogy a mellénye ne gyűrődjék össze, és mosolyogva hallgatta, amit a fiúcska súgott:

- Hozott valamit?

Az apja jelenlétében még Gyuri bácsitól sem volt szabad elfogadnia semmit se, azért folyamodott ehhez az óvatos módszerhez. A tanácsnok a lányokkal volt elfoglalva, tehát a nagybácsi nemigen titkolódzott:

- Hoztam, de csak akkor a tied, ha ki tudod venni a markomból.

A fiúcska nekiesett a kemény férfiökölnek, és elszántan birkózott a neki túlságosan vastagnak tetsző ujjakkal, egyenként akarván azokat meghódítani.

Karolin és kis Lujza ott állottak az apjuk előtt.

- Mit csináltatok? - kérdezte Őz József. - Antal jól viselte magát?

- Uzsonnáztunk - felelte kis Lujza - meg beszélgettünk nagymamával, Lujza nénivel, Fáni nénivel...

- Nagyon sokan voltak - szólt bele Lina -, mindenki ott volt. A Gulyás Józsa, a Palika Flóri és azután...

Az apja szelíden a gyorsan hadaró, meleg és piros ajkaira tette a kezét:

- Antal hogy viselkedett?

- Elég jól.

- Mit csinált?

- Haza akart hozni egy üveg befőttet. Azt mondta nagymama, hogy tessék már egyszer elmenni hozzája. Beszélni akar apával valamiről.

Antal diadalmasan csúsztatott a zubbonyába egy kis zsebkést: végre sikerült az összeszorított kezét felnyitnia, miután törvénytelen eszközökhöz is folyamodott, és a fogaiival esett neki a nagybácsi keze fejének.

Józsa Gyuri szélesen mosolyogva állott fel:

- Megyek is - mondta hadarva -, most már láttam a gyerekeket, szervusz, Józsi lelkem, még csak most megyek haza. Még nem voltam otthon, hogy megjöttem.

Végigcsókolta újból a lányokat, megropogtatta az Antal kezét, és lármásan kifelé indult. Az előszobában még vidáman beszélt:

- Mi az, Terka, maga még nem ment férjhez? Vigyázzon, mert azután késő lesz.

- Mindig tetszik a Gyuri úrfinak tréfálni - mondta Terka szégyenkezve, és becsukta maga után az ajtót.

Ezen az estén már nem akart Őz József büntetéseket osztogatni. A Gyuri látogatása valami vidámabb, szabadabb hangulatot hagyott hátra a szobákban, és a gyermekek, akik látogatóból, lármás és nevető emberek közül jöttek, különösen érezték ezt. Egymás mellé ültek a nagy díványra, és nevetgélve beszélgettek. Antal adott elő valamit, amire mind a hárman összebújtak, és csaknem pukkadoztak a kacagástól.

- Jaj, de jó - kiáltott Lina kihevült arccal -, mikor volt?

- Tegnapelőtt...

- Hogy mondtad neki?

- Egészen vékonyan, így: Pirkünkó, Pirkünkó-ó...

- És visszanézett?

- Hazáig nézegetett vissza...

Mikor már kedvükre kinevetgéltek magukat Perikó után, a kislányok összedugták a fejüket. Antal előszedte a bicskáját, és a késeket nyitogatta nagy szakértelemmel, nem figyelt rájuk.

- Láttad? - kérdezte Lina, és huncutul megvillant a szeme. - Hogy összebújt Gulyás Józsi nagy Lujzával?

- Hát Flóra? - mondta kis Lujza. - Hányan udvaroltak neki egyszerre?

- Pedig nem is szép.

- Persze hogy nem szép, de a ruhája egészen ügyes. Lina elgondolkozott, egy pillanatra komoly lett az arca: - A szeme elég szép. De anyáé szebb volt.

- Csacsi - felelte Lujza. - Ő volt a legszebb azok közt. Nagymama mondta, hogy ő volt a bálkirályné.

- Kinek mondta?

- Annak a csizmásnak, akinek ilyen kis szakálla volt! - A kezét az állához illesztette.

- Hogy hívják?

- Pista. Így mondta neki Gulyás bácsi meg Flóra is.

- Milyen Pista?

- Azt nem tudom, de egy írrok.

- Miféle írrok?

- Egy írrok a gazdaságban, a grófoknál.

Terka lépkedett át a szobán. Őszintén örült, hogy ilyen csendben találta a gyermekeket, és megállott egy kicsit mellettük.

- Lássák, így szeretem magukat.

A lányok rája nevettek:

- Nem volt itt senki délután? - kérdezte Lina.

- Hát itt volt a Gyuri úr, meg előtte valami tanító.

- Nagy orra volt? - érdeklődött kis Lujza dobogó szívvel.

- Az ám, oszt olyan vékony volt, akár az ujjam. Valami Kirpintyónak hitták.

- Perkinkó! - mondta Antal megdöbbenve, és nyomban eldugta a bicskáját.

A kis arcok elkomolyodtak, mintha szürke felhő szállott volna föléjük, olyan nyomott hangulatban ültek egymás mellett. A zivatart várták, amely a múltkor baj nélkül vonult el felettük, de most biztosan ki fog törni. Pedig hiábavaló volt a szorongásuk, mert az édesapjuk beletemetkezett Kemény báró úr regényébe, és őszinte örömmel olvasott el egypár fejezetet. Vacsora előtt még odaült a keskeny, magas fiókos francia íróasztalhoz, és egypár aktát intézett el, csodálatosképpen nyugodt lélekkel. Óvatosan hajtogatta a lapokat, vigyázott, hogy folt vagy számárfül ne essék a hatalmas íveken, és a szükséges megjegyzéseket finom, egyforma gyöngybetűkkel vezette be a rubrikákba.

Vacsoránál komoly arccal jelent meg, a regényfejezetek igazságain gondolkozott, és észre sem vette, hogy a gyermekek feltűnően csendesen és a legtökéletesebb illedelemmel viselkednek. Amint letette a villáját, sétára indult, és mire visszatért, a gyermekek már boldogan aludtak.

A szigorú dorgálás veszedelme végleg elmúlt felettük. A következő napokon Őz József megegyezett Perkinkó Jordán úrral olyanféleképpen, hogy havi tizenöt forintért hetenként háromszor megjelenik a gyermekeknél, és magasabb instrukciókkal látja el őket a tananyag és magaviselet tekintetében. A változásnak, amely magától hozott megnyugvást a tanácsnok kétségeire, annál is inkább örült Őz József, mert bizonyos rendtelenségeket tapasztalván hivatalában, délutánonként is berendelte az embereit, és maga is estig dolgozott. Egy ilyen dolgos nap előtti reggelen elgondolkozva ült Őz József az ebédlő asztalánál. A keze gépiesen lenyúlt az apró mintás teáscsészéért, de a csészefület sehol se találta. Lenézett, és bosszankodva látta, hogy fületlen a csészéje. Megforgatta a gyermekek csészéit is: egynek sem volt füle. Csengett a kése fokával az előtte álló színes poháron. Terka ijedten futott be a gyerekek szobájából:

- Mindjárt készen lesznek, kérem alássan, csak az Antikát fésülik.

- Mi történt ezekkel a csészékkel?

- Semmi, kérem szépen. Hát a füle leghamarabb letörik az ilyen kényes jószágnak. Tegnap még volt egy, amelyiknek füle is volt, de alig fogtam meg, ott maradt a kezemben. Bizony, már nem ártana egypárat...

Az ajtó kipattant, a gyerekek egymást taszigálva futottak az asztal felé, és egyszerre nagy robajjal ültek le.

- Az enyém lesz - kiáltotta Lina -, én ültem le leghamarabb.

- Egyszerre ültünk le mind a ketten - mondta kis Lujza, és csillogó szemével az apjára bámult.

- Nem járja - feszengett a széken Antal -, ti mindig hazudtok.

Az apjuk egyetlen pillantására elhallgattak. Észrevették, hogy a versengésben elfelejtettek köszönni neki, és érezték, hogy ezt már nem lehet reparálni. A verseny különben azokért a kiflivégékért folyt minden reggel, amelyeket apa nem evett meg, és a legkorábban kelőnek

ígért. Ezúttal azonban a kiflivégek ott maradtak az asztalon, és a három gyerek rosszat sejtve kavargatta a kávéját.

- Kis Lujza - mondta a tanácsnok -, ma délután egyedül lesztek idehaza. Terka is elmegy, csak a szakácsnő marad itthon. Rád bízom a házat, vigyázz a gyerekekre.

Lujza hálásan tekintett rá a megtisztelő feladat miatt, és meghajolt szelíden, hogy úgy lesz minden, amint parancsolta. Antal kiitta a kávéját, megtapogatta az új bicskát, és leszállt a székről. Linával együtt meghajolt az apja előtt, és kiszaladt a szobából. A nappaliban már hangosan beszélt:

- Na, siessen már. Elkésünk, ha így babrál...

- A könyvem keresem, nem látja - felelt neki Lina. - Terka, hová tette a természetrajzomat?

- Én nem is láttam...

- Na tessék, most elveszett a könyvem. Most kapjak ki az iskolában.

Ilyen beszédektől volt hangos még egypár percig a szoba, azután elvonult a testvérek lármás kis csapata. Őz úr elindult, és amint a nagy szürke épület felé lépkedett, ismét a gyermekeken járt az esze. Estig nemigen láthatja őket, és Perkinkó sem néz fel hozzájuk, mert tegnap tartott órát velük. Terka sem lesz otthon. Még valami bajuk történik. Ekkor hirtelen Józsa Gyurira gondolt. A hivatalában levelet írt neki, amelyben magához kérte. Sohasem fogadott ismerősöket és vendégeket a szobájában, de most a nyugalma érdekében akart a gyermekekről gondoskodni.

Dél felé éppen az irodaigazgatóval és két kisebb hivatalnokkal tárgyalt. Az ajtón zajosan kopogtak, és belépett Gyuri mosolyogva, gavalléros pálcával a kezében. A kabátjába szegfű volt tűzve, ami ilyenkor ritkaságszámba ment a városban.

- Szervusz, Józsikám - mondta vidáman hadarva a szókat -, parancsolsz?

Nem hitte, hogy fontosabb valami is lehet, mint az ő megjelenése. Az aktákat és hivatalos formákat különben is lenézte, és nem tartotta úriemberhez méltó dolognak. De a tanácsnok más véleményen volt, intett neki hideg szemével, hogy foglaljon helyet, és a hivatalnokokhoz fordult, akik távozni készültek:

- Maradjon, Spevák úr! Folytassa, Vagács úr!

Gyuri letelepedett egy viaszosvászonnal bevont karosszékre. Körülnézett a szobában, és csodálkozva csóválta a fejét. Ilyen hivatalt keveset látott még eddig. Mindenütt tökéletes rend és tisztaság. A padló olyan szép sárgára van súrolva, akár a szalma, a sarokban, a szekrények tetején nem lapulnak poros és barnás aktakönyvek, a kályha fényes, a falakon semmi folt, a plafonról pedig nem lebegnek lefelé vég nélküli pókhálók. A kis asztalon üvegcancsó és kristálytisza poharak, a sarokban pedig mosdó, kibontott, friss törülközővel.

A hivatalnokok tisztes távolságban állottak a tanácsnok asztalától, és minden mondat után meghajoltak, amit Őz József intézett valamelyikükhöz. Olyan alázatos és tisztességtudó volt az egész megjelenésük, hogy Józsa Gyuri elcsodálkozott:

Na, ezt is hiába keresnénk a megyénél - mondta magában -, micsoda zugokban dolgoznak ott az emberek, és hogy odakönyököl az aljegyző a főjegyző asztalára.

A tanácsnok emeltebb hangon folytatta:

- Csak nyugodtan, de pontosan, Spevák úr. Készen vagyunk.

A hivatalnokok meghajoltak, az ajtóban még egyszer köszöntek és távoztak. Őz József csak akkor kelt fel, hogy Gyurihoz lépjen.

- Nahát ez pompás hivatal - mondta a szegfűs gavallér -, micsoda emberek!

- Itt még van fegyelem. Csak így lehet dolgozni.

- És milyen tisztaság.

- Minden a fegyelem dolga.

A tanácsnok lassanként levetette hivatalos komolyságát:

- Bocsáss meg, hogy megzavartalak az alvásban - kezdte mosolyogva, de a rokon közbevágott:

- Eltaláltad. Még le sem feküdtem... Az uradalmiakkal voltam. Na, mondhatom, hogy fenyegyerkek. Még tán most is isznak, úgy szöktem meg tőlük az ablakon át.

- Ez egy kicsit rosszul jött nekem... Kérni akartam tőled valamit.

- Parancsolj velem.

- A gyerekek egyedül lesznek egész délután. Szerettem volna, ha édesanyád értük küld.

- Jaj, az bajos lesz. Most hallottam, hogy készülődnek valahová. De majd elmegyek én hozzájuk, tudod, milyen jó pesztra vagyok. Semmi az egész, ne is beszéljünk róla, együtt leszek velük, amíg hazajössz... Hanem izé, azt akarom mondani, ez a Kamilló, ez a Putnoki pajtás kegyetlen rossz színben van. Mekkora ember volt, azután hogy elbánt vele az a komisz betegség...

- Bizony, megroppant az egész alakja.

- Ritka úriember volt pedig...

Gyuri ezt a legmélyebb és a legőszintébb sajnálkozás hangján mondta. Putnoki Kamillót, az első gavallért, a húga összetört és szomorú udvarlóját éppen úgy szerette, mint Őz Józsit. Azokban a napokban is, amikor a fájdalmas eset legszomorúbb napjait éltek, egyforma szeretettel ölelgette mind a kettőjüket. Ebben a pillanatban is szinte egészen természetesnek tartotta, hogy a komoly tekintetű férfi szívesen hallgatja a Kamillóról szóló híreket. A tanácsnok, bár megbékélt már a Putnoki emlékével, ebben a környezetben félszegnek és illetlennek találta a sógora szavait. Szelíden figyelmeztetni akarta erre Gyurit, mikor az ajtón kopogtak.

- Szabad - mondta a tanácsnok, aki egy pillanatra sem felejtette el, hogy a hivatalos órák idejét lopja.

Egy pápaszemes, sötét ember lépett be, hóna alatt aktacsomaggal. Gyuri felugrott, és búcsúzni kezdett:

- Megyek a sétátérre - mondta -, délután a gyerekeknél leszek.

A promenádon Palika Flórát kísérgette György úr, ebéd után a kaszinóba látogatott el, és tarokkozott a megyeiekkel, akik éppen úgy ráértek a gondtalan időtöltésre, mint ő. Maga se tudta utóbb, hogyan történt, nem nézte meg az órát, vagy elvesztette az idő iránti tájékozódását, de fél hét is elmúlt, mikor a gyerekek ismét eszébe jutottak. Hirtelen magára kapta hát a felöltőjét, sietve búcsúzott, és gyors léptekkel indult a sógora háza felé.

Na, ez szép dolog - mondta magában -, alaposan elkéstem. Csak Józsi ne lenne még otthon.

A sarkon egy alázatos emberke köszöntötte. Gyuri leemelte a kalapját, de még mindig nem tudta, kit üdvözölt. A vékony férfi odalépett hozzája:

- A múlt napokban voltam bátor megismerni kedves sógoránál, Őz József számtanácsnok úrnál.

- Á, Perkinkó igazgató úr? Nagyon örülök.

- Csak egyszerű tanár vagyok, uram.

- Bocsánat, rosszul emlékeztem. Hová tetszik menni?

- Őz Antal második normálista ügyében fáradok. Őz Antal helytelen magaviseletet tanúsít napról napra, és fokozott intelmeim dacára, ma, mint azt velem az illető klasszis vezetője közölte, az összes padokat megfaragta egy penecilussal.

Józsa György türelmetlenkedett.

- Hová tetszik?

- Őz József számtanácsnok úrhoz.

- Akkor gyerünk együtt. Én is oda tartok.

Karon fogta a kis tanárt, és hurcolta magával. Közben azonban lelkiismeretbeli furdalásokat érzett a bicska miatt, és meg akarta nyugtatni önmagát:

- Higgye el, tanár úr - kezdte -, nincsenek rossz gyerekek. Vannak eleven fiúcskák, csintalan gyerekek, de egy se igazán rossz. Úgy értem, hogy a szíve mindnek jó. Csak később romlanak el...

- Az iskolában? - fulladozott Perkinkó a gyors lépések miatt. - Ott méltóztatik gondolni?

- Nem éppen az iskolában. Hiszen ott is elromolhatnak, mert higgye el, az a fene ette nagy szigorúság se használ. Volt nekem egy osztálytársam, aki olyan jó gyerek volt, hogy párját kellett keresni. Hát egyszer, kérem, mert félt a büntetéstől, megszökött.

- Úgy gondolom, gyenge egyénisége lehetett!

- És tudja, mi lett belőle? - folytatta Gyuri, mit sem törődve a tanárral. - Csavargó lett, uram. A múltkor is láttam Nagykárolyban. Mondtam is valakinek, hogy szobrot kellene róla csináltatni az igazságtalan tanárok ellen.

Perkinkó meg akarta fordítani a neki mindenképpen kellemetlen beszélgetést. Szoborról hallván említést tenni, a művészetekről óhajtott néhány szót szólni.

- Ah, a szo-obr-ok - lihegte, mert gyenge tüdeje csak úgy zihált -, uraságod is szépen fest. Hallottam dicsérni talentumát.

- Kitől tetszett hallani?

- Tö-öb-bek-tő-öl. Hö-öl-gye-ektől.

- Ez semmi, kérem. Én csak úgy pingálgatok, ha jólesik. A múltkor is példának okáért itt dolgoztunk Károly közelében. Tetszik tudni, a földméréssel. Azután az egyik erdőben mutogatnak egy helyet, ahol agyonlőttek piszkos kapcabetyárok egy szegény zsidót. Tudja, mit csináltam? Este leültem, és reggelre már kész volt egy Mária-kép. Odaszögeztük a fára, a sír fölé. Ez csak szép gondolat, mi?

- Gyönyör-rű.

- De hát ez semmi. Tetszene látni szegény megboldogult Markó festményeit. Vagy mondjuk, amit Barabás Miklós rajzol. Tudja, hogy Telepy is nagyon tehetséges?

- Nekem is van egy mű-űlapom - igyekezett nyugodtan beszélni Perkinkó -, igen szép, élethű munka. A műegylet ajándéka. Árpád fejedelemmé választása.

- Kovács Mihálytól.

- Honnan tetszik tudni?

- Kérem, én érdeklődök a művészetek iránt.

Odaérkeztek a sarokházhoz. Perkinkó úr megpihent a lépcső alján, hogy teljes nyugalommal, felsőbbbégi szigorral léphessen be a tanítványai atyjához. Gyuri szivarra gyújtott, és felnézett az emeletre:

- Úgy látom, nagyon vígan vannak. Józsi aligha lesz itthon.

- Őz József tanácsnok urat méltóztatik gondolni?

- Ühüm - felelte Gyuri szivarral a fogai között. - Gyerünk!

Az emeletről hangos kiáltás, vidám zűrzavar, éles sikoltozás hallatszott. Amint közelebb és közelebb értek, e láрма egyre nőtt, és ilyen arányban fakult el a Perkinkó Jordán arca. Gyuri jókedvűen mondta:

- Bált rendeztek, úgy néz ki a dolog.

- Ah, uram, én rosszat sejtek. Hiszen ez hajmeresztő. Mélyebb és magasabb sikoltozások orgonáltak a lakás felől, közben zongorahangok pendültek a nagy zajban elmosódva, azután mintha cintányérokat vertek volna össze, fülsiketítő csattogások nyomtak el minden más zörejt. A csengetést persze nem hallotta meg senki sem. Már öt perc óta dörömbölt Gyurka az ajtón, mikor a kiáltások egyre nőttek.

- Oltsátok el! Oltsátok el! - sikoltotta egy gyermekleány hangja. - Hű-hű-ű, hogy ég.

Józsa Gyuri be akarta nyomni az ajtót, mikor a szakácsnő szuszogva megérkezett a kulccsal a hátuk mögött.

- Istenem - hápogott -, csak egy kicsit néztem le a színbe, már felfordítják a világot.

Perkinkó úr a gyönyörűségtől vacogó fogakkal lépett a gavallér nyomába. Micsoda fellépés lesz itten? Milyen alkalom a teljes szigor kimutatására és a bűnösök tettenérésére. Az ajtóban azonban ő maga is visszarettent: ilyen nagyfokú elvetemedettségre még ő sem számított.

Az történt ugyanis, hogy a tanácsnok reggeli intése után Lina és Antal egész sereg vendéget hívtak meg még a délelőtti órák között. A kisfiúk és kisleányok lehettek vagy tizenketten, azzal a tudattal, hogy most kimutatják magukat, egyenesen az Őz József házához mentek a délutáni iskolaórák után. Kis Lujza mérsékelt örömmel fogadta a vendégeket, de végül ő is a játékok közé keveredett. Eleinte jól is ment minden. A szalonban telepedtek meg, átforgatván az összes fényképalbumokat, megvizsgálván a tükrök előtti apróságokat, kihúzogatóván a nyitott fiókokat, elég csendesen viselkedtek. Később azonban a zongora köré sereglettek, énekelni és ugrálni kezdtek. Lina ült a zongorához, és a többiek kötelesek voltak féllábon táncolni, amint ő a hangokat megütötte. Antal közben összeverekedett két társával, a leányok sorai is megbomlottak, és erre általános lett a fejetlenség. Mindenki azt csinált, amihez éppen kedve volt, és nemsokára tombolt, kergetőzött az egész társaság. Végre is kis Lujza mentő ötletként a sleppelést hozta fel. Ezt mindannyian helyesléssel fogadták, és egytől egyig magukra kaptak valamilyen nagy ruhadarabot. A leányok a főzés mellett szavaztak, mire a fiúk elhatározták, hogy az ebédlő közepén tüzet raknak.

A sötét szobában, az ebédlő szőnyegén méternyi magasságban lobogott a félelmetes tűz, mikor Perkinkó úr megérkezett Gyurival. Az ajtóból kísérteties látvány volt a bő ruhákba öltözött, fantasztikusan ugráló gyereksereg. A székek egymás hegyén-hátán, a bútorok felforgatva, helyükről kimozgatva. Az üvegrámás, finom velencei tükör, amely előtt olyan sokszor és olyan szívesen álldogált a ház megboldogult úrnője, összevissza repedezve nagyobbította meg a piros lángnyelveket.

Perkinkó úr elszörnyedve és elkeseredve állott az ajtóban. Ha a piros lángok belekaptak volna az apró alakok bő ruháiba, ha lánggal égtek volna kis fáklyákként a gyermekek, ha recsegtek volna a gerendák, akkor talán örült volna. Szívesen rohan az égő bútorok közé, örömmel szorítja keblére az áldozatok üszkös ruháit. De így? Milyen keserves látni a vidámságot, az öntudatlan gonoszszágot az embercsemeték arcán.

A levegőben égett papír maró füstje és égő szövetek átható bűze szállott. A gyermekeknek sejtelmük se volt a közeledő veszedelemről, és Antal, akin egy groteszkül bő pepita felöltő lógott, diadalmasan táncolt:

- Hü-hü-ü-ü-ü. Milyen szépen ég.

- Elvetemedettek! - mondta a tanár őszinte haraggal.

- Mit, elvetemedettek? - ugrott előre Józsa Gyuri, és a megrettent gyermekeseregen áttörve, eltaposta a tüzet. Meggyújtotta a gyertyát, és szétnézett a szobában. A nagy tükör összetört, a szőnyeg egészen átégett, de más valaminek nem lett semmi bántódása.

- Ebadta kölykei - mondta, az ablakhoz sietett. Kitérta a nagy ablakszárnyakat, friss levegőt szívott a tüdejébe, és máris meg volt békülve az egész helyzettel.

Perkinkó Jordán méltóságos fejtartással lépett be, és a sápadás, amelyet megjelenése idézett elő a gyermekek arcán, meleg hullámokat kergetett a szívére. Szinte megrészegedve kereste a maga különös védnöksége alá helyezett tanítványokat. Legelőször is kis Lujzát találta meg. Lázasan görbítve meg derekát, lehajolt hozzá, és megragadta a csuklóját. A nappaliba hurcolta, és letérdeltette. Ugyanez a sors érte Antalt is, aki a pohárszék és a fal közötti sarokba bújott. Lina érezte, hogy őt is megtalálják, hát egyszerűen letérdelt a többiek mellé.

- Nem kapnak vacsorát - sziszegte a tanár -, és holnap még külön büntetés is jön.

Ezután kiszaladt az előszobába, ahol egypár elővigyázatosabb fiúcska el akart osonni. Előrántotta a noteszét, és keményen rájuk szólt:

- Titeket pedig felírlak. Brezenóczy Pál harmadosztályos, Kis Paula negyedosztályos, Klárik István harmadikos...

Egy kis, pityergő fiú került sorra. Némán oldalgott kifelé. - Hát téged hogy hívnak?

- Még nem jár sehová - jegyezte meg félénken az egyik kisleány -, az én kisöcsém.

- Nem baj, előjegyzem jövőre. Kerekes Erzsébet és öccse...

A szobát kiszellőztették, a rendet, amennyire lehetett, helyreállították, mikor belépett Őz József. A gyermekei ott térdepeltek egymás mellett. Kis Lujza könnytelen szemmel ismét állotta a pillantását. Valami dacos elszántság ragyogott szürke szemeiben. Lina eltakarta az arcát, és Antalnak kövér cseppek potyogtak a szeméből, anélkül, hogy letörölte volna azokat. A tanácsnok nem bírta ezt a látványt. Most látta először térdelni a gyermekeit, és a legidősebb szemeiből fájdalmas szemrehányást olvasott ki.

- Talán a szalonban lesznek szívesek elmondani - szólt, és maga előtt tuszkolta a tanárt meg Józsa Gyurit.

- Szomorú dolgok történtek ebben a házban, uram - kezdett bele Perkinkó egy terjedelmes és fennkölt fogalmazású dikcióba. De Gyuri, akit módfelett bosszantott ez a hivatalos stílus, pár szóval elébe vágott.

- Kérlek, Józsikám, egy kicsit elkéstem. Egy kicsit elkéstudnk, én meg a tanár úr. A szomszédból is itt voltak a gyerekek, és kiégették a szőnyeget. És a velencei tükröt is eltörték.

Mikor mindent megtudott a számtanácsnok, szinte örült annak, hogy a büntetés nehéz kötelességét elvégezte helyette a tanárka.

- Köszönöm, tanár úr - mondta, bár meg volt győződve, hogy ez a furcsa ember a legsúlyosabb tévedések áldozata a nevelés terén.

Perkinkó büszkén távozott, és amikor a térdeplők előtt elhaladt, lesújtó pillantást vetett feléjük.

Őz Józsefet nem bősztette fel különösképpen ez az eset. A teljes levertségének is az volt az oka, hogy arra gondolt, hogy immár csaknem két éve szakadatlan láncolata folyik ezeknek a mind súlyosabb csínytevéseknek.

- Lehetetlenség rendet teremteni! - mondta. - Mit csináljak? - és inkább magától óhajtott tanácsot kérni, mint a sógorától.

- Fegyelmet kell tartani.

A tanácsnok intett a kezével, hogy régen túl van már ezen az ábrádon. Józsa Gyuri felállott, és egypár percig idegesen sétált fel és alá, mint akit új ötlet kerített hatalmába.

- Hát én megmondom, hogy mit csinálj. Nem akarlak rábeszélteni, de azt mondom, hogy nősülj meg, addig itt nem lesz rend.

A lehajtott fővel ülő férfinak mélyen a szívébe vágott minden szó. Gyuri úgy beszélt, mintha nem is tudna arról, hogy ebben a szobában minden bútordarab a húga emlékét lehel magából, és minden párna az ő parfümjétől illatos. Őz József sohasem gondolt arra, hogy ide más asszony betehesse valaha a lábát, és most, ebben a pillanatban szinte lehetetlenségnek látszott ez előtte. A szalonban fojtónak és melegnek érezte a levegőt, a szomszéd szobában a gyermekei térdeltek. Úgy érezte, hogy egy pillanatig sem tud itthon maradni.

- Gyere - mondta Gyurinak -, elkísérlek hazáig. Friss levegőre van szükségem.

Az előszobában összeszorította a torkát a keserűség.

- Nézze, kérem - mondta a szakácsnőnek -, tíz perc múlva fektesse le a gyermekeket. Vacsorát... ne adjon nekik.

- Alázatos szolgálja, nagyságos uram, csakhogy egyszer személyesen szerencsétet.

Burger úr, a Dupla Gránátalmához címzett bolt gazdája mélyen meghajolt Őz József előtt. Megtört, megrokkant vállú öregúr volt Burger bácsi, ősz haját erősen hátrafésülve viselte, bajuszt nem hordott, de göndör, fehér szakálla átfutott az egyik fülétől az álla alatt a másik füle cimpájáig. Az orrán szelíd fényű pápaszemet hordozott, és hogy meg ne fázzon a hideg boltban, állandóan két kabátot viselt.

- Mivel szolgálhatok? - kérdezte az ajkán játszadozó állandó mosoly kíséretében, mikor a tanácsnok könnyed fejbólintással viszonzta a terjengős üdvözlét.

- Finomabb cukrokat szeretnék venni.

- Most igazán nagyon jó cukorral szolgálhatok. Tessék... ugyebár a gyermekeknek?

- Nem.

- Akkor talán a finomabbakból? Hölgyeknek méltóztat?

A számtanácsnok igent intett a fejével. A tartózkodó és hideg modora azonban nem akadályozta Burger urat a bőséges beszédben.

- Ez lesz a legjobb - mondta, és szaloncukrokat rázogatót egy papírzacskóba -, etwas ganz feines. Bizony, kérem, a hölgyek, a gyermekek, a leánygyermekek. Milyen illedelmes gyermekei vannak. A nagyobbik, az már egészen nagy kisasszony, olyan komoly. De tessék elhinni, sok baj van a kisleányokkal. A neveltetés, a tenger költség. Én Pesten neveltetem Deborah-t az angol kisasszonyoknál. Ajánlom, egy kicsit drága hely, de biztos hely...

Az ajtó kinyílott: éppen Deborah érkezett haza. Fekete kalapjáról libegtek a bársonyszalagok, selyemkrinolin suhogott a rövid kabátja alatt. A tanácsnok konstátálta, hogy nála van a kottafüzet és Jókai elmaradhatatlan regénye. Azután az arcába tekintett. Még sohasem látta közléről a fűszereskisasszonyt, és ha két perccel később érkezik, bizonyára aligha emlékezik erre az igénytelen és hervadó arcoskára. A leány fejbólintással köszöntötte az apját, azután anélkül, hogy tudomást vett volna a többi jelenlevőkről, magasra emelt fővel eltűnt a lakásba vezető függönyös ajtó mögött.

Burger úr elkészült a finom csomaggal, és a madzag fülét előzékenyen a tanácsnok kesztyűs ujjaira akasztotta.

- A leányom volt, kérem szépen... nagyon örültem... alázatos szolgálja.

Őz József kilépett az utcára, és folytatta a gondolatait, ahol a bőbeszédű boltos megzavarta. Perkinkó úr tökéletesen tájékoztatta a nappaliban és az ebédlőben történt botrányos dolgokról, nem felejtve el felhívni a figyelmét a gyermekei szemmel látható elvetemedettségére.

Ez a szerencsétlen ember egészen helytelenül ítél - gondolta magában -, gonoszságról mégse lehet beszélni. De az tökéletesen igaz, hogy vásottak, hogy ha kiteszem a lábamat, mindig baj történik. Remegni kell értük, ha távol vagyok...

Arra gondolt, hogy nincs senkijük, aki állandóan mellettük maradna, és szeretettel, vagy legalábbis jóságos türelemmel figyelmeztetné őket a hibáikra, nincs senki, aki vigyázna rájuk. És ezen az állapoton aligha segítene egy guvernánt. Ki tudja, milyen nő költözne a falak közé, ahol valaha, csak két évvel ezelőtt a felesége élt. Ki tudja, nem szennyezné-e be a ház szentélyét, a francia szalont, és nem oltana-e aljas indulatokat a gyerekekbe, a leányokba. Nevelőt még nehezebb találni. Hogyan vezesse és hogyan oktassa egy férfi, hozzá még egy fiatal férfi,

azokat a fejlődő és elhagyott szegény kisleányokat, akiknek a rejtélyes pillantását, elkomorodását és indokolatlan jókedvét sokszor még ő, a komoly férfi sem érti meg. A büntetésekre gondolt és a szigorú fegyelemre. De eszébe jutott ismét, hogy gyermekekkel áll szemben, akik nem tudják a határokat, tévelyegnek, és ismeretlen vágyaik szerint cselekszenek. Reájuk igazán nem lehet alkalmazni a hivatalbeli, szigorú szabályokat. Vagy talán a büntetéseket alkalmazza gyakrabban és erős formákban? Hozzászoktassa-e őket az ütésekhez, a szívet facsaró kemény ütlegekhez, hogy durván és az önérzet hiányával lépjenek az életbe? Tudta, hogy sohasem fogja tudni megütni őket, de azért tovább fűzte a gondolatmenetet. És mit érhet el a folytonos büntetésekkel? A botütések, éheztetések, térdeplések és hajrángatások, ha erre a hóhérmunkára felbérelné Perkinkó urat, vajon mit használnának? A csínytevések megismétlődnének véletlenségből, vagy a gyermeki pajkosságból kifolyólag, és ekkor igazán nem maradna más hátra, mint erősebb büntetéseket alkalmazni, mindaddig, míg végre a kitagadás, a börtönbe való bezárás és Isten tudja, mi következnek.

De hát van-e joga végeredményben ütni, és kegyetlenül büntetni a gyermekeit, mert éppen az ő gyermekei... Igaz ugyan, hogy ha az apa vagy a családfő nem végzi el a büntetéseket, végül a társadalom veszi át kötelességét, és az keményebben sújt...

Kételyek és gyötrődések között érkezett meg Őz József ahhoz a házhoz, ahonnan feleségét vezette az oltárhoz. Hosszú és sárga ház volt a Józsaék háza. Az alacsony ablakok egy-némelyikén még télire is ottfelejtették a kopott zöld zsalugáttert. Tágas, félkörös ívben rakott kőkapuja mindig nyitva állott, mintha vendégeket várna örökösen. A sáros, mély udvaron most is kocsinyomok szántottak a féloldalra dőlt galambdúc megkerülésével az istálló felé.

Az ajtóban már várta Őz Józsefet a nagymama.

- Drága Józsi lelkem - mondta a főkötős, ősz asszony -, láttam az ablakon át a derék szál alakját, azért gyűttem elébe.

Nagymama, aki híres szépség volt valaha a megyében, kedvesen topogott a tanácsos előtt. Bizony, már nagyon régen lehetett az a valaha, mert hajlottak voltak a vállai, az arcát, az egykor tejfehér és rózsaszín arcát mély ráncok szántották át. Az ünnepi főkötő tetején díszlő üveggyöngyvirágok meg egyre mozogtak, mert a nagymama feje állandóan remegett egy bizonyos családi tragédia óta. De azért mosolygott, vidám volt mindig, és izgett-mozgott, rendelkezett, parancsolgatott, rendben tartotta a háza környékét és népét, akárcsak harminc évvel ezelőtt.

Őz József meghajolt előtte, tiszteletteljesen megcsókolta eres, öreg kezét. Nagymama szelíden villogtatta élénk fekete szemeit. Az egyik szemhéja egy kicsit lejjebb ereszkedett rendesen, ha beszélt, és ez huncutkás kifejezést adott az arcának még ebben a korban is. Szeretettel szorongatta a veje száraz kezét.

- Lelkem, lelkem - mondta dorgáló hangon -, maga csak akkor jön ide, ha már nem lehet tovább halogatni. Éppen jókor érkezett, már mindenki itt van. Hát a gyerekeket mért nem hozta? Olyan szépen eljátszottak itt a múltkor is.

- Büntetésből maradtak otthon - felelt kedvetlenül a tanácsnok.

- Ja úgy, most már értem - rebege a nagymama, aki a veje hidegségét és egyszerűségét sohasem tudta megérteni és másnak látni, mint büszkeségnek.

- Mama hívatott valamiért? - mondta Őz József. - Talán nem zavarnám a vendégeket, a kishozzában is...

- Ohó - nevetett nagymama -, tessék csak bemenni. Ráérünk még beszélgetni, ne vessen meg már annyira bennünket.

Kinyitotta előtte az alacsony ajtót, és betessékelte a szalonba, ahonnan zűrzavaros női kacagások és mély férfihangok lármája áradt ki. Egy kicsit szédült, mikor a szoba egyszerű futószőnyegét érezte a talpa alatt. Karos gyertyatartókban hármásával égtek a gyertyák, a szomszédos szobában ernyős petróleumlámpa függött, a következőben pedig gyertyákat és asztali lámpákat gyújtottak meg, és mégis homályosság ült a sarkokban. A levegőben cigaretta- és pipafüst szállongott: a mély és tágas, de masszív, százesztendős bútorokkal telelakott szobákban legalább két tucat ember mozgott az Őz József szemei előtt. A megérkezését csak egy finom arcú, gyönyörűen fejlett leány, nagy Lujza vette észre, aki egy erős fiatalemberrel üldögélt az egyik nem túlságosan világos sarokban.

- Csakhogy itt van - lépett elébe, és minden ceremónia nélkül erős csókot nyomott az arcára -, mama ugyan várta, apa is itthon maradt, mondtuk neki, hogy biztosan eljön.

A tanácsnok kezét fogott az erős fiatalemberrel, akit már egypár év óta mint vőlegényt ismert ebben a házban. Gulyás Józsi határozottan szép és rokonszenves férfi volt. Kedves és szelíd szemeit, erős és kellemesen tagolt alakját szerette Őz József. Ugyanígy volt nagy Lujzával is, akit gyerekleány korától kezdve látott fejlődni, szépülni, megerősödni, és egynéhány esztendő óta menyasszonyi sorban epedezni. Szinte sajnálta őket a hosszú mátkaságukért, és szinte melegebben szorította meg a Józsi kezét. A vőlegény mindig megkülönböztetett tisztelettel viseltetett irányában, és a kézszorítást önkéntelenül is erősebben viszonzta. A tanácsnok érezte, hogy Gulyás Józsi ebben a kézropogtatásban akarja levezetni túltengő tiszteletét.

- Hogy vannak? - kérdezte tőlük.

- Amint voltunk, kérem - felelte a vőlegény -, semmi változás. A gróf nem nevez ki új tisztet. Hát most már várni kell, míg valaki kidől vagy nyugdíjba megy az öregek közül.

- Az öreg Jenzer nagybeteg - mondta ártatlanul nagy Lujza, és a remény sugara csillant meg a szemében.

- Hát akkor talán... - vélte Gulyás Józsi, és a talánt sejtelmesen hangsúlyozta.

A fiatalok összenéztek, a szemükben fellobbant a boldog szerelmesek tüze, amely most nem látott akadályt maga előtt a reménység egy villanásánál. Őz József észrevétlenül tovább lépett. Egypár régebről ismert fiatalembert üdvözölt, a leányoknak is köszönt, és mikor bemutatkozott egy erős termetű hölgynek, leült az első szobában. Egyelőre nem is óhajtott belépni a második és harmadik szobába: a nagy füstben, füleinek szokatlan lármában és összevisszaságban elveszített nyugalma akarta visszanyerni egy pillanatra. Ebbe a házba különben is mindig elfogódva és szomorúságra hajló hangulattal lépett be. Pedig vidám ház volt, mindig tréfálkoztak a falai között, és a tanácsnokot tisztelettel környékezték, ha megjelent néhanapján. De Őz Józsefet elmúlhatatlanul emlékeztették a tükör faragott lábai, a megrepedezett, öreg képek, a túltömött vaskályhák, a porcelánfigurák és virágvázák, egy régi ház elpusztíthatatlan díszei, szerelmére és az első órára, amelyet itt eltöltött. Az idő egy kicsit összezavarodott előtte: ő, aki évről évre fel tudta sorolni visszamenőleg is az egyenes adók összegét, a pontosságban és munkában vigasztalódó ember, aki addig uralkodott magán gyermekkorától, hogy szenttelen és hideg lett szelíd és mosolygásra született arca, itt mindig fiatalabbnak érezte magát. Az illatok a régiek maradtak, az ablakokon ugyanilyen mintájú függöny díszlett, a furcsa és könnyelmű szülők is öszülő hajjal járultak eléje. Ha itt üldögélt, egy pillanatra szinte elfelejtette, hogy gyermekei vannak, hogy fájdalmasan és örökre reparálhatatlanul itthagya valaki, és hogy mélységes mély sebet hord szürke ruhái alatt. A tanácsnok szerény hivatalnoknak érezte magát, tavaszias lendület igézte meg, és úgy vélte, hogy egyszer csak belép az ajtón az apróvirágos krinolinban Antónia, akit ő nem tudott másképpen, csak Antoinette-nek szólítani.

De másrészt nem érezte magát valahogyan nyugodtan a Józsa házban. Olyan gondolatai támadtak sokszor, hogy ez a jókedv csak csinált jókedv. Egyszer csak tövig égnek a gyertyák,

elfogy az utolsó csepp petróleum is a lámpákból, és azután... azután nem lesz többé világosság a házban, elszélednek a vendégek, és akik kénytelenek itt maradni, szomorúan néznek majd az egymás komor arcába. Ismerte a család történetét, hallott beszélni a sűrű tragédiák vérfagyasztó villanásairól. Az öreg Józsa még bőségben született. Az ifjúságát nagyon vidáman élte, és sohasem tanult meg dolgozni. Arra talán nem is lett volna szükség, hogy törje magát a verejtékes munka után, mert amikor az apja meghalt, és az osztozkodás megtörtént közte és egy idősebb nőtestvére között, még mindig elég szép vagyona maradt. A feleségét Szilágy megyéből hozta, büszke volt rá, hogy kékkői Major leányt vehetett el, mert meg volt győződve, hogy csak ott vannak még igazi régi családok. Akkoriban a birtokán éltek még, és ezt a várost csak olyan jó-rossz látogatóhelynek tartották. Ide csak nagyvásárkor hajtottak be, és akkor itt szálltak meg, mert ezt a házukat szerették a kettőn kívül legjobban. Dolgozni mit sem dolgoztak, a pénzt azoknak a gondtalanságával költötték, akik sohasem ismerték még a szükség és nincs fogalmát. Így nőttek fel a gyermekek, és a jó élet még egyre tartott.

Legelőször a szomszéd utcában levő házukat veszítették el. A városban sokat beszéltek erről az esetről, és a rossz nyelvek egészen nyíltan kimondták, hogy a szép, egyemeletes épületet a nagy kerttel együtt libamájba ették meg Józsaék. Úgy történt ugyanis, hogy ezt a házat egy zsidó ember bérelte az öreg Józsaától. A vidáman élő uraknak libamájjal kedveskedett egyszer a bérlő, akit azután megbíztak a májak örökös szállításával. A zsidó szállította a májat éveken át, de a fizetés mindig elmaradt. Utóbb már kölcsönöket is kellett szereznie. Nem túlságosan nagy összegeket szállított a libamáj mellett, azonban mikor egy újévkor számadást csinált, kiderült, hogy ha megtartja a házat, akkor is tartoznak neki Józsaék legalább tizenöt libamájjal. Ezt a tizenöt májat nagylelkűen elengedte. De annál többet beszélt arról, hogy pert is indíthatott volna a májakért, a bíróság biztosan megítéli neki, de ő már ilyen jó ember: éljenek az urak is.

A kölcsönökkel túlhalmozott birtokrészek egymás után kerültek idegen kézre. Ekkor azután a megmentett pénzcsekével bevonultak a városba. A gyermekekről mindössze annyiban gondoskodtak, hogy Gyurinak odaadták az utolsó tagocskát, tisztességes beruházásokra elegendő összeg és jószágok nélkül, a leányokat pedig igyekeztek lehetőleg gyorsan férjhez adni. Egy fiuk megszökött még a forradalom alatt, és elveszett, örökre eltűnt a viharos idők forgatagában. Néhány évig várták, elsiratták, de mélyebb gyászt nemigen viseltek miatta, mert úgy tartották, hogy mint annyi más család, ők is tartoztak ezzel az áldozattal az ügynek. Mikor azonban egy jogászfiuk, aki Pesten nevelkedett, váratlanul és titkos körülmények között búcsút mondott az életnek, megdöbbenek. Józsa úr, aki sokszor három napig is elmaradozott utolérhetetlenül zajos legényi tivornyákon, elcsendesedett, és a gyászév alatt szürke lett a haja. De alighogy letelt ez az esztendő, új rémület ejtette kétségbe őket. A legidősebb leányuk, akit hirtelen adtak férjhez, három héttel az esküvője után szíven lőtte magát. Ezt a tragédiát sohasem tudták megfejtani, mert az asszony után az ifjú férj is belesorvad a szívet rázó eset borzalmaiba. Ettől kezdve rezegni kezdett a nagymama feje, és Józsa úr teljesen megöszült. A megpróbáltatások sora azonban nem volt befejezve: Józsa úr elveszítette legdrágább leányát, Antóniát is. Ez a dráma mégsem érintette őket olyan megrendítően: nem volt olyan fátumszerű az érkezése, mint az előző háromé, és legalább azzal vigasztalták magukat, hogy meg tudták érteni, miért történt. Ám a keserőségek és kifogyhatatlan bánatok mérge ott maradt az ősz hajú apa szívében, és végleg megszélidült a csapások súlya alatt. A papokkal kezdett barátkozni. Eljárogatott hozzájuk, kártyázott, tréfálkozott velük, és csak az ő társaságukban érezte jól magát igazán. Most már büszke volt arra, hogy konfrátéri levelet nyert valaha egy ifjúkori jótéteményéért, és ez a levél a gyermekeire is kiterjesztette hatályát. Úrnapi és egyéb nagy ünnepi ebédeken mindig megjelent a papoknál. A furcsa, finnyás ízléséről itt sem feledkezett meg sohasem. Egyszer véletlenségből pakfongkanállal kanalazta a

levesét, és ettől háromnapos hideglelést kapott. Ettől az időtől kezdve minden ebédre magával vitt egy otthoni ezüstkanalat.

Nagymama közben teljesen átvette a házi ügyek felett való parancsolgatást, és hogy némileg rendbehozza zilált anyagi viszonyaikat, eladta a másik házat és az utolsó házuk hátsó, óriási kertjét. Az öregúr ott állott a másik szobában, és az ernyős lámpa szelíden világította meg az arcát. Szelíden mosolygott ő maga is, és belevegyült a fiatalok társalgásába. A szoba közepén egy karcsú fiatalember ült lovaglónadrágban és fekete kabátban. Fordítva foglalt helyet a széken, éspedig úgy, mintha lovagolna. Az arca barna volt, mint az olyan embereké, akik nagyon is sokat mozognak szabad levegőn, a homloka azonban tisztán és fehéren ragyogott. Volt valami ellenállhatatlanul rokonszenves a macskaszemeiben, a vidám mosolygásában, és a vöröses szőke szakálla is jól állott az arcához. Őz József futólag ismerte ezt a fiatalembert, tudta, hogy valami gazdatisztféle, és azok közé az emberek közé tartozik, akik nem ellen-szenvesek ebben a környezetben.

Körülötte többen üldögéltek: ő volt a céltábla, a fiatal urak és leányok valami kalandjából kifolyólag mindnyájan rajta mulattak.

- Na, Pista - nevetett egy Kossuba nevű csizmás ifjú -, te jó bizonyítványt fogsz kapni az inspektor úrtól.

- De Pista - fuldoklott bizonyos Sziporszky névű éltesebb hölgy -, hát hogy lehet ilyesmit csinálni! Nem látta őket a verandán.

A fiatalember mosolygott, és a vállait húzogatta.

Nagyapa közelebb lépett hozzája.

- Ugyan, mondja el már, hogy volt. Ezek itt úgy nevetnek, hogy az ember kíváncsi lesz...

- Csak nem kívánja, kedves bácsi, hogy magam terjesszem a rossz híremet. Itt van Kossuba pajtás, majd elmondja ő.

- Na mondja, Kossuba öcsém...

Kossuba mosolyogva kezdett bele:

- Hát kérem, ezek az urak, Gulyás Józsi és az elválhatatlan kebelbarátja, Pista, taligára kaptak egy szép este. Bársony inspektor úr csak egy lovat adott kettejüknek, mert két lóval minden este elmennének akár Debrecenbe is, hogy a Bikában mulathassanak. Szóval, felültek a taligára, és bekocogtak a városba. Itt is voltak Gyuri bátyáméknál...

- Most már értem, hát akkor történt?

- Akkor hát. Azután megvacsoráztak az Aranyrózsában, éjjeli zenét adtak itt is, ott is...

Minden szem Palika Flóra kisasszonyra meredt. Flóra lesütötte a szemeit és elpirult.

- Itt is, ott is - folytatta Kossuba -, sokfelé jártak, míg reggel lett. Aznap már nem érdemes hazamenni, hát itt maradtak. Csak harmadnap déltájban kerültek haza. Tetszik tudni, hogy mind a ketten ott laktak a Bársony inspektor úréknál, hogy mindig kéznél legyenek, mert nagy szükség van rájuk...

A derűtség végigfutott a jelenlevőkön: Torkos Pista is nevetett.

- Éjszakára be szokták csukni a léckerítés kapuját, és az úrfiak, ha hajnal felé hazakerülnek, szépen felmászhatnak a kerítésre, átlépik a szeges drótot, és a másik oldalon leereszkednek. Hát ahogyan délben hazaérkeztek, Gulyás Józsi leszállt még az istállóknál, de Pista elhajtattott az inspektorékhoz. Leszállt a taligáról, a Maris nyakába akasztotta a gyeplőt: az már elsétál ilyenkor magától is az istállóig. Ő meg szépen felmászott a kerítésre, átlépte a szeges drótot,

és a másik oldalon leereszkedett. Amikor földet ért a talpa, hirtelen megtapsolták valahonnan. Hátranézett, hát a verandán ott állott az egész család... A kapu meg nyitva volt reggel óta.

Nagyapa boldogan kacagott:

- Na, ez igazán eredeti - mondta -, hát azután mit szólt az inspektor úr?

- Semmit - felelt az anekdota ifjú hőse -, gratulált, hogy milyen jól tudok mászni.

Őz József végighallgatta az egész történetet, és egy pillanatra elmosolyodott. A szakállas fiatalember olyan szerényen viselkedett, úgy mosolygott és egyszerűen beszélt, hogy szeretne volna megvergetni a vállait. A társaság egy kicsit összezavarodott a másik szobában, Torkos Pista felkelt a székről, és vele indult a nevető kompánia egyik fele a másik sarok felé. A tanácsnok őszintén sajnálta ezt, mert ez a természetesség, az őszinte vidámság feledtette vele a ház nyomasztó hangulatát és a kellemetlen sejtelmeket, amelyek ide kísérték.

Mit akarhat tőlem nagymama? - kérdezte magától. - Biztosan megint a gyermekek ügyében óhajt tanácskozni.

Arra gondolt, hogy szegény nagymama irányítani akarja őt, és maga sem értett sohasem a neveléshez, ha ugyan járt ilyesmi fiatalabb korában is az eszében. Semmi esetre sem törődhetett a gyermekeivel, nem is ismerhette őket, mert akkor... akkor nem őszült volna meg a haja időnek előtte és nem rettegne most is a jövőtől, amely Isten tudja, mi mindent hozhat az ő családjára.

Ezek mellett a gondolatok mellett mások is feltolakodtak Őz József belsejében. És mit mondhat újat a gyermekekről? Itt csak egy dologról lehet szó: arról, amit a meggondolatlan és bonviván Gyuri már kiszalajtott a száján, a nősülésről. De hát miért éppen ő, miért éppen nagymama, akinek a leányával élt együtt majdnem tíz esztendeig, és aki tudja róla, hogy még mindig nem felejtette el Antóniát.

A kételyekre nem tudott feleletet és magyarázatot találni. Egy kicsit előrehajolt, és ezt a mozdulatát félreértette a mellette üldögélő erős hölgy.

- Azt hiszem, tanácsnok úr - iparkodott erős alt hangját tompítani és kellemes hangzásúvá tenni -, mi ketten egy véleményen vagyunk.

- Hogyan parancsolja?

- Hogy mi ketten egy nézetten vagyunk a mai ifjúságról alkotott véleményünk tekintetében. Úgy értem, kérem, hogy a mai fiatalemberek egy kicsit könnyűvéreűek. Hiszen tetszik látni ebből az esetből is, a Torkos Pistáét értem, hogy miben gyönyörködnek legjobb szívvel. Mondom a tanácsnok úrnak, hogy a léhaságban...

Erős, de nem túlságosan kövér asszony volt. Inkább hatalmas és kitűnően fejlett csontozatú. Mintás, fekete selyemruhát viselt, és ijesztően magasra szorított keble szinte megdöbbenette a tanácsnokot. Ez is azok közé tartozott, akiket ismert valaha névről is, de utóbb, hogy nemigen törődött velük, hogy nem említette előtte senki se őket, és elkerülte a társaságukat, egymás után hullottak ki az emlékezetéből. Most mégis úgy rémlett az eszében, hogy emlékszik az erős hölgy nevére. Amíg udvariasan bólogatott az erkölcsi kifakadás mondatainál, találgatta magában:

Brezenóczyné lesz, aki tíz év óta siratja az urát... ha nem tévedek, biztosan Brezenóczyné...

Az özvegy, akiről olyan hírek keringtek, hogy állhatatos és erőteljes egyéniség, páratlan háziasszony és jómódú nő, biztatásnak vette a néma integetéseket.

- Higgye el, tanácsnok úr - ezt mindig hízelgően hangsúlyozta -, higgye el nekem, hogy régebben nem így volt ez. Úgy emlékezem reája, mintha tegnap lett volna. Mikor a férjemet

megismertem, éppen olvasott. Kisfaludyt olvasta, uram, a regéket a balatoni várakról. Az arca átszellemült volt, és mikor megzavartam, elmondta nekem Csobánc regéjét. Tíz éven át éltünk együtt, de soha egy hangos szó nem esett közöttünk. És azóta, hogy itthagytott szegény, hány-szor ostromoltak, hány alkalommal kérték a kezemet. De én ridegen elfordultam tőlük, mert ki biztosíthatja a magamfajta elhagyott és tehetetlen özvegyet arról, hogy férj válik valaha a mostani nemzedékekből...

Őz József elképedve nézte az elhagyott és tehetetlen özvegy hatalmas karjait, erős csuklóit és pompás, szinte feszülő és kemény nyakát.

- És mi ennek az oka? - folytatta Brezenóczyné. - Már sokszor gondolkoztam róla. A megfejtést is megtaláltam. Megmondhatom önnek egy szóval: a nevelés. Másképpen neveltek bennünket, és másként nevelték ezeket az urakat és hölgyeket. Mondhatnám, hogy ez a mostani ifjúság nem is kapott nevelést. És éppen ezért, kedves tanácsnok úr, higgye el, nincs nagyobb kincs, mint a nevelés, amelyet a gyermeknek adunk.

A tanácsnok úr őszintén igent intett, és mindinkább csodálkozott a magányos hölgy férfias gondolkozásán.

- Van egy kisleányom meg egy kisfiam. A kisleány tizenegy éves, a kisfiú tíz. Ezeknek a gyerekeknek élek én. A fiúcska ismeri a tanácsnok úr gyermekeit. Mennyit beszél róluk. Hogy a lányok milyen kedvesek, és a kis Antal milyen okos. Úgy szeretik egymást, mint a testvérek.

- Igazán örvendek.

- Én még jobban. El tetszik képzelni, hogy félttem őket a rossz társaságtól, mert tetszik azt a közmondást tudni, hogy schlechte Gesellschaften...

Úgy ejtette a német szokat, hogy a tanácsnok hajszálai az égnek meredeztek. Megállani azonban még mindig nem akart.

- Mikor meghallottam, hogy kikkel barátkozik, még én küldtem játszani. Ereggy, Palikám, mondtam neki, játsszal a kis Antallal. A kislányom, sajnos, nem küldhettem, mert vörhenye van szegénykének. De már múltfélben van, már lábadozik a kicsike. Éppen engedelmet akarom kérni a tanácsnok úrnak, hogy ezt a viszonyt megerősíthessem közöttük, hogy egy délutánra egyszer-egyszer eressze el a kicsinyeket hozzánk.

- Magam is örvidenek - mondta a tanácsnok, akit kezdett érdekelni ez a téma -, talán majd a jövő héten, ha már kedves kislánya felépült... És ha már ilyen jó barátságban vannak a gyermekek, engedje meg, hogy egypár kérdést intézzek önhöz, asszonyom, a nevelés tekintetében. Milyen elvek alapján neveli például a kisfiát?

- A legegyszerűbben. Szigorú vagyok hozzá, egyes dolgokban könyörtelen, és a férfiasságot akarom benne megnövelni. A régi és ma már nem ismeretes lovagokét. A fiú csatákról és kalandokról olvas, de a szelíd és szép meséket is éppen úgy kell ismernie...

Így folyt a társalgás uzsonnáig, amikor betoppant Gyuri, karon ragadta Őz Józsefet, és végigvezette mind a három szobán. Az arcok hirtelen elkomolyodtak, mikor a tanácsnok megjelent, és mindenki tiszteletteljesen meghajolt körülötte. Egy kis csend állott be, az egész, soktagú társaság állva várta az uzsonnához való felvonulást.

- Kedves Józsi - mondta nagypapa, és megölelte a vejét -, nem is tudtam, hogy itt van! Gyöjjon egy kicsit, üljünk egymás mellé...

Az uzsonnánál tényleg egymás mellé kerültek, bár nagymama egészen más haditervet dolgozott ki, és hogy az füstbe ment, haragosan tekingetett végig a népes társaságon. Bizony, szép számmal voltak. Szék se volt elegendő, egypáran fotelekben üldögéltek, és alig értek fel

az asztal széléig. Ezt azonban senki se találta különösnek, vagy illetlen dolognak. A családtagok úgyszólván teljes számmal megjelentek az ünnepies színezetű uzsonnán, és jelen volt minden számba vehető jó ismerős is. Jobb kéz felől Fánika, a Gyuri felesége ült Őz József mellé. Szelíd és szótlan teremtés, örökké bús, minden lemondásra kész szemekkel és sírásra álló, keskeny ajakkal. A család éppen ezért az igénytelenségéért, a szőke hajáért, a minden fájdalmat elszenvedni kész természetéért nem szerette. És szegény mégis kénytelen volt mindig éppen ebben a házban meghúzódni. Őz József azonban éppen ezek miatt a tulajdonságok miatt viseltetett irányában részvételt, és ha tehetette, szolgálatára volt.

- Mit csinál a baba, kis rokon? - kérdezte tőle szelíden.

- Ó - vetette fel fátyolos tekintetét az asszony -, most jobban van egy kicsit. Én is nyugodtabb vagyok, mióta Gyuri hazajött. Egy kicsit lumpol még, de talán majd megokosodik, ha nagyobb lesz a lányunk...

Az asztalon vastag és magas talpú üveg poharakban kávé barnállott és a poharak tetején gyönyörű, kemény tejhab tornyosodott. A háziasszony büszkén nézett végig a vendégeken, akiket ez a meglepetés kellemesen érintett. Arról egy pillanatig sem gondolkozott most nagymama, hogy e miatt a kis meglepetés miatt holnapra egy csepp tej se maradt. A vanília illatú tejszínhabot mindenki apránként ízlelgetve kanalazta, csak Torkos Pista feszengett a széken, anélkül, hogy hozzá mert volna fogni a kávéhoz. Sziporszkyné, aki szemben ült vele, észrevette azt a tétovázást.

- Nincs kanala? - kérdezte a szakállastól.

- De igen. Köszönöm szépen, van.

- Hát akkor miért nem eszik?

- De igazán - mondta nagymama is, akinek figyelmét magára vonta a beszélgetés -, fogjon hozzá, Pista lelkem, mert elkészik.

Gulyás Józsi a menyasszonyával merült el valamiféle diszkrét természetű vitában, és csak most figyelt oda a barátjára. Hangosan nevetett:

- Ne erőltesse, kedves mama. Ez az úr nem kávébarát.

- Hogyhogy? - kérdezte a nagymama.

- Úgy, hogy még sohase ivott kávé...

- Azahogy egyszer igen - szólt szerényen mosolyogva a piros arcú fiatalember -, de akkor hideglelést kaptam tőle.

Az ifjúság igen jól mulatott a szakállason, csak Flóra kisasszony pirult el a kivágott, szép nyakáig: Brezenóczyné komoly pillantást vetett Őz Józsefre, mintha mondani akarta volna, hogy íme, itt a bizonyosága szavainak. Sziporszkyné azonban mulatott: nagyon tetszett neki ez a bájos őszinteség.

- És mit szokott uzsonnázni, ha szabad kérdeznem?

- Semmit. Arra való az ebéd, hogy jóllakják az ember. Az uzsonnát a városi németek találták ki.

- A megyei skriblerek, mi? - kérdezte Kossuba úr nevetve.

- Azok is. Mindennap máshová hívatják meg magukat uzsonnára. A kávétól olyan szép soványak, mint az ujjam.

Nagymama felállott:

- Istenem - mondta -, mit is hozzak, Pista lelkem, magának? Egy kis füstölt szalonna jó lesz?

- Ó, kedves néni, ne fárassza magát...

- De bizony nem hagyom, hogy azt mondja valahol, hogy itt ült nálam, oszt kiéheztették.

És már fűgén, kulcsait zörgetve el is távozott az éléskamra felé.

A habos kávé után valami egészen vidám dolog következett. Széles tálon fél méter magas csörögetornyot hozott be a cseléd. A frissen sütött fánkok ínycsiklandozó szagot árasztottak a szobában, és úgy pirultak, mint a legszebb kajszibarack. Még Torkos Pista is odanézett, Brezenóczyné pedig elragadtatással jegyezte meg:

- Mint a rózsa, olyan szép.

- Mint a hab, olyan könnyű - mondta egy öregebb néni, akihez először vitték a tálát.

Már lent járt a cseléd Gulyás Józsiéknál, mikor az asztal felett zavart pillantásokat váltottak a vendégek. A fánk ugyanis nem volt omlós, hanem szívósan állta a tépési szándékokat, és végül recsegve szakadt szét.

- De hiszen ez forgács! - kiáltotta valaki, és erre egyszerre kitört a nevetés.

- Nagyszerű - ujjongott Józsa Gyuri. - Hát ezt csinálja valaki a mama után. Egypár vidám percért nem sajnálja a munkát.

Odafutott az anyjához, és megölelte.

- Eredeti ötlet - mulatott Szíposzkyné -, kisüttette a forgácsot a zsírban.

- És mi mindnyájan beugrottunk - szégyenkezett Brezenóczyné.

Őz József is őszintén mulatott a tréfán. Arra gondolt, hogy holnap a fél város erről fog beszélni, és ezen mulat az úri közönség. És azután... hirtelen eszébe jutottak a gyerekek, vajon mit csinálnak a nagy elhagyatottságukban! Türelmetlen volt, mert félt, hogy az uzsonna nagyon is hosszúra elnyúlik. De a tényérokát gyorsan elszedték, jött az igazi csörögefánk, azután elég hamar végeztek a hátralevő édességekkel.

Uzsonna után nagymama maga mellé vonta Őz Józsefet a pamlagra.

- Nézze, Józsi lelkem - kérlelte csendesen, és a kötényt simogatta a térdein -, én egy nagy szót akarok magának mondani. De előbb ígérje meg, hogy nem haragszik meg, mert maga furcsa ember, sohase tudni, hogy mi esik jól, meg miért neheztel.

Őz József mosolygott, és a fejét rázta:

- Nem is tudna olyat mondani, mama, amiért megharagudhatnék...

- Na, nem tudom... de nem is akarom, hogy neheztelj. Tudod, a gyerekekről szeretnék beszélni. A múltkor itt voltak, hát sokat megtudtam tőlük, amiről talán nincs is sejtelméd. Olyan elhagyatottak szegények, olyan ágrólszakadtan néz ki az a kislány, hogy a szívem is összeszorul, ha rájuk gondolok.

- Mert nem vigyáznak magukra - mondta a tanácsnok elkomorodva.

- Mert nem vigyáz senki rájuk - folytatta nagymama, és könnyek csillogtak a szemében. - Isten bizony, örültem, hogy a múltkor itt tarthattam őket egy kis uzsonnára. Olyan jóízűen ettek szegénykéik, hogy öröm volt nézni őket. Én nem tudom, hogy mit művel az a Terka; mikor nálam volt, rendben tartotta az egész házat, most meg hallom, hogy minden másodnap kapnak uzsonnát...

- Talán kétszer történt meg mindössze. Tudok a dolgról...

- No, de arról talán mégsem tudsz, hogy a múltkor két hétig hordtak egy-egy ingecskét mind a hárman? Úgy jöttek ide piszkosan, kivallattam őket. Azután szegény kis Lujzának szűk meg rongyos minden fehérneműje...

Ezt a leleplezést tromfnak tartogatta nagymama, és a hatás nem is maradt el. A tanácsnok a legkellemetlenebb szégyenkezést érezte, és szeretett volna felkelni, hogy nyomban eltávozzon. Egy szót sem szólt, tehát nagymama folytatta:

- Hát azért mondom, lelkem, hogy tudja maga is, mi folyik a házában. Lehet, hogy véletlen volt, de így is nagy baj. Sok ilyen dolgot tudnék még mondani, de nem akarom szomorítani. Csak azt mondom még, hogy a kis Lujza nagy lány maholnap...

A tanácsnok intett, hogy jól tudja: ő is sokat gondolkozott már ezen.

- Annál jobb, ha te is így gondolkozol - mondta nagymama -, mert akkor nem kell sokat kerülgetni a forró kását. Kimondhatom őszintén, hogy asszony kell a házhoz, mert különben késő a segítség.

Amit sejtett Őz József, bekövetkezett. Tudta, hogy ide fog kilyukadni a beszélgetés, de nem akarta nagymamát zavarni a gondolatmenetében, tehát csak figyelt.

- Lehetne ugyan nevelőbe adni a lányokat, a fiúcskát katonaiskolába küldeni, de akkor minek a gyerek? Mi öröme van az embernek ebben a komisz, szegény világban már, mint a gyerek? Hát azért neveltem én fel tízéves koráig a lányomat, a fiamat, hogy azután elvigyék tőlem, bezárják egy büdös helyre őket még száz más gyerekkel, etessenek vele rossz kosztot, az első igazi verést más adja nekik? Nahát tudom, hogy mégse így gondolkozik. De meg azután jó, hát adjuk őket nevelőbe. Mikor visszajönnek, mert egyszer csak kijárnak minden iskolát, megingt ott vagyunk, ahol voltunk. Ha nem lettek egészen idegenek, akkor is hogy beszél velük, Józsi lelkem, olyan dolgokról, amit még egy anyának is művészet jól elmondani? Nem bizony, a mi családjunkban nem volt sohase ilyesmi: nem is nekünk való. Máshol is csak rosszra vezet. Nézze meg csak ennek a német őrnagynak a kislányát: az utcán verte a múltkor az ura... az is így nevelődött.

A három elhagyatott gyermek apja megadta magát nagyjában ezeknek az érveknek. Büszke tartású fejét lehajtotta, és a szőnyegre bámult. Nagymama meleg hangon, kitartóan duruzsolt a fülébe.

- Azután meg nevelőkisasszonyt se vehet melléjük. Én ismerem ezeket a dámákat. Úgy jönnek szerényen és szegényen, mintha egy szót se tudnának szólani. Azután egyszerre csak többet törődnek a regényeikkel, mint a gyerekekkel; ha nem vagyunk jelen, kellemetlenek és gorombák, mindnek van valami lehetetlen szerelme, érzelősek, Józsi lelkem, mondom, hogy érzelősek, és a végén ott van a botrány a saját házukban, a serdülő leányaink épülésére... nekünk is volt ilyen kellemetlenségünk.

A szobában nyüzsögtek a fiatalok, és Őz József a suhogó krinolinok között úgy érezte, hogy tele van, túrheterlenül tele van ez a szoba eleven hússal. Valami csömörfélét érzett, amit eddig észrevett magán, ha ezek közé a túlságosan erősen élő, étkező, sokat mozgó, vidám emberek közé került. De most valami más is hozzájárult ehhez. A gyermekekre, Perkinkóra, a terveire, a fia csínyjeire gondolt, a leányai sorsára, és az a benyomás uralkodott a bensejében, hogy elég volt már ebből az állapotból. Nem lehet tovább így kitartania, valami változásra van szükség, mégpedig gyökeres változásra. A változás szóhoz mindig odagondolt valami kellemetlent. Egy erős, kövér nőt érzett maga mellett, azután elképzelte ugyanezt a nőt a szalomban, a vékonylábú francia bútorok között. Ami már lappangott benne, amit csak az öntudata

alatt hordozott eddig, és ami újabb szürke felhőket borított a kedélyére, most villant meg először szavak alakjában az értelme fényénél.

Meg kell nősülni - mondta magában, és ezt ismételte tízszer is.

De ugyanekkor megindító melegség futott végig a testén, egy régi bálra, egy elfelejtett éjszakára gondolt, és megvillant előtte a felesége elefántcsont színű válla. Ismét szégyellte magát, tűnődött elmélázó szemekkel, hogy miért van ez, és miért kell éppen most Antoinette-re gondolni. Az elefántcsont színű vállak után egy remegő és leigázóan fejlett asszonyi váll közelségét érezte, és már nem tudott uralkodni magán: biztosan tudta, hogy ennek a vállnak zsíros tapintatú a bőre.

- Meg kell nősülni - ismételte még egyszer, és ugyanakkor nagymama is kimondta a nagy szót:

- Józsi lelkem, itt nincs más hátra: meg kell nősülni.

- És éppen mama mondja ezt nekem - szólt a tanácsnok nagymamának, de önmagával küzdött és vitatkozott a szavakon át.

- Elég rosszul esik az nekem, hogy éppen én, de mit csináljak. A gyerekek...

A tanácsnok mind a hármat elképzelte maga előtt fésületlen hajjal, piszkos ingecskékben. A homlokához emelte tenyerét.

- Csak miattuk teszem, higgye el, lelkem. Mert én se szívesen látnék akárkit szegény Antónia után - könnyeket törült ki a szeméből -, de mégis választani kell... Nekem is úgy ment el négy gyermekem, hogy azt hittem, hogy na, most azután én is utánuk ugrom, azt hittem, hogy vége mindennek. De a világ nem áll meg: itt van nekem még ez a szegény Lujza lányom. Ez még vágyik a boldogság után, élni akar a drága lelkem... Hát az ember tovább tesz-vesz, még tréfákat is csinál...

Ilyen szomorúan, ennyire okosan még sohasem hallotta nagymamát beszélni Őz József. A keserőségek őt is megtanították már arra, hogy nem elég gondtalanul és szépen élni, hanem gondolkozni is kell.

- Hát mondja, Józsi lelkem, mit akar csinálni? Szóljon már maga is, mert én hiába beszélek itt, ha nem hallgat rám.

A társaság átvonult a másik szobába, ahol valami játék következett gyermekes formákban, de hamis megjegyzésekkel. Nagypapa is együtt lépkedett a fiatalokkal. Erre az alkalomra, hogy ne rontsa a szemét, feltette halványkék üvegű púpaszemét is. Szelíd arca olyan furcsa volt a villogó, sötét foltokkal. Őz József könnyebbséget érzett, a jövő nem tetszett neki olyan borús-nak, és ebben a pillanatban elhatározta, hogy változtat gyermekei sorsán.

Felnézett a nagymama szemeibe, és igent intett.

- Hála istennek - ragyogott fel az asszony arca -, csakhogy belátta. Hiszen nem olyan nagy dolog. Csak persze vigyázni kell a választásnál. Én, hogy egészen őszinte legyek, már gondoltam is valakire.

A férfi azt érezte hirtelenében, hogy a vére az arcába szökik. Elpirult, és arra gondolt, hogy esztendő, talán tíz év óta először pirul ki az arca. A szemét mégis kérdőleg függesztette a nagymamára.

- Nézze, lelkem, nem szeretnék ajtóstól magára rontani. Az az asszony nem egészen fiatal, nyugodt, okos asszony. Mondhatom, csinos is. De hiszen ez most nem fontos, jó háziasszony, gyerekei vannak, és ért a neveléshez...

- Kedves jó mama, ne fárassza magát... nekem nehezebb hallgatni, hogy éppen maga dicsérje. És ne is dicsérje azt az asszonyt. Én tudom, kiről van szó, és hiábavaló.

- Hát honnan tudja? - zavarodott meg nagymama - kire gondolt?

- Brezenóczynéra... - felelte Őz József, és alig tudta ezt a nevet kimondani.

- De hiszen nem is ismeri.

- Dehogynem. Az előbb beszéltem vele. Igazán köszönöm... nagyon köszönöm a mama gondoskodását, de nem lehet. Valaki mást talán inkább...

Most már teljesen tudta, hogy milyen nőt kell választania. Szerényet és jót, igénytelen és lehetőleg nem asszonyt. Olyat, aki nem akar díszelni a mások estélyén, aki nem feleség, nem mutatós portéka, nem mimózelelkű, és el tudja tűrni a gyermekeket. Mikor erre gondolt, elszomorodott, lehangolódott, mert azt hitte ebben a pillanatban, hogy ilyen nőre sehol sem találhat.

Nagymama elhallgatott, jól tudta, hogy úgymint hiábavaló minden rábeszélés: amit ez a keményfejű, hideg ember a fejébe vett, azt már nem lehet többé szóval elvitázni.

- Hát hiszen nem baj - mondta magában -, majd csak talál valakit. Az a fő, hogy sikerült megpuhítani.

Úgy gondolta el ezt az egész dolgot, hogy egyszer majd csak akad egy finom és kedves, egy szelíd lény, nem is nő, aki mindig kellemes arccal hódol az elhunyt emlékének, aki gondozza a gyermekeket, rendben tartja a házat, és olyan nélkülözhetetlen lesz, mint egy jó ápolónő a tífuszos beteg körül.

- Harag nélkül válunk el? - kérdezte a vejétől tréfásan. - Nahát, akkor ne titkolóddzunk tovább itt, hanem nézzük meg a fiatalokat.

A tanácsnok egy kisebb csoportban vegyült el. Az öreg Sziporszky né, Palika Flóra és még két fiatalember, egy Edus nevű és egy hosszú, fekete hajú, akit Kálmánkának hívtak a társaságban. Csendes hangon Torkos Pista beszélt nekik valamiről. Mikor Őz József leült, egy kicsit elpirult, de azután a tanácsnok felé fordulva ismételte, amit mondott:

- Az öreg Jenzerről beszéltünk, a grófok kasznárjáról. Egyszer szegény elhatározta, hogy ő megpróbál sípval őzre vadászni. Bebújt a bokorba, és sípolt egy félóraig, de sehol semmi. Egyszer aztán valami jókedvű bak arra járt, és meghallotta a sípolást. Nekiugrott a bokornak, ahol az öreg már elszédült a sok fűvástól. Szép nagy állat lehetett, mert a sötétben fellökte szegényt, és mire az öreg feltápáskodott, meg a puskájáért kapkodott, már régen eltűnt...

- Nagyon kedves - mosolygott az öregasszony -, persze, maga nagyon szeret vadászni.

A szakállas szemei felvillantak:

- A hölgyek nem fognak rám haragudni, ha azt mondom, hogy többet ér egy jó vadászat, mint tizenkét unalmas bál.

A Flóra tekintete ott csüggött a fiatalember homlokán, és szeretettel simogatta. A tanácsnok látta ezeket a szemvillanásokat, figyelte a szakállas kellemes hangját, és mikor felkelt, egy kicsit felfrissültnek érezte magát ennyi fiatalság közelében.

Józsa Gyuri, hogy ne legyen kénytelen ismét szökve távozni a kaszinóba a felesége elől, és hogy törvényes formák között hagyhassa itt a társaságot, elkísérte a sógorát hazáig.

- Na, mi az? - kérdezte, mikor kiléptek a sötét utcára. - Széna vagy szalma?

- Egyik se. Nem választottam - felelte röviden a tanácsos.

- Na, ennek örvendek. Nem is való lett volna hozzád. Csak mamát csodálom, hogy minek is akarta hozzád erőltetni ezt a... nemzet özvegyét.

Ezen igen jóízűt kacagott Gyuri, még Őz úr is nevetett rajta, és ezzel elintézték örökre a hatalmas Brezenóczynét.

A tanácsnok szorongva, és mégis meleg érzésekkel közeledett az emeletes ház felé. A rideg otthon felé ellenállhatatlanul vonzotta valami, hogy három, szegény elhagyott gyermek mégiscsak vár reája.

Megtapogatta a kabátját, mert már egész úton érzett valami nehezét a zsebében. A szaloncukor volt, amit nagy Lujzának és nagymamának vett. Előbb bosszankodott, azután elmosolyodott. A szobába mégis szigorú arccal lépett be. A gyerekek, akiknél egész délután ott ült Perkinkó, együtt voltak a pamlagon, és egy kicsit álmosan, elkomolyodott arcocskákkal várták a vacsorát. Mikor felállottak, a tanácsos megnézte őket: egy kicsit rendetlenek voltak, de mégsem piszkosak. A cukrot kivette a zsebéből, és átnyújtotta kis Lujzának:

- Ossa el igazságosan - mondta neki -, háromfelé ossza el, kis Lujza!

Szerényet és jót - gondolta a tanácsnok, aki megadással és az ésszerű belátás alapján foglalkozott házassági tervével -, igénytelen, és lehetőleg olyat, aki nem akarja mellette kezdeni vagy újramezdeni az életet. Kedves és derék nő legyen, aki csendes, és nem óhajt mások estélyein díszelegni... aki eltűri a gyermekeket, és nem beszél túlságosan hangosan, nehogy elűzze az elődje örökké élő emlékét. Ne legyen erős parfümje, ne hozzon idegen illatokat...

A zavaros délután bizonytalan benyomásaitól már napok óta megszabadult Őz József, és hogy nyugodtan gondolkozott, újból kritizálta minden gondolatát, a jövőbeli asszonyról alkotott fogalmait egy szegény idealista kék színű romantikájának látta. Hiszen ilyennek kellene lenni ahhoz, hogy ne szenvedjen miatta, hogy ne juttassa eszébe mindig a másikat, és csak ilyen asszony férközhetne a gyermekek lelkéhez is. De vajon a szenteken, a jószágos Madonnán kívül van-e ilyen földi asszony? Mert aki ennyire légies, ennyire nincsenek vágyai, annak nem szabad erősnek lenni, nem szabad jóízűen és sokat étkezni, az nem hordhat tornyos hajkoronát a fején, a haja és válla nem lehet illatos, a keze csak simogatni tudhat...

A gondolatait nem fűzhette tovább a tanácsnok, mert váratlanul látogatót kapott. Zsinóros és rókatorkos fekete bundában egy öregasszony lépkedett eléje. Az első pillanatra nem ismerte meg, hogy ki az, aki zavarja.

- Jó estét, tanácsnok úr - köszönt az asszony -, bocsásson meg, hogy zavarom, szegény Lina egy kicsit beteg: különben ő jött volna...

- Mennyire örvendek a ritka szerencsének, Sziporszkyéné asszony - hajolt meg udvariasan a férfi -, milyen régen...

- Azt akarta mondani, ugye, hogy régen nem voltam itt. Hát bizony, nagyon régen... De mit is keressen az ember, mit is alkalmatlankodják. Most is nagyon fontos dologban...

Őz József kételkedett ebben, mert jól ismerte az öregasszony természetét. A város társadalmának ő volt az egyik legérdekesebb alakja. Annak idején, mikor a lengyel-magyar barátság révén comme il faut dolog volt minden úri háznál egy „lengyelt” tartani, és minden jóval ellátni, az urával együtt telepedett meg a Kállói grófoknál. És mert mindenhez értett, dolgozott, kedves volt, szolgálatkész és alkalmazkodó, örökre ittragadt. Az ura meghalt, és ekkor újból férjhez ment egy Barta nevű emberhez, akinek némi vagyona és háza is volt a városban. Búcsút mondott tehát a grófoknak, és az új férj mellett a városban folytatta a kedveskedést, az alkalmazkodást. Az emberek nem tudták másképpen elképzelni, mint a vidám és hebehurgya lengyel feleségének, és előttük továbbra is Sziporszkyéné maradt. Lassanként azután hozzája simult az úri polgársághoz, alkalmazkodott az egész városkához, mindenkit ismert, mindenki szerette, és jól tudták a társaságokban, hogy a Sziporszkyéné szolgálatkészségére biztosan lehet számítani. Végre is szenvedélyévé vált a kis társaságok apró ügyeinek figyelemmel kísérése, intézése, és úgy tekintette magát, mint a város polgárainak jó szellemét, gondoskodó édesanyját. Őz József tudta, hogy ez az asszony minden apró ügybe beleavatkozik, tehát szelíd megadással várta az állítólagos nagy fontosságú előterjesztést.

Az öregasszony feltette férfias formájú orrcsíptetőjét, és komoly arccal mondta:

- Mindnyájunknak a szíven fekszik, hogy a szép és tiszta múltú családok ne tűnjenek el, és ne olvadjanak a szürkeségbe. Tanácsnok uram, az ön gyermekei sorsa elé kétséggel kell néznünk. És nagy kétséggel kell viseltetni mindnyájunknak az egész család, a jövőbeli nemzetség boldogulása iránt is. A gyermekekről gondoskodnunk kell...

- Minden erőmből azon vagyok...

- Nem is kételkedünk, hogy szereti a gyermekeit, nem is hittük, hogy nem gondoskodik róluk, hogy nem neveli őket az ősökhöz képest derék magyaroknak!

A tanácsnok szólni se tudott erre a szokatlan furcsaságra. A kor gyöngéje volt a magyarságnak ez a folytonos hangoztatása, de hogy mi köze ennek a gyermekekhez, azt nem tudta. Hiszen nem nevelheti őket spanyoloknak.

- Mégis téved - folytatta a szemüveges hölgy -, ha azt hiszi, hogy a pénz és az iskoláztatás minden. Mindannyiunk véleménye, hogy szükségük van a gyermekeknek egy szelíd vezetőre, aki annyi szeretettel oktatja őket lelki finomságra.

- Szóval?

- Szóval, mindnyájunk véleménye, hogy meg kell nősznie.

- Egy pillanatig se fárassza magát, asszonyom, magam is így gondolkozom.

- Helyes, uram, de azt tapasztaltuk, hogy szándéka nem egészen, nem kellőképpen komoly. Egy mindenképpen kitűnő alkalmat már kiengedett a kezei közül.

- Nagyon sajnálom, ha fájdalmat okoztam vele bárkinek, de az a hölgy...

- Tudom, mit akar mondani: hogy nincsen ínyére. Láttam a pillantásából. Hja, csakhogy önnek már nem szabad úgy néznie a nőket, mint Torkos Pistának, aki húsz esztendő, és azt hiszi, hogy övé az egész világ. Az a szóban forgó hölgy erényes, finom lelkületű, és nem szabad elfelejteni, hogy a házán kívül pénzecskéje is van.

Őz József mosolyogva intett, hogy ez az utolsó szempont mellékes az ő szemeiben.

- A választás, bocsánatát kérem, hogy ilyen határozott vagyok, az én jogom, asszonyom. Végre is én leszek az, aki a holtom napjáig együtt fogok élni azzal a nővel, és nem az, aki ajánlotta...

- Hiszen éppen ezért kell vigyáznia. Jó asszony, derék élettárs kevés van, de annál több léha és kikapós teremtés, aki csak átkot hoz a házra. Egy ízben már elszalasztotta a szerencséjét, hát most legyen óvatos. Én őszinte vagyok, félig-meddig a magam, félig meg szegény Józsné jószántából vagyok itt, hogy reáirányítsam a tekintetét egy áldott teremtésre.

- Tessék - mondta hidegen és mindenre elkészülve, minden elől bezárt szívvel a tanácsnok -, nagyon hálás leszek.

- Áldott jó teremtés, finom és csinos. Hiszen ismeri is: Zatureczky Ella.

A frissiben ajánlott asszony arca, alakja ködösen, elmosódva megjelent a férfi emlékezetében. Eszébe jutott, hogy azt állapította meg zöld szemeiről, sápadt és sárga arcáról, fojtott hangjáról, hogy rejtett indulatok lappanganak a belsejében, és lehetnek órák, amikor önmagából kivetkőzött tombol, zúz és tör. Csak egy kellemetlen benyomás alakjában élt a lelkében ez a gondolat, amely most kibontakozott előtte. Tudta az első pillanatban, hogy szó sem lehet a dologról. Határozottan megrázta a fejét, komoly és nyílt tekintettel nézett az öregasszonyra.

- Lehetetlen - mondta -, teljességgel lehetetlen.

Sziporszkyne csalódottan állott fel: tudta ő is, hogy a rábeszélés itt legalábbis hiábavaló.

- Gondolja meg, uram. Mindnyájunk szeretete kísérné ezt a frigyet.

- Már meggondoltam.

A város jólelke eltávozott. Őz József a leghatározottabban kellemetlenül érezte magát. Ez már mégis sok, gondolta, hogy idegenek is beleavatkoznak legszentebb ügyeibe, és úgy beszélnek vele, mintha valamikor hozzájuk ment volna kiönteni a keserőségei áradatát, vagy tanácsot,

lelki támogatást kért volna tőlük legelnagyoltabb, legrettenetesebb óráiban. Elhatározta, hogy ezentúl még ridegebben és még egyszerűbben fog elutasítani minden közeledést, amely bármiféle okból gyanús előtte.

Az ajtón kopogtak: Terka jött be, és úgy állott meg, mintha valamit jelenteni akarna. A tanácsnok intett neki, hogy beszéljen.

- Tekintetes úr - kezdte a leány -, azt hiszem, hogy a Lina kisasszony beteg.

- Panaszkodott talán?

- Azt éppen nem, de már tegnap is otthagya az uzsonnáját.

- Ebédnél meg vacsoránál egész jó étvággal evett.

- Igen, kérem, mert tudja, hogy a tekintetes úr nem szereti, ha válogatnak. De éppen ebéd után... hogy is mondjam, rosszul lett egy kicsit.

- Elrontotta a gyomrát.

- Nem az, kérem alázattal, hiszen a torka is fáj.

A tanácsnok megnézte a gyermeket. A kisleány a dívány sarkába húzódva gubbasztott, a homloka forró volt, az érverése rendetlen, és a szemei bágyadtan csillogtak. Egy ezüstkanállal lenyomta a férfi a Lina nyelvecskáját, és belenézett a torkába. A nyeldeklő és a mandula tájéka erősen vörös volt.

- Fektesse le a gyereket! - parancsolta Terkának. - A szakácsnőt pedig küldje orvosért.

Még csak ez hiányzott neki. A nyugalma, amely kezdett visszatérni, az utóbbi napok eseményei után, ismét végleg odalett. A szalonban fel és alá sétált, úgy várta a doktort. Végre kopogtatott Löw úr, a német világból ittfelajított orvos, akinek az volt a specialitása, hogy sohasem hordott nyakkendőt. Tört magyarsággal beszélt, és a betegekhez feltűnően szigorú volt.

- Azt hiszem, komoly baja van - vélte a tanácsnok.

- Mit, komoly baj? - mondta dörögve az orvos, amint a hálósoba felé haladtak. - Nincs komoly baj egy se. Az a legnagyobb betegség, mikor valaki ide megszületik a földre.

A gyermeket meg sem nézte, hanem szigorúan szólt rája:

- Kikkel játszottál tegnapelőtt, vagy még régebben?

Lina az emlékezetét erőltette. Elvonultak előtte a zajos iskolai délelőttök, amikor egész sereg kisleánnyal kergetőzött, szaladgált.

- Mindenkiel - mondta -, az iskolában a kislányokkal.

- Tudom, hogy nem konstáblerekkel. Kivel jöttél haza?

- A Klárik Pistivel, a Kis Paulával...

- Hát még?

- A Brezenóczy Palival.

- Megvan - kiáltotta diadalmasan Löw úr -, vörheny! Ahogy idejöttem, tudtam. Mikor leültem az ágy mellé, biztosan tudtam.

És már írta is a recepteket a vékony papírszeletkékre, vastag, nehézkes betűkkel.

- China van itthon? - nézett fel a tanácsnok elborult arcára. - Adhat már neki most is. Ha nem használ, hát nem is árt...

Azzal felkelt, és intett a kislánynak:

- Szervusz, te haszontalan.

Felráncigálta a kabátját, és az ajtóból visszaszólt Őz Józsefnek:

- Ragadós... könnyen baj lehet. Jó lesz azt a másik kettőt elvinni. Még ma este elvinni az öreg izéhez... a Józsa úrhoz.

Őz József úgy érezte, hogy a szomorúságok szürke felhői gyülekeznek ismét a háza felett. A rideg szobák még sivárabbak lettek. Most már a rossz gyermekek sem hancúroztak az édesanyjuk ruháiban a régi bútorok között. A zongora lejátszott húrjairól nem peregtek az iskolák egyhangú taktusai szobája felé. Antal elvonult a hóna alatt palatáblájával, és eltávozott a melegszívű, kedves Lujza is. A hálószobában pihegett csak egy kis élet. A cserépkályha egyenletesen ontotta a meleget, és a langyos szobalevegőben orvosságok illata szállott. Néhai Őz Józsefné csipkés ágyában Karolin kisasszony feküdt. Kócos haja ziláltan vette körül apró arcát, és feje szinte elveszett a hatalmas, széles párna mélyedésében. Arca, amely még tegnap sápadt volt, kipirult, és barna szemei lázasan nedves ragyogással tekintettek a plafon felé. Karjait az óriási paplan alá rejtették. Nem feküdt nyugodtan, és minduntalan igazgatni kellett a párnáját, takaróját. Délelőtt még odakérte magához a babáját, délután azonban már tudomást sem vett a kedves rongydarabról. Estefelé mindinkább nyugtalanabbá vált, és bizonyos iskolai dolgozatokat emlegetett. Tintát és tollat keresett a takarón, azután az irkája után tudakozódott kétségbeesetten, mintha a tanárja szemei most is rajta függenének. A számtanácsos éppen akkor érkezett haza a hivatalból, és amikor a nyugtalan gyermek fölé hajolt, érezte, hogy az arca tüzel, lehelete pedig forrón száll küszködve dolgozó tüdejéből.

Lőw úr csak hét óra után érkezett meg:

- Nem jöhettek előbb - mondta és hatalmas tenyereivel a szürke nadrágját csapkodta -, komisz tavaszunk van. Nagyon is szeles, hideg az idő.

Az óráját szórakozottan rántotta ki, és a gyermek pulzusa után nyúlt, anélkül hogy odanézett volna. Őz József a hőmérő higanyát rázogatta lefelé, és komoly arccal fordult az orvoshoz:

- A gyermek nagyon rosszul van...

- Meglátjuk mindjárt... Most vesz erőt rajta a láz, azért van. A pulzusa nagyon is erős... teremtette, izé... Achtundachtzig.

A hőmérőt átvette Őz Józseftől, a leányka hóna alá illesztette és várta. Nem tudott sokáig hallgatni, és mert a számtanácsosról tudta, hogy nem barátja a fölösleges társalgásoknak, úgyszólván magának tartott előadást:

- Komisz tavasz - mondta -, mindenki beteg. Egyszerre beteg mindenki, egész nyáron pedig egy szál sincsen. Nyáron csak a kolera van. Bizony, nem jól van így. Még kalábriászozni sem ülhetek le, mindjárt felrántanak a kabátomnál...

Azután felemelte az arcát:

- Na, hanem szegény Brezenóczyné ugyan odavan. Hogy miért? Az a kisfiúcska, a Pali nagyon beteg, kriminális állapotban van. Háromszor voltam nála éppenséggel, de én se tudok. A megyei főorvos úr talán tud valamit. De alig hiszek... alig hiszek...

Őz József tudta, hogy a doktor nem a legkíméletesebb ember. Mégis most megremegett apai szíve. A keserúséget, a lázadozás nélküli bánatot ott érezte a torkában ismét. Mégis nyugodt tudott maradni, és az órája számlapjára tekintve, szárazon mondta:

- Szegény kisfiú. Hát mi baja?

Lőw úr intett a kezével.

- Hogy mi baja? Nagyon nagy baj. Előbb azt hittük, nem az, de azután láttuk a difteritist. Félreismerhetetlen szimptomák... ezek a szimptomák csalhatatlanok.

- És az orvostudomány miért nem segít rajta?

- Nem lehet kiszámítani a gyereket...

A hőmérőt kivették és az orvos a fejét csóváltgatta, mikor közvetlen közelből megnézte a higanyoszlopot.

- Hm - mondta -, teremtette. Ez a gyerek is rosszkodik. Harmincnyolc és fél.

Most már egy kicsit elgondolkozott, és hátratett kezekkel sétált, mielőtt receptet írt. Kétszer is eldobta a papírszeletet, míg végre összeállított valamiféle orvosságot. Az ajtóból visszafordult, és még egyszer odanyomta a tenyerét a gyermek homlokához.

- Az éjjel egy kicsit vigyázni reája - fordult a számtanácsoshoz -, jó lenne egy ápolónő. Holnap reggel küldök... délben én is itt leszek...

Őz József egyedül maradt a beteg gyermekkel. Áthozatott egy karcú lábú széket a francia bútorok közül, és odaült az ágy mellé. Kedves könyve lapjait pergette egy ideig, de tekintete minduntalan a nehezen lélegző gyermek arcára tévedt. A karos gyertyatartó bágyadtan szórta a fénysugarakat, és a számtanácsnok ismét gondolatai közepén érezte magát. A gondolatok buzgón fakadoztak, és egyik a másiknak adott helyet. Gyerekkorára gondolt: egy régi betegség jutott az eszébe, amelyet ő szenvedett át, és szinte a szájában érezte a kanalas orvosság keserű-édes ízét.

Az orvosságos üvegek után nyúlt, halvány rózsaszínű folyadékot töltött óvatosan a hosszúkas ezüstkanálba, és jobb kezével feltámasztván a gyermek fejét, szájához illesztette szelíden az orvosságot. Karolin csak félig nyitotta fel a szemét, és engedelmesen lenyelte a keserűséget.

A tanácsos szinte gépiesen mozgott, és ezenközben is folytonosan maga előtt látta anyja szikár alakját, szigorú tekintetű kék szempárját. Erélyes hangja a fülébe csengett annyi év után is csodatisztasággal. Keményen, szinte ércesen beszélt, mindig németül, és sok latin szót szeretett használni. Hogy tudott parancsolni, és mégis emlékezik néhány estére, amikor félálomban feküdt apró ágyában, és a latin szókat ropogtató asszony fölője hajolt szelíden és oly sok gyengédséggel, mint egy angyal. Élt és remélt, mindenekfelett pedig szeretett ő is, habár uralkodni tudott érzésein. Bizonytal remegett a szíve, ha gyermekei jövőjére gondolt, és a fiát éppen úgy szerette volna boldognak látni, nagyra nőni, mint Ginát. Szerelme drága gyümölcseit mégsem szoríthatta sokáig keblére. A gyermekek lassabban, egyre lassabban hallották dobbanni a szívét, ha magához vonta fürtös fejüket. És azután elköltözött lelke, amely szelíden örvendezett bizonyos tavaszi majálisok délutánjain, szeretett, és búsongva óhajtozott vigasz után, ha bánatok sebeztek, örvendezett is bizonytal, és voltak nagyszerű pillanatai, mikor elfeledte, hogy elmúlik minden, ami bánattal vagy örömmel kezdődik e földön. Hogy csak a fák és hegyek maradnak, a napsugaras nyári reggelek, a téli fehér délutánok, az őszi csillagfényes esték, az emberi mosolygások, bálók és vidám keresztelők. Minden, minden megmarad, csak mi megyünk el, csak földi porhüvelyünk sétál ki a szomorúfüzek alá, valamely virágos és ménektől zsongó temetőbe.

Őz József felemelte a fejét, és mintha az emberi sorssal óhajtott volna dacolni, belenézett a lefüggönyözetlen ablakon át a fekete éjszakába. Oly egyszerűen és lezártan látta szülei sorsát, hogy szinte megremegett befelé az emberi sors arasznyi voltától. Arra gondolt, hogy íme, a második nemzedék élete fénye világít azóta, mióta lezárult apja és anyja földi sorsa. Az egyik nemzedék az, amely benne él, a másiknak tüze pedig gyermekeiben lobog. E szomorú estén

úgy érezte, hogy lehajlóban van a vonal, amely születése pillanatától haláláig ívben fut. Őz úr bizton tekintette végzetét, és e percekben nyugodtan összegezte szenvedéseit és örömeit. Olyan benyomást keltettek szívében ezek a gondolatok, mintha bűvös és tiszta mélységek felett járna.

- Ez az egyik - suttogta maga elé, és olyan csekélynek tűnt előtte a sok napi gond és szenvedés, hogy szinte szégyenkezett. Most, hogy arasznyi térbe látta zárva az emberi sorsot, érezte, hogy egy kötelessége van mindössze: a gyermekei boldogságáról gondoskodni. Mert miféle örömök és keserőségek várhatnak reája mások, mint amelyek gyermekei sorsával kapcsolatosak?

Karolin mozgolódni kezdett, és az összegyűrt ágyneművel küszködve, az apja felé fordult. Felült, és tágra nyílt szemekkel Őz Józsefre bámult. Kifejeztelenül nézett pillanatokig, azután megszólalt:

- Apám - mondta, és a férfi szíve megremegett -, apám, az új tolltartóm... elveszett...

Nyomban vissza is feküdt, szemhéjai lecsukódtak, mint egy alvó baba két szeme, és nemsokára újból egyenletesen szállott a lélegzete. A láz alábbhagyott láthatólag, és a tanácsnok megindulva simogatta a gyermek homlokát.

Ma még egy tolltartó - mondta magában -, ez minden, ami boldoggá vagy boldogtalanná teheti. De nemsokára már más vágyai és óhajai is lesznek. Megnövekedik és megszépül, de a gondolatai is kivirágzanak, a vágyai olyanok lesznek, mint egy tavaszi erdő. Megsokasodnak szívében a reménységek, és újra kezdi, amit az anyja, a drága, felejtethetlen asszony, meg nagyanyja a szikár, keményszavú nő átélt.

Gondolataiban szívéhez ölelte mind a három gyermekét a számtanácsnok, és amint felidézte kis Lujza szürke tekintetét, Antal bámész gyermekarcát, amint maga előtt látta Lina fürtös, barna fejét, csodálatosképpen nem a fájdalmas érzések zsongták körül a szívét, mint apró, fullánkös méhecskék. Gyengéd és szelíd reménykedés színeit látta a beteg gyermek ágya felett libegni, és a kétségbeesés helyett bölcs megnyugvás lett rajta úrrá.

Az arany zsebóra virággirlandos számlapja éjfélutáni egy órát mutatott.

Napok múltak így, virrasztás, kétségek, szorongató balsejtelmek és rövid életű megnyugvások között. Őz úr nem járt hivatalába, nehogy behurcolja a sokgyermekes, szegény hivatalnokok közé a riasztó gyermekbetegséget. A tétlenséget azonban nem sokáig bírta: harmadnap már elhozatta a sürgős aktákat, és hazulról is kormányozta az embereit. Löw úr rendszeren a hatalmas árkusapírok között találta.

- Ah - mondta ilyenkor -, mindig csak dolgozni, sohasem pihenni. Legalább most vakációzna egy kicsit, ha már kaszárnyaáristomban tetszik lenni...

A gyermek pedig szenvedések és láz között feküdt fehér ágyában. Az orvos szeme hol javulást, hol ijesztő tünetet fedezett fel rajta. Szegényke alig élt, és apró szíve hősiesen küzdött a lázzal, a betegséggel. Konyakot adtak neki karcsú üvegpohárból, hogy vére lüktetése egyenletes legyen, és a különféle színű, szagú orvosságok egyre sokasodtak mellette az éjjeli szekrényen. Löw úr a diagnózis útvesztőjében botorkált, sokszor gondolván zavaros és csekély előképzettségére, amelyet a város lakói előtt homály fedett. Amikor felébredt lelkiismerete, és amikor a legnagyobb zavarban volt, nyakkendőtlén gallérjához kapkodott, és kiségitő tulajdonságához folyamodott.

- Ja, ja - fecsegett, mint egy borbély -, ja, a gyermekekkel így van. Sok öröm és néha szomorúság, ami elmúlik, biztosan... Most jut eszembe, a kis Brezenóczy fiúcska is milyen rosszul

volt. Tegnap lemondunk róla: mára meg jobban lett. Igen bizony, valósággal jobban lett. Hát ez már így van... de most meg a kisleány betegedett meg. Még nem tudni, mi baj, csak nagyon rosszul van.

Más családok gyermekeiről is esett szó. Löw úr elsorolta összes pácienseit, és végül fontoskodva távozott:

- Csak vigyázni - mondta, mutatoujját az ágy felé irányítva -, vigyázni a gyermekre.

Löw úr volt az egyetlen látogatója a háznak. Őz József nem társalgott senkivel, csak Terkának és az ápolónőnek adott néha utasításokat. A gyermekeket, akiket kikergetett otthonukból testvérük betegsége, minden délután látta. Az iskolából jövet kis Lujza elsétált négy óra után Antallal egynéhányszor az utca túlsó oldalán, mindaddig, amíg Őz József úr meg nem jelent az ablak üvegtáblái mögött. A tanácsnok sóvárogva nézte őket, és bár nagyon szeretett volna néhány szót váltani velük, szeretete volna hallani üde gyermekhangjuk csevegését, nem merte kinyitni az ablakot, annyira remegett a gondolattól, hogy még ezek a szegény teremtések is elkapják a betegséget a lázzal és minden keserűségével együtt. Antal a kis kalapját lengette feléje félszegen, mintha komoly kötelességet teljesítene, kis Lujza pedig szelíden mosolyogva hajolt meg rendesen. Így nézték egymást vágyakozva és félig könnybe lábadó szemekkel. A tanácsnok intett nekik, és mosolyogni próbált. Aztán még egyszer intett, hogy elmehetnek, és követte szemével eltűnő alakjukat. Egypár pillanat múlva már csak a lenyugvó nap sugarai ragyogtak a szalon ablakain.

Egy sötét és kétségekkel teli estén megostromolta valaki kemény ököllel az előszoba ajtaját. Terka berontott a számtanácsnokhoz:

- Tekintetes uram, a Gyuri úrfi van itten...

- Mit akar? - riadt fel Őz József az orvosságosüvegek sokasága mellől.

- Be akar jönni, kérem alássan, de én nem engedtem, mert meg tetszett parancsolni.

A zárt ajtó mögül megkérdezte a számtanácsos:

- Csak nincs valami baj odahaza?

- Dehogyan van - hangzott a Józsa Gyuri öblös, derűs beszéde -, hanem eressz be már egy pillanatra.

- Nem lehet. Az ajtón át is megmondhatod. Mit akarsz tulajdonképpen?

- Semmit. Látni szeretném az én kis pintyökémet. Ne higgyél annak a nyakravalótlan Löwnek...

Mégsem bocsátották be. Végül is addig könyörgött, amíg az ajtó nyílásán benyújthatta a gomblyukába tűzött piros szegfűt. Őz úr elfogadta a virágot, és odatette a beteg takarójára. A gyermek észre sem vette.

Őz úr nem csodálkozott ezen az apátián. Második napja komoly veszedelmet sejtett ő maga is. A gyermek senkit sem ismert meg, teste forrósága egyre növekedett, és megdagadt torkán át nehezen lélegzett. Löw doktor két nap óta hosszú ecsettel babrált Karolin torkában, és olyan nagyokat sóhajtott, mintha legalábbis ő lett volna beteg. A számtanácsnok a szürke felhők nyomasztó kárpitját érezte, és mintha a végzet sötét angyalának fekete szárnya libbent volna meg e felhők alatt. Jól ismerte ezt a lélekbénító hangulatot: mikor Antónia itt nyugodott ebben az ágyban, az utolsó órák kétség és elhaló reménnyel teli perceiben suhogni is hallotta a fekete angyal szárnyait. Nyolc óra múlhatott néhány perccel mindössze, és az éjszaka oly távolinak tűnt Őz József előtt, hogy remegett belül, ha reagondolt, hogy ezekben az órákban, az éjféle és hajnali percek múlásában dűl el minden, ami egy szerény, alig pihegő élet sorsát teszi.

E végtelennek tűnő pillanatokban ismét végigrezgett a csengő éles hangja a csendes szobákon.

- Egy kisasszony - jelentette Terka -, a tekintetes úrhoz jött.

A számtanácsos meglepetve állott fel, és a fehér ajtó résén át csodálkozva szólt ki:

- Kihez lehet szerencsém?

- Uram - hangzott kívülről egy finom női hang -, előbb nyisson ajtót.

- Egy szegény kis gyermek küszködik a nehéz kórral ezekben a szobákban. Nem szívesen bocsátunk be senkit, mert a betegség ragadós.

A női hang némi eréllyel és a szemrehányás szelíd árnyalatával csengett:

- Nem vagyok gyermek, kedves uram, és jól ismerem a házat, ahová belépek.

A számtanácsnok megfordította a zárban a kulcsot, és kitérte az ajtószárnyat.

- Ah - mondta és hirtelen felismerte a késői látogatót -, Burger kisasszony...

- Burger Deborah - hajolt meg szelíden a fekete ruhás kisasszony, akinek az öltözéke enyhe illatot árasztott.

A félhomályban szinte elveszett lenge alakja, és fekete nagykendője úgy libbent utána, mint egy sötét szárny. Őz József kissé zavartan hajolt meg, és a szíve megdobbant, mikor a fekete kendőre nézett. A válságos percek nyomott hangulatában agya ijesztő kapcsolatokat talált: egy pillanatra a végzet angyalát sejtette maga előtt. Szeme a kisasszony arcára tévedt, és akkor mégis megnyugodott. Burger Deborah szemei hidegen, józanul és felindulás nélkül szegeződtek reája. Keskeny, fehér arcán a hervadás bágyadt szomorúsága ült, és a vértelen ajkak halk rezignációval szólaltak meg:

- Uram, ön engem megsértett...

- Tudtommal sohasem... Hölgyeket sohasem szoktam sértegetni. És ha visszagondolok az életemre, férfiakat se sértettem ok nélkül.

- De hiszen éppen ma délután történt...

- Ez véletlen lehet, kisasszony, vagy tévedés. Bizonytalán tévedés.

- Nem-nem. Ön világosan és érthetően visszautasított valamit, ami nem adomány, ha egészen pontosan vesszük, nem is cadeaux, hanem olyasvalami, mint egy szál virág.

- Bizonytalán tévedés - vélte félig-meddig szórakozottan Őz József, és lázban égő kislányára gondolt.

- Nem, uram - felelt Burger kisasszony -, ma délután egy apró kosárba néhány üveg befőttes helyeztem, az üresen maradt réseket pár apró és úgyszólván értéktelen árpacukorrudacskaival töltöttem ki, egy-két színes képecskét rejtettem alulra, és átküldtem az ön kislánykájának.

- És?

- És, uram - folytatta a fekete ruhás hölgy elérzékenyedve és csaknem könnyek között -, megmosolyoghatja az én jámbor együgyűségem, nevetget könnyeimen, de ezt a jelentéktelen megemlékezést nem lett volna szabad oly ridegen visszautasítania.

Őz úr melegséget fedezett fel a kisasszony hangjában, és ez egy pillanatra megfogta az érdeklődését.

- Véletlen az egész. Persze hogy véletlen. Nagyon melegen köszönöm, hogy volt szíves megemlékezni. Hanem a szobalányomnak régebben kiadtam egy parancsot, hogy nem szabad elfogadni semmiféle ajándékot. És most bizonyára ezt a parancsot hajtotta végre.

Burger Deborah a könnyeit szárítgatta apró zsebkendővel:

- Ah, most már értem. Hiszen ezt nem is vártam volna öntől, aki...

A kisasszony szemei előtt úgy tűnt elő Őz József alakja, mint az igazi arisztokrácia iskolás példaképe. A számtanácsnok meghajolt gyengéden.

- Aki? - kérdezte nyomatékkal.

- A fák iránt is gyengéd és szeretetteljes volt.

Néhány sablonos szót váltottak. Őz úr biztosította a kisasszonyt, hogy nem történt sértés, csak egy kis véletlen az egész, és holnap szívesen veszi a nem érdemelt megemlékezést a szegény beteg nevében. A kisasszony még a gyermek után kérdezősködött, azután távozni készült. A számtanácsnok a kalapját kérte Terkától és lekísérte a furcsa látogatót egészen a boltajtóig. Az ajtóban ott állott Burger úr, a Dupla Gránátalmához címzett üzlet gazdája, és mosolyogva dörzsölte a kezeit:

- Ó, ezerszeres bocsánat - mondta hadarva, mintha a különböző fajkavék minőségét hadarná -, bocsánat, hogy ez a bolondos kisleány megzavarta, de hát nagyon a fejébe vette a dolgot. Hát bizony, engemet is bántott: tudom, hogy a Lina kisasszony rajong az árpacukorért, bár magam is úgy gondoltam, hogy tisztázni kell a dolgot.

Elváltak. Őz úr még néhány lépést tett az utcán, azután hazatért. Most jutott eszébe, hogy már napok óta nem sétált. A friss levegő valóban hiányozhatott neki, mert elevenebbnek érezte magát, mikor leült a francia székre a kis beteg ágya mellé. Hűvös kezeivel végigsimogatta a leányka forró homlokát, tüzelő arcát, és ujjjaival a szemek bársonyos héjain siklott át, mikor Karolin felnyitotta pilláit, és apjára tekintett. Oly ritkán történt ez a betegség szürke szomorúsággal teli napjaiban. És most is a gyermek vidám, aranyosbarna csillogású szeme párja helyett két szenvedő, zavaros tekintetű szem meredt rája. A tanácsnok a gyermek fölé hajolt, és a következő percben vékony kis karok fonódtak a nyaka köré. Öntudatlanul és szorosan kapcsolódtak a gyermek karjai a hűvös férfi nyakába, a szelíd és jó emberre, akinek testében egyenletesen, nyugodtan lüktetett a vér.

A hűvös férfi pedig szíve mélyéig megindultan olyasfélét érzett, hogy apa és anya egy személyben. És ah, esztendőik óta talán először könnyek csordultak ki szeméből. Amit nem tudtak kisajtolni a szenttelen tekintetű szempárból a bensőt marcangoló fájdalmak, az esztendőik sivár önuralma alól feltörő és újra lángoló keserűségek, egyetlen intim és megindító pillanat megindította a könnyek szegényes forrását. Őz József megcsókolta a gyermeket, hogy maga előtt is leplezze megindultságát, Kemény úr regénye után nyúlt. De csak néhány sort olvasott, azután arra gondolt, hogy őszintébb és igazabb, mint valaha volt. Olyan tisztának érezte a lelkét, olyan indulat- és haragnélküli volt benseje, mint azoké, akik a pusztába vonultak, és lemondtak mindenről.

Másnap délután bevallotta Löw doktor, hogy Karolin kisasszony difteritiszben szenved, és e napokban éli át a legnagyobb veszély pillanatait.

- Bizony - mondta -, szegényke, sokat szenved. De reméljük a legjobbakat. Csak vigyázni, és férfiasság, uram.

A számtanácsnoknak semmi szüksége sem volt erre az intelemre. Oly hideg és kifejezéstelen volt sápadt arca, hogy Löw úr szükségét látta a hallgatásnak, majd pedig a gyors távozásnak. Alighogy kitétte a lábát a házból a jeles férfiú, még az előszobában időzött Őz József, mikor a csengő megszólalt. Burger kisasszony jelent meg, kezében az apró kosárával.

- Uram - üdvözölte a számtanácsost -, egy pillanat, és már távozom is. Csak figyelmeztetni akarom, hogy a szentképek a kosár alján vannak. A zárdában kaptam valamennyit Pia nővértől...

- Köszönöm - mondta Őz úr -, a megemlékezés nagyon kellemesen érint. Éppen most, amikor a gyermek harcát vívja...

A kisasszony zsebkendője után nyúlt.

- Tulajdonképpen kérni jöttem valamit.

- Parancsoljon velem.

- Uram, igazítsa helyre azt a fájdalmat, amit tudtán kívül okozott nekem tegnap délután. Egy másodpercre bocsásson a gyermekhez.

A kisasszony előtt egy metszet lebegett. L'enfant malade volt ennek a képnek a címe és kisleánykát ábrázolt fürtös fejjel, párnák között. A beteg fölé aggódó szeretettel, arcán felejthetetlen szelídséggel ifjú anya hajolt. Burger Deborah úgy kívánta ennek a képnek az eredetijét, mint a gyermek a zöld gyümölcsöt.

Őz úr ellenvetésekkel élt:

- De hiszen önökhöz gyermekek is járnak.

- Oly ritkán fordulok meg a boltban.

- De mégis, kihurcolhatja a ragályt, és ezt nem veszem a lelkiismeretemre...

- Ó, uram - mondta Deborah, és az epekedést szomjúság alakjában érezte a torkában -, a gyermekek nem szeretnek engem, és nem állnak velem szóba...

- Magára vessen, ha mégis baj történne - felelte végül a tanácsnok, és bevezette a kisasszonyt. A beteg szobájába vezető üvegajtó előtt azonban szelíden megérintette karját:

- Innen már láthatja szegénykét. Talán mégsem lenne jó, ha közvetlen közelébe lépne.

A gyertyák gyengéden és mozdulatlanul szórták fényüket az ágy felé. Az ajtóból tisztán lehetett látni a gyermek fejét, amint kipirulva és sötét fürtöktől körülvéve süpped a széles párna dagadó testébe. Burger kisasszony megnyomta a kilincset, és a következő pillanatban az ágy mellett állott. Kezeit már útközben kiszabadította a kesztyűből. Hosszú és ijesztően fehér ujjak voltak, két keze úgy tűnt elő, mint két hervadó lilium. Amerre eldobta a kesztyűt, enyhe és megfeythetetlenül légies illat lebbent. Ugyanez a parfüm vette körül egész lényét, és tenyereiből is hűvösen áradt a lenge illat, amint a beteg arcához ért. Mindkét kezébe fogta a fürtös fejet, és ugyanabban a pillanatban már megigazította a gyűrött ágyneműt, elsimította a borzas hajszájakat. Karolin szinte érzéketlenül tűrte, hogy a szeretet eme jeleivel körülvegyék. Fáradtan pihegett, és nyitott ajakkal szívta a levegőt.

- Kisasszony - susogta feléje Deborah -, drága kisasszony.

A gyermek végre is felnyitotta szemeit, és rámeredt a nő arcára. Ki tudja, hogy mit érzett, mi járt láztól gyötrött, zsenge elméjében. Bizonytal megérezte, hogy valaki, egy hölgy szeretettel fordul feléje, és kinyújtotta karjait ölelésre készen.

- Ó - rebegette a kisasszony, és Őz úr felé fordította fejét. - Tetszik ezt látni... milyen megindító.

A tanácsnok finom és gyengéd vonásokat fedezett fel a leány arcán. Ebben a pillanatban arra gondolt, hogy nem ismerheti sohasem az ember eléggé a közelében élőket. Éveken át látta ezt a hölgyet, nap nap után háromszor is. Mindig könnyű tárgyú regényekkel és kottalapokkal futott, sohasem látta beszélgetni senkivel, őszintén szólva, furcsa és különös vénleánynak

tartotta, és íme. Bizonyára meleg és érző szíve van, mert szereti a gyermeket, és megindul fájdalmán.

Amikor távozott a kisasszony, az ajtóból még egyszer visszafordult:

- Nagyon köszönöm, uram. Estére imádkozom a gyermekért, és ha megengedi, ha jót akar velem tenni, adja meg a jogot ahhoz, hogy egypárszor felnézzek még a kisleányhoz a betegség alatt.

- Tessék - felelt Őz úr -, hálás vagyok, hogy ilyen melegen volt szíves...

Burger Deborah kilebbent, és vele együtt eltűnt a lenge illat. Őz József, amint áthaladt a fűtetlen szalonon, éppen ezen tűnődött egy pillanatig. Milyen furcsa parfüm. Éppen olyan, mint az imakönyvekbe préselt rózsák lehelete.

Az ápolónő ezalatt Terkával váltott néhány szót:

- Ez talán valamiféle rokon...

- Ezt a hervadó virágszálat gondolja?

- Ezt a fekete ruhás kisasszonyt.

- Hát bizony ez nem rokon. Most járt itt először... A rokonok nemigen jönnek ide.

Egyébként Terka példásan viselkedett. Ha éjszaka felköltötték, hogy rohanjon a doktorhoz, elszántan ügetett az utcák sötét árcai mellett. És ha Löw úr zsörtölődni merészelt, ő is veszekedett, dohogott az egész úton. Egyszer, mikor a doktor lassan kászolódt, erélyesen bekopogott hozzá.

- Jövök már - dörmögte az orvos -, a kutyafáját, csak fel kell az embernek öltöznie.

- Magának könnyű, gyorsabban megy, mint másnak - felelt Terka -, úgyse visel nyakravalót.

Löw urat a guta kerülgette, de nem szólt semmit. Mikor azonban elvégezte az éjféli látogatást a számtanácsoséknál, három receptet is írt olyan gyógyszerről, amire nem volt semmi szükség. Szegény Terka loholhatott a patikáriushoz a város másik végére. De hűségesen és szívesen rohant. Ezt már becsületbeli dolognak tartotta, és úgy érezte, hogy tartozik vele a gazdájának, az elhunyt asszonyának, meg a szegény árva apróságoknak is.

Két nappal Burger Deborah kisasszony látogatásai után, egy napsugaras délután, mikor az egész város lakói reményéseket éreztek a szívükben, megjelent az elhagyatott házban nagymama. Két nagy kosarat hoztak utána, az utca túlsó oldaláig elkísérték az unokái is. Amint felérkezett a meredek lépcsőn, odafordult Terkához:

- Hozd fel a kosarakat, fiam, fűts be a szalonba: itt maradok.

Őz urat szelíden megölelte:

- Lelkem, kedves Józsikám, de nagyon megsápadtál. Csak a végén téged ne nyomorítson meg ez a betegség. Hogy van ez a szegény kis virágszál? de sokat szenvedhetett szegény.

- Még most is - szólt keserűen Őz József -, úgy látszik, egyre rosszabbul lesz.

- Hát éppen ez, ez a nyugtalanság hozott ide. Ennek a kutyafejű Löwnek a szaván nem lehet sehogy se eligazodni. A múltkor is rákopogok az ablakon át, azután tudja, Józsi lelkem, mi mondott: azt, hogy nem lehet a gyermeket kiszámítani.

- Ennyit nekem is elárult.

- Gondoltam, hogy ez a csöppség éppen az én nevemet viseli, hát én bizony nem hagyom egyedül. Ha nem dob ki, kedves lelkem, itt maradok. Vissza se megyek, ameddig ki nem viszem sétálni a kiserdőbe ezt a gyereket.

Nagymama szorgalmasan rendezkedett, új huzatot rendelt az ágyra, és amíg a párnákat tapogatta keze között, halkán beszélgetett:

- Majd csak ellesznek otthon. Lujza meg Fánika összefognak, azután nem hagyják éhes veszni a többieket. Na de, Józsi lelkem, mondja csak, mit akar enni vacsorára! Biztosan nem evett tisztességes vacsorát, mióta ez a baj van.

A tanácsnok hátrakulcsolt kezekkel állott az ágy előtt, és eszébe jutott, hogy minden három-négy napban szokott egy-egy harapást enni esténként.

- Nincs étvágyam mostanában.

- Persze hogy nincs, ha egy cseppet sem mozog. Azután meg ha nem kínálják az embert. Fogja a kalapját, kedves lelkem, sétáljon egyet, azután mire visszajön, meglesz a vacsora. Hiszen még a remetéket is táplálta a holló.

A számtanácsos gépiesen engedelmeskedett, és amíg a lépcsőn botorkált lefelé, nagymama kivonult a konyhába. A berendezés javarésze régi ismerőse volt neki ezen a helyen, hiszen majd minden bútort, sótartót, gyömbéres fadobozt, finom ecetágyat, borsórlőt, tornyos kávémasinát ő ajándékozott a lányának. A padlása úgylátott tele volt a főzéshez szükséges szerszámokkal, hát tulajdonképpen örült, hogy túladatazott ajándékozás formájában a holmi nagyrészén.

- Terka fiam - mondta -, szaladjon át csak a mészároshoz, kérdezze meg, van-e vesepecsenyője. Ha van, hozzon belőle, ha nincs, akkor csirkét fogunk ölni.

Hirtelen megváltozott minden a házban. Nagymama hasznos tevékenységét részben a konyha, részben a betegszoba között osztotta meg. Illetve össze is tudta kapcsolni a kettőt. Pompás, erős levest főzetett, és azzal traktálta a kis beteget. Teát hűtetett le kellemes langyosra, és víz helyett azt adott Karolin kisasszonynak. Kedves alakja egyszer az egyik, máskor a másik szobában jelent meg, és éjfél felé is hallatszott lépte csoszogása.

Másnap ünnepélyes arccal jelent meg Löw úr. Hajlongott az öreg Józsné előtt, és titokzatosan félrehívta:

- Nem szeretek sokat beszélni - kezdte -, de most néhány szót kell ejtenem. Egy pillantás elegendő volt számomra ahhoz...

- Hogy nem lehet a gyermeket kiszámítani - mondta haragosan nagymama, és a fél szemé hamisan tekintett a doktorra.

- Jól volt mondva. Bizony nem lehet pontosan számítani, de vannak olyan órák, amelyekben tisztán lát az ember.

- Na hála Istennek...

- Ahogy vesszük. Hála, mert a veszedelem perceiben tudjuk, hogy vigyázni kell, nagyon vigyázni. De egyben fájdalmas is ez a tisztánlátás, mert a félelem...

A tanácsnok közbelépett:

- Ne suttogjon, uram - mondta, és szürke szemei aggódva siklottak végig az orvos erős alakján -, hallottam, amit suttogott, mondja meg, amit gondolt, és meg akart mondani.

A doktor kissé megzavarodott:

- Egyszeriben - hebegte, és mert szerette a különös magyar szavakat használni, megismételte a mondást -, egyszeriben, tüstént uram, tüstént, tanácsos úr. Azt óhajtottam bejelenteni, hogy izé...

- A mai este - mondta lassan és fájdalmas önmegtagadással a tanácsnok - a krízis estéje.

- Hát ezt meg hogyan tetszett feltalálni? - riadt meg Löw úr.

- Hogyan? Hát mit szoktak az orvosok az embernek titokban megsúgni? Azt, amit a beteg már napok óta elárul...

Ez hát a krízis éjszakája volt. Nagymama szembehelyezkedett a tanácsnokkal, és szelíd sóhajtások között virrasztott. Őz úr a gyermekre függesztette tekintetét, nagymama pedig a hallgatag férfi arcát kémlelgette. A fagyos nyugalom, amely az első pillanatoktól kezdve hidegen és idegenül érintette lelkét, most is ott ült változatlanul a tanácsnok arcán. Lelkében a legkülönösebb gondolatok ébredtek, és oly titkos emlékek kísértettek fel a beteg gyermek ágya mellett a nehéz éjszakán, hogy mikor összetalálkozott a szeme a férfi tekintetével, hirtelen másfelé nézett mindig. Rejtélyes volt előtte a leánya férje kezdettől fogva. Előbb gyanakodott, hogy talán titkos kegyetlenségeket leplez a zárkózott arc, aggódott a lányáért, de azután meggyőződött, hogy a vékony, száraz és kemény kezek csak jóra képesek. A rejtély mégis rejtély maradt előtte. Nem tudott betekinteni az idegenszerű férfi szívébe, és Antóniát sem igen értette attól a pillanattól kezdve, hogy ebbe a házba költözött. Milyen mások voltak azok az emberek, akik között ő felnőtt. Vidámak és kitűnő étvágyúak, sokat és kedvesen beszéltek. És a fiatal emberek, mennyi bolondságra voltak készek minduntalan. Hogy udvaroltak, búsultak boros asztalnál, és mekkora multságokat csaptak. Hanem hát másképpen is néztek ki: csinos bajszuk, fényes lakkcsizmájuk, ah, és milyen kicsattanó piros arcuk volt. Ilyenfajta ember, mint Őz József, csak egy volt közöttük. Az is csak látogatóba jött. Bizonyos Kender Kelemen nevű ifjú ember volt, aki innen nősült. Ismerős leányt vett el. Hogy is hívták a leányt? Ejnye, hogy ilyesmi nem jut az eszébe.

Sziporszky né lelkem majd megmondaná, ha itt lenne - gondolta, és még jódarabig bosszankodott a feledékenységén. Végül is nem tudott tovább ülni maradni. A párnákat igazgatta, és közben megszólalt, mintha csak úgy mellékesen említene valamit.

- Ugyan, Józsi lelkem, nem emlékszik, hogy kit vett el az a Kender Kelemen?

Őz úr megriadt, hogyan lehet ilyen kérdéseket feltenni ezen az éjszakán. Azután anélkül, hogy gondolkodott volna, szelíden megrázta a fejét.

Ő maga nemigen gondolkodott. Szemei a gyermeket figyelték, és szinte lesték a takaró mozgását. Ha a gyermek megmozdult, a tanácsnok szinte boldognak érezte magát. Az élet tüze csak szunnyad benne - gondolta magában -, az elkínzott kis testben paraszak alusznak, és vidáman fog lobogni a tűz még szíve körül. Amint a kislány melle felett szelíd, alig észrevehető és meg-megszűnő ritmusban szállott a takaró fel és alá, aszerint vett lélegzetet Őz úr is. E percekben olyan egynek érezte magát a drága, kedves teremtéssel, hogy nem akart másról tudni, csak róla.

Éjfél után kissé szédülni érezte a fejét. A kisleány lehunytt szemei vibrálni kezdtek előtte, a gyermekarc körvonalai elmosódtak, egybefolytak a párna fehérségével, és ijesztően sápadt, hosszú kezek libegték körül a sötét fürtöket. A fekete angyal dermesztő szárnyasuhogását vélte hallani Őz úr, és mert nem volt szokva a szédületes egyensúly nélküli érzéshez, felállott. Érinteni akarta kezeivel a leánya arcát, és amint ez megtörtént, nyomban magához tért.

Nagymama is felemelkedett, leveske után nézett, és szelíden babrálni kezdett a beteg leányka körül.

- Józsi lelkem - mondta halkán -, feküdjön le, vagy düljön le már legalább a díványra a szalonban. A virrasztást vénasszonyoknak találták ki.

A számtanácsos tétovázott, azután nesztelen lépésekkel távozott a sötét szalon felé. Megállott az ablaknál, és kinézett az utca mélységei felé. A szíve hevesen dobogott: sima és rideg homlokáról hideg verejtéket törült le.

Őz úrra sötét és zavaros képekkel teli hajnal következett. Jelenetek elevenedtek meg előtte az életéből, minden különösebb vonatkozás nélkül. Egy pillanatra a hűvös rémületet érezte, amely akkor rázta meg lelkét, mikor diákkorában egyszer tilos fürdés közben a megfúlás előtt állott. Majd egy őszi délelőtti emléke elevenedett meg előtte. Hűvös és könnyű volt a lég, és a felhők oly magasan úsztak az ég kékjén, hogy vágya támadt mindenkinek a régi városban felfelé nézni, gyönyörködni a tiszta örömben. Ő maga hazafelé tartott, és a nagy csendben lélegzet-visszafojtva figyelte, amint az érett vadgesztenyeszemek kiválnak zöld héjukból önszántukból, és a kavicsos földre pottyannak. Emlékezik rája, hogy egy apró gyermek, egy sárga cipellős kisleány ment előtte, és kék pántlikát viselt a hajában. Megérintette egy borús nap hangulata, amikor egy nádas szélén állott, és hallgatta a vadmadarak síró kiáltásait, nézte, hogyan fodrozza a szél acélkékre a nyílt vizek hátát. Jöttek szép sorjában, logikátlan összevisszaságban a képek, amelyek élete folyását milliószámra tarkították. Illatok és színek lebegtek feléje, tenyerében érezte az örökre eltávozott asszony hideg kezének érintését, hallotta első gyermeke síró szavát, amely sötét éjszakákon át csendült fel a bölcső felől. Az aggodás és reménykedés közelebb hozta és eltávolította jelenét. Forró leheletétől harmatos lett az ablak hideg üvege, és a derengő fehérségen át Karolin arcát pillantotta meg. Más pillanatokban hallani vélte, hogy megperdül odalent a Burger úr boltajtója, és kilép fekete szalagjaival Deborah kisasszony. A fekete vonalak zűrzavaros kacskaringókkal át- és átfonták emlékezetét, és anyja temetése jutott eszébe a fekete fátyolok és fekete ruhás urak vég nélküli soraival együtt. Zöld pázsiton, lankás domboldalon hirtelen megpillantotta azután Karolint, amint virágokat gyűjt kis kötőjébe. Hajában kék szalag, és nevetve tekint a szelíd kék égre. Amint így visszatért egy-egy gondolatfoszlánya, végtelenül elkeseredett, és lázadozni kezdett a szíve. Évek óta nem gerjedezett keblében a sors iránti harag és a gondviselés elleni gyűlölet. Lemondásokban és fájdalmak folytonos csapásai között megtisztult szíve oly sok éven át, és jósága olyan volt, mint a hűvös hegyi kristály. Önmagába mélyedhetett, és lelkében egyetlen hibát sem találhatott. A megfékezett érzelmek előbb elaludtak, azután örökre elszenderültek benne. Jellemvonásává lett a szelíd tisztaság, az eltökéletlen és előre meg nem fontolt jóság. A zavaros lázadozás nem sokáig tartott. Elvonult, mint a derűs őszi táj felett a sötét, téli felhő. A következő percekben magához tért a férfi, és megszegyenülten tekintett lelkébe. Már csak a minden porcikáját átható aggodást és a várakozás lelket bilincselő zsibbadtságát érezte. És amint így visszapillantott előbbeni gondolataira, a színes, lázas kaleidoszkópra, felébredt agyonzaklatott agyában a gondolat, hogy az élet hosszú éveit milyen sok százezer és millió pillanatra bomlanak, és a legszomorúbb élet, a legvisszavonultabb ember elméje is telve van, nyüzsgő e pillanatok sokféle hangulatától.

Az órák lassan teltek.

Őz úr nem mozdult az ablak mellől, és várta a lilászörös csíkokat, amelyek a tavaszi hajnal nagy szürkességéből virágoznak ki az ég alján. Már halvány fény derengett az ablakon át: a számtanácsnok farkasszemet nézhetett az üvegtáblán tükröző sápadt férfiarccal, mikor újból ütött az óra. A férfi lélegzet-visszafojtva figyelt.

Hat óra volt.

Őz úr meg-megcsukló térdekkel visszafordult, és a székek támláira támaszkodva a hálószoza felé indult. A betegszoba levegője langyosan érintette az arcát, a leeresztett függönyön át derengő világosság áradt a falak között szerteszét. Szegény nagymama felöltözve szendergett: az ágy melletti széken, ülve aludt el.

A tanácsnok leküzdötte a torkát szorongató, fájdalmas aggódást, és odalépett az ágyhoz. Szelíden lehajolt, hogy szája a gyermek homlokát szelíden érintse.

Karolin kisasszony nyugodtan, egyenletes légzéssel aludt.

Egy pár pillanat telt el így. Őz úr figyelt, lélegzetvisszafojtva leste a gyermek csukott ajkait. Majd felegyenesedett, és szelíd nyugalommal, a szívében gerjedező örömmel, megigazította a párnákat és takarókat. Visszatért a szalonba, és úgy érezte, hogy ki kell nyitnia az ablakokat, mert bent dohos és fojtogató volt a levegő.

Megállott az ablakpárkánynak dülve, és amint körülbúgta a csípős, tiszta, reggeli levegő, hirtelen olyanfélét érzett, mintha egyszeriben megváltozott volna minden körülötte. Mintha derűsebb lett volna a házak színe, és az utca mély árcai sem tűntek olyan sötétnek. A gyermekeire gondolt, akiket nemsokára megint itt láthat, és a szegény kis madárra, aki, Istennek hála, visszajött a legveszélyesebb útról. A Lujza tekintete elrészékenyítette, Antal gondtalan nevéte és lányosan csengő hangja melegséggel töltötte el. Mintha egy új korszak friss szellőjét érezte volna...

A régi szomorúságok azonban hirtelen észretérítették, és szinte megmosolyogta magát, hogy ilyen gondolatok lopakodhatnak lelkébe.

Lent a Dupla Gránátalmához címzett üzlet vaspántjait nyitogatták Burger úr legényei. Az egyik segéd felnézett a számtanácsnok ablakára, és mély kalaplengetéssel, tiszteletteljesen üdvözölte a gondolatokba merült férfit.

A számtanácsnok meghajolt, és újból melegséget érzett a szíve körül:

- Burger kisasszony is örülni fog neki...

Karolin tehát a javulás útjára tért. Megharcolta nehéz harcát a betegséggel, és Löw úr igyekezetei dacára is kezdett visszatérni életerejére. Boldog napok voltak ezek.

Őz urat elragadta a gyermek szemeinek ragyogása, újból felfedezte a kisleány minden bájos vonását, hangja csengését, kezei finom erezetét. Ezekben a napokban történt, hogy Spevák irodatiszt úr véletlen szemtanúja volt ama szokatlan jelenetnek, midőn a számtanácsnok hátul összefont kezekkel, láthatólag gondtalanul sétált az utcán, és mosolygott.

Hamarosan két látogatója is akadt a gyógyulás útján lépegető leánykának. Józsa Gyuri, amint értesült az örömhírről, hatalmas stanicli cukorral ostromolta meg az előszoba ajtaját. Nagymama kétségeskedett egy kicsit:

- Jaj, legalább a kénezt vártad volna meg már. Még elviszed a bajt haza...

De azért keblére vonta a szeleburdi nagy embert.

Gyuri pedig rántott egyet fehér mellényén, és átrohant a szobákon. Akkora szelet csapott, hogy újfajta szagosítója mindenütt érezhetővé vált egy pillanatra.

- Itt van a cukor - kiáltotta az ágy előtt. - Ilyet még nem látott, Karolin kisasszony. Minden darab külön papírba van csomagolva, és kép is van mindeniken.

A gyermek mosolygott, és feltápászkodott a cukor örömére.

Gyuri megcsiklandozta hideg kezével a fehér ingfodrok felett lesoványodott kis nyakát, úgy, hogy Karolin kacagott is, és mikor elbúcsúzott tőle a vidám férfi, utána kiáltott:

- Kis Lujzát meg Fánikat csókoltatom.

Délután azután megjött a másik látogató is. Burger kisasszony halkán kopogtatott a hálószoza ajtaján. Új fekete selyemkrinolin suhogott rajta. Kezében néhány szál korai virágot szorongatott, és a selyemsuhogásnál is szelídebben szólalt meg:

- Bocsánat, de a gyermek gyógyulása felett olyan őszinte örömet érzek. Délelőtt, ahogy megjöttem a mezőről, Józsa urat találtam a boltunkban. Tőle hallottam, hogy a kisasszony... a kisbaba...

- Bizony jobban van - szólt nagymama mosolyogva, és a számtanácsnokot is behívta.

- Köszönöm, kisasszony - mondta Őz úr -, nagyon őszinte és meleg szívre mutat az ön érdeklődése. Nem fogjuk elfelejteni.

- Ó, hiszen ez kötelességünk - sóhajtott Burger kisasszony, és az ágyhoz lépett.

A gyermek egy kicsit idegenkedve nézett rája, és gépiesen vette át tőle a virágokat.

- Köszönd meg, Lina - oktatta a nagymama, és hangja hidegen csengett -, köszönd meg a kisasszonynak!

A jelenet hűvössége nem enyhült egy pillanatra sem. A kisasszony láthatólag zavarban volt, és mert mindenféleképpen nyájas akart lenni, mentőgondolatok után kapkodott. Végül is megkérdezte:

- Zongorázzak talán valamit? Mit zongorázzak, Linácska?

A gyermek szemei csillogni kezdtek. Valamit dúdolt a kisleány, és a kezével ütötte hozzá a taktust. Burger kisasszony felkerekedett, és besietett a másik szobába. Egy pillanat múlva betöltötte az egész lakást a dal:

*Az asszony ingatag,
álnok és csalfa lény...*

Karolin kis szívében nagyszerű és élvezetes sleppelések emléke ébredezett.

A gyermek tapsolt örömeiben.

Nagymama hunyorított a fél szemével, és a zongora előtt hajlongó, hadonászó hölgyre nézett:

De furcsa teremtés - mondta magában -, de különös egy teremtés.

Szívében szelíd és tiszta izgalommal öltözködni kezdett Őz József. Kitérta a nagy diófa szekrény ajtóit, és a régen nem bolygatott ruhák közül két rend is a földre hullott, a lábaihoz. Az egyik egy zöld frakk és zöld selyem térdnadrág volt. Négy évvel ezelőtt szabták a magas férfi szikár alakjára, mikor a tanácsnok emelkedett érzelmek között indult el a fővárosba, hogy mint derék és igaz polgára e hazának, jelen legyen a király ünnepélyes megkoronázásánál. Amint lehajolt a tanácsnok az alig használt ruhadarabért, a frakk hátulsó zsebéből egy száraz virág hullott ki. Egy pillanatra megelevenedett előtte a csendes alkonyat, amelyen megérkezett a fáradságos útról, és gyermekei elébe tipegtek: ezt a virágot kis Lujza nyújtotta át neki. A felesége keblén egész kis csokorra való illatozott azon az estén ebből a virágból, tehát egészen valószínű, hogy ő...

A zöld frakk eltépett, és a másik ruhadarab, egy kiválóan komoly redingot került napvilágra. Őz úr magára öltötte a kabátot, és kezébe vevén elefántcsontgombbal ékesített botját, elindult útjára. Rövid kis út volt. Csak a szomszéd házig, a szemközti sarokig lépkedett szépen, határozott testtartással. A Burger úr boltjánál magától pattant meg a csengő előtte, és kitérult az üveges ajtó hirtelen.

- Nagyságos uram - dörzsölgette kezét Burger bácsi -, a ritka szerencsének nagyon örvendek. Talán újfent egy nagyobb rendelést méltóztatik?

A tanácsnok a csín és rendezettség mintaképe gyanánt állott a heringeshordók, zsákok és cukrosládák, cifra üvegburák között. Szelíd mozdulattal elhárította magától az egyik segédet, aki rizskása- és kávéminőségek dicséretére keresett jelzőket.

- Nem kérek semmit, Burger uram. Illetve, talán kérek, hogy egészen őszinte legyek. De ezt csak egymás között intézhetjük el...

A kedves boltos csuklóvédőit rángatta lefelé, a felső kabátját porolgatta, és hátrarohant egyszerre, hogy utat mutasson a lakás felé. Mikor már az orrabukás veszélyét elkerülte néhányszor, végre sikerült kinyitnia a boltra nyíló üvegesajtót:

- Ide tessék parancsolni - mondta, és még egyszer hátrafordította a fejét, mert a boltba többen léptek be egyszerre az utcáról.

Az ablak mellett, egy kis varrósztalkánál Deborah kisasszony üldögélt. Valószínűleg az égre nézett, és szelíd felhők futását kísérte bágyadt szemével. Mert amikor elpirulva felugrott, öléből a földre hullott egy kemény kötésű könyv. A tanácsnok, aki hajlékonyságát és teste rugékonyságát megőrizte, könnyedén meghajolt, és a könyvért nyúlt:

- Lafontaine-t olvassa? - kérdezte, mikor átnyújtotta a könyvet.

- Igen - felelte folytonos pirulás közben a kisasszony -, valóban Aesopus francia testvérét olvastam.

- A mesék talán inkább gyermekeknek valók? - vélekedett a tanácsnok kissé zavartan.

- A közönséges mesék igen, de Lafontaine gyermekek, öregek és fiatalok számára egyaránt írta történeteit. Az életről szólnak ezek a mesék, uram, és az élet különféle képpen tanulságos mindnyájunk számára.

Burger úr köhögött, és bár őszinte büszkeséggel hallgatta a leánya szavait, odafordult hozzája:

- Egpár perc múlva talán cseveghetsz a tanácsos úrral az író urakról, de most egy kicsit négy szemközt van dolgunk.

Deborah könnyed fejbólintással kilibegett a szobából, Burger úr pedig az üvegesajtóval szemben foglalt helyet, és fél szemével az üzletben történő dolgokat figyelte.

- Jól tudom - kezdte Őz úr, és arca színesebb volt egy árnyalattal, mint amilyen máskor szokott lenni -, érzem, hogy kissé ajtóstól rontok önre, uram...

Kint lisztet meg rizskását mérték a segédek, és Burger úr élénken figyelte a mérleg billenését. Közben azonban hirtelen eszébe jutott valami. Mit akarhat tőle ez az előkelő ember? Gyorsabban kezdett dobogni a szíve, mert arra gondolt, hogy a finom urak olyankor szoktak nyájasak lenni, amikor szükségük van valamire. Egy másodperc alatt kész volt benne a terv, hogy megelőzi a tanácsnokot.

- Hát, kérem - mondta mosolyogva és vizenyős szürke szemével erősen leste Őz József minden arcvonását -, há-át, ké-é-rem, bizony magam sem sejtem, hogy milyen dologban méltóztatik. Mert egyszerű ember vagyok. Veszek meg eladok: ebből élek. Már tudniillik úgy, ahogy tudok... a mai viszonyok mellett a bolt sem hoz úgy, mint azelőtt. Minden utcasarkon egy új üzlet, mindenütt, kérem.

Egy szuszra mondta el mindezt, és szinte belefáradt. Őz úr szelíden hallgatta, és elkomolyodva nézett ki az üvegajtón át a boltba, a bolton át pedig az utcára, ahol a délutáni napsugár ragyogott.

- Az egész ügy igen egyszerű - mondta, mintha nem is hallotta volna az iménti szóáradatot.

Burger bácsi megadással dült könyökével az asztalra:

- Tessék...

- Egyszerű, bár egy egész életre kiható dolog. Uram, én őszinte rokonszenvvel viseltetem az ön kedves leánya iránt, és a kezét kérem e pillanatban.

Amíg ezeket mondta nyugodtan, minden szót tagolva, száraz hangon, tekintetét a boltos arcára függesztette. Burger úr felriadt, és kimeredt szemekkel, megkövülve bámult a tanácsosra.

- Tessék? - kérdezte szinte rémülten, és megragadta az Őz úr karját. - Méltóztassék talán még egyszer elmondani.

- Uram - folytatta a komoly arcú férfi -, a leánya kezét kérem tiszteletteljesen. Nem vagyok gyermek avagy hevülékeny ifjú, nem beszélhetek lángoló érzelmekről, tehát csak egy férfiember őszinteségével mondhatom önnek, hogy rokonszenvvel viseltetem kedves leánya iránt, és mindig hűséges társa leszek.

Burger bácsi könnyfátyolon át figyelte, hogy nem törik-e el a sajtok drága üvegharangját, és arcán még mindig a hitetlenség vonásai tükröződtek.

- Hát ezért? Ezért méltóztatott...

Őz urat meghökkentette kissé ez az erős csodálkozás. Hirtelenében nem is tudta, hogy mi van az ő tisztes és komoly szándékán báméskodni való. Olyan sokáig hánytorgatta lelkében ezt az ideát, oly sok becsületes indokot hozott fel ellenszegülő emlékeivel szemben a nőülés mellett, oly következetességgel érlelte az eszmét, és annyira egyszerűen gondolta el a lánykérést, hogy most már az jutott eszébe, hogy valamit elhibázott vagy figyelmen kívül hagyott talán közben. A választ nyomban megadta neki Burger bácsi:

- Nagyságos uram - mondta elérzékenyedve -, alig tudok magamhoz térni a meglepetéstől. Hogy odaadom-e a leányom kezét, azt tetszik kérdezni? Hát a szívem megszakad belé, ha el kell válni tőle, de mit tehetek én. Én csak egy szegény öreg boltos vagyok, egy kopasz pudli-springer, ha tetszik tudni, mi az... Kihez adnám, ha önhöz nem, tanácsos uram. Egy ilyen finom úrhoz ne adjam? Hát miért nevelkedett szegény az angol kisasszonyoknál, minek

tanulta azt a sok idegen nyelvet... Azért küldte el eddig is a kéréit, mert egyik se volt hozzája való. Biztosan azért fordult most a tanácsnok úr felé, mert látta...

- Bocsánat - mondta kissé zavartan -, hogy a kisasszony mit gondol, azt még nem tudom.

- Nem? - csodálkozott újból a kereskedő. - Azt hittem, hogy beszélni tetszett vele...

- Én most szeretnék.

Burger úr maga is egyszerűbben látta már a dolgokat, és mert az üzlet homályos térségeit egyre több vásárló lepte el, melegen megszorította a tanácsnok kezét, megdörzsölte durva tenyerei között a hosszú ujjakat, és indulásra készen intett fejével a szomszéd szoba felé:

- Tessék arra parancsolni. Tessék, kérem szépen...

Amint a tanácsnok belépett Deborah kisasszony szobájába, Burger úr nyomban megszökött, és boldog rohanásában majd belépott a petróleumoshordóba.

Deborah a pamlagon ült, lábainál néhány leejtett könyv hevert, ölében szétnyitott kottalapok feküdtek. A kottát összecsapta, mikor a tanácsnok meghajolt előtte, és zavartan kezdte a könyveket szedegetni a szőnyegről.

- Istenem - mondta -, éppen most tud itt ilyen rettentő rendetlenség lenni, mikor ennyire kedves látogatót fogadhatok.

A tanácsnok észrevette a könyvek nyomásáról, hogy a kisasszony Jókai műveivel szórakozott ismét.

- A könyv sohasem rendetlenség - vélte Őz József, és helyet foglalt Deborah-val szemben -, reám legalább mindig megnyugtatólag hat.

- Nekem egyedüli jó barátom a könyv... sok szomorú estén megvigasztaltak már a nyomtatott oldalak.

A harmadik szobából, a félig nyitva hagyott ajtón át méltóságteljesen és habfehéren lépkedett be egy angóramacska: az egyetlen az egész városban. Nyakában kék selyemszalag, a szalagon pedig egy kis gyűrű lógott.

- Tulajdonképpen nem is mondtam igazat - élénkült meg egy kicsit Deborah -, a könyveken kívül van még egy kedves lény, amely szeret. Tessék megnézni, uram, milyen gyönyörű.

Őz József megsimogatta a macska selymes szőrét, és egy pillantást vetett a selyemszalagon lógó gyűrűre.

- Nagyon kedves - válaszolt -, és milyen finom ez a kis gyűrű is.

- Ah - mosolygott a leány -, nem szép tőlem, hogy ezt a kedves emléket a Brizeisz nyakába akasztom... De azért teszem, mert nagyon drága teremtés.

- És a gyűrű kitől származik?

- Egy gróf kisasszonnyal nagyon jó barátságban voltunk a zárdában. Én nemigen kerestem a társaságát, mert az a véleményem, illetve már akkor is az volt a véleményem, hogy semmi közünk egymáshoz. A távolság oly határtalan, uram, a jelentéktelen polgárok és a megkülönböztetett életet élő arisztokraták között, hogy a hétköznapi ember nem is tudja azt megérteni.

- Emberektől függ. Ismertem úri módban felnevelt urakat, akik meghazudtolták a származásukat, és láttam olyan szegény embereket, akik...

- A lelki arisztokrácia a fő, uram. A léleknek vannak bárói, grófjai és hercegei is, mint Jókai írja.

- Egyszóval a grófkisasszony grófleány volt a lelkében is?

- Így lehetett, mert nagyon megszerettük egymást. Alig emlékezem az arcára, mert hiszen alig voltam valamivel nagyobb, mint az ön leánykája, a kis izé...

- Lujza.

- Igen, a kis Lujzánál talán két évvel lehettem idősebb. És a gyűrűt a grófkisasszonytól kaptam, mikor elváltunk egymástól. Hanem igazán nem szép tőlem, hogy mindenről fecsegek, és a kedves apróságokról semmit se kérdezek.

A számtanácsos boldogan mosolygott:

- Lina ma kelt fel először, estére meg hazajön a másik kettő.

- Ó, milyen boldogság...

- A legőszintébb öröm, amit férfi érezhet.

Egy kis szünet állott be a társalgásban. Őz úr a gyermekeire gondolt, Deborah kisasszony pedig a szőnyeg titokzatos ábráit vizsgálgatta. A tanácsnok ismét érezte elhatározása komoly becsületességét, és nem sokat gondolkozott azon, hogy milyen virágos szavakkal fejezze ki szándékát.

- Kisasszony - szólt komolyan -, annak, hogy én most itt ülök és nem a felgyógyult gyermek mellett, fontos oka van.

- Ugyan - nézett fel csodálkozva a leány.

- Igen. Mégpedig az, hogy egy meglett férfi őszinteségével kérdezem: akar-e a gyermekeim anyja lenni?

Deborah kisasszony a szívéhez kapott, és halkán sikoltott:

- A kis Lujzáé?

- A kis Lujzáé, Lináé és Antalé...

A leány szemei ragyogni kezdtek. Nem gondolt semmire, csak egyszerre érezte torkában hosszú szenvedései és eltemetett vágyai minden keserűségét. Sajnálta magát, és bár tudta, hogy most minden, minden nevetséges és szégyenletes elmúlik, amit a közönséges emberek tekintete lát egy vénülő leány alakján, mégis kendője után nyúlt, és nehéz könnycseppeket szárított fel két szeméből. Mintha elsimultak volna apró ráncai, arca elefántcsontszínű bágyadsága mintha megélénkült volna. E pillanatokban szép volt, és szeme szomorú mélységeket sejtetett. Mégis, a hervadásról kezdett beszélni:

- Uram - mondta -, miért tagadjam; nem tudom azt mondani, hogy nem. De gondolja meg, hogy nem vagyok az, aki voltam, hogy többet ne mondjak, csak néhány, csak tíz évvel ezelőtt is. Számolt-e egy vénkisasszony...

E szavaknál elcsuklott a hangja. Őz úr segítségére sietett:

- Előbb mindent megfontoltam, azután választottam...

Deborah arcán a régi, kedves vonások frissültek fel egy pillanatra, amint a tanácsosra tekintett hálás szemekkel.

- Gondolt-e arra, hogy kinek a leánya vagyok?

- Egyszerű polgáremberé. Én magam is egyszerű polgárnak tartom magamat.

Deborah még mindig könnyek közt adta fel a lelkét sebező kérdéseket:

- Gondolt-e arra, hogy az ön rokonai megnézik, milyen családból házasodnak?
- Nekem nincsenek rokonaim, csak gyermekeim és jó embereim.
- Az ön kezén pecsétgyűrű van, ön nemes ember, és ez is kötelez valamire.
- Én lelki grófkisasszonyokat keresek - mondta Őz úr, és kezét kinyújtotta a leány felé.

A kisasszony felállott, és ünnepélyesen a férfi kezébe helyezte a kezét. Őz József megcsókolta a kéken érezett kézfejet, és a frigy eme szelíd és tiszteletteljes csókkal megpecsételtetett.

Deborah könnyek közt mosolygott, mikor elváltak:

- Nem hiába olvastam a meséket - mondta némi pózzal.
- Lesz kinek mesélni - mosolygott vissza a férfi, és könnyedén meghajolt.

Otthon a legőszintébb öröm várakozott Őz úrra. Amint belépett, szembe találta magával mind a három gyermeket. Együtt üldögéltek a pamlagon, és a két egészséges közrevette a harmadikat, a kis sápadtat. Kezüket egymásba kulcsolták, és láthatólag reá várakoztak ünnepélyes csöndben. Azután egyszerre ugrottak fel, és kézcsókra járultak hozzája. Józsa Gyuri, aki elkísérte haza a két száműzött gyereket, széles mosollyal nézte, hogyan öleli meg a tanácsnok kis Lujzát meg Antalt.

- Kérek nyugtát róluk - nevetett, hogy fehér fogsora villogva tűnt elő. - Tessék kiállítani a nyugtát, hogy egészségben át tetszett a portékát venni.

Ezen újból nevetni kellett. Őz úr néhány kérdést intézett még a gyermekekhez:

- Hogy viseltétek magatokat? Jók voltak?
- Igen - mondta Antal -, de Perkinkó úr nem járt rendesen...
- Hát a nagymamának megköszöntétek-e a szívességét?

Kis Lujza sugárzó szeretettel nézte az apját, és intett a fejével, hogy illedelmesen távoztak.

Ezek után pedig vidáman táncolva, sűrű farkcsóválgatások között beszaladt a szomszéd szobából egy tarka pettyes, barna vizslakölyök. Alig pár hónapos volt, és a nyakán csak úgy lötyögött egy bő nyakravaló. Pompás és vidám legénynek látszott, kissé szeles és otromba mozdulataiban határozott báj volt. Egyenesen Antalnak tartott, és vinnyogva ugrált a fiúcska előtt:

- Britt! Britt! - kiáltott a gyermek. - Itt van a Britt is... Feküdj le szépen, Britt!
- Hát ez honnan került ide? - kérdezte a tanácsnok.
- Ezt hoztuk Linkának - magyarázta Antal -, hogy ő is örüljön neki.

Lujza magyarázni óhajtotta a kutya családi eredetét:

- A múltkor kaptuk a Torkos Pistától, tetszik tudni, attól a fiatalembertől. A kocsija után jött, és nekünk adta.
- Igen - mondta Gyuri -, a Kállói grófoké volt a papája. Valódi, kitűnő német vizsla, egészen kedves legény.
- Szabad itthon tartani? - kérdezte Lina, és sovány kezeivel a kutya fejét simogatta.

A tanácsnok elcsodálkozott egy kicsit a furcsa ajándékon, lehet, hogy máskor szigorúan járt volna el a kutya miatt a házirend érdekében, most azonban nem tartott időszerűnek semmiféle kemény szót vagy tekintetet. Karon fogta a sógorát, és szép csendesen belépkedett vele a szalonba.

- Értesíteni akarnálak egy komoly lépésemről.

Gyuri mosolygott:

- Megnősülsz?

- Igen, és általad akarom értesíteni az egész családot a választásomról.

- Halljuk, halljuk...

- A menyasszonyom, akit jövőre páromul választottam, ott megy az utca túlsó oldalán.

Burger kisasszony fekete ruhájában, karcsún és könnyedén libegve lépkedett a járda kövein.

Gyuri rántott egyet a fehér mellénye alján, és majd leült a meglepetéstől.

- Hát szóval Burger kisasszony?

Őz úr igent intett, és szelíden kérdezte:

- Talán nem nyerte meg a tetszésedet?

- Az én tetszésemről úgyis hiába beszélnek. Tudod, hogy csak a szőkék lehetnek rám veszedelmesek. Hanem én csak a familiájáról szeretnék egyet-mást hallani. Mert magam is úgy vélekedek, hogy megnézem, honnan ered a forrás, amelyikből iszom.

- Csak a vize legyen tiszta.

- Hát hiszen igaz, de én egészen másféleképpen gondolkozom. Az a véleményem, hogy bármennyire távol vagyunk is a régi időktől, mégis a tegnaptól mára letelepedett családok iránt bizalmatlan vagyok.

- Meggyőződés dolga.

- Teljesen az. És ha nyugodtan, megfontoltan mégy bele ebbe a dologba, akkor nekem nem marad hátra más, mint gratulálni. Te tudod, hogy mit csinálsz.

A tanácsnok kevésszer hallotta ilyen komolyan beszélni a hebehurgya embert, hát melegen szorította meg a kezét. Most már tudta, hogy a Józsa házban fergetegek keletkeznek a választás hírére. Kissé keserű gúnnyal szólt Gyuri után:

- Tudasd kíméletesen odahaza...

A következő pillanatban már a gyermekei között ült, megsimogatta a szalagokkal felcifrázott kutya hátát. Nyugodt volt és szinte derűs kedvű, mint aki jól végezte dolgát.

Gyuri megállott a kapuban, és egy pillanatig küzdött magával. Két találgája is volt: az egyik a kaszinóban, a másik a promenád sarkán. Az első kártyával, a másik hölgyekkel volt összefüggésben. Végül is elhatározta magát, és hazafelé indult.

Otthon ismét uzsonnázó társaságra talált. Sziporszkykné ült a fő helyen, és éppen a kuglófot dicsérte. Az asztal meglehetősen népes volt, pedig nagyjából csak a családtagok ültek együtt. Fánika az asztal végén húzódott meg szerényen, és szinte megijedt, mikor a férjét ilyen rendkívüli időben látta itthon.

- Csak nincs valami baj?

- Semmi - mondta halkan a férfi, és megcsókolta az asszony homlokát -, nagyon érdekeset fogok mondani.

Az általános beszélgetésben egy kis szünet állott be. Gyuri a felesége háta mögé állott, bal kezét az asszony vállán nyugtatta, és kivárta a pillanatot, mikor minden szem reája irányult:

- Hallottátok-e már a legújabb újságot?

- Színészek fognak jönni - mondta a Kálmánkának nevezett ugrifüles fiatalember.

Gyuri diadalmasan rázta a fejét, és megvető mosolyt röpített az ifjú felé.

- Az idén megyei majálisunk lesz - árulta el Sziporszkyne, bár ezt az értesülést későbbre tartogatta a társalgás rendjén.

- Hiába is találgtják...

- Na, ebből valami vicc lesz megint - nevetett az öreg Józsa, és kék pápaszemét igazgatta.

- A szomorú valóság az - mondta Gyuri felemelt hangon -, hogy Őz Jóska megnősül.

Az érdeklődés a tetőpontra hágott, Sziporszkyne önkénytelenül a lornyonja után nyúlt, és előrehajolt...

- No és?

- És a menyasszonya Burger Deborah.

A hatás, amelyet feszült figyelem között vadászott Gyuri, nem maradt el. Az üvegcsukortartó fedele mintha magától csapódott volna le. Sziporszkyne a földre ejtette a lornonyját, a nagy Lujza kanala csörömpölve hullott le, és a nagymama hirtelenül rázta a fejét állhatatosan.

- Ugyan - hangzott jobbról és balról. - De hiszen ez csak tréfa.

- Nem tréfa - felelt a kételkedőknek a hírhozó komolyan -, egészen ki van forgatva az az ember a régi képéből. Alig ismertem rája: valami nagy változáson mehetett át.

Most következtek az összenézések és szemmeresztgetések. Végül is Sziporszkyne szólalt meg:

- Egy boltos leányát...

A méltatlankodás, amely szavaiból áradt, reájaragadt a többiekre is. Nagymama előbb arra gondolt, hogy biztosan megbabonázták a vejét. De azután letett erről az ötletéről:

- Én nem is hiszem - mondta, és a feje reszketett -, Józsi sokkal finomabb ember, sokkal finomabb.

- De miért nem kért tanácsot a jó embereitől? - bosszankodott Sziporszkyne. - Miért nem jött ide?

- Büszke ember - könnyezett nagymama -, konokfejű ember volt mindig. Az én szegény lányom után egy ilyen...

- Pizskafát - csattant ki nagy Lujzából az indulat -, szép kis sógorasszony lesz...

- Az apja úgy jött ide, mint boltoslegény - mondta Kálmánka, és erre a megjegyzésre büszke volt.

Az öreg Józsa úr kék szemüvege mögé rejtette könnyes szemét, és halkan mondta:

- Szomorú... Rendkívül szomorú, hogy éppen ő, aki olyan régi családból való... A régi családok vége mindenütt ez.

Újabb hangok csendültek meg. A gyűlölet, az irigykedés és vérigsértettség haragosan dolgozott az uzsonnázókban. Szó került a gyermekekről, és megjósolták, hogy Deborah kegyetlen mostoha lesz. Hogy is hívhatnak valakit Deborah-nak! Ez a név már magában véve is extravagancia, hivalkodás, és aki ilyesmit visel, az nem lehet jó anya. Végül is keserű dacosság alakjában olvadt össze mindez a család szívében, és a szobában egy kezdődő háborúság hangulata libegett a kávésbriket és talpas poharak felett.

Néhány nappal a leánykérés eseménydús délutánját követőleg, amikor Löw úr megengedte a kis betegnek a sétát is, Őz József kézen fogta gyermekeit, és átsétált velük Burger úrékhoz.

- Cukrot veszünk? - kérdezte Antal reménykedve.

- Nem - felelt komolyan a tanácsnok -, látogatóba megyünk.

Burger bácsi megölelte előbb a leányokat, pacsit kért Antaltól, és csak azután eresztette be őket a szobába, ahol már várt rájuk Deborah meg az édesapjuk. A kisasszony szeme megindultan csillogott. Szinte könnyezett is, mert arra gondolt, hogy ezek a tiszta, szép és üde arcú gyerekek - ő, kegyetlen gondviselés - miért nem az ő magzatai? Nyájasan hajolt le hozzájuk, és sorra csókolta őket. A kislányok csodálkozva néztek össze, a kis Lujza szívében furcsa sejtelmek ébredtek, Antal pedig volt olyan illetlen, hogy megtörülte azt a helyet, ahol a csók érte az arcát.

- Gyermek - mondta a férfi szelíden, és a megindultság halvány árnyalatával -, csokoljatok kezet. Ezentúl ő lesz az édesanyátok...

- Igen - erősítette meg Deborah -, én leszek az édesanyátok...

A kézcsók megértették újabb, cuppanós puszik kíséretében, és ezzel a bemutatkozás formáinak átadta a kis család. A lányok elé régi képeskönyveket raktak az ablak előtti varrósztalkára, de a gyermekek csak ímmel-ámmal forgatták a lapokat. Amint az apjuk átment az esküvő idejét megbeszélni fekete ruhás mátkájával, kis Lujza összebújt Linával, és megindult a suttogás. Antal mindössze annyit hallott, hogy Lina titokzatosan meggörbített ujjal magyaráz valamit:

- Ez lesz a mostoha... Bizony, kis Lujza, a mostohánk.

Egyébként nem érdekelte túlságosan az egész frigy. Odalépett az ajtó üveglakához, és sóváran bámulta az üzlet ezer furcsa holmiját. Burger úr intett neki, és Antal remegve, örömtől dobogó szívvel botorkált le a lépcsőkön. A fűszerek, olajok, élelmiszerek illata elfoglalta egész lényét, ha ide belépett néhanapján. És most itt állott a bolt közepén, szabad volt neki botorkálni a ládák, zsákok és üvegek bőséget jelentő sokasága között. Új világ tárult ki előtte, és elbűvölte az áruk sokfélesége, a fűszerszámot rejtő fiókok egész óriási rendszere. A heringeshordó ezüstös halait csodálkozva nézte, és megkérdezte, hogy hol fogják ezt a sok halat.

- Messzi a tengerben - válaszolta az egyik segéd.

- Milyen az a tenger?

- Nagyon nagy víz. Három hétig is megy rajta a hajó, még sincs vége...

A gyermek bámészkodva gondolt a végtelenre és a tenger, a sohasem látott tenger idegenszerű, elképzelhetetlen síkjára. Almodozva botorkált a kávészákok mellett, a cirokseprők erdeje között, és végül a hatalmas sötéglákon pihent meg. Apró kezét belémerítette egy rizkászsák magjainak hús áradatába. Egy félmaréknyi kását a zubbonyába rejtett, és egyenként kezdte rágicsálni a fehér szemeket.

Közben néhány vevő érkezett, az egész személyzetet elfoglalta a gyors és gondos kiszolgálás feladata. A kisfiúról mindenki megfedkezett, és a gyermek a tenger és a bolt furcsaságain ábrándozva, boldogan üldögélt a sókockákon.

Amíg a gyermek így barátkozott az üzlet rejtélyeivel, odabent elvégezték a házasság előkészületeit. Őz úr néhány szóval megmagyarázta, hogy nincs ok a halasztgatásra, és Deborah kisasszony is ilyenformán vélekedett:

- Ő - mondta, és könnyeket sírt befelé elveszett ifjúságán -, úgy hiszem, hogy felesleges a sok előkészület. Néhány hét teljesen elegendő lesz arra, hogy mindent elrendezzek...

- Ahogy gondolod, kisleány. Ahogy gondolja, uram... - sürgött-forgott körülöttük Burger bácsi, és egészen természetesnek találta, hogy urazza az új rokont: Tulajdonképpen a legfurcsább érzelmek között hánykolódott az öreg szíve dupla kabátjai alatt. A boldogság árja elragadta, mikor éppen a tanácsos kérte meg a leánya kezét, de elkeseredett szomorúság borult egész kedélyére, mikor arra gondolt, hogy a kedves teremtés, akinek a jelenléte melegséget, sok őszinte és darabos szeretettel, büszkeséget és örömet jelentett sivár életében, elmegy, eltávozik tőle egy idegen úr karján, örökre. Úgy gondolta, hogy ők már ketten együtt maradnak örökre, és szelíd megnyugvásban, csendes és jelentéktelen örömök között élük le életüket. Évek teltek el, míg hiú reménykedések után végre beletörődött a lemondásteljes jövőbe Burger bácsi. Amíg keze fűgén bontogatta a ládákat, gyorsan csomagolta az árukat, szeme a mérleg nyelvét éberül örködve figyelte, a szívélyes köszöntő szók között sokszor elképzelte a családja sorsát. És végül is csak úgy nyugodott meg, ahogyan a megmásíthatatlanban szokás megnyugodni. Mégis megnyugvás volt, és most, hogy egy ismeretlen és idegenszerű, előtte mindig rejtélyes távolban álló családdal kapcsolódott össze a leánya sorsa, nyugtalankodni kezdett. Ezt azonban nem árulta el, mert látta, hogy Deborah örül a szíve mélyén, és a leánya arcán szelíd pirosságot, mozdulataiban életkedvet fedezett fel az emlékezetes délután óta.

- Hogy gondolja, uram? - fordult Őz Józsefhez. - Hogy tetszik gondolni?

- Négy hét - felelte a tanácsnok -, azt hiszem, Deborah is beleegyezik...

- Szóval, holnaphoz négy hétre. Vasárnaphoz négy hétre. Mert különben nem lehetek ott a leányom esküvőjén. Bizony még megeshetne velem ez a nagy szégyen... hiszen a segédekre csak nem hagyhatja az ember a boltot. És azután a lakoma felől is könnyebben...

A számtanácsnok Deborah kisasszonyra nézett:

- Lakoma? - kérdezte szelíd hangon. - Talán elhagyhatnánk a formaságokat...

- Persze - intett a fejével Deborah. - Minek az egészség?

- De hát a rokonság. Uram, az ön nagyszámú rokonságát nem mellőzhetjük.

- Együtt leszünk mi hárman és a gyerekek - mondta Őz úr -, és az asztalunk elég népes lesz.

- Hát igen, igen - hátrált Burger bácsi, és már az üzletben fejezte be a mondatot -, ahogy gondoljátok, ahogy gondolja, uram.

A látogatás után illedelmesen lépegettek haza a gyermekek. Deborah kisasszony uzsonnája kellemesen érintette őket, és Antal boldogan, elgondolkodva forgatta elméjében a bolt nagyszerű multságait. Otthon Perkinkó várta őket. Sovány alakja még jobban megfogyott, és a háta mintha meghajolt volna.

- Bizony - mondta kenetteljesen -, a rossz gyermekeket megbünteti az Isten. Őz Karolin, maga is ilyen büntetést szenvedett el.

Karolin lehajtotta a fejét, és arra gondolt, hogy a büntetés súlyát nem is érezte, és a betegség nyereséget jelentett számára, mert éppen tegnap kapott meg néhány forrón óhajtott játékot. Kis Lujza őszinte megvetést érzett a vékony emberkével szemben, és reája sem tekintve, egykedvűen darálta a leckéjét.

Elmúlt a vacsora is, anélkül, hogy szóba került volna az új korszakot jelentő változás ügye. Mikor azonban Őz József rendes sétaútjára indult, Karolin minden bevezetés nélkül odaszólt Terkához:

- Terka, tudja, hogy mostohánk lesz?
- Ugyan ne bolondozzon a kisasszony. Talán megint láza van?
- Ü-ü - rázta a fejét Antal, aki még mindig majszolt valamit.
- Na, Lujza kisasszony, maga is mondja, akkor elhiszem.

Lujza intett a fejével, hogy úgy van a dolog, ahogy Lina mondta.

- Jézuskám - csapta össze a kezét Terka. - Hát kit vesz el a tekintetes úr?
- Burger bácsi leányát - bökte ki Antal.
- Ó - kiáltott csalódva a leány. - Hát azt? Szegény mamájuk, ha látná.

A kis Lujza haragos pillantása sem térítette észre Terkát:

- Megfordul a sírjában drága lelkem - mondta szinte könnybelábadt szemekkel.

Kis Lujza rájászólt:

- Terka, kérem, ne beszéljen így...

A hálószobában összebújtak a gyermekek a Lujza ágyában. Mind a hárman a mostohára gondoltak, de egyikük sem akarta elsőnek kiejteni az idegenszerű nevet. Végül Karolin szólalt meg:

- Nagyon sovány - mondta, és ezen elmosolyodott.

Lujza önkéntelen az anyja sokszor megcsodált alakjára gondolt, és a torka összeszorult. Karolin folytatta észrevételeit:

- Láttá, hogy milyen hegyesek a körmei? Olyan éles a körme, mint a kis olló hegye.

A nénje erőt vett magán:

- Fúzi magát - jegyezte meg -, miderje van.
- Pedig elég vékony. Tudja, kis Lujza, olyan a dereka, mint az ujjam. A karja is vékony... A lába meg olyan pici, mint az a porcelánpapucs...

Ott motoszkált a gyermeki tiszta homlokok mögött a kérdés: vajon milyen lesz? De ennek sem adott hangot senki. Karolin gyors és könnyed gondolatai egy mesekönyv lapjain kalandoztak.

- olvasta azt a mesét a mostoháról?
- A gonosz mostoháról?
- Igen, arról, amelyik a gyerekeket...

Közelebb húzódott a nénjéhez, és az idősebb leány, aki most nyíló értelme, érzékeny szíve és félénk tekintete dacára is az anyát játszotta az árván maradt családban, megölelte a gyermekeket:

- Nincsenek, csak a mesékben, gonosz mostohák.

A lányok, mintha ösztönszerűleg megérezték volna, hogy ezentúl még inkább szükségük lesz egymás szövetségére, átölelték egymást, szorosán és állhatatosan. Antal a bolt felfedezetlen részeire gondolt, és hosszú szünet után fennhangon mondta:

- Mienk lesz az egész bolt... gazdagok leszünk.

Mikor pedig nem feleltek neki, elkezdte a tudományát fitogtatni.

- Kis Lujza! Tudja, honnan hozzák azokat a fehér halakat?

- Halásszák a tóban - szólt Karolin...

- Dehogyan - diadalmaskodott a fiú. - A tengerből hozzák. Tudja maga, milyen a tenger?

Bár az apró szívekben sejtés és nyugtalanság, bizonytalan izgalom motoszkált a mostoha beköltözésének gondolatára, mégis, bővebb szavú beszélgetések nemigen estek a témáról. Bensejükben azonban mindhárman állhatatosan és titokban foglalkoztak a gondolattal.

Vasárnap aranyos derű úszott a város felett. Őz úr kísértelt a menyasszonyával és gyermekeivel a kiserdőbe, míg Burger bácsi bizonyos számolások elkönyvelése címén otthon maradt. A két kisleány előttük lépkedett illedelmesen és tiszta, fehér ruhákba öltözötte. Antal eleinte kézenfogva haladt az édesapjával, de azután elragadta a vidámság, és versenyt futott a ficáncoló vizslakölyökkel. Zsenge lombok malachitja borult össze útjuk felett, és a bokrokon rigók ugráltak. Deborah kisasszonynak ez volt az első útja, amelyet idegen férfi karján tett. És mily nyugalmas, szilárd kar volt, amely a kavicsos utakon vezette. Némi boldog büszkeség öntötte el a lelkét, és elnézte, hogy Antal pajzánul hancúrozik a kutyával, bár azt határozottan szóvá akarta tenni. Lemondott a kritikai megjegyzésről, és jövőjéről, ó, istenem, a jövőről kezdett beszélni:

- A bútorokat nem szükséges felújítani. Jól fogom érezni magam a régiek között.

- Igen. A szalon még teljesen ép...

- Csak éppen a foteleket kellene áthúzni.

Őz József megrezsent. Arra gondolt, hogy inkább be sem lép többé a francia bútorok közé, ha nem láthatja többé az apró virágokat a bútorok kék selyemszövetén.

- Talán az ebédlőt és a többi szobát hoznánk rendbe előbb. A szalon maradhat.

- Hogyne... Hogyne maradhatna, ha ön úgy szereti.

A kiserdő szélére értek. Előttük halványzölden terült az óriási legelő, amely földek és apró házak között a távoli kék erdő felé futott. Deborah egy pillanatra mintha új életét látta volna maga előtt. Reménységek és örömök lángocskaí gyulladtak keblén.

- Ó - mondta ellágyulva -, a szabad mező.

Tavaszi felhők ezüstös, könnyű fátyola egy pillanatra elborította a napot. A fényes fűszálakat enyhe szél hajlította meg, és a borús tompaság, amely a mezőre borult, egy pillanatra sejtelmeket ébresztett a kisasszony szívében. Már visszafordult volna szívesen, de Antal nagyon is előrefutott Brittel, és a kisleányok hiába kiáltoztak utána. Különben is kiderült néhány perc múlva, és a virágok színüket, frissességüket és ragyogásukat visszanyerték, a fűvek fényesen hajladoztak, és a virágok felett méhek zümmögtek. Az égen a pacsirta apró teste látszott sötét pont alakjában, lent a fűvek alján tavaszi bogarak sétáltak, és enyhe illat, isteni nyugalom lengett a mező felett.

Antal messze futott, és mellette a kutya lehetetlen ugrásokban lebegni látszott a füvek felett. Azután egyszer csak eltűnt a fiú kék bársonyruhás, fehér galléros alakja.

- Valami baja történt - riadt meg langyos hangulatában Deborah.

- Alig hiszem - felelt Őz úr -, biztosan kedvet kapott leheveredni...

Így is történt. A fiúcska előbb a vizslával hempergett, azután a hátára feküdt, és a pacsirtát leste. A társaság így talált reája.

- Tónika, kelj fel - kiáltották neki a leányok.

Tónika felugrott, és éppen a hátát fordította az édesapja felé. Deborah kisasszony elképedt.

- Jaj, mi történt ezzel a gyerekkel! Csupa zöld folt a gallérja. Hiszen rettenetesen néz ki...

Ez a kis jelenet éppen elég volt ahhoz, hogy a beszélgetést új mederbe térítse.

- Ennek nem lenne szabad megtörténnie - mondta szigorúan Deborah -, és ezentúl nem is történik meg.

- A gyermekek nevelésére vonatkozólag nem óhajtok utasításokkal szolgálni - válaszolt az ég kékjére tekintve Őz József. - Mert hiszen ezt úgysem lehet szabályokhoz kötni. Az ember vagy ért a gyermekekhez, vagy nem ért, úgy, mint én... A gyermeket nem elég csak szeretni, de azért mégis arra kérem, kedves, hogy a szívére hallgasson, ha a gyermekeink közt lesz.

- Igen, a szívemre és az értelmemre hallgatok. Jól tudom, hogy a gyermek nevelése a legnehezebb feladat...

- A legtöbb örömet hoz...

- Nekem sok örömem lesz velük, úgy hiszem... De a nevelésen kívül az oktatással is kell törődnünk. És e tekintetben azt vélem, némi előképzettséggel rendelkezem. Zongorázni és külhoni nyelvekre én tanítom majd őket. Mert manapság mindenkitől megkívánják az idegen nyelvek valamelyikének elsajátítását, a leányokat pedig csak a zongora, némi zenei és irodalmi ismereteik képesítik arra, hogy jobb társaságba léphessenek.

A számtanácsnok egy pillanatra mintha a Perkinkó tanár úr hangját hallotta volna. Mégis örömmel fogadta Deborah minden szavát, mert gyermekei jövőjét látta biztosabb alapon nyugodni.

- Vannak olyan tulajdonok is a gyermekleány szívében, amelyeket csak szerető szóval, pillantásokkal és szerető anyai szóval lehet életrekelteni és helyesen nevelni...

A kisasszony elpirult:

- Ó, ezekről még egyelőre nem szólhatok nekik.

A délután tele volt szelíd ragyogással, tavaszi reménységgel, és a jövő terveiről beszélgetvén, Őz József megnyugodott választása helyességében.

Napok múltán egyetlenegy látogatást tett csupán Őz úr a menyasszonyával. Felkereste vele a házat, ahonnan első feleségét vezette haza, mert úgy érezte, hogy ha nem is törődik a világgal, a jó embereknek tartozik megmutatni azt, akinek kezére bízta Antónia drága magzatainak sorsát. Tudta előre, hogy nem sok örömmel fogják látni Deborah kisasszonyt, és ezt meg is mondta:

- Zajos emberek közé megyünk, olyan helyre, ahol egy kicsit sokat mozognak, sokat esznek... de mégis jó emberek.

Deborah kíváncsi volt a szobákra, a levegőre, ahonnan az előtte mintegy rejtélyes asszony a vőlegénye mellé került fiatalon és ragyogva. Ismerte jól csaknem gyerekkora óta, és csodálta, irigyelte, mikor a nagy szerencsét csinálta és a tanácsnok felesége lett. Idősebb volt, mint Antónia, és már akkor néhány kérőjét elutasította. Mikor azután az irigyelt frigynek híre kelt, mikor a zeneiskolában értesült Józsa Antónia eljegyzéséről, érezte az igaztalan különbséget, amely elválasztja atyja állását a föld nélküli nemesek rangjától. Ezért sokat vágyott akkoriban a fővárosba, mert remélte, hogy ott lehet úgy élni, hogy az ember nem törődik a szomszédaival. De ez csak távoli álom volt. A valóságban feszülten figyelte a szemközti házat, és utánozni kezdte a tanácsnok nejét: nem nézett se jobbra, se balra, ha az utcán lépkedett, és büszkén, konok nemtörődömséggel szegezte hátra a nyakát. Mindez felébredt egy pillanatra benne, és határozottan óhajtotta az úriházat látni, bár lakóit zord és dölyfös embereknek tartotta.

Nagyapa fogadta őket remegve és elérzékenyülve:

- Isten hozta, Józsikám - mondta, és szelíden megölelte a tanácsnokot -, hát elhozta a szegény kis gyerekek anyját.

- Uram - sóhajtotta Deborah -, szeretnék jó anyjuk lenni.

- Nem könnyű feladat, nem könnyű semmiképpen, de akinek szíve van...

Nagymama odakint küzdött Lujzával, aki be sem akart menni.

- Nem - toppantott a lábával -, látni sem akarom.

- De kislányom - kezdte szelíden nagymama, és mert eszébe jutott, hogy ő is szívesebben kint maradna, hirtelen felindult -, adta-teremtette, gyerünk, ha én mondom.

A szép, nagy leány konokul lehajtotta a fejét, és meg sem mozdult. Fánika ott álldogált mellettük:

- Eredj már legalább te befelé - szólt reája nagymama -, te úgy se tudsz senkire se haragudni, neked nem esik nehezedre.

Ifjabb Józsné piskótalábaival szelíden aprózta a lépéseket, és odabent mélyen meghajolt Őz úr előtt. Néhány szót rebegett, és megsimogatta tekintetével a Deborah kisasszony riadt arcát. A feszült hangulat megenyhült egy kicsit: Fánika maga volt az alázatos báj, a sohasem tolakodó bájos mosolygás.

A következő pillanatban azután zajos vendég akadt. Gyuri érkezett haza elmaradhatatlan piros szegfűjével a gomblyukában. Ezúttal csodálatosképpen előkelő volt a magatartása, bár a zajosságából ez sem vont le semmit:

- Szervusz, Józsikám - hadarta, és két lépésnyi távolságban meghajolt Őz úr előtt -, megengeded, hogy kedves mátkádnak bemutatkozzam?

Őz úr Deborah-hoz fordult:

- Az én jókedvű Gyuri barátom.

- Zilahi és maróthi Józsa - hadarta Gyuri, és ünnepélyesen kezet csókolt.

- Zilahi? - kérdezte csodálkozva Deborah.

- Zilahi és maróthi - ropogtatta még egyszer György úr, és megriadtan nézte a vendégeket, a társaságot. Ő volt az első, aki észrevette, hogy Őz József számtanácsnokot és jövendőbeli nejét senki sem kínálta meg székkal.

- Parancsoljanak - tologatta feljük Gyuri a legkényelmesebb foteleket, amelyekben délután szunyadni szokott. - Tessenek helyet foglalni, mama rögtön itt lesz. Sok dolga van szegénynek.

Nagymama karon fogva hozta nagy Lujzát. A szája körüli mély vonások felett mosolygás lebegett.

- Ezt is megértük, kedves Józsi, elhozta a menyasszonyát.

- Kedves mama - mondta Őz úr megindultan.

- Bizony - tétovázott egy pillanatra a fehér hajú asszony a hervadó lány előtt -, én nem mondhatok egyebet, csak azt, hogy boldogok, nagyon... nagyon boldogok legyenek.

Szemében könnyek ragyogtak: egyszerűen és indulatok nélkül állott. Őz úr egy pillanatra remegni érezte szívét, hiszen körülbelül ugyanezt mondta neki nagymama valaha tizennégy év előtt is. A jelenet, amely a körülállókat is megindította, mély hatást gyakorolt Deborah kisasszonyra. Hideg szeméből könnyek gördültek ki, mikor az öregasszony felé fordult:

- Csak egyet kérek magától, drága lelkem: a gyerekekre...

- Már most is szeretem őket.

Lujza dacos szemmel, borús arccal állott az édesanyja mellett. Amikor elsuhant a társaság felett az érzékenység felhője, nagymama odafordult az új menyasszonyhoz:

- Nekem is van Lujza lányom. Ez is menyasszony...

Ez a bemutatkozás már nem volt olyan megindító. Az elhervadt és igénytelen nő meg az üdeségtől és egészségtől duzzadó leány találkozása szinte kínosan hatott. Deborah elenyészőbb, lengőbb volt, mint valaha, és Lujza büszke magatartása még inkább előtérbe nyomult. Egy futólagos ölelés után szétvált az ellentétes pár, Lujza Őz úrhoz lépett, Deborah kisasszonyt pedig Gyuri óhajtotta szórakoztatni:

- Úgy értesültem, hogy pompásan zongorázik... Ha klasszikusokon kívül is szeret játszani valamit, akkor igen szép zeneestélyeket rendezhetünk. Azt mondják, elég jól hegedülök, és fuvolázni is tudok...

- Valóban elragadó lesz...

Egy kicsit megélnékült a beszélgetés alig csörgedező patakja.

Deborah belékarolt Fánikába, és a képeket vette szemügyre. A hímezőasztalka felett megtalálta annak a címernek a festett mását, amelyet az ura viselt a pecsétgyűrűjébe vésve.

- Nini - mondta -, a mi címerünk.

- Igen - felelte Fánika. - Szegény Antónia hozta még ide; Józsi ki akarta dobni.

- De valami hiba van benne - mosolygott Deborah -, hiszen hétágú a korona.

- Ah - lépett hozzájuk nagy Lujza -, nincs benne hiba, aki rajzolta, az jól tudta, hogy hétágú a bárói címer...

Nemsokára búcsúztak a vendégek, és Deborah a legkellemetlenebb benyomások között távozott el az Őz úr karján. Mikor kilépett a kapun, fellélegzett, és sóhajtva mondta:

- Büszke emberek...

- Régimódiak - felelte Őz József, aki mindezt előre tudta.

Kurtanemesek - gondolta magában a menyasszonya, és olyan kevélyen, se jobbra, se balra nem nézve lépkedett, mit sem törődve a járókelőkkel, mint ahogyan Józsa Antónia szokott az utcán menni.

Az esküvő előtt még egy jelentős beszélgetésük volt. Burger úr a nászútról tett említést gondtalan hadarásai közben.

- Hát azután hova is utaztok? Hova utaztok, vőm uram, ha szabad kérdezni? Mert én, annak idején, ej de régen volt, vagy harmincöt esztendeje vagy negyven is van már, Bécsben voltam. Hajón mentünk, hajón jöttünk, gyönyörű út volt.

Őz József nyugodtan mondta:

- Mi már csak itthon maradunk.

Deborah elpirult:

- Pestre talán mégis fel lehetne menni... Most minden olyan szép lehet odafent. A Duna és a Lánchíd meg a színház...

A tanácsnok egy pillanatra sem zökkent ki a nyugalomból:

- Kedves - mondta szelíd fölényel -, itthon most minden olyan szép. Zöldell a kiserdő, és a folyó partján lombokat hajtanak a szomorúfüzek. A gyermekek most készülnek a majálisra...

A kisasszony lehajtotta a fejét, és nem óhajtott többé a nászútról beszélni. Élete sokszor elgondolt, kiszínezett nagy vágya merült el az itthoni kiserdőben, a folyó szürke habjaiban, a szomorúfüzek alatt. És megtanulta azt is, hogy ezentúl más valaki lesz az ura, parancsolója, megértette, hogy a gyermekek előbbrevalók mindenkinél.

Második rész

Őz Józsefné beköltözött tehát az elhagyott és rideg házba, ahol egy csapásra megváltozott minden. A szobák bútorait felforgatták, némely megszokott, kedves darabok a padlásra kerültek, és újakat állítottak helyükre. Deborah számos bútordarabon kívül elhozta mindazt, ami összeforrott egyhangú és elvonult életével. Könyvszekrénye egész falat foglalt el, de magával cipelte hosszú zongoráját, kanárimadarait, rózsaszín farkú zöld papagáját és angóracicáját is. A szobák földjét felfestették, a padlóra új szőnyegek, a falakra új és idegenszerű képek, ismeretlen hölgyek és férfiak fotográfiái kerültek. Minden megváltozott, a régi szakácsnőt elküldték, Terkát is csak a tanácsnok kérésére tartotta meg Deborah. És az egész lakásban az új asszony parfümje lengedezett alig érezhető finomsággal. Mindössze egy szoba maradt meg változatlanul: a szalon vékony lábú francia bútorait, régi képeit nem mozgatta meg senki sem. Két régi bútordarab került ide az új környezetbe mindössze. Az egyik az Antónia zongorája, a másik az elköltözött asszony íróasztala volt azonnómód lezárva és fiókjai érintetlen tartalmával, ahogyan a büszke Józsa leány itthagya.

Kora reggel vidáman fürödtek a kanárik a friss vízzel telt üvegmedencében, a zöld papagáj pedig recsegő hangon üdvözölte úrnőjét:

- Bon zsur... Bon zsur...

A gyermekek még szunnyadtak, a tanácsnok pedig az aktáit rendezgette frissen mosdatott kézzel, mikor a felesége már ott tipegett lenge pongyolában a madarak körül, megfürdette a kanárikat, megfésülte Briseist, a selyemszűrű angórát.

Reggelire díszesen és pompásan terítettett. Virágokat rakott az asztalra karcsú vázákban, és maga töltötte, mert nagy ezüstkanállal a kávé és párolgó tejet. Ha Antal elcsöpögtette vagy kiöntötte a csészéje tartalmát, egy kicsit idegesen rezzent össze:

- Fiacskám - mondotta, és mégis megsimította a gyermek kopaszra nyírt, kemény fejét -, kedves fiacskám; vigyázni kell az ilyen nagy legénynek...

Néha felugrott, és szalvétát kötött kis Lujza meg Lina elébe, ha takarosán kiöltöztette a kisleányokat. Megtörtént azonban, hogy ugyanekkor odaugrott a papagájhoz is.

- Cukrot - gurgulázta a görbe orrú madár.

- Nézze, Józsi, milyen kedves ez a haszontalan - mosolygott, és egy darabka fehér cukrot dugott a színes fecsegő csőrébe.

Briseis rózsaszínű orrát felfelé tartva ott ült mellette, és Deborah gyakran hajolt le hozzája: sokszor megsimogatta, és óvatosan hűtögette a tejecskét, amit lenyújtott neki. Máskor az ölébe emelte óvatosan az állatot, becézgette, és beszélt hozzá:

- Hogy aludt, kedves kisasszony? Álmodott-e a csúf patkányokról?

A reggeli órákban általában feltűnően kedves volt Őz Józsefné. Sokszor kikérdezte a leányokat, és ha akadozott Lina a leckemondásban, tréfásan megfenyegette:

- Őz Karolin meg fog bukni, és elmegy suszterinasnak.

Kis Lujzával szemben másként viselkedett. Csodálatosképpen nem avatkozott bele az öltözködésébe, és a ruhaválasztásoknál is megkérdezte, hogy tetszik-e neki a szövet. Ha pedig leckemondásnál vagy zongoraleckénél lesütötte a szemét a gyermek, és konokul hallgatott, elfordult tőle, és nem óhajtott megszólalásra bírni. A legmelegebb érzések Antalhoz fűzték.

A kisfiút gyakran költögette reggelenként. Megcsiklandozta a gyermek bársonyos nyakát, megcsípte tejszínű arcát, és a fülébe súgta:

- Kisfiú, kisfiú! A kakas rég felkelt.

Antal behunyt szemmel nyújtózkodott, és félálomban suttozta:

- Kezi' csókolom...

Deborah megpacskolta a gyermek gyenge húsát, és nevetve vette ölébe:

- Mit álmodtál, Tónika?

- Azt, hogy Lina leejtette a kezét...

- Hahaha - nevetett igaz szívből Őz Józsefné -, hát ez is álom!

Karjaiban a hosszúinges kisfiúval megjelent a tanácsnok előtt:

- Józsi kérem, hallotta, mit álmodott ez a legényke?

Őz úr nyitott szemmel járt-kelt a megváltozott szobákban. Tisztán látta a viszonyt, amely gyermekei és neje között kialakult már az első napokban. Tudta, hogy Karolinnal sohasem lesznek különösebb bajai Deborah-nak. A gyermek élénk, vidám és néha makrancos, de az érzései könnyen váltakoznak, és sohasem olyan mélyen járóak, mint a kis Lujza érzései. Karolin tud toppantani a lábával, ha haragos, de kis Lujza csak a szemét süti le, a nyakát hajtja le, és hallgat, mint az olyanok, kik nyugodtan tűrik, hogy tövist szúrjanak a körmük alá. Figyelte, hogyan kémlelik egymás mozdulatait, a gyermekleány és az érettségen régen túl levő asszony. Megsejtette, hogy szoros és őszinte barátság sohasem fog létrejönni kettőjük között, de mégsem nyugtalankodott. Hiszen hányszor fordul elő, hogy az édesanya, aki a maga teste újjászületését látja a leányaiban, fiaiban, különbséget tesz magzatai között, és kedvez egyiknek vagy másiknak. Antónia is majd meghalt kis Lujzáért, Karolint sokszor hidegen szólította meg, a csöpp fiúval pedig néha egészen furcsa volt. Pedig hát éppen Karolin hasonlított hozzá a legjobban külsejében.

Most pedig mintha megváltozott volna a sorrend. Antal került előtérbe, és Deborah sokszor kézen fogva vezette át a boltba a kisfiút, akit mintha megbabonázott volna az üzlet légköre.

- Nézze, kérem - szólt az első segédhez -, Martin úr, legyen gondja erre a kisfiúra. Vigyázzanak reá egy kicsit.

A fiú pedig érezte, hogy a leghathatósabb fennhatóság alatt áll. Bátran mozgott a bolt rejtélyes zugaiban, és vígan kutatózott a száz fűszerszámosfiókban. A legtitokzatosabb holmikat hordta haza, gyömbért, szerecsendiót, garasos pipát, lámpabelet, kékítőkockát, keményítőt, herbateát gyűjtött kirándulásai alkalmával a zubbonyába. Otthon azután kirakta mindezt, és áruba bocsátotta a leányoknak.

- Tessék parancsolni - hadarta, amint a segédektől hallotta.

- Tükrös van? - kérdezte Karolin ravaszul.

Antal zavarba jött, és elhatározta, hogy tükröt is fog szerezni.

- Még nem érkezett meg - mondta, azután szóról szóra utánozván, amit az üzletben hallott -, nemrégiben rendeltünk friss árut.

Kis Lujza versenyt nevetett Karolinnal:

- Friss tükröt? Hallotta, Lina?... friss tükröt rendelt.

Ekkor azután felindult a gondos kereskedő, és a leányok felé kezdte dobálni az árukat, az agyagpipát és a tengerentúlról hozott fűszerszámokat. Egy ilyen boltbeli jelenet játszódott le éppen a hálószobában, mikor az ebédlő felől zajos kavarodás, sikoltozás és kutyavonítás hallatszott. A gyermekek ijedten rohantak ki.

A sarokban felborzolt háttal, tüszögve állott Briseis, és gyűlölködő szemekkel nézett Brittre, amelyet a tanácsnokné kétségbeesetten ütlegelt egy vas kályhapiszkálójával.

- Vakmerőség - lihegte Deborah -, gyalázatos féreg. Briseist mered megtámadni. Takarodj előlem. Terka... Terka, dobja ki ezt a kutyát...

A következő pillanatban kis Lujza már megfogta a vasbotot, és bal kezével a megrémülten szűkülő vizsla hátát simogatta. Deborah megdöbbenve nézte a kisleány nyugodtságát, de mikor Terka berontott a zajra, újból felgerjedt benne a harag: - Kergesse el a háztól.

Karolin villámló szemekkel lépett a mostohaanyja elé. Kezeit védően terjesztette a végleges kiátkozás veszélyében forgó állat felé:

- Dobja ki ezt a kutyát. Többet ne lássam itt.

- Nem - mondta. - Ne tessék, ez az én kutyám.

- Terka! Kergesse ki.

- Én kaptam, mikor meggyógyultam - folytatta durcásan Karolin.

Deborah küszködött magával egy kicsit, azután eszébe juthatott valami, mert csendesebben mondta:

- Csak vigye ki, kérem. A konyhában megmaradhat, meg a kisasszonyok szobájában, de ide nem teszi be többé a lábát.

Mikor a kutya kisomfordált az ajtónyíláson, az új mama összeráncolt szemöldökkel, rettentő szigorú arccal mondta ki a parancsot:

- Lujza, Karolin, ma nem kapnak uzsonnát, és hét óráig gyakorolni fognak. Tessék négykezes játszani... Tónika, maga velem jön.

A következő percekben már felhangzott egy gyermekded zongoralecke, amit Karolin és Lujza együtt petyegtetett ki a zongora billentyűin. Őz Józsefné pedig kézen fogta a kisfiút, és levitte magával az üzletbe. Csak éppen átadta Martin úrnak, és visszafordult az ajtóból, mert újabban még kevesebbet óhajtott a boltban tartózkodni, mint leánykorában.

Mikor visszatért, a zongoralecke hangjai már nem peregtek gépies szomorúsággal a rózsá-illatú szobákban. Lábujjhegyen ment végig a szőnyegeken, és a kisleányokat a konyhában fedezte fel. Az ajtó mögül leste, hogy mi történik.

Karolin könyörgött valakinek:

- Adjon szegénykének egy kis tejet. Úgyis megmarad a mi uzsonnánk.

A szakácsnő kereken kijelentette, hogy ebből nem lesz semmi.

Most kis Lujza hangja hallatszott:

- Terka kérem, legyen szíves egy kis tejet adni Brittnak.

Két perc múlva tapsolni kezdett Karolin:

- Hú, hogy lefetyel... Hú, de nagy nyelve van.

- Hát nem sokkal különb ez, mint az a nyavalyás macska - vélekedett Terka - meg az a rusnya madár... Na nem tudom, mit akar azzal a zsidóorrú kacsával. Úgy babusgatja, mintha a magzatja lenne.

Deborah nem bírta tovább. Visszavonult, és zokogva sírt azon a díványon, amelyet hazuról hozott magával. Megérezte a nagy távolságot, amely közötté és a gyermekek között van. Amíg könnyeit szárítgatta a finom csipkekendőjével, visszagondolt elmúlt életére, és elszorult torokkal jutott eszébe, hogy akkor érezte magát így valaha, mikor az első estén otthagyták a zárda idegen környezetében. Teljesen elhagyatottnak érezte magát. Mégis, a történelekről mit sem szólt az urának. Őz József előtt örök titok maradt ez az első összecsapás.

Ettől a naptól kezdve azonban jól tudták a titkos ellenfelek, hogy egymással szemben állanak. Deborah kettőzött figyelemmel kísérte a leányok minden lépését, és minduntalan érezte velük gondoskodó szigorát.

- Tessenek tanulni menni! Karolin, fűzze be a cipőjét! Feküdjön le, kis Lujza! A kötőjüket vegyék fel! Már megint pecsétes a ruhájuk? Szégyelljék magukat...

A parancsok egyre hangzottak, és a gyermekek engedelmesen teljesítettek mindent. A nemrégiben még elhagyott ház szobáiban szigorú rend, feszült csend és kínos tisztaság uralkodott. A leányok kezdtek állandóan suttogva beszélni, és diskurzusaikba nem avatták be Antalt. Külön szövetséget alkottak, és mintha megérezték volna, hogy ezentúl mindig szükségük lesz egymásra, sohasem veszekedtek. Ha Karolint megdorgálták, odamenekült a kis Lujza karjai közé, ha pedig Lujzát érte bántódás, Lina villogó szemekkel, könnyezve bújt melléje.

- Ne sírjon, kis Lujza - vigasztalta a nagyobbikat, és szemei könnybe lábadtak -, ne sírjon, Lujzika.

Sokszor gyengének bizonyult velük szemben Deborah. A két gyermek kileste gyengéit, öltözködése titkait, és a mostoha kénytelen volt néha békét kötni, szelíd szavakat ejteni előttük, mert félni kezdett szemük fürkésző pillantásától. Egy napon ugyanis észrevette, hogy a gyermekek a turnürrel játszanak, máskor pedig az arcfinomító kenőcsöt csodálták meg.

- Ugyan, kis Lujza - mondta ilyenkor -, hogy lehetnek ilyen kíváncsiak? Legalább magának kellene egy kicsit okosabbnak lenni.

Az ilyen napok délutánjain azonban mégsem vette túlságosan szigorúan a zongoraleckét Deborah, sőt esténként mesemondásra is vállalkozott. Karolin azonban nem nyugodott. Ha csak tehetett, egyre kutatott, keresgélt, és egy este, mikor valamiféle színelőadásra ment el Őz úr nejével, diadalmasan jelent meg a nénje előtt. Lujza az asztalon könyökölt, és a gyertyák szelíd fényénél a leckéjét ismételtette.

Vastag, fekete füzetet tett elébe Karolin és a fülébe súgta:

- Itt van... Megtaláltam; a varróasztal mellett volt a földön. Elfelejtette elzárni...

- Ez az?

- Ez hát. Ebbe szokott mindig irkálni, ha apa nincs itthon.

Kis Lujza felnyitotta a naplót, és lapozgatni kezdett benne. A lila tintával írott sorok vég nélkül sorakoztak egymás alá a számozott lapokon; Burger Deborah legféltettebb kincse volt ez a könyv. Élete folyásának hűséges tükre, igazi hű kísérője volt a rózsailatú füzet, amelynek meggyőnta minden gondolatát, vágyát és reményét. Rajta kívül még senki sem pillantott a feljegyzések közé. Az édesapja szinte babonás félelemmel tolta félre a fekete füzetet, ha véletlenül a kezébe került. Deborah pedig nem mutatta Őz Józsefnek a gondolatait és múltja

temetőjét. Valósággal lakat alatt őrizte, és mikor vékony ujjaival a régi lapokat pergette, nem volt szabad a gyermekeknek a szobájába lépni.

A gyermek apró keze izgatottan kutatott a könyvben. Kis Lujza érezte, hogy tiltott dolgot cselekszik, de nem bírt ellenállni a csábításnak. Különben is Karolin átölelte, és a válla felett a naplóba tekingetve mondta:

- Olvassuk! Kis Lujza, olvassuk hamar, mert vissza kell tenni.

Az első lapon naiv tájkép díszlett. Halványan satírozott hegyek és zöld erdők lombjai felett fecskék repültek a kék égen, és távolabb darvak húztak V alakban. Karolin tovább lapozott, és egy lepréselt művirágot, egy mirtuszt talált fehér szalaggal odaragasztva a papírlap közepére. A lap aljára meg ez az egy sor volt írva: „Első áldozásom emléke. 1842. május havában.” Még egynéhány apróság, szentkép, egy régen elmúlt gyermekkor pár összeszedett emléke következett, azután jöttek a feljegyzések:

Szerda, július havában

Éppen egy hónapja, hogy itthon vagyok. És ez alatt az idő alatt semmit sem csináltam. Olvasok, bámulok a kis lugasból az ég felé, nézem, hogyan repülnek a fecskék a napsugaras levegőben, miként zümmögnek a méhek az apró virágágy körül. Néha kézimunkázom is, csipkét horgolok, de ezt nem tudom sokáig csinálni, mert gondolataim repülni kezdenek, mint a fecske, és eszembe jut, hogy ősszel, mikor piros lesz a lugas a vadszőlőtől, és midőn oly tisztán ragyognak a csillagok, nem fut velem ismét a kocsi, és nem vándorolunk Pest felé. Burger Deborah kisasszony itt marad, és elvegyül a közönséges szellemek között. A vidám és kedves társnők elszéledtek, boldog fészkekbe kerültek. A mindig mosolygós, erős Margit úgy távozott az intézetből, mint menyasszony. Tulajdonképpen én is gondolhatnék erre, de jobb a jövő fátyolát nyugodtan hagyni. Annyi bizonyos, hogy itt vagyok, és itt fog lefolyni életem, ebben a kis faluban...

Vasárnap, július hó

Itt, a bizalmas füzetke hallgatag lapjaival szemközt, megvallhatom, hogy egy kicsit unatkozom idehaza. És ilyenkor, vasárnap délután a legunalmasabb. Ide hallani a polgári lövészegyletből a puskák csattanását, egy kis muzsika is szűrődik valahonnan, és azután semmi más. Legalább egy ember lenne, akivel néhány francia szót lehetne váltani. De hát ebben a fészekben franciául igazán én tudok egyedül. Szegény papa büszke is rá, de én már mit érek a tudományommal? A helybeli kisasszonyok észre sem vesznek, a csizmás gavallérok pedig biztosan megmosolyognak érte.

És ez helyesen is van, mert semmiképpen sem illek az ő világukba. A kisasszonyok itthon érzik magukat, és hogy egészen őszinték legyünk, mégiscsak mi vagyunk a jövevények. De ez nem baj. Majd csak megleszünk valahogy. Végre is nem olyan rossz társaság az, ha az ember magával cseveg itthon egyedül...

Kedd, augusztus hava

Kint voltam szegény megboldogult, drága anyám sírjánál. Bármennyire tartozom is ezzel a szívem nyugalmanak és kegyeletének, mégis megbántam. Ez volt az első, nagyobb sétám, mióta itthon vagyok, és hogy a kezemben vittem a két cserép muskátlit, mindenki utánam fordult. Mit bámultak? Vajon a virágok nem tetszettek nekik, vagy azért fordultak meg, mert nem öltözöm elmaradt divatjuk szerint? Mit lehet tudni? Istenem, ha ezeknek az embereknek a gondolataival kellene törődnöm... Inkább arra kellene gondolnom ahelyett, hogy a

Wilhelmine levelet írt. Milyen nagy boldogság nekem ez a levél. Az imént a sarkon hallottam, amint ketten beszélgettek rólam. Az egyik paraszt azt kérdezte, hogy ki vagyok, a másik meg azt felelte: „A bótos jánya.” Istenem, mennyi durvaság egy ilyen mondatban? Ők persze nem tudják, hogy a „bótos jányának” grófkisasszonyok írnak leveleket, akikhez nem méltó itt egyetlen hölgy és egyetlen férfi sem. Milyen gyengéd és kedves minden sora. Levélkéjébe egy kis képet csúsztatott. Ő maga festette. Szent Józsefet ábrázolja a gyermek Jézussal. A kisdéd felmutat az égre, ahonnan Mária tekint reájuk. Mily leheletfinomak a vonásai, a kisdéd teste rózsaszín és ragyogó... ah, ha ezt látnák a csizmás gavallérok...

Szerda, szeptember...

Milyen szép itt az ősz. Még sohasem voltam itthon ősszel gyermekkorom óta. Sokat sétálok kint a kiserdőben és a temető szélén. Ilyenkor nagyon boldog vagyok. De azért sokszor eszembe jut, hogy mit fogok télen csinálni. Elszomorodom, ha az intézetre gondolok. Mily gyorsan múltak ott a téli esték! Ilyen téli délutánokon és estéken át kötöttük örök barátságunkat Wilhelminével is. Mennyi mindenről tudunk beszélni... Kénytelen vagyok lemásolni levele utolsó sorait, oly élénken emlékeztetnek e szavak kedves lényére. Ezt írja: Soyez persuadée que je vous aime, de tout mon coeur et que je serai toute ma vie votre. Très affectionnée amie Wilhelmine.*

Szombat, október...

Könnyeznem kell, ha előbbi feljegyzéseim utolsó sorait olvasom. Gondoljak arra - írja az én kedves barátnőm -, hogy szüntelenül szeret egész szívéből, és enyém lesz mindörökre... Ezt írja, és nem válaszolt még legutóbbi levelemre. Hát már mindenki elhagy?

Karolin egypár levelet forgatott arrább, és Lujza hiába tiltakozott a szelesség ellen. A gyerek lázas érdeklődéssel, szinte megerőltetett tekintettel követte a sorokat, amelyek egyre sűrűbbek és egyenletesebbek lettek.

Február hava...

Tulajdonképpen nem is tudom, hogy mit csináljak: bosszankodjam-e vagy nevessek? A csizmás gavallérok bált rendeznek, és nem hívtak meg. Mindenkit meginvitáltak, csak engem felejtettek ki a névsorból. Azt hiszem, hogy a kisasszonyok műve volt. Bizonyára félnek tőlem, és reábírták a rendezőket, a főkolomposokat, hogy felejtse el. Szeretném, ha most hirtelenében itt teremne Wilhelmine, és az üveges hintón elvinne bennünket a bátyja a bálba. Vajon mi történne... De miért is gondolok erre? Hiszen már hónapok óta egy sort sem kaptam a legkedvesebb teremtestől, aki azt írta, hogy sohase felejt el...

Március elsején...

Azt hiszem, nagyon is sokat vagyok egyedül. Valami foglalkozás vagy szórakozás után kellene látnom. A házi gondok nemigen tudnak elfoglalni. Amíg a szobámat takarítom, vagy az asztalt terítem, mindig elszállanak a gondolataim messzire. Oly távol járnak és olyan különösek, hogy sokszor meg kell állanom a poharakkal a kezemben... Nemsokára itt lesz a virágos tavasz, amelynek a gondolatára is elszorul a szívem. Ezentúl legalább sétálhatok. A temetőben friss virágokat kell ültetni egy sírhalomra...

* Higgye el, egész szívemből szeretem, és életem végéig az öné maradok. Hű barátnője, Wilhelmine.

Karolin ismét a füzet lapjai közé kapott:

- Ugyan - mondta kis Lujza -, viselkedjék rendesen...

- De én hoztam a könyvet...

- Akkor olvassa szépen... így nem érdekes, ha mindig forgatja.

Az elforgatott lapok miatt kimaradt a feljegyzések folyamatossága, de azért kis Lujza így is sok érdekeset talált a sorok között.

Szeptember végén...

Úgy látszik, mégis észrevettek egypáran. Pázsit úr, a szomszéd boltos fia megkérte a kezemet... Nem sokat gondolkoztam a dolgon: kikoszarztam. Én hűséges maradok Wilhelmine szelleméhez. Mit szólna az én drága barátnőm, ha egyszer eszébe jutna, hogy felkeressen, és egy vörös kezű legény oldalán találna... Apropos, úgy látszik, háború lesz. Napról napra lehet riasztó híreket hallani, és nagyban toborozzák a katonákat. Igaz, hogy ez máskor is meg szokott történni. Apa azt mondja, hogy nem bízik a háborúban. De Pázsit úr bánatában beállott önkéntesen a harcolók közé. Szegény Pázsit úr, valóban nem akartam megbántani...

Január havában...

Martin úr, a mi hűséges segédünk elhagyott bennünket. Harmincadik évében jár, és beállott katonának... A háború valóban kitört, és most egyébről sem hallani. A múltkor közelünkben dörgött az ágyú. Ha a földhöz illesztette az ember a fülét, világosan meg lehetett különböztetni a pukkanások hangját...

Február végén...

Több sebesültet hoztak, és apa engedelmével én is az ápolók közé vegyültem. Mindinkább érzem, hogy a szenvedők ápolása és szerencsétlenek segítése iránt hajlamom van. Most különben nagyon mozgalmasak a napok. Előbb a magyarok jöttek, azután a császári katonák. Átvonultak a városon, és minden ehetőt megettek. Apa kétségbe van esve. A boltot csak egyszer nyitja ki egy héten, és az értékes holmit lehordatta a pincébe.

Április 19.

...Négy nap óta egy német tiszt lakik házunkban. Kék szemével álmodozva tekint a világba, szőke bajusza van és fehér keze. Nem is tudom, hogy lehet ilyen külsővel katona valaki? Különben ő maga is mondja, hogy nem szenvedheti a vért... Amikor idehaza van, sokat beszélgetünk. Nagyon jól, csaknem hibátlanul beszél franciául, és én élek az alkalommal, hogy végre ismét a világ legfinomabb nyelvén cseveghetek.

Április 23.

Ismét sebesültek. És köztük az ártatlan fiú, a mi tisztünk is... Most valóban olyan a házunk, mint egy kórház: a szolgálók tépést készítenek, én meg állandóan ott ülök a szegény sebesült mellett. Ma este lázas volt nagyon, és valami Miciről beszélt... Bizonyosan otthon hagyott valakit...

Május havában...

Még fel sem gyógyult ez a leányos képű legényke, máris futni kellett neki. Kocsira rakták, és elvitték az egyetlen barátomat. Kivel fogok én ezentúl franciául beszélni? Annyi bizonyos, hogy kedves és jómodorú ember volt. Nem fogom elfelejteni...

Karolin már régen megunta az olvasást. Valójában már nem is figyelt arra, amit a mostohaanyja valaha írdogált, Isten tudja milyen régen. Ásított, a Lujza hajával játszadozott, azután magára hagyta a nénjét:

- Jó éjszakát, Lujzi - mondta neki -, vigyázzon azután, mert hazajönnek... Dugja a fiókba, ha jönnek...

A gyermekleány, akinek a szívében furcsa és megmagyarázhatatlan izgalmat ébresztett ez az írott könyv, még izgatottabb lett, és szeme csillogott. Fehér és gyermekded idomú kezei valósággal kalandozni kezdtek a füzet levelei között. Most érezte csak, hogy tiltott dolgot cselekszik. Minden apró neszre megremegett, összerezett, de azért tovább olvasott. A lapok mindinkább nagyobb csomókban peregtek kezei között, és az olvasmány egyre hézagossabb, szaggatottabb lett, amint következett egyik év sok apró titka a másik után.

Január havában...

Érzem egészen tisztán, hogy a nemes és fennkölt szórakozások tarthatnak meg az életnek csupán... A zene nemcsak pillanatnyilag hat az emberre. Aki őszintén együtt él azzal, amit hall vagy játszik, nem képes durvaságra. Zománccal vonja be a szívünket a melódia, és megőrzi a külső keserűségektől. És másrészt, van-e őszintébb gyönyörűség, mint felemelkedni és a legnagyobb költőkkel társalogni? Mert mit tesz az, aki zenél? Elmondja mindazt, hangosan és a melódiák szárnyán, amit egy nagy ember érzett valaha. Boldog, aki magányában teljesen átadhatja magát ezen szent örömöknek...

Március hó...

...Mi akadály van annak, hogy felkeressem az elhunyt és élő költőket? A zenén kívül valóban a legőszintébb örömeiket az olvasás okozza. Olvasni, mindig olvasni annyit tesz, mint a lelket, ízlést és szívet egyre finomabbá és mélységesebbé tenni. Ebben a városban és ebben az országban kétszeresen ugyanezt jelenti az olvasás. Itt, ahol az élet haldoklik, mit is lehetne egyebet tenni? Az urak, a csizmás gavallérok ugyancsak elcsendesedtek, és a hölgyek határozottan sokat vesztek vidámságukból, ami igen rosszul áll nekik... Tulajdonképpen nem lenne szabad így írnom szegényekről, mert sok a gyászos ruha az utcán. Vannak hölgyek, akik azt mondják, hogy sohasem vetik le a fátyolt, amellyel halottaik és nemzetük emlékét gyászolják. Ki tudja, meddig tart ez... örökké nem lesz divatos a fekete szín... Martin úr is visszatért... nagyon sokat beszél a kalandjairól, bujdosásairól... Ki tudja, mi igaz belőle.

Augusztus végén

...azért tettem, mert meg vagyok győződve, hogy a gondviselés jobb sorsot jelölt ki számomra. Ilyen kérőm jöhet akár egy tucat is... még ráérek...

Újév napján...

...úgy peregnek az évek egymás után. Oly hosszú és siralmas volt az ősz, hogy nem is reméltük ezt a sok tiszta hópelyhet, zúzmarát és fagyot. A kisasszonyok a kertek alatt korcsolyáznak... és én itt ülök naphosszat a fehér kályha mellett. Jókai úr oly csodásan tud mesélni, hogy eszembe se jut a korcsolyázás... pedig valaha a legnehezebb figurákat is könnyen megcsináltam. Miért írom, hogy valaha, hiszen négy vagy öt éve, talán a hatodik, hogy itthon vagyok. Igaz, sokszor hat év is nagy idő. Ki tudja, mi történt társnőimmal? Tegnap olvastam, hogy Wilhelmine férjhez ment. Ki vette el, nem is tudom. Nagyon hosszú nevű úr és gróf volt. Legjobb lenne talán a szentképet és a levelet ennek az úrnak elküldeni... Wilhelmine, Isten veled... Je vous aime de tout mon coeur et je serai toute ma vie votre... Bizony, hamar másé lett az én kedves barátnőm... Vagy csak én hiszem, hogy hamar...

Május havában

...a vagyon nem megvetendő dolog, bár nem mindenki kezében hasznos. Van olyan, akit elemészt és megront a pénz, van, akit szelíddé és kedvessé tesz. A bolt, mint apa mondta - újból egészen kitűnően jövedelmez. Az urak, akik eddig otthon ültek és pipáztak, kezdenek megelevenedni. Sőt, mint hallom, a régi számlákból is kifizettek egypárat. Becsületük kétségkívül sok van, talán túlságosan sok is... És az, hogy apa vagyonosodik, igazán nem árt. Talán eszükbe jut a hölgyeknek és az uraknak, hogy a kereskedő nem utolsó ember. Legalább pénze révén nem az...

Odalent mintha a kapu nyílt volna. Kis Lujza egész tucat levelet fordított megrezzent kezével. Ó, ha ilyen gyorsan tűntek volna tovább Deborah évei is...

Kisasszony napján...

Burger Deborah kisasszony szálljon magába, és gondolja meg, hogy tegnap töltötte be a huszonkilencedik évét. Tudja-e, hogy a huszonkilenc éves férfi már családapa szokott lenni, és a huszonkilenc éves hölgy?... A felelet igen különféle lehet. Annyi bizonyos, hogy Ön nem veszített túlságosan sokat. Jobb így, naplót írni, és a papírnak gyónni, mint egy utálatos férfit hallgatni. Mert hiszen minden elmúlik, az igaz, de sokkal szebb, ha szelíden telnek el a napok, mint könnyek és rejtett bánatok, hangos viták között. Burger Deborah, úgy látszik, nem született arra, hogy gyermekeket ringasson a karjaiban.

Karácsony másodnapján...

Valóban nem történik semmi. Az egész város boldogan eszik-iszik. A kémények pipálnak, és ha igazat akarnék írni, azt kellene mondani, hogy mákospatkó és káposztaillat uralkodik mindenfelé. Szegény apa könyvekkel ajándékozott meg... de ezeket a könyveket már mind olvastam. Tegnap egész nap a régi olvasmányokat ismételtettem, és oly furcsán éreztem magamat, mintha megfiatalodtam volna. Újabban egyre többet kell gondolnom azokra az időkre, amikor az intézetből kijöttem. Milyen naiv és csacsi voltam... Igaz, újság is van. Mi lehet nálunk újság? Házassági hír. Őz úr eljegyzi Józsa Antónia kisasszonyt. A vőlegény elég előkelő lenne, a menyasszony is szép, de nagyon is tudja, hogy a leghosszabb és legdúsabb haja van a városban. Úgy megy, mint a páva. Ime, egy frigy a mi városunkból...

A gyermek szíve megremegett, mikor édesanyja nevét olvasta. Oly sokszor gondolt rája, és úgy áhította múltját megtudni, maga előtt látni, hogy szinte könnyezett a vágyakozástól, és elérzékenyült. Csakhogy, sajnos, a napló minden sora nem szól Józsa Antóniáról.

Május havában

...Őz úr és neje ideköltöztek velünk szembe. Oly csendesen élnek, hogy az szinte titokzatos... És irigylésre méltó, mert minálunk ez nem divatos. Az asszonyka rokonai persze annál vidámabbak és hangosabbak. Martin úr azt mondja, hogy Őz József valaha gróf volt, de a törökök elvették ősei birtokait. Ma már ez egyre megy. A címek nem nagyon fontosak. Az bizonyos, hogy Őz úr külsejében is sok előkelő vonást lehet felfedezni...

Október...

...Nem is igen törődnek velük, ha nem tolakodnának az ember figyelmébe. Nappal a sétatutakat tapodják, éjjel dorbézolnak, és szerenádot adnak utcahosszat... Ezt meg tudom érteni, mert hiszen a haszontalanság könnyen érthető valami. De miért kell ezt velem szemben is éreztetni? Ma ismét megjegyzést tettek rám a sarkon sütkérező urak. (Ezt a szót macskaköröm közé kellene tenni!) Itt megy Jókainé! Ezt mondták, mert tudják, hogy imádom Jókai minden írását, és alig várom új regényét. Nincs más dolguk, biztosan azért bántanak. Vagy talán azért, mert nem vegyülök közéjük? Hiszen ők sem akarták... Ha lenéznek, én is lenézem őket. Mi a különbség közöttünk? Azt hiszem, csak annyi, hogy nekik volt pénzük, nekünk meg lesz vagyunk. Ha így élnek még sokáig, nemigen állhatnak ki déltől estig a piac sarkára, és nem süttethetik magukat a napon. Ezek a kurtanemesek szépen elszélednek egy napon, mert itt már nem lesz jövőjük. Elpusztulnak, vagy dolgozni mennek. Különben erre képtelenek... azt hiszem, hogy minden kapcabetyár ilyenfajta nemes volt valaha...

Június végén...

Martin úr üzletet akart nyitni. Apa lebeszélte róla, és megjavította a fizetését... Őz úréknál családi öröm van. Megérkezett az első gyermek... Leány, és azt mondják, gyönyörű gyerek. Csak jót kívánhatok az újszülöttnak. Bár az a véleményem, hogy minden leány újabb szenvedéseket jelent a földön. Sokkal szerencsésebb a családra nézve, ha fiú születik...

A sok olvasástól fájdó és könnyező szemmel állott meg kis Lujza ennél a pár sornál. A fiókból előszedte a zsebkendőjét, és odaadással sírt egy darabig, azután tovább lapozott. Sűrű, apróbetűs sorok sok mindenféléről álmodoztak és meséltek. Néhol egy-egy sóhaj, egy szomorú felkiáltás ragadta meg a leány szívét. Ahogyan előbb és előbb lapozott kis Lujza, mindinkább sajnálni kezdte a mostoháját. Hirtelen eszébe jutott, hogy ezt nem is mondhatja el mind Karolinnak, mert talán meg sem értené, talán ő sem tudna emlékezni Deborah írásaira. Közben ismét éveket fogott át apró keze, és amíg elgondolkozott, majd kilenc-tíz nehéz esztendő lapjai peregtek a múlt feljegyzései mellé. A gyermekleány kutatni kezdett a sorok között, és szeme végre megtalálta azt, amit keresett.

Február végén...

...többé már nem fogja büszke, szép fejét hátraszegni, és nem jár senkivel sem törődve az utcán. Piskótalábai örökre megpihennek: a szép Antónia meghalt. Hány éves volt? Talán mindössze harminc lehetett. Miért halt meg? Sohasem fogják biztosan tudni. Tegnap még

bálba ment, és most, hogy alkonyodik, már fehéren fekszik. Sírhatnak a gavallérok, és örülhetnek a hölgyek, mert ez volt az egyetlen nemes lélek közöttük. Martin úr azt mondja, hogy nem természetes halállal múlt ki. Azt hallotta, hogy összeesett szegény, mert bevett valamit. Olyan mindegy az most már. Hiszen lehet, hogy valami nagy bánatot hordott keblében. Vannak, akik oly mélyen szeretnek, hogy belésorvadnak. Jókai biztonnal regényt is tudna írni erről a szomorú esetről, amely egészen lever engem is. Nagyon nehéz elképzelni az egész tragédiát. Hát a hideg és előkelő családokban is vannak szívet ölő keserőségek? Hát meghalhat az, akinek férje és három gyermeke van? Elmehet-e önszántából? Martin úrnak biztonnal nincs igaza...

Február...

...fehér koporsóban a fekete föld alá helyezték. Miért van rám olyan fájdalmas hatással ez az egész eset? Talán a magam sorsát is siratom... Ki tudja, hogy és mint játszott volna velem a végzet, ha kezemet nyújtom az első embernek, aki értem jött... Milyen fájdalmak közt vergődne a lelkem... Mégis, sokszor azt hiszem, hogy jobb így, jobb csendben és elvonulva élni, mint egy gyermek, vagy mint egy remete. A temetésen itt volt az egész város. Egészen bizonyos, hogy nem a szívük, hanem a kíváncsiság hozta őket a szomszédunkba. A nap ragyogott, és a függöny mögül hallottam, amint találgatták, hogy miért cselekedett így Antónia, és hallottam, mikor mondták, hogy a koporsó üvege mögött mosolygott... Mi történik az előkelő és szigorú Őz úrral, mi lesz a gyerekekkel?

Most már csak az utolsó oldalak titkait akarta megismerni kis Lujza. Fellapozta a legutolsó levelet, és remegve olvasta:

...nyugodj bele, hiszen a magad jószántából történt... Ne háborogj, és csitítsd el a szívedet. Nem úgy következett, ahogy elgondoltad, de mégis úgy kellett lenni. Oly tiszta örömek támadhatnak abból, ha kedves lények között élünk állandóan. És hidd el, Burger Deborah, hogy sokkal nemesebb gyönyörűség gyermekeket nevelni, mint papagájokat tenyészteni...

...néha azt hiszem, hogy meg tudnám őket érteni teljesen, ha az én magzataim lennének. Ismerném, és felfedezném bennük a magam hibáit, és örvendeznék, ha látnám, hogy a jó tulajdonságaimból is átplántálódott valami a szívükbe. De tisztán az ész alapján oly nehéz megérteni és eltúrni őket... Sokszor vadak és rakoncátlanok, máskor meg érzékenyek, és nyomban megsértődnek, akárcsak a japáni mimóza...

...csak ne bánjanak. Valóban, mindennel megelégedett lennék, mert hiszen megtanultam, hogy oly felesleges dacolni, emberekkel harcolni. De íme, anélkül hogy akartam volna, szembekerültek velem a csizmás gavallérok, a büszke hölgyek, az egész kurtanemes rokonság ellenem lázadt. Itthon meg a gyermekhad szövetkezett össze... Mit látnak bennem? Kegyetlen mostohát? Igazán nem vagyok az...

Az ajtó szelíden kinyílt a fáradtan, a figyelem teljes megfeszítése mellett olvasgató lány mögött. Deborah lépett be, arcán szelíd mosollyal és enyhe pírral.

Azt hitte, hogy a gyermekek alusznak már, és csókot akart nyomni elsimult vonásaikra, tiszta homlokukra. A színházban árva gyermekekről szóló darabot látott, és az elérékenyítette, lelkiismeret-furdalásokkal töltötte meg a szívét.

- Kis Lujza, maga még tanul? - kérdezte meglepetve.

A gyermek vörös, könnybe lábadt szemekkel bámult rá. Egyetlen mozdulatot sem tett a napló elfedésére. Őz Józsefné közelebb lépett:

- Mit olvas? - kérdezte, és szédülve pillantotta meg a saját írását a füzet vonalozott lapjain.

Egy pillanatig úgy érezte, hogy elvesztette a csatát a gyermekkel szemben. Hiszen minden titkát és bánatát jobban ismeri ez a csepp féreg, mint bárki. Azután hirtelen fellobbant keblében a gyűlölet. Összeszorított fogakkal, elfojtott hangon kérdezte: - Olvasta az egészet?

Kis Lujza intett, hogy igen.

Az asszony szembeállott vele, halvány arca félelmetesen elvörösödött.

- De hiszen ez gyalázatosság - csuklott Deborah, és nem tudta magát türtőztetni. Felemelte a karját, és vékony, fehér keze a gyermek arcán csattant meg a következő pillanatban.

Lujza mozdulatlanul tűrte az ütést, és a szemébe nézett az asszonynak. Azután leborult az asztalra. Csendesen sírt sokáig. Nem az ütleget fájt neki. Ez az este fájdalmasabb volt neki minden szülői dorgálásnál és minden más esténél. Éjjel nem tudott aludni. A mostohája sorsa ránehezedett gyenge keblére, és zsenge, nyiladozó értelme kénytelen-kelletlen látni és érezni kezdte az emberi nyomorúságokat.

Kisasszony napján szelíd és kedves délután ült a város utcáira. Az új gázlámpák négy-szögletes ablakain megcsillant a nap sugara, és a poros lombosított akácok néha sárga levéltallérokat eregettek a letaposott járda és száraz út felé. A házak öreg tetői meleg barna színt kaptak, a levegő könnyű és édes volt, a szél enyhén libegtette a hervadt leveleket, és ragyogtak az ablakok is a nyugat felé eső oldalakon. A hanyatló sugarak besuhantak a szobába, a szalonok csipkefüggönyein át, és a régi bútorok selyemszövetei egykori fényükben tüzeltek. Az aranyozott lábú, kék selyemmel bevont francia bútorok között ott állott Őz Józsefné, és lila virágot tűzött a keblére. Csipkés és lenge fekete ruhájában úgy tűnt elő, mint egy szelíd emlék. Őz úr már kint állott az ebédlőszobában, és könnyedén hajolt le a gyermekeihez.

- Az ég vele, kis Lujza - mondta, és megölelte legidősebb magzatát -, viselje gondját a kicsinyeknek.

Sorba megölelte mind a hármat, azután elefántcsont végű botját szorongatva kilépett az előszobába. E pillanatban úgy érezte magát, mintha hatalmába kerítette volna teljesen őszelő hava. Szívében szelíd fénnel ragyogott a szeretet és bearanyozta minden gondolatát. A távoli bánatok és jövőbeni aggodalmak megenyhültek, tiszta, könnyű és hűvös volt Őz úr hangulata, mint az őszi délután levegője. Néhány pillanattal álldogált így, azután kilebbent az ajtón Deborah, és megindultak mind a ketten. Odalent karját nyújtotta nejük. Könnyedén lépkedett, és Deborah is valósággal libegett a kövek felett. A tanácsnok szürke ruhát viselt, és így, amint egymás mellett haladtak, szinte illettek is egymáshoz tónusok tekintetében.

A harmadik utcasaroknál mintha Józsa Gyurit pillantották volna meg egy kapu előtt. Egy kék ruhás hölgytől búcsúzkodott, és éppen virágot tűzött a gomblyukába.

- Színésznő - suttogta Deborah -, javíthatatlan ember ez a Gyuri... Otthon a gyermek, és ő színművésznőkkel sétálgat.

A tanácsnok arcán könnyed derű játszadozott.

- Ártatlan gavallér... Az ilyesmit inkább megszokásból teszi, meg azért, mert azt hiszi, hogy a régi úri módját kapja vissza ilyenkor.

- Én úgy vélem, hogy jószívű, de haszontalan ember...

- Teljesen igaza van...

A haszontalan ember néhány perc múlva utolérte őket. Arca piros volt, szegfűje színe az arcához igazodott, és mellénye makulátlanul ragyogott. Lelkendezett, mint rendszeren, ha ismerősökkel találkozott:

- Nagyszerű, kedves rokon. Hát önök is a mulatságra igyekeznek. Ott lesz az egész família. Lujzáék egész héten varrtak, vasaltak, erre a kis murira készülődtek. Nagyon jól fogjuk magunkat érezni. Mulatni akarok én is, talán utoljára...

Deborah megriadt:

- Istenem! Talán csak nem valami sötét szándék?

- Dehogy - hengegett a férfi ragyogó szemekkel -, legszerencsésebb szándék, amely valaha megszülethetett. Felmegyek Pestre, és ott maradok. Nem maradhatok itt tovább. Folytonosan a megyei urak meg a többi nagyságos senkik... Odafönt megélek én, nem törődök senkivel, mégis különb úr leszek!

A számtanácsnok elkomolyodott:

- Egyszóval a régi állás...

- Otthagytam. Nem nekem való. Megszakad a szívem, ha a magunk fajtájának a pusztulását látom. Nem bírtam tovább: odavágtam az öles láncot a sváb mérnökök arcába. Csinálják, ha tetszik... Egyik se hívott ki, egyik se párbajozott.

A mellékutcából egy rózsaszín ruhás hölgy közeledett egyedül. Józsa úr nyomban elfelejtette bánatát, és kalapot emelt a tanácsosék előtt:

- Isten veled, Józsikám, kezét csókolom, kedves rokon. Megbocsátanak, de egy pillanatra...

A kocsiutról még visszafordult:

- Pesten nagyszerű állás kínálkozik. Kényelmes, pompás...

Az őszi bált kint rendezték a kis erdőben. Régi hagyomány szerint Kisasszony napján mindig táncoltak a város kisasszonyai. Olyan kedvesek voltak ezek a mulatságok, mint a majálisok, amelyeket május első hetében tartottak. De csodálatosképpen a jókedv ilyenkor nem ujjongott az égig. Mintha a lég hűvössége befolyásolta volna az ifjúságot is.

A táncosok sokszor suttogtak mélabús és sejtelmes mondatokat, a hölgyek pedig gyakran néztek az ég felé, ha a színes lámpák felett kigyúltak a tiszta fényű csillagok. Hervadó asszonyok, akik könnyezve figyelték otthon ráncsaikat, kijöttek ide minden esztendőben, és a tovatűnő nyárral együtt búcsúztak ifjúságuktól.

Józsa Gyuri, aki ismét Őz úr mellett termett, éppen erről tartott magyarázatot Deborah-nak!

- Ez így van már minálunk. Tetszik tudni, felfedeztem, hogy ennek a mulatságnak külön aromája van. Külön mellékíze, kedves rokon. Biztosan meg fog engem érteni, ha példát mondok. Látja a derék, kövér Brezenóczynét, ott az édesanyám mellett? Nos, hát ő azok közé a hölgyek közé tartozik, akik már tizenkét éve minden évben eljöttek erre a murira. Az ilyen hölgyek sóhajtoznak, szelíden bánkódnak, mélabúsán panaszkodnak, hogy elmúlik a nyár, az ős szomorúságai következnek, és a saját maguk hervadását szánják, sajnálják...

- Végtelen kedves magyarázat...

- Ó, ez semmi - melegedett bele a beszédbe Gyuri -, a kedves rokon gyöngéd társasága valósággal inspirálja az embert a finomságokra. Érzi-e a hervadás bánatát a levegőben és az elmúlás parfümjét a szellőben? *Hervad már ligetünk, díszei hullanak...*

- *Kertünk bokrai közt sárga levél zörög... nem lengedez a zefír...*

A tanácsnok egy pillanatra szertenézett, és szinte fájdalmasan állapította meg, hogy alig ismer valakit, mikor a háta mögött Deborah hangját hallotta álmodozva csengeni.

- Mi az, Gyuri? - fordult meg mosolyogva. - Berzsenyit szavaljátok?

- Nem is tudtam, hogy Berzsenyi... Azt hittem, hogy a sajátom.

Mosolyogva indultak nagymama felé, aki a lombok alatt ült, és már intett a tanácsnoknak.

- Látja, ez kedves - mondta a virágos mintájú ruhába öltözött öregasszony, és megrázta Őz József kezét -, ültesse le mellém egy pillanatra Borát, a gyermekekről szeretnék valamit hallani. Nemsokára itt lesz az egész társaság. Nagyon szép társaságunk lesz...

A számtanácsnok meghajolt, és a simára taposott kavicsos térségen sétára indult. A muzsika éppen hallgatott, és a párok körben haladtak, ábrándosan lépegetve. A legyezők összecsukva lógtak a színes szalagokon, a felfésült hajtincseket könnyű szellő lebegtette. A tiszta és könnyű, mosott ruhák illata, a hajfonatok és zsebkendők parfümjé összeolvadt az ős leheleté-

vel. Őz úrnak egy pillanatra azok az érzések jutottak eszébe, amelyeket egy régi táncteremben élt át, midőn egyedül és elhagyatva állott a vidám forgatagban, és forró párák, illatok lengték körül az Arany Rózsa nagytermében. Most azonban nem adhatta át magát gondolatainak, és nem elmélkedhetett a múltról. Szürke ruhás alakja, mintha az elmúlt évek homályából lépkedett volna elő, mindenfelé figyelmet keltett. Mintha a negatívum megtestesítője lett volna, úgy tűnt elő egyszerűségében e pillanatokban. Mégis, a jelenlevő hölgyek és urak úgy érezték, hogy az előkelőség és hideg fönség csak úgy árad alakjáról. Arra fordult vissza, hogy valaki tiszteletteljesen köszöntötte. Gulyás Józsi állott előtte nagy Lujzával. A férfi meghajolt, a leány pedig pompás, fehér kezét nyújtotta.

- Ó, milyen bájos dolog - mondta nagy Lujza -, a gyerekek is itt vannak?

- Nagyon kár - vélekedett Gulyás Józsi -, olyan jól elszórakoztak volna itt. Annyi gyerek szokott ezen a mulatságon lenni így délután...

Még néhány kedves szó, azután elváltak. Az ifjú pár hamarosan visszazökkent a régi párbeszédbe:

- Hát miért teszi? - kérdezte könnyörögve a leány.

- Miért? maga tudja legjobban, hogy mi bánt belülről...

- De azért mégsem kellene... folyton mulatni, folyton cigányozni.

- Értse meg, hogy muszáj, mert különben nagyon elkeserednék józanul, és még valami bolondot tennék. Még két évet adok magamnak, azután ha addig se változik semmi, akkor véget vetek mindennek.

Nagy Lujza könnyes szemekkel nézett a lombok között az égre. A fájdalom a szívét markolászta. Negyedik éve epekedtek egymás után, és nem tudtak egymásé lenni. A vőlegény apja éppen úgy nem gondolt az unokái anyagi boldogságával, mint idősebb Józsa úr.

Közben a cigány rázendített, és a menyasszony táncra perdült vőlegényével, azon elszomrodott állapotában, könnyekkel a szemében. Őz József kénytelen volt a kör szélére állani, ahol két komoly úr fogadta szívesen. Bárány úr, a Kossuth-szakállas polgármester szinte tisztelettel hajolt meg, Görömbey főjegyző úr pedig igaz melegséggel rázta a kezét.

- Csak most jutok hozzá, hogy őszinte szívből üdvözöljem a tanácsos uramat...

- Magam is sietek igazán - toldotta meg a polgármester, aki hazafias frázisokkal el tudott volna látni egy egész nemzetet -, megújhodott honunk vezérlő fáklyái a jó emberek...

- Minek köszönhetem ezt a szíves üdvözlést? - zavarodott meg, mosolyogván a szürke ruhás férfi. - Bizton tévedni tetszenek a személyben.

- Bocsánat - pattant fel a polgármester -, ez szinte sértés reám nézve, aki a város lakóinak atyjául vagyok rendeltetve. Minden derék honfit ismerek ebben a városban. Őz uram a fák iránti kérelmével hódította meg a szívünket...

Bárány Adorján és Görömbey Bálint urak a fehér abroszok felé vonták a tanácsost, és biztosították arról, hogy jövőre már szava lesz a város ügyeinek intézésében.

- Mindenáron be akarják választani, uram. - Mindenáron - erősködött a főjegyző. - Lesz szerencsénk egypár pillanatra. Bálint komával szomjasak vagyunk egy kissé.

A tanácsos nem ellenkezett, és bár sohasem ivott szeszes italt, közójük ült. A derék urak jókedvre hangolódtak, és duruzsolni kezdtek a fülébe a város jövőjéről, a haza sorsáról, a francia háborúról, és arról, hogy az idén a dombok hátán bőséges lesz a szüret. Őz József csak félig-meddig figyelt rájuk. Egyébként a színes tömeget nézte, és a régi ismerősöket figyelte.

Légát János, az örökké fiatal aljegyző, még mindig versenyt táncolt az ifjúsággal, noha őszült a haja, és a fogai csaknem egytől egyig kihullottak. Egy rettenetesen keszeg emberke atillában és zsinóros nadrágban feszített. Pipaszár lábain fényes, rövid szárú csizma ragyogott. A tanácsos mosolyogva ismert Perkinkó Jordánra. Odább Katerinka Lehel első szabó és szücs-mester lengett hórihorgas természetével. Nemes ember volt, és így senki sem akadt meg azon, hogy betolakodott a társaságba, noha ifjabb korában sokszor kosarat kapott a hölgyektől, akiket táncra hívott. Borbola táncmester úr a régi gesztusokkal vezényelte a négyest, és nyomban a négyes után be akarta bizonyítani, hogy igaz magyar:

- Körmagyar - ordította éles hangon a derék táncmester -, tessék felállni a körmagyarhoz! Ne csak négyest, magyar táncot is!

A széléről ülő mamák között felfedezett egy-egy ismerős arcot Őz úr. De akkor, amikor ezeket a hölgyeket először látta, még üdék voltak a rózsás arcok, és ah, a termetek is lengén repültek a tánc közben. A fiatalok közül úgyszólván senkit sem ismert. Illetve egy pillanatra szemügyre vehette Torkos Pista alakját, de ez az ifjú is eltűnt nemsokára a táncolók forgatagában. Szeme a felesége alakját kereste és nagy nehezen fedezte fel egy hatalmas társaság kellős közepén.

Deborah előbb csak nagymamával csevegett.

- A gyermekek nem voltak nálam félesztendeje - kezdte a nagymama -, miért nem küldi őket néhanapján?

- Őszintén szólva, nem is merem kiereszteni őket az utcára. Egy kicsit nagyon is... hogy is mondjam, neveletlenek. Sok illemet kell még elsajátítaniuk, hogy társaságba járhassanak...

- De hát mi csak nem vagyunk társaság? Hiszen úgy vannak nálunk, mintha otthon lennének. Azután meg nem is neveletlenek, csak elevenek szegények, ritkán láttam három ilyen derék teremtet. A legnagyobb meg egyenesen aranyos kisleány...

Deborah összerezte, és arcának halványságát finom pirosság borította el. A harag egyre tartott még közte és a gyermekleány között. Ideges volt, ha a leányt látta, és valósággal félt tőle. Nagymama észrevette a hirtelen színváltozást, és tudni akarta az okát:

- Talán összeharagudtak valamiért?

- Nagyon illetlen volt hozzám. Nehéz azt elhinni, hogy egy ilyen kis...

- Tacsó, mondja ki bátran.

- Igen, hogy egy kis tacsóleány is meg tudjon bennünket a szívünkig sérteni. Pedig így történt.

- Kigúnyolta talán?

- Nem, még ennél rosszabbat tett. Olyant, amit nem lehet helyrehozni.

- Ejnye no, hát mondja ki már!

Ám Deborah hajthatatlan maradt, és elzárta titkát sebzett szíve mélyére. Nagymama nem is faggatta sokáig, jól tudta, hogy az unokája nem fog titkot csinálni a dologból, és elmondja őszintén az egészet, ha négy szemközt találkozik vele. Különben is közeledett a nagymama társasága. Valóságos robajjal lépkedett a bánatosan kövér Brezenóczyné, és követte Sziporszky Lenke, aki bodros ruháján főrendezői jelvényt viselt. Velük jött Kaszanyitzky Lenke kisasszony a húgával, Máriával, aki ugyancsak hajadonsorban volt még, noha betöltötte az ötvenedik évét. Ez utóbbi kisasszonyok együtt éltek egy barna fedelű, nagy házban, kilenc vagy tíz szobában, és egész nap vendégségbe jártak, vagy maguk fogadtak uzsonnázó hölgyeket, ifjú embereket és leányokat. Kora gyermekkoruk óta mindenki ismerte őket a városban,

és Borbola táncmester úr tanúsága szerint mindig ott játszadozott a hamis mosoly az arcukon. Nem szoktak le vénlány korukban sem a mosolygásról, és ez a jelentéktelennek látszó arcvonás megmentette őket a vénlányoknak kijáró mulatságos jelzőktől. Általában inkább tisztelték őket, és megtörtént, hogy Máriát és nénjét táncra kérték a gavallérok, akik sokat uzsonnáztak az ötvenéves hajadonok kilenc szobájában. Ezúttal a vénkisasszonyokkal tartott néhai Palika Balázs özvegye is, akinek a férje tüzérőrnagy volt a nagy időkben, és az osztrák fogságban hunyt el Kufstein városában. Ezért azután állandóan feketében járt, és nyomban elkomorodott, ha a hősről tett valaki említést. Karon fogva vezette a leányát, aki viszont tiszta fehérben pompázott. Olyan takaros és helyes volt, hogy Deborah szíve szinte sajogni kezdett. De nem sokáig áraszhatta ifjúsága varázsát, parfümözött keble ibolyaillatát, mert ott termett Torkos Pista, a rokonszenves lovag, és ellibeggett vele a cigányok felé.

Idősebb Józsné szemepárja valósággal ragyogni kezdett, mikor a kitűnő társaságot megpillantotta. A vendégek pedig tiszteletteljesen járultak hozzája, és Sziporszkyne kivételével még a Kaszanyitzky kisasszonyok is kezet csókoltak neki. A bemutatkozás formáságain hamarosan át akart jutni nagymama.

- Isten hozott benneteket - mondta -, azt hiszem, mindnyájan ismeritek Deborah-t, az én kedves Józsi rokonom feleségét...

Sziporszkyne hebehurgia modorban ölelte magához a lenge teremtet: - Ah, a Burger...

Azt akarta mondani, hogy kisasszony, de hirtelen visszaszívta a mondat felét, és nyomban ki is korrigálta: - A kedves Burger bácsi leánya. Igazán örvendek. Sok szépet hallottam muzsikálási talentumáról. Majd a télen lesz szíves klasszikusokat játszani. Két hangversenyünk lesz a szegény gyermekek javára.

Sorban járultak a kissé megilletődött Őz Józsefnéhez. Brezenóczyné villogó szemekkel mérte végig, és hatalmas kezével megroppantotta az asszony vékony ujjait.

- Ismerjük egymást - vélte Deborah.

- Ó - mondta bánatos gonoszsággal az özvegy -, egy ízben a boltban találkoztunk... fűszerboltban.

- Ah - mosolyogtak a Kaszanyitzky kisasszonyok, és az idősebbik megjegyezte: - Nekem is olyan ismerős volt, hát persze. A Dupla Gránátalmánál szoktunk vásárolni. A kávé nagyszerű a kedves papájánál. Legyen szerencsénk bármikor. Délután nagyon mulatságos minálunk. Nem mi vagyunk kellemesek, hanem a társaságunk. Ha éppen úgy tetszik, minden délután táncmulatságot is rendezünk a számukra. A télen előreláthatólag találkozni fogunk. Ha Borbola táncmester nem kapja meg a szálát az Arany Rózsában, nálunk tartja az iskolát. A gyermekeit úgylis el kell hoznia oda.

- Őszintén szólva, ellensége vagyok a táncnak - mondta Deborah, aki úgy érezte, hogy kálváriát jár, és legjobban szeretett volna szabadulni ebből a társaságból. Egyik dőfést a másik után kellett elszenvednie. Brezenóczyné ismét szelíd hangon szúrta szíven:

- Nem értem, valóban nem értem: egy menyecske, aki nem szereti a táncot.

Deborah szinte érezte sajogni a szívét a lenge ruhaszövetek alatt, és pirulva nézett a földre. Józsné észrevette a mellette ülő asszony felé röpködő nyilakat, és véget akart vetni Deborah zavarának. Odafordult az őrnagy nejéhez:

- Hogy és mint tetszenek lenni? A kedves egészsége...

Palika Balázs özvegye ábrándozva nézett a táncolók felé:

- Semmi újság. Nincs bánatunk, és nincs örömünk. Egyhangúság mindenfelé. Az ember azt hiszi, hogy feled, és mindennap többször gondol a régi időkre. Vannak sebek, amelyek soha sem gyógyulnak be. Az éjjel is hallottam álmomban, amint dörögtek az ágyúk, az uram ágyúí. Akárcsak Kápolnánál... ahová kocsin mentem szegény Balázs után.

Áhítatos csend támadt az özvegy szavai után: a társaság minden tagja az elhunyt hős nején nyugtatta pillantását. Alkonyi árnyak ereszkedtek le, és a lombok között vízszintesen siklottak a legvégső sugarak. Az emlékezés úgy szállott a hölgyek körében, mint az esti szellő, amely a fák csúcsain játszadozott. Azután hirtelen és élesen közbevágot a muzsika, valaki szélről féktelen vidámsággal kurjongatni kezdett. Nagymama szinte megrezzent:

- Ki az a vidám legény?

- Legát Jani bolondul... Bújában kurjongat - felelte Sziporszkyéné.

- Hát mi a baja? Talán valami betyárságot csinált megint?

- Azt hát - mondta nevetve Kaszanyitzky Lenke -, megkérte a Mária kezét. Mária meg kitette a szűrét. Két hétig még a házunk felé se szabad neki jönni.

Brezenóczyné naivul elgondolkozott.

- De miért dobtad ki, Marikám?

- Miért? Hát ötven esztendeig tisztességben éltem, mindenki szeret, senki se mulat rajtam, nem csináltam bolondokat, és most veszítsem el az eszemet! Hogy kacagjon az egész város... A vénlány maradjon vénlány, mert különben még nevetségesebb lesz...

Észre se vették, hogy Deborah lilavörös lesz, és halvány arca hirtelenében hasonlatossá válik a keblére tűzött selyemrózsához. Csak két szempár meredt reája megalégedéssel: az egyik Sziporszkyéné volt, a másikat Brezenóczyné forgatta a hervadt teremtés felé. Deborah érezte, jól tudta, hogy semmi köze sincsen ehhez a társasághoz, és már sajnálta, hogy nem maradt otthon. Kereste a menekülés utait, de nem állhatott fel, mert a társalgás könnyedén gördült tova.

- Jól tetted, kedvesem, ez a haszontalan hamarosan nyakára hágott volna a majornak. Még Lenke is megbánta volna.

- Na, én nem sokat teketóriázom az ilyen fogatlan arszlánokkal. Két hétre kitiltottam tőlünk büntetésből, mikor megtudtam, hogy Máriát el akarja hódítani. De ahogy én ismerem, holnapután ott lesz már...

- Nem baj... tényleg nem rossz fiú. Teljesen ártalmatlan...

Az őrnagy özvegye odafordult Deborah-hoz.

- Végtelen kedves gyermekek veszik körül önt, asszonyom. Tavasszal láttam sétálni a tanácsos úrral és a három aprósággal.

- Ó - rezzent össze Deborah -, valóban kedvesek, és lelkükben jók is, de oly sok gondot okoznak.

Brezenóczyné csak az utolsó szót hallotta, de gondolta, hogy a gyermekekről van szó:

- Bizony, nehéz sor gyermekeket nevelni - mondta -, mióta drága férjem elhunyt, azóta minden gond a vállamra szakadt... De Istennek hála, nem tudok panaszkodni. Nekem öröm a munka, ha a gyermekekkel van kapcsolatban. Persze ön, asszonyom, nehezen érti meg a gyermekeket. Nem csodálom, hiszen úgy élt, mint egy grófkisasszony... De meg azután nem

szabad úgy tartani az apróságokat, mint a rabokat. Őz úr gyermekeinek nincs társasága és barátja.

Deborah remegve hallgatta a fölényesen elmondott oktatást. A naplójára gondolt, és arra, hogy még mindig nem változtak meg élete keserűségének okozói, a város urai, a kíméletlen kurtanemesek és hölgyeik.

- Nem - mondta -, inkább ne legyenek játszótársaik, minthogy rossz szokásokat, illetlen szókat és betegségeket hordjanak haza. Mert vannak lelkiismeretlen szülők, akik nem törődnek a mások boldogságával, keserűségével, és talán a saját gyermekeikkel sem. Szegény kis Karolin leányom valami ilyenféle szülők magzataitól kapta a difteritist tavasszal...

A hatalmas özvegy keble viharosan emelkedett és szállott alá. Elértette a rejtett célzást, ami neki szólt. Húsos ajkába harapott, és megfogta a Deborah kezét:

- Ah - mondotta fojtott hangon -, ez a difteritisz párta alá segített valakit.

Ilyen mély sebeket még sohase ejtett senki sem Deborah mimózalelkén. Amíg elvonultan élt, és nem érintkezett a város messziről is gyűlölt társaságaival, minden szava szent és sértetetlen volt azok előtt, akik körülötte éltek. És Őz József házában is tisztelet környékezte, látszólag még a gyermekek részéről is. Nem tudott és nem is akart visszavágni, bár érezte, hogy most minden erejével és erélyével tiltakoznia kellene, sziszegve visszacsípni, és megmarni a legelső tagját a társaságnak a régi bánatokért is. Előhúzta csipkekendőjét kebléről, és szelíden ráborította arcára. Egy pillanat volt az egész. Lesimította vonásait, felszárította könnyeit, és az esti égen kigyulladó lampionokra nézett.

Brezenóczyné diadalmasan állott fel eközben, és megérintette az özvegy karját:

- Nézzük meg a gyermekeket!

A hős őrnagy özvegye távozott, a Kaszanyitzky kisasszonyok élénk diskurzusban fejtegették a mai fiatal emberek jellemvonásait. Nagymama odahajolt Őz Józsefnéhez:

- Mi történt? Lelkem, maga könnyezett...

Deborah nem bírta magát:

- Ó, nénikém, olyan rosszak és neveletlenek...

- De hát mi történt?...

- Ez a társaság - kezdte Őz Józsefné, és ezenközben a zene elhallgatott -, ez a társaság nem nekem való...

Mindenki hallotta a gyűlölködve kiejtett szavakat, de senki sem tekintett az asszonyra, aki ajka fakóságával még hervadtabbnak tűnt. Csupán Sziporszky né méltatta érdeklődésre. Végighallgatta az egész szóváltást, és most már szerette volna megkoronázni Deborah fájdalmait.

- Hogy tetszett mondani? - kérdezte mosolyogva.

Nagymama közbevágott:

- Nincs szokva az őszi levegőhöz. Nem neki való ez a hűvös este...

Kínos csend állott be. A Kaszanyitzky kisasszonyok gúnyosan összenéztek. Idősebb Józsné azt hitte, hogy elsüllyed a szégyentől. Ilyet még senki sem mondott az ő kitűnő, előkelő társaságáról. Várta, minden pillanatban azt hitte, hogy a vénkisasszonyok büszkén, keményen megmondják, ami a szívükön fekszik. De hála az égnek, erre nem került sor. Sőt, csodálatosképpen Mária, aki gyengédebb szívű volt, megfogta a Deborah kisujját:

- Nagyon finom kis gyűrű. Honnan kapta, asszonyom?

- Egy gyerekkori barátnőmtől...

- Szabad tudni, hogy kitől?

- Erdődy Lenke grófnőtől.

- Ah, milyen kedves - mosolygott Mária -, nekem második unokatestvérem a grófnő. Nagyon szép gyermekei vannak. Azért kérdeztem, mert a gyűrű párja nálam van. Csak az enyémnek rubint a köve.

Deborah egészen megzavarodott.

- Ebben is az volt, de elveszett... Én a macskám nyakába szoktam akasztani a gyűrűt...

Mária kisasszonynak megvillant a szeme, és mert Sziporszkyne a karját nyújtotta, elsuhant vele, úgyszólván köszönés nélkül. Nagymama kétségbeesve, elképedve ült karosszékében, és a helyzet kínos ridegségét akarta megtörni:

- Bizony, hiába mondják, hogy a világ változik. Minden a régiben van, kedves Lenke, higgye el, hogy éppen így táncoltunk valaha... Emlékszem a maga első báljára...

Hirtelen mint a szélvész vágatott Legát János Lenke kisasszony felé:

- Pardon árva fejmenek, fejedelelemnő...

Hebegett, és látszott rajta, hogy nem bír a jókedvével. Lenke kisasszony összerezzent:

- Menjen maga, rossz ember. Hogy megijeszti az embert!

- Szóval megbocsát?

- A multság idejére. De holnap ne lássam a kaputrokkját.

- Akkor leszek bátor a négyesre felkérni.

Elsétáltak ezek is a többiek után. Őz Józsefné egyedül maradt nagymamával. Szíve mélyén oly sötét keserűség, gyűlölet és bosszúvágy halmozódott össze, hogy csaknem sírva fakadt tehetetlenségében, mint a kis gyermek. Szólni akart, elmondani, hogy mi bántja a lelkét. Szerette volna kipanaszolni magát, de félt, hogy nyomban feltör az évek során át lefojtott sértések, bánatok sok mérge, és zokogni fog vagy olyat mond, amit örökre megbán. Ennél-fogva tehát hallgatott és összeroskadt, vértelen ajakkal bámult a táncolók színes zűrzavarába.

Nagymama önmagát csitítgatta befelé.

Tessék - mondta magában -, grófné barátnője van, azért olyan büszke. És a grófkisasszony gyűrűjét a macskája nyakába akasztja. Megsérti, elüldözi az egész társaságot... Tudtam, előre tudtam, hogy így lesz. Gyűlöl mindenkit, mint a megsavanyodott vénlányok... Hiába ment ez férjhez, vénlány marad örök életére...

Szinte megsajnálta, hogy olyan kedves volt hozzája, és maga mellé invitálta. Szeretett volna szabadulni valahogyan, és várta a véletlent, amely elszólítja majd a karosszékéből. Elhatározta, hogy megjegyzi ezt az esetet, és óvakodni fog a boltos leányától. Hogy még ez a társaság nem neki való... Ez már mégis sok. Hát talán Bécsből hozzanak neki társalgóhölgyet?

Mindezek dacára nem tudott egyetlen haragos szót sem ejteni nagymama, és ilyenformán csendben ültek egymás mellett, kínosan, hosszadalmas csendben. Az egyikük jobbra, a másik balra nézett. Nagymama a szép, ragyogó leányát kereste, a másiknak még keresnivalója sem volt. Hacsak a múltja sivárságában nem akart kereskedni. Végre megérkezett Józsa úr. Az esti homályban nem viselte sötét pápaszemét, és búzavirágszínű szempárja nyájasan csillogott.

- Hölgyeim - mondta -, jó estét, és kézcsokjaimat... Hogy érzik magukat? Tegyük egy kis sétát, a levegő oly kellemes.

Deborah szabadkozott:

- Köszönöm a figyelmét... fáradt vagyok.

Egyedül maradt, így jobban is szerette.

A hölgyek összeverődtek a másik oldalon újabb társaságban. Legát János is ott volt köztük.

- Láttatok - kérdezte Brezenóczyné -, a kígyó...

- Kikelt a gubójából, már harap.

Legát úr különösképpen szellemes akart lenni, hogy a hölgyeket engesztelje:

- Jó sokáig volt a gubóban - nevetett, és megmaradt fogai kivillantak.

A hölgyek nevettek, azután Sziporszkyne kezdett a beszédbe:

- Hogy sziszegett, és milyen vörös lett. Az indulat egyszeriben elöntötte. Láttatok, hogy álhajat visel a kontya alatt. Borzasztó egy ilyen vénkisasszony. Hátha még a származása is... olyan homályos.

- Hogyne, hogyne - hadarta a fogatlan főjegyző -, a származás az első. A nemességet el lehet törölni, de a vér itt csörgedez az ereinkben...

- Nohát, szó ami szó - jegyezte meg Kaszanyitzky Lenke -, kiállhatatlan kis perszóna. Hallottatok? Hogy ez a társaság...

Összenevettek, és Sziporszkyne levonta a konzekvenciákat:

- Mi is azt hisszük, hogy nem neki való. Azt hiszem, nem fog nálatok inni a papája mokkakávéjából. Szegény Őz Józsit sajnálom csak...

- Meg a gyerekeket...

Ezzel el volt könyvelve Deborah asszony sorsa: a társaságok hírvivői és nagyhangú hölgyei betették előtte az ajtót. Ezentúl már csak úgy beszéltek róla, mint egy fekete ruhás kígyóról, akinek a harapásai alatt három ártatlan gyermek szenved.

Őz úr mit sem tudott a történetekről. A fehér asztalnál ült, és bár kristálypoharában érintetlenül, mozdulatlanul csillogott a bor, akár egy jáspisdarab, derűsen nézett maga elé. Az előkelő urak, a város és megye büszkeségei kedvesen csevegtek. Egymást mulattatták apró pletykákkal, meg nem történt anekdotákkal, és nem is kellett odafigyelni, hogy mit is beszélnek. Előbb vidámságok kerültek szóba, nemsokára azután azonban elszomorodott hangon mondta Görömbey főjegyző:

- Egy kedves és régi barátunk nagyon rosszul van...

- Maholnap több jóemberünk lesz a temetőben, mint a városban - felelt a polgármester.

- Bizony megérjük... Szegény Kamilló következik most.

A tanácsnok kezdett odafigyelni.

Bárány Adorján elmélázott a borospohár felett.

- Nem láttam egy hónapja. Nagyon szenvedhet szegény...

- Én már meglátogattam a múltkor... Siralmas állapotban volt. Barátom, az első gavallér a vármegyében, az első táncos, a legjobb ivó...

- Emlékszel, hogy ivott és hogy énekelt. A nők hogy bolondultak érte. Előttem valóságos rejtély. Komolyan rejtély az, barátocskám, hogy egy ilyen nagyszerű ember egyszer csak így összeomlik, mint egy agyagkályha...

Ittak, és a tanácsos is ajkához érintette a poharat. Putnoki Kamillóról több szót nem ejtettek, csak a felkavart emlékek kóvályogtak felőle a boros koponyákban.

Nyolc óra után elbúcsúzott Őz úr. Felkereste a feleségét, és valósággal meghökkent, mikor egyedül találta.

- Hol van nagymama?

- Ebben a pillanatban ment el...

- Hogy mulatott a hölgyekkel?

- Elég jól - nyelt egyet keserves önmegtartóztatással Deborah -, maradhatunk, ha jólesik... csak éppen a gyermekek...

Kart karba fűzve eltávoztak a gyászos csatatérről, ahol Őz József neje véres sebeket szenvedett. A tanácsnok keveset és gyengéden beszélt. Deborah pedig hátraszegte a nyakát, és kevélyen, büszkén, alig bólintva a fejével üdvözölte a jobbról-balról köszöngető embereket. Olyan akart lenni, mint a zárkózott és előkelő Józsa Antónia.

És olyan volt, mint egy sebzett gém, amely hátraszegi a fejét. Csak azért is.

Őz József számtanácsnok házáról kezdtek kevesebbet beszélni a városban. Határozottan sokat vesztített rejtélyes érdekességéből a rideg épület, mióta magas emeletéről Burger Deborah arca tekintett a távoli háztetők és a horizonton kéklő hegyek felé. A ház urának alakját sem kísérték oly igazi tisztelettel, s csak a gyermekeket figyelték elszomorodott szívvel az öreg-asszonyok és polgárnők:

- Nézzétek - mondták gyermekeiknek, ha rosszak voltak -, ott mennek az árvák... Azoknak rossz mostohájuk van. Addig örüljétek, míg én parancsolok nektek...

Kaszanyitzky kisasszonyoknál nem szűnt meg a pletykamalom kelepelni. Öreg nénikék jöttek, és meséket adtak elő Deborah furcsaságairól:

- Papagájt tart... hát ki látott már papagájt babusgatni olyan helyen, ahol három gyerek is van?

- Hallom, külön főzeti a kávéját meg a gyerekekét. A macskáját jobban szíveli, mint azokat a drágákat. Pedig milyen egészséges, gyönyörű fiókák.

Kaszanyitzky Máriának megesett a szíve a három gyermekén, és sokszor, ha találkozott velük, valósággal megtömte a táskájukat cukorral, mézeskaláccsal. Ilyenkor lelkendezve tért haza:

- Hogy ettek a drágák! Milyen éhesek voltak...

Sziporszkyne a sárga bélű kuglóffal együtt tépdeste a Deborah jó hírnevét:

- Bizony, így van ez. Jól tudtuk előre, figyelmeztettük azt a derék, jó embert, de így jár az, aki nem hallgat a jó szóra. Honnan jött ez a keskeny hölgy, senki sem tudja. Ki tudja, talán még gyilkos is lehetett valamelyik öregapja.

- Felszedték a kígyót, most azután megmarja a jötevőit. Szegény gyerekek.

Így azután lassanként kialakult a vélemény az új asszonyról, Őz úr családi életéről és a gyermekek sorsáról. Volt idő, mikor a legkomolyabban tanácskoztak egyesek arról, hogyan kellene kiszabadítani a három teremtest a mostoha kínzásai közül. Sziporszkyne törvénytudó embereknél is érdeklődött, hogy milyen úton is lehetne valamit cselekedni. Természetesen gondoskodtak arról is, hogy idősebb Józsa né érdeklődését felkeltsék a tarthatatlan állapotok iránt. Nagymama eleinte eleresztette a füle mellett a fogadatlan jótanácsokat, utóbb azonban, hogy mindinkább elzárták előle a kis unokákat, kezdett hitelt adni a híreszteléseknek. Szívében fellobogott a gyűlölet, és bőven akadtak, akik ezt az érzelmét ápták.

A mostohagyermek pedig éltek, nem túlságosan vidáman, de nem is szomorúan. Mindig takarosak voltak, Antal hirtelenében nagyot nőtt, és kis Lujza is gyönyörűen fejlődött. Deborah gondjukat viselte úgy, ahogy tudta. Szigorú volt hozzájuk, és gyakran felcsattant éles hangja.

- Tanulni, gyerekek! Zongorázni, leányok!

Úgyszólván a gyermekek nevelésének élt meg a naplójának. Amint üres lett a ház délelőttönként, amint elszéledt a kis család, előszedte a fekete füzetet, és buzgón szántotta egymás alá a sűrű sorokat. Ez volt minden szórakozása, és az önmaga iránti őszinte sajnálkozásban merült ki minden gyengédsége.

Az első alkalommal ugyanis, midőn a tanácsnok Józsaéknál akart látogatást tenni, elhárította a kellemetlennek ígérkező találkozást:

- Hagyjuk talán későbbre. Olyan nagy felfordulás van náluk mindjárt, ha minket látnak. Hisz nemrégiben voltunk...

A következő alkalommal azután migrénről panaszkodott, és így lassan elmaradtak a látogatások. Őz úr tulajdonképpen nem bánta a dolgot, illetve annyira hozzá volt szokva a magányossághoz, hogy észre sem vette, hogy senki sem keresi fel őket. Mikor ez így sikerült, a gyermekek látogatásait is kezdte eltiltogatni. Nagymamához sem igen engedte őket, és a rendes keddi látogatások elmaradtak.

A hónapok eseménytelenül múltak Őz úr háza felett. Mikor a megmaradt akácok ágait hó és zúzmara lepte el, a tanácsnok sokat dolgozott, és esténként gyakran olvasott vastag könyveket. Karácsonykor megölelte ismét gyermekeit, és az örvendező fiúcskát, a boldogan mosolygó leányokat megcsókolta Deborah is. Ez a csók békülésnek számított, mert kis Lujzával nem beszélt csak néhány szót a szomorúan emlékezetes este óta. Az ünnepi vacsora előtt behívta a leányt a szobájába:

- Kis Lujza - mondta -, miért gyűlöl engem?

A leány szelíden tekintett rá sűrke szemével, és a fejét rázta.

- Miért olvasta el azt a...

- Nem tudtam, hogy rosszat teszek.

- És mit talált benne? Nevetett rajta?

- Nem. Csupa szomorút olvastam. A mamámról és...

A könnyező kisleányt odavonta Őz Józsefné a keblére, és kemény karjaiba zárta. Egy kis láncot akasztott a nyakába. A láncon arany kereszt függött.

- Ezt én vettem - mondta -, ha jól viselkedik, szeretni fogom.

Ez volt az egyedüli gyengédség részéről hosszú hónapok óta. De ezt is inkább politikából csinálta. A leányban komoly ellenséget sejtett, és a szentestét választotta a békülés számára.

Újévkor egy kis cédulát kapott a tanácsnok. Nagymama írta, és mindössze ez volt benne:

Ha egy cseppet jó szíved van még irántam, küldje el a gyermekeket. Nagyon vágyom látni őket.

A gyermekek vidám társaság kellős közepébe érkeztek. Valóságos ovációban részesítették őket. Az öreg nénik, bácsik, fiatal leányok versenyt csókoltgatták az unokákat, akik egyszeriben jól érezték magukat a nagy zajban a sok csend után.

- Hát mi újság? - kérdezte nagymama, és boldogságtól könnyező szemmel ölelte kis Lujzát.

- Semmi - felelte a leány -, apa jól van, a mama is...

Antal titokban elfogadott és lehajtott egy pohárka likórt, és most kalácsot tömött magába:

- Nagymama - kiáltotta fuldokolva -, már két papagáj van...

Hirtelen nevetés támadt. Az apró legényhez lehajolt Józsa úr, és mosolyogva kérdezte:

- Hát még mi újság?

- Kidobták a Terkát!

- Hallatlan - botránkozott meg nagy Lujza -, azt a derék lányt?

Nagymama is sajnálkozva csóválgatta a fejét:

- Hát azután miért?

- Apa nem akarta - felelte Lujza -, mi is kértük mamát, hogy legalább nyárig várjon, mert úgy szerettük szegény Terkát.

A régi cseléd iránt őszinte részvét nyilvánult meg, és Sziporszkyké, aki éppen csak egy percre nézett be, haragosan csattant ki:

- Talán féltékeny volt arra a szegény lányra... Na, de nem baj. Éppen szükségem van cselédre. Felfogodom.

Terkát sok évi hű szolgálat után tényleg kidobták. Deborah határozottan ellenséget látott benne, és férje előtt bizonyos erkölcstelenségekkel vádolta meg, hogy gyanús férfiakkal beszélget a kapuban, és ezáltal a háztájék is veszélyeztetve van. Kockás ruhájában és szegényes batyujával eltávozott tehát a leány, és a kapuban megvárta a gyermekeket. Sorra ölelte őket, és zöld színű, alázatos szemeiben könnyek ragyogtak. A megilletődött leányoknak megígérte, hogy ha szükségük lesz rája, nyomban megjelenik, akárhol is lenne.

A társaság tagjai helyeselték tehát Sziporszkyké nemeslelkűségét, és a gyermekeket valósággal tömni kezdték kaláccsal, édességekkel.

- Egyetek, kicsinyeim - mondta nagymama -, egyetek bátran, amennyi csak tetszik. Itt jó szívvel adunk mindent.

A kis társaság természetesen torkig jóllakva érkezett haza. Az ebédhez hozzá sem nyúlt egyikük sem. Deborah elvörösödött a haragtól, de belül ujjongott azért:

- Látja - fordult a férjéhez -, így tudnak bánni a gyerekekkel. Még pálinkát is itattak velük.

Május havában, nagymama születésnapján, még egyszer megjelentek a gyermekek a Józsa házban. A számtanácsnok utasítására csokrot is vittek a jókívánatokon kívül, és nagymama zokogott, mikor meglátta őket.

- Jöjjetek - mondta reszkető fejjel és könnyekkel öreg szemeiben -, nézzétek meg nagypapát. Szegény nagyon beteg.

Idősebb Józsa úr már hetek óta rosszul érezte magát. Szemei, amelyek az ég szelíd színében tündököltek, kissé homályosabbak lettek, és nem ízlett neki semmi. Nem járt ártatlan kártyázásra a kedves papokhoz, nem sétált a nagy piac körül reggelenként, hátratett kezekkel, nem ízlett neki még a nagymama főztje sem. Napokon át ült a nagy karosszékben lehajtott fővel, és minden bizonnyal a régi, szép időkre gondolt, mert néha felemelte a karját, és felvetette a tekintetét:

- Emlékeztek-e még a monostori erdőre? Milyen szép zöld volt, és mennyi vadgalamb... Azóta se láttam olyan szép, zöld erdőt.

Néhány napja azután megadta magát, és lefeküdt az ágyba. A leánya vőlegényét meg Torkos Pistát kívánta minduntalan látni. A derék fiúk berándultak hozzá, ha csak tehették, és meséltek neki vidám történeteket. Ilyenkor újra megleveledtek Józsa úr kék szemei, és arca nevetett, mint valaha régen, a bőséges idők idején. Ha eltávozott a két jóbarát, sokáig hallgatott a monostori zöld erdő egykori ura. Az elhangzott történetekre gondolt, és ilyenkor, végül rendszerint ezt szokta mondani:

- Ezek a derék legények! Érezni rajtuk a földek meg az erdő szagát.

A kívánságai mind furcsábbak lettek. Megparancsolta, hogyha szénás szekerek döcögnek el az utca kövezetén, nyissák ki az összes ablakokat. Áradjon be a remek illat, a száradt füvek

szaga. Mikor azután napokig hiába várta a szénásszekereket, Gulyás Józsi beküldött a városba nyolc szekér szénát. Azok azután ott csavarogtak reggeltől alkonyatig a Józsaék utcájában. Az ágyban fekvő öregúr kijelentette, hogy máris jobban van, és holnap vagy holnapután egészen bizonyosan felkel. Mindebből azonban semmi sem lett, és a gyermekek, akik bokrétákkal jöttek egy ragyogó májusi napon a hosszú, sárga házhoz, ágyban találták az édesanyjuk apját. Józsa úr végigtapogatta az arcukat, hajukat és szemüket is.

- Szép hosszú hajad lesz, gyermekem - mondta kis Lujzának.

Linát sokáig cirógatta, azután kék szemével a semmiségbe nézve jegyezte meg:

- Éppen olyan, mint az anyja, akkurát az édesanyád.

Antalnak megcibálta a fülét szelíden, és csak ennyit mondott:

- Kis betyár... kis betyár.

Lujzára végtelen mély hatást gyakorolt ez a látogatás. Napokig levert volt, és később is ott lappangott szívében a szomorúság. Sokszor szeretett volna elszökni, és nagymamát vigasztalni, odaborulni nagyapa ágya szélére, de nem mert véteni a szigorú rend ellen. Különben is vizsgákra készült, és reggel meg délután köteles volt felmondani a leckét mostohájának. Nyáron találkozott egyszer a kapu előtt Terkával. Nagyon megörült neki, és mert tudta, hogy Terka gyakran jár nagymamáékhoz, megkérdezte:

- Nagypapa jobban van-e már?

- Hát szegény tekintetes úr se viszi már soká... - mondta az öregedő cseléd szomorúan, és más dolgokról kezdett beszélgetni.

Hosszú, nyári délutánokon, mikor Karolin és Antal a hátsó udvar bodzái alatt játszottak, kis Lujza gyakran gondolt a beteg öregúrra. Már éppen végefelé járt a vakáció, mikor egyszer az édesapja is említést tett Józsa úrról.

- Nagyon szomorú látogatást tettem - fordult Deborah-hoz -, szegény Józsa úr a végét járja...

A leány könnyezett, és furcsa gondolatok vettek rajta erőt. Azt hitte régebben, hogy sohasem törhetnek meg nagyapa kék szemei. És íme, most azt mondják róla, hogy végét járja. Nem tudta megérteni, hogyan lehetséges ez, miért dül ágynak az olyan ember, aki nem is beteg.

Őz úr is szomorú sejtésekkel feküdt le ezen az estén, és sokáig nem tudott aludni. Az elmúlásra gondolt a mennyezet felé fordított, nyitott szemekkel, és oly mély részvétet érzett a monostori erdő kék szemű ura iránt, hogy sóhajtások szállottak fel melléből. Pedig nagyapa még nem volt olyan beteg, mint amilyennek hitték. Csak elfáradt a vidám élettől, a bánattól, belső keserőségektől, és pihenni kívánt.

Szeptember végén, mikor Deborah nyitott ablakok mellett, Petőfi verseskönyvével a kezében nézett a távoli hegyek kéksége és fehér ormai felé, könnyes szemű szolgálólegény állított be a tanácsnokékhöz. Összenyomogatott cédulát nyújtott át Őz Józsefnek, és kalapját forgatva várta a választ.

A tanácsnok benseje remegett, mikor megkérdezte:

- Honnan jött?

A legény csaknem felcsukolva mondta:

- A tekintetes úr küldött... nagyon beteg.

E pillanatokban biztosra vette a tanácsos, hogy Józsa úrról érkezett hozzá gyászos hír. Az írás azonban idegen volt, és a megszólítás még különösebben hangzott:

Tekintetes barátom Uram!

Néhány szó megváltására, egy meleg, és úgy érzem, utolsó kézszorításra kéreti régi barátja, aki tavasz óta rabja az ágynak.

Kamilló

Némi bűnbánattal és lelkifurdalások között révedezett Őz József a levél felett, a fal festett rajzain. Megfeledkezett Kamillóról, a szegény és megrokkant régi gavallérról, aki nem jár ablaka alatt már többé sohasem. A választ hamarosan megadta:

- Mondja meg - fordult a legényhez -, mondja meg, hogy elmegyek. Még ma délután ott leszek.

Hat óra után a Pillangó utca tájékán látták a tanácsos egyenes alakját. Őz úr szemei egy kis emeletes ház után kutattak. A földszinten két ablak és a kerek kapu, az emeleten pedig három zöldzsalus ablaknyílás. Hamarosan rá is talált a házra, mert ilyen épület csak egy volt az egész környéken. A kapu felett szemügyre vette a Putnoky-címert, és megnyomta a kilincset. A tenyéryi virágos udvaron, a régi ecetfa alatt egy öregasszony álldogált. Egy kicsit idegenül nézett a tanácsosra, és csodálkozva hallgatta Őz úr kérdését:

- Kamilló urat az emeleten találom?

Rekedten felelt az öregasszony:

- Ez a ház már nem a Kamilló úré.

A férfi megdöbbsent:

- Mióta?

- Tavaly ősszel adta el... Ide költözött szembe a földszintes házba. Szegény, úgyse soká tart már neki...

Őz úr megértette, hogy miért tartott szünetet az öregasszony, mikor azt mondta, hogy Kamilló eladta a házát. Amíg átsétált az utca egyik oldaláról a másikra, elszomorodott szívvel gondolt arra, hogy maholnap már csupa ilyen „eladott” házak lesznek ebben a városban. Egy pillanatra eszébe jutott a Józsaék sorsa és a régi, dunántúli ház, amelynek a kertjéből csak egy lila, őszi virágot nevezhetett valaha a magáénak.

A földszintes házacska sivár kis udvarán ott állott a szolgállegény, és a kék köténye csücskével dörzsölgette a szemét.

- De jó, hogy eljött a tekintetes úr - mondta keserves hangon -, már én nem merek bemenni... Az előbb is egy görbe kardot hajított utánam.

Az első szobában nagy összevisszaságban sok mindenféle holmi hevert. A lámpás egy széles, egykor sokak által megcsodált fekete nyakkendővel volt a plafonról csüngő lánchoz erősítve. Alatta, az asztalon, néhány páratlan kesztyű, sétabot, magyaros, fekete kalap darutollal ékesítve, egy drapp színű, széles karimájú kalap, csillogó gombokkal felszerelt, de hónapok óta használatlan heverő, divatosan csőidomúra vasalt kézelő. A sarokban három pár és egy fél lakkcsizma, a székeken egynéhány rend fekete ruha, barna és zsinóros atilla és egy vékonyan szabott pepitanadrág. A kályha mellett legalább egy tucat bot: ébenfából elefántfogantyúval és fehér jávorból csontvéggel.

Egy néhai gavallér száz apró emléke.

A félig nyitott üvegajtón át köhögés hallatszott ki:

- Te vagy az - erőlködött valaki -, te vagy az, te Angyal Bandi?

Őz úr halkan kopogott az ajtón, és belépett.

A betegszobák fáradt és nyomasztó levegője lengett a homályos szobában. A falon kardok, pisztolyok, régi fegyverek. Arrább pipagyűjtemény és legalább félezer fénykép a falon. Kamilló úr, aki szenvedelmesen gyűjtötte valaha a pipákat, botokat, fényképeket és kalandokat, az ágyban feküdt, és szemeit a mennyezet felé meresztgette. A tanácsos már két perc óta álldogált a küszöbön. Putnoky Kamilló újból köhögött, és másodperceken át rázta a kór lesoványodott alakját. Halvány arca kivörösödött, és hosszú karjaival feltámasztotta magát ülő helyzetbe, mikor a köhögés már alábbhagyott. Ekkor vette csak észre a vendéget.

- Bocsánat, tanácsos uram - mondta, és erősen küzdött, hogy összeszedje magát.

A tanácsos a kezét nyújtotta:

- Kedves Kamilló pajtás!

Lassanként kiegyenesedett a beteg ember, és nagy önuralommal kezdett beszélni a régi, könnyed hangon:

- Persze, alig találtál ide, mi? Igen, hát a régi házam kirántották alólam. Mit csináljak? Átjöttem ide, ebbe a putriba. Csak egyet kötöttem ki az uzsorásommal szemben: azt, hogy minden tavasszal küldjön át egy ecetfaágat. Azt hiszed, volt annyi becsület benne? Mikor a legényem átment az ágért, kidobták. A kiserdőből hozott egy egész kocsiderékra valót a szegény pára...

- Emlékszem, hogy szeretted. Egyszer azt mondtad, hogy szeretnél parfümöt csináltatni az ecetfa virágjából.

Eltűnődött egy pillanatig a beteg, mintha régi és boldog idők eseményeire gondolt volna. Azután hirtelen elmosolyodott. A kedves és ellenállhatatlan mosoly volt ez, amely hamiskás barázdát vont valaha Kamilló szája szegletébe, amelynél furcsán ragyogtak a szemei, fehér fogai kivillantak. Sok asszonyt megbabonázott ez a különös mosolygás, de most szánalmasan hatott. A tanácsnok szíve szinte elfacsarodott, mikor esztendő óta ismét látta a mosolyt, és hiányosnak találta a gavallér fogait.

- Ejnye - mondta Kamilló -, de hát nem untatlak én téged az ecetfavirággal, az újfajta gazságokkal. Azért voltam bátor téged ide invitálni, mert tudom, hogy szereted az elmúlt dolgokat... úgy fekszem itt, mint egy darab fa, valósággal penészedem. Nem néz ide senki sem... már a Kaszanyitzky hölgyek is teljesen megfélemeztek rólam.

- Örömmel - jegyezte meg Őz úr, és közben őszinte részvét ébredett a szívében.

Kamilló elgondolkozott, és most már komolyabban folytatta:

- Nem éppen véletlen, hogy téged kérettelek. Tudtam, hogy biztosan eljössz... És egyéb dolgok miatt is...

Őz úr leült az ágy szélére:

- Parancsolj...

- Nem parancsolok, dehogy parancsolok... Régen leszoktam az ilyesmiről. Már ennek a fülesbagolynak, ennek az Andris legénynek is csak könyörögni merek. Csak azt akarom mondani, barátom uram, hogy én a végét járom ennek a pár napnak, ami még az enyém...

A tanácsos szomorúan csóválta a fejét.

- De biz az úgy van, akárhogyan akarod is velem az ellenkezőjét elhíttetni. Én már nem sokáig rontom a levegőt a föld felett. Löw urat kidobattam két hónappal ezelőtt minden orvosságával meg anekdotájával együtt. Azóta csak megvagyok valahogy, de hogy nem viszem sokáig, az holtbizonyos...

Még mosolygott is a holtakkal kapcsolatos szójátékon.

- De hát ez nem érdekes, nem is fontos az én mostani dolgomban. Te jól ismersz, hát tudod, hogy örök életemben egyenes ember voltam. Senkinek adós nem maradtam, mindenkivel verekedtem, haragot se tartottam. De neked mégis adós maradtam valamivel...

Őz úr elborulva gondolt a múltra, a Kamilló negyvenhét híres párbajára és a Józsa Antónia sötét szemeire.

- Miért? - mondta. - Miért kell nekünk ilyesmiről beszélni? Mindent tudok, és mindent elfelejtettem...

- De értsd meg, pajtás, nem emlékeket akarok én hánytorgatni. A szerelem kapcabetyárjai szokták csak az ilyesmit megcselekedni. Nekem olyan tartozásom van veled szemben, mintha elvettem volna valamit tőled. Nézd csak, kedves pajtás, ne restellj felállani... a fiókos szekrény harmadik fiókjában bal kéz felől, nyúlj be. Ott az én tartozásom.

Kissé tétovázva állott fel a tanácsos. Egy pillanatig az volt a benyomása, hogy a betegség talán megzavarta egy kissé a szegény gavallért. Mégis benyúlt a fiókba. Egy kis selyemcipő akadt a kezébe. Oly kicsiny és formás volt, hogy a szíve összeszorult, mikor a kezébe fogta, és önkénytelenül a lányára gondolt.

- Az, az - mondta Kamilló -, tedd zsebre, pajtás. Az a cipő nem illet engem, de eddig nem tudtam tőle megválni. Históriaja van ennek. Úgy történt, hogy valami kartonbálat rendeztek, azután... igaz is a', te is ott voltál. Ott ismerted meg szegény drága Antóniát.

Őz József lehajtott fejjel hallgatta a múlt szomorú meséjét.

- Ez a fehér selyemcipellő volt rajta, és egyszer csak, éjfél felé lerepült lábáról. Még ez a parányi cipő is nagy volt neki. Repült a kis jószág a táncolók között, mint egy fehér egér, és éppen az én lábamhoz esett. Hirtelen felemeltem, és elrejtettem. Persze, a fél cipőt keresték, kutatták mindenfelé, de nem találták. A végén azután haza kellett menni az egész családnak, mert a kisasszony csak nem táncolhatott fél cipellőben... Csak egy valaki látta, hogy ki rejtette el a cipőt: Antónia. De nem szólt róla, nem kérte. Később se említette soha. Sokkal büszkébb volt.

Elgondolkoztak egy pillanatig: Kamilló úr oly élénken emlékezett, hogy szinte a régi bál muzsikáit is hallotta, Őz úr pedig látta villanni a néhai gavallér lakkcsizmáját. Végül is a tanácsos szólalt meg:

- A cipő nem illet engem... te szerezted. A tiéd maradjon...

Putnoky Kamilló könyörgött:

- Értsd meg, pajtás, hogy meggondoltam a dolgot. Én már úgyse tartogathatom sokáig, hát azt akarom legalább, hogy ne kerüljön akárki kezére.

Szépen visszatolta a takarójáról a cipőcskét. Őz úr kénytelen volt megfogni, nehogy leessen.

- Tovább is van a dolog - folytatta Kamilló, és most már éppen úgy lehajtotta a fejét, mint Őz József -, én eltévesztettem valamit akkoriban.

Hosszabb szünetet tartott, és a takarója selyemszövetét simogatta. A tanácsos segíteni akarta.

- Tudom, mindenre emlékszem...

- Azért merem előadni ezt a dolgot - folytatta Kamilló -, mert tudom, hogy nem haragszol, mert megbékültél te is, mint én. Antóniát nekem kellett volna az oltárhoz vezetni. De akkor azt hittem, hogy örökké fiatal maradok, és nem tudtam, hogy örökké csak az igazi szerelem tart... Mikor az esküvőtök volt, már akkor éreztem, hogy elveszett ember vagyok. Debrecenbe

utaztam, hogy ne legyek itthon. Udvaroltam, sétáltam, de mikor hazamentem, és leültem az ágyam szélére a szobámban, könnyezni kezdtem, mint egy gyerek.

- Én kezdetben láttam mindent.

- Mindig éreztem, hogy tudod, mi fűz engem Antóniához. Akármennyire szerettelek, tiszteltelek, és akármennyire éreztem, hogy gazember vagyok, ha mutatkozom, nem tudtam megállni, hogy távol maradjak. Ha az alakját láttam, ha az illatát éreztem, már napokra boldog voltam. Közben persze másoknak udvaroltam, színleg mindig szerelmes voltam ideig-óráig, mulattam, adtam a jókedvűt, mint régen. De itt bent, barátom...

Nem mert a tanácsos szemébe nézni, mert félt, hogy a könnyei megerednek.

- Egy este azután megfogtam a kezét, mikor veletek vacsoráztam az Arany Rózsában. Azt mondtam neki, hogy gyerünk akárhová, gyerünk a világ végére, csak együtt lehessünk... Elfordult, azután egy évig nem szólt hozzám egy szót sem. Másnap levelet kaptam tőle. Ez volt az első és utolsó levele. Ott van a cipellő sarkába rejtve.

Egy hervadt levélpapírost húzott ki a bálcipő sarkából, és átadta a szemközt ülő férfinak. A tanácsos olvasatlanul adta vissza a levelet. Kamilló most ismét visszatolta a takarón a régi emléket:

- Nem bánom, ha nem is olvasod el... csak őrizd meg...

Őz úr meghajolt a gavallér érvei előtt, és a cipő után a levelet csúsztatta zsebre. Elfogódott, érzékeny volt ő maga is: az emlékek raja röpködött körülötte a sötét szobában.

Kamilló hátrahanyatlott. Nagyon kimerültnek érezte magát, és újabb köhögési rohamot érzett közeledni.

- Ezeket akartam visszaadni - mondotta hadarva -, ezzel tartoztam.

A tanácsos búcsúzott.

- Köszönöm, Kamilló - szorította meg a beteg kezét -, mindig ilyennek ismertelek.

Kamilló a köhögési roham küszöbén még utánakiáltott:

- Gyere máskor is... még van tartozásom!

Utolsó szavai már a köhögésbe fűltek. Őz úr fájdalmas érzésekkel húzta be maga után az ajtót. Az udvaron még mindig ott állott a gyámoltalan legény. Odalépett a tanácsos úr elé, de a komor férfi úgy el volt foglalva gondolataival, hogy nem vette észre. A kapuban azután megszólította:

- Tekintetes uram!

- Na mi az, fiam? - fordult meg Őz József.

A legény kék kötője után kapkodott, és a legnagyobb zavarban mondta:

- Tekintetes uram, olyan elhagyatottak vagyunk, mint a pusztai kútágas... Tekintetes uram, úgy élünk, mióta a másik háztól eljöttünk, mint a kutya. Én még csak kibírom, de a Kamilló tekintetes úr...

- De hát mi a baj tulajdonképpen? - kérdezte a tanácsos úr, és a selyemcipellőt szorongatta a kezében - beszélj csak világosabban...

- Sok baj van itt - bátorodott neki a legény -, akármilyen szégyen, de én bevallom... bevallom...

Mégse vallott be semmit. A tanácsos türelmetlenül rázta meg a ruhát a vállán:

- Na fiam, ki vele. Senki se tudja meg.

- Csak azt akarom én mondani - dült a kapufélfának a néhai gavallér inasa -, csak azt akarom... hogy Kamilló úr négy hónapja nem evett meleget.

A magas férfi meggörnyedt. A nyomorúságot nem tudta látni, hallani, és most, hogy így látta maga előtt egy irigyelt ember sorsát a sivár és fojtogató szegénységben összeomlani, csaknem könnyek lepték el a két szemét.

- Hogy mondod? - kérdezte remegő hangon.

- A tekintetes úr szalonnán meg ilyesmin él...

- Szalonnán? Egy beteg?

- A múltkor meg a késünk is elpattant. Valami kis ládikát feszegetett vele a tekintetes úr. Estére azután nem volt mivel a szalonnát enni. Hát az ollóval ette Kamilló úr, a kisollóval, amelyikkel régebben a körmét nyesegette hosszúra meg hegyesre...

- Hát a vendéglőből nem lehetne...

- Lehetett, ameddig lehetett, de most már itt a sarkon, a Holló-kocsmában se írják fel.

- Na jól van, fiam - mondta a tanácsos, és arcát elfordította -, jól tetted, hogy szóltál...

Azzal szépen elment. Odakint a hirtelen támadt esti szelet szidta, és közben a szemét törülgette. Odahaza melegebben ölelte meg gyermekeit, és Antallal hosszasan beszélgetett. A gyermek, úgy látszik, megérezte a melegséget, mert közlékenyebb lett, mint máskor, és kifejtette nézeteit a kereskedelemre vonatkozólag.

- Lina azt mondja - kezdte -, hogy a tengeren túl nincsen semmi. De én hallottam, hogy onnan hozzák a kávékat meg a cukrot...

- Bizony, ez így van.

- No látja - fordult a gyermek Linához -, apa tudja... Azután meg a borsot meg a gyömbért is, meg a teát is onnan hozzák. Martin úr azt mondja, hogy csak gyöngyöt meg tükröt kell adni ott az embereknek, mindjárt előhozna minden drágaságot...

Kint oly hűvös volt, hogy a fázékony Deborah befűttetett a kályhába. A szobában langyos meleg terjengett, és a levegőben békés, szelíd hangulat honolt. Ez az este a kedves örömök estéje volt. Deborah a lámpa alatt dolgozgatott valami nagyobb hímzéssel kis Lujzával, Őz úr pedig a kályha közelében ült két gyermekével. A fiúcska a fekete arcú szerencsenekről beszélt, a leány a rézbőrű indiánok iránt érdeklődött. A fogalmak és új ismeretek furcsán kavargtak agyukban, a képzelet szárnya távoli országok idegen népei közé ragadta őket, és ezen az estén úgyszólván észrevétlenül siklottak át az ébren való álmodozásból az álomba.

A tanácsos úr azonban sokáig járt a szalon francia bútorai között fel és alá. Végre leült az asztal mellé, és maga elé tette a selyemcipőt. Amint ez a szerény emlék összefogta gondolataiban a múltat a jelennel, ismét tisztán látta sorsát, mint egy zárt kört, elvégezve és befejezve, eszébe jutottak elméje ama buborékjai, amelyek gyermeke betegségek vetődtek fel lelke kiforrott és tiszta borából. Látta ismét hűvösen és fájdalmas csillogással a maga és minden ember sorsát a bölcsőtől az elmúlásig. E pillanatban annyira túl volt a földi dolgokon, mint ahogyan az őszi tüzek lobognak a távoli síkság felett. Antónia arca is úgy tűnt elébe, mint egy gyémánt maszk: elmúlt élete könnyes emléke gyanánt.

Kiteregette a levelet, és elgondolta, hogy ő már olyannyira leszámolt lelkében a régi dolgokkal, hogy eltehetné olvasatlanul ezt a levelet. Olyan bevégzett és oly tiszta előtte a múlt és a

saját maga eme mély tragédiája, hogy egy tucat levél se változtathat rajta. Előbb összehajtotta a papírszeletet, de azután éppen ezen indokból kinyitotta. Hiszen úgymint mindegy, és ez a néhány szép, tiszta írás üzenet az elmúlt fájdalmas időkről, odaátról. A gyertyák fényéhez tartotta tehát és olvasta:

Kamilló úr! Ön sok mindenről megfeledkezett. Tegnap esti viselkedése erre mulat. Feledi, hogy Őz József neje vagyok, feledi, hogy soha még hazug nem voltam. Miként tételez tehát fel rólam hajlamot bűnök elkövetésére, és hogy ezeket elpalástoljam, hazug arcot, magatartást és szavakat? Feledi, hogy gyermekeim vannak, akiket csak halottan hagyhatok el hosszabb időre. Feledi, hogy régen elmúltak a szép idők, midőn ön engem kedvesnek nevezhetett. Feledjen hát el engem is mindenkorra. Ha oly tisztán és őszintén szeret, mint ahogyan a kertben mondá tegnap este, akkor így fog cselekedni. Áldja meg az Isten.

Már az első betűknél érezte Őz úr a furcsa szorongást, amely elfog bennünket, ha elhunytaink ismeretlen írásai jutnak a kezünkbe. Kétszeresen érezte ismét veszteségét, és vágyva vágyott az elérhetetlen után. Ah, ha visszajöhetne az, aki elment, hogy kezét csókkal illethetné e sorokért! Éjfél ütött az óra. A tanácsos elrejté a cipellőt és a levelet elhunyt neje íróasztalába. És azzal a gondolattal hajtotta le fejét, hogy bármily messziről, bármily magas emeletről nézzük is a nyüzsgő, élő, szeretkező és gyűlöletben álló embereket, magunkat, mégis, mégis... mégis, nem lehet tagadni, hogy közjük tartozunk, hogy régi énünket nem feledhetjük.

Másnap a déli órákban Spevák urat kérte magához a tanácsos.

- Spevák úr - szólította meg hivatalos hangon. - Önnek nem kötelessége ezt a kérésemet teljesíteni, mert nem irodai munkáról van szó...

- Ó, kérem alázattal...

- Meg is tagadhatja, és előttem ugyanaz marad...

- Tanácsos uram, ne tessék így megkínózni. Akármi legyen, ezer örömmel...

- Hát nem nagy dolog az egész, csak titokban szeretném tartani, azért kérttem önt. Tessék elmenni valamelyik jobb fogadóba, és ebédet rendelni. Betegnek való ételeket tessék rendelni, mert gyengélkedőnek lesz. Ugyanilyen legyen a vacsora is. Itt van húsz pengő, fizesse ki előre egy hónapra.

- És kinek a számára leszen?

- Ez már mellékes dolog. Fő az, hogy jó legyen a koszt. Majd egy legény fog érte menni minden alkalommal. Holnaptól kezdve számít a dolog... Bort is rendel hozzá.

Estefelé ismét elnézett a Pillangó utcába. A kis kapuban bámész arccal állott a legény. Meg se ismerte Őz urat.

- No, fiam - szólította meg a tanácsos -, hogy van a gazdád?

- Bizony nagyon rosszul, tekintetes uram.

- Nono...

- Bizony, pedig úgy van a'. Már a piócákat is a hátára eresztette, pedig még tegnapelőtt azt mondta, hogy levág piócastul együtt.

A tanácsos tétovázott, hogy bemenjen-e. Mikor távozófélben volt, odafordult a legényhez:

- Ezentúl minden délben meg este le kell menni az Arany Rózsába. A Spevák úr ebédjét meg vacsoráját kéred, fiam, azután hazahozod.

Már lépkedett is tovább, és csak harmadnap délután hálálkodhatott neki a legény az udvarban. Kamilló az ágyban ült és olvasott. Mikor a tanácsos belépett, az ágy alá vágta a kopott könyvet:

- Látod, ilyen az öreg ember - mondta kiabálva -, a feneette betűket se látom már... Nem olvastam, csak próbálkoztam, mert a sok fekete jószág ugrabugrált előttem, akár egy tucat bolha.

Őz úr a burkusok meg a franciák háborúskodásáról beszélt, de Kamilló türelmetlen volt a világ eseményei iránt.

- Amíg ember lesz, háború is lesz - mondta -, hanem, öreg barátom, ez a betyár Rózsa alighanem megbolondult. Vagy talán mégis akad becsület a kocsmárosban is? Tegnap berántja a legényemet, azután azt kérdi, hogy miért nem visszük tőle az ebédet meg a vacsorát. Felírja, ha fogytán a vagyon, mert ő már talán nem is érzi jól magát, ha nem hitelez nekem.

- No, ez derék. És mi történt?

- Mi történt? Hát azóta hordatjuk a kosztot megint... Ha meggondolom, hogy sok szép ezrest otthagytam nála, szinte nem is szégyellem... Hanem a levest még mindig szerecsendióval meg borsal főzi a betyár.

Kamilló köhögni kezdett, és a roham ismét eltartott jó tíz percig. Mikor végzett vele, ledült a gavallér a párnáira.

- Hanem én nem mondtam el mindent a múltkor - kezdte fáradt hangon -, pedig ez is tartozás. Úgy hiszem, őszintén folytathatom.

Őz József intett a fejével, hogy bátran beszélhet.

- Hát szóval, barátom, egy évig nem beszéltem Antóniával... Akkor nyáron, emlékezhetsz rá, elutaztam Füredre, csakhogy felejteni tudjak. De nem ment sehogyan. Sokszor ültem a parton este, és ha jött a hold, meg amint fent repültek a vízimadarak, egyszerre úgy elérezkenyedtem, hogy sírni kezdtem, mint iskolás koromban. Azután, akármilyen szégyen bevallani, rázott a zokogás. Nem bírtam tovább: visszajöttem... A kiserdőben azután véletlenül találkoztam vele. A gyermekeket vitte sétálni. Akkor azt mondtam neki, hogy agyonlövöm magam az ablaka alatt, ha továbbra is néma marad. Megszólalt. Azt felelte, hogy beszélni fog velem, ha becsületemet adom, hogy ezt soha, sohasem teszem meg. Szavamat adtam... Később, amikor elment, meg tegnap is, de megbántam ezt az ígéretet. Úgy nézegettem azt a pisztolyt, mint megváltót...

- Én is itt maradtam, pedig nem ígértem.

A gavallér ismét felült, és enyhébb köhögésbe fogott. Közben beszélt is, amint az inger elaludt egy-két pillanatra.

- Mindig különb embernek tartottalak, mint magamat. Éppen ezért volt pokol az én életem. Egy olyan asszony meg egy ilyen férfi... Istenem, ha láttalak benneteket egymás mellett, csak úgy zokogott befelé a lelkem...

- Mégis mindig vidám voltál kifelé...

- Az ám, hiszen a veszett kutya is vigyorg... De csak olyan vigyorgás is volt az. Hát én csak olyan árnyék maradtam azontúl is. Ott lógtam esztendőig az Antónia nyomában. Közül egy évig megint nem szólt hozzám, mert már nem bírtam tovább nyelni a keserőséget, és a bálban meg akartam csókolni a vállát. Te megbocsátod bizton ezt a rút szándékomat, mert én tudom, hogy jobban szeretted, akarom mondani, a te érzésed mindig tisztább meg úribb lehetett e tekintetben is, mint minden másban...

A régi emberek keze összefonódott. A beteg halvány, kísértetiesen vékony és hosszú ujjai vonaglottak a hüvös kézben. Ez a kézszorítás minden beszédnél többet mondott.

- Észrevette - folytatta Kamilló -, és felállott. Úgy otthagytott, hogy egy évig se hallottam a szavát. Pedig éreztem, hogy nem gyűlöl, hogy...

A tanácsos rekedten mondta:

- Nagyon szeretett...

- Sohase mondta egy szóval, egy tekintettel, egy kézszorítással sem. Nem érezte, és mégis tudtam. De annál borzasztóbb volt a büszkesége... És most gyónok neked, drága, kedves barátom - csuklott fel Kamilló -, míg a világ állani fog, nem lesz több ilyen asszony...

Őz úr nem felelt, még csak nem is bólintott, de a lelkében igazat adott a néhai gavallérnak. Nem tűntek előtte szentségtelennek a szemközi vallomások, mert hiszen minden szó után ragyogni látta, tisztábban csillogónak érezte a gyémántarcot.

Kamilló úr pedig még egyszer átélte a fájdalmak kálváriáját.

- A fegyvert nem fordítottam magam ellen, mert az ígéretem kötött. Sok mindenre gondoltam: betyár akartam lenni... Kerestem, hogy juthatnék a háborús országokba, de mégis itthon maradtam. Moccanni se tudtam. Olyan rabja lettem, messziről kísérem, éjszaka ott sétáltam az ablak alatt, és szinte mindig, szüntelen rája gondoltam, hogy szinte megőrültem. Már akkor nem is ettem, mikor farsangkor találkoztunk. Ugráltam, nevettem, táncoltam, nehogy megsejtsen valaki is akármit, de mikor szembe kerültem vele, és senki se látott, egyszerre megereedtek a könnyeim. A szám meg az arcom nevetett, de a könnyeim forrón hullottak. Csak állott szemközt velem, azután ő is sírni kezdett, rémült arccal, remegve. Ez történt akkor éjszaka. Másnap reggelre pedig elvégezte... Egy szót se szólt, hogy...

- Nekem se.

A gavallér a párnákba temette arcát.

Őz úr felállott, és lábujjhegyen távozott. Az ajtóból visszapillantván, szinte elveszni látta Kamilló deresedő fejét a fehér ágyruhák között.

Néhányszor még ellátogatott a néhai gavallérhoz. Egy szeles novemberi estén azután sírva jött érte a kék kötényes legény:

- A tekintetes úr - csuklott -, tessék jönni.

Ezen az estén befejezte vallomásait Putnoky Kamilló nemes úrfi, aki immáron elverte, elzalogosítja mindenét, úgy, hogy pepitanadrágja, fekete kabátja és egy pár lakkcsizmája maradt tulajdonában. Hörgött, és ziháló mellel küszködött levegőért, mikor Őz úr megjelent nála. A feléje nyújtott hűs kezet görcsösen markolászta, és nyomban rátért a kínos, keserves gondolatára, amely annyi éven át, ma délután gyötörte legjobban.

- Pajtás - lökte ki magából a szavakat -, semmi se történt. Nem nyúltam hozzá egy ujjal se. Nem csókoltam meg sohasem, csak... húsz éve is lehet... egyszer. Mikor még gyerek volt... egy majálison... De a majális ősszel volt.

Ismét befordult a párnák közé. És ezek voltak utolsó szavai Őz Józsefhez.

Másnap még élt, és volt annyi ereje, hogy kidobatta Löw urat, akit a tanácsos titokban küldött hozzá. Harmadnapra azután elvégezte.

A temetést rejtélyes kezek rendezték, mindössze annyi derült ki, hogy Spevák úr megjelent a boltban, ahol a fekete posztókat mérik, és beszélt az asztalossal, aki a koporsókat készítette a városból örökre távozók számára.

Mikor utolsó útjára kísérték gömöri és tállyai Putnoky Kamilló urat, kiderült, hogy egyetlen-egy rokona sincsen. A koporsó után közvetlenül csak egy szolgálgeány lépkedett zokogva, és kék kötényével törülgette a szemét.

Három lépéssel utána sötét áradat hömpölygött. Elöl a Kaszanyitzky kisasszonyok haladtak, és távolabb látni lehetett Őz József büszke alakját is, amint elnéz a tömeg felett a szürke égbolt felé. A részvét megszemélyesítői természetesen sok földi dologról is megemlékeztek:

- Ó, Istenem - jegyezte meg egy öreg hölgy -, bizony, akkurát úgy halt meg szegény, ahogyan élt. Kamilló urat pepitanadrágban és lakkcsizmában helyezték a szemfedő alá...

- Hogy senkije sincsen - vélték más oldalról.

- Azt mondják - suttogott felvilágosítólag bizonyos Posafáy néni, aki mindent tudott -, hogy az a szegény fiú ott a koporsó után, az övé lenne. Egy színésznővel... egyszer...

Őz úr Józsa Gyurival haladt karonfogva. A megtermett ember nem kevésbé közönyös dolgokról csevegett:

- Tegnapelőtt jöttem haza Pestről. Nagyszerű ott az élet, barátom... Barátocskám, betettek Majorék állásba. Közjegyzőségéd vagyok, öregem. Ennyi hasznát mégiscsak látom azoknak a buta jogi vizsgáknak... Finom dolog mégiscsak Pesten lakni. Este átjárok Szulovszkyékhoz Budára. Ismered őket, ugye? Másodunokatestvéreink a lányok: van vagy hat. Egyik szebb, mint a másik, egyik jobban énekel, zongorázik... Minden este zeneestélyt rendezünk.

A tanácsos nem válaszolt a zavaros fecsegésre. De Gyuri nem vette ezt rossz néven.

- Ahogy szétnézek itt - mondta -, egyet se látok a régi szerelmei közül. Finom kis népség. Mondhatom, hogy a hölgyek a legdrágább teremtések, de a leghálátlanabbak is.

Az eső megeredt: az esernyők száza nyíltak fel, és most már nem irányultak a kíváncsi és fürkésző tekintetek a tanácsos arca felé. Őz úr emelt fejjel haladt, ázott, és elnézett az esernyők fekete tömege felett. A könnyű szövetkúpulák alatt tovább folyt a beszéd.

- Még az ég is megsiratja...

- Derék ember volt...

- Igazi gavallér: leányok fejét soha el nem csavarta. Csak éppen az asszonyoknak udvarolt.

- Pedig, úgy látszik, azok nem érdemelték meg. Hol van a sok szép teremtés, akit annyiszor megnevettetett?

A sárga barokkformájú kapunál sokan visszafordultak. Az új temető messzire van, és a kegyeletnek eleget tesz az is, aki a halottak kőkapujáig vándorol. Az ázott, keskeny úton csak párosával haladhattak, akik elkísérték Kamilló urat végső lakásáig. Józsa Gyuri esernyő alatt lépkedett, és legfőbb gondját képezte, hogy be ne sározza újfajta, gombos cipőjét. Az esernyő elzárta a társalgást különben is közte és a tanácsos között. Szépen csendesen, lépésben haladtak, és a fűzfák szürke ágai esőkönnyeket sirtak az útjukra, a vállaikra. Itt már szótlán volt mindenki: ismerős fejfákat, emlékeket kerestek. Őz József egy kis fehér követ kutatott aranybetűkkel, a második sorban, az új sírok környékén. Mire ráakadt Józsa Antónia nevére az ázott kert csupasz bokrai közt, a menet is megállott a koporsóval. Tehát itt temetik el közelében. Ha ezt előre tudja szegény Kamilló, bizonyosan szívesebben hal meg. Ilyenformán gondolkodott magában a tanácsos, és amíg zengett a halotti ének, míg az esővel vegyest hullott a megszentelt víz harmatja, nyugodt maradt, és oly egyszerűnek látta a régi barát testének eltűnését a mély üregben. Szemei szárazak maradtak, és csak némely esőcsepp nedvesíté arcát a szeme alatt. Sokan ezt is félremagyarázták.

Amint visszafelé haladtak, György úr is kíváncsian találgatta, hogy mily gondolatok támadhatnak a hideg tekintetű rokon bensejében. Sok mindent tudott arról, ami a csendesen nyugvók között történt, ám az utóbbi idők eseményeiről még sejtelve sem volt. Hogy mily beszélgetések történtek Kamilló és Antónia férje között, örök titok maradt, csupán a fél cipellő és a rövid levél maradt később idegen kezekre.

Titok maradt továbbá az is, miként érezte elmúlni élete egy korszakát Őz úr a temetés után. Úgy érezte, mintha üres lenne előtte immáron a világ, és mintha igen öreg lenne. A sárga kőkapu boltja alatt tisztán alakult ki benne a gondolat, hogy nincs jelene és jövője: mindössze azt nevezheti magáénak, ami elmúlt. Mintha otthon érezte volna magát a temetőben, és idegenül, kissé szédülve lépkedett a kapun innen.

A városban ellenséges indulatot fedezett fel a házak egymásmellettségében, és örült a lelke, ha falak helyett kerítések következtek, szeme pedig elkalandozott a távoli kertek őszi gyepszönyegén a szürkességbe. Talán a bizonytalan és szédülésekkel teli hangulatnak tulajdonítható, hogy eltért rendes szokásától, és hajlott a Gyuri szavára.

- Barátocskám, neked is jól fog esni - mondta a fehér mellényes György -, nézzünk be egy pohár borra vagy sörre. Ide a sörcsarnokba gyерünk... nagyon kedves hely.

- Tudod, hogy sohasem iszom...

- Ez kivételes alkalom. Tornak számít: őseink ilyenkor asztalhoz ültek, és bor mellett felejtettek, bor mellett idézték az elhunyt életét. Kár, hogy az ilyesmi mind kivész. Én a magam részéről végrendeletbe foglalom, hogy tort üljenek felettem, ha meghalok. Gyерünk...

Karon fogta a tanácsost, és behurcolta az üvegajtón át. Őz úr sört rendelt, de amint ajkához emelte a sárgán csillogó, habos italt, összerázkódott. Egy fél kortyot ivott, azután hozzá sem nyúlt az italhoz. György egyszerre hajtott le egy pohárral, és a bajuszát törülgetve krárogott.

- Biz'isten, jólesett... hidd el, ilyenkor kétszeresen érzi az ember, hogy élni jó. Akárhogyan, szegénységben, nyomorban, de mégiscsak jó dolog. Hogyne, hiszen a szegény embernek is süt a nap. A szegény ember is gyönyörködik a nők üde arcbőrében, a borban. Barátom, el tudom képzelni a napszámos gyönyörűségét, amikor nyári hajnalokon még hűvös van, és früstököl...

A tanácsos rossz ízt érzett a szájában, és lehajtotta a fejét, ki tudja, mire gondolt.

- Barátom - folytatta a második pohár sör után Gyuri -, meg vagyok elégedve... egész jó dolgom van Pesten. Nemsokára feljön Fánika is, csak éppen az újszülöttet várjuk. A kis csirkefogót, mert biztosan fiú lesz, már pesti gavallérnak nevelem.

Odahaza már várta a tanácsost Spevák úr. Tiszteletteljesen meghajolt előtte:

- Tanácsos uram, minden rendben ment. Visszajár még hét pengő nyolcvan krajcár.

- Azt adja át annak a legénynek. A kék kötényes fiúnak.

Az irodatiszt meghajolt, és távozni akart. Őz úr azonban kezet nyújtott neki, és megszorította Spevák örökké tintás ujjait:

- Tisztelt Spevák úr - mondta -, amit tett, azt Őz József polgáembernek tette, nem a hivatalbeli feljebbvalójának. Fogadja hát igaz szívességéért a köszönetemet, és hasonló esetben...

A vékony, szürke ember szóhoz se tudott jutni a becsületes megindultságtól. Szorongatta a magas férfi kezét, és küzdött magával:

- Uram - kezdte akadozva -, valamit szeretnék mondani önnek. Ön olyan nemes lelkű és nemes szívű... Ön olyan nagy ember...

Könnyek csillogtak szemében, lehajolt a hűvös kézhez, és ajkaival érintette...

Őz úr szinte észre sem vette, hogy mi történt. Elhúzta a kezét anélkül, hogy szólt volna valamit, eltűnt a fehér ajtó nyílásán át.

Spevák irodatiszt későbbben sokszor emlékezett erre az eltávozásra, de valahányszor reag gondolt, mindig érezte a jelenet megmagyarázhatatlan földöntúlóságát.

Nyolc napig sajgó halántékkal, zúgó fülekkel járt a hivatalba és a város utcáin Őz József, és a kilencedik délután is szétteregette odahaza a nagy táblázatok zörgő papirosait. Történetesen azonban eme papirosokat nem hajtogathatta egyre szokott rendes és pontos modorában. Éppen december második napja és délután négy óra volt, midőn elviselhetetlen fáradtság nehezedett a fejére, mellére és szívére. Tenyerébe hajtotta tehát fejét, és a havas tetők felé nézve mondta:

- Beteg vagyok...

Deborah rögtön ágyat bontott, nyomban háromféle teát is főzetett, limonádét készített saját kezével, és a leányt elszalajtott a Löw orvos úrért. A nyakravalót nem viselő férfi szokott lármás megjelenésével ismét mindennapos vendég lett a tanácsosék házában.

- Terremtetette - köszönt be -, régen volt szerencsém, tanácsos uram. De tegnap a nagysággal álmodtam, és akivel én álmodozom... azt meg is látok későbbben.

A tanácsos szó nélkül nyújtotta át a kezét, hogy a fecsegő, akiről korántsem volt jó véleményel, megszámlálhassa a szíve dobbanásait.

- Terremtette - ropogtatta a magyar r betűket az orvos -, fele se tréfás, fele se tréfás! Önnek láza van! Ön meghűlt! Ön ágyban maradni fog vagy két hétig!

- Uram - mondta a beteg némi parancsoló hidegséggel -, sejtí-e, hogy mi bajom van?

- Hhajaja! Az nem könnyen megy. Tetszik tudni, a diagnózis sok esetben...

- Sejtí-e, hogy mi a bajom?

- Csak hipotézis, izé... hipotézis, amelyhez nincsenek biztos támpontjaim. Azt hiszek, hogy tüdő... tüdőgyulladás kezdődik. Majd írok porokat, és borogatni kell, meg izé... vigyázni a kosztra.

- Szóval böjtöljek?

- Isten ments! Inkább fordítva... csak a töltöttet ne egye.

- Töltött káposztát? Pedig attól gyógyul meg a magyar ember a halálos ágyán.

- Isten ments...

Éjjel lázban égett a tanácsos úr, és nehéz álmok kínozták. Érezte a sötét felhőket a melle felett, és a temetőben járkált a sírok között. A fehér köveket számlálgatta, és keresett egy frissen hantolt sírt a második sorban, mélyen, az új barázdák között. Százszor is végigment a felázott földön, az eső megcsapdosta arcát, és a szomorúfüzek lehajló ágai elragadták a kalapját. Fáradhatatlanul és lihegve egyre kutatta a jeltelen sírt, míg végre lepihent egy gyepes dombocskán. És íme, magával szemközt ott talált egy fehér obeliszket, amelynek a betűi azt hirdették tisztán és félreérthetetlenül, hogy alatta nyugszik Őz József számtanácsos, élt negyvenhat évet, a jó Isten nyugosztalja.

Reggel fáradtan ébredt a férfi, aki nevét aranyos betűkkel olvasta a sírkert fehér obeliszkjén. Borúsán és fátyolos szemekkel nézte az orvost, amint ágyához közeledett. Löw úr diadalmasan handabandázott:

- Megvan! Ön meghűlt a temetésen... a Kamilló úr temetésén. Én nem vagyok rest, és utánajárok a dolgaimnak... Én ezt is kiderítettem-tettem...

Ez a nagyszabású felfedezés azonban nem változtatott a beteg állapotán. Pedig Deborah példás pontossággal adagolta a különféle porokat, a kanalas orvosságokat, és még éjjel sem feledkezett meg a borogatásokról. Néhány nap alatt halványabb is lett, és éles hangja mintha letompult volna. A gyermekek felügyelete egy kissé megenyhült a szigorúság tekintetében, és a mostoha csak akkor jelent meg köztük, ha túlságosan hangos magaviseletet tanúsítottak.

- Pszt... pszt - kukkant be Deborah keskeny arcéle, vékony orra -, Lujza, maga több figyelemmel lehetne apa iránt. Már megint azzal a gyalázatos állattal játszanak?

Britt, mintha tudta volna, hogy ellene perorál a lenge nőszemély, hűséges szemeit kegyetlenül forgatni kezdte, és öblös hangján szaggatottan ugatott néhányat, míg Deborah riadtan távozott. Ezekben az időkben történt, hogy a gyermekek között csodás egyetértés uralkodott, és Tónika Karolin kisasszony biztatására egy fekete cipőgombot diktált bele a papagájba. Briseist, az elkényeztetett angóramacskát megkergették, és az üldözés során egy hatalmas pocsolóba kényszerítették az alsó udvarban. Másnap azután majdnem halálra kacagta magát Karolin meg Tónika, amikor az alaposan átfázott állat minduntalan keserves képeket vágott, és mint egy tubákos néni, tüsszentgetett, akár akart, akár nem. Ezen még kis Lujza is elmosolyodott, noha valamelyes szelíd féltés, remegő aggodalom állandóan ott lebegett a lelke felett, amióta Őz úr az ágynak dőlt. Sokszor szeretett volna belépni a hálószobába, ágya mellé ülni és arcába nézni, keskeny, hűvös kezét megcsókolni. Mindez azonban nem történhetett meg, mert a tanácsos teste immár egy hét óta lázban égett, és a gyermekek szigorú, hideg tekintetű apja tiltólag emelte fel a kezét, ha két leányát és apró fiacskáját említették előtte. Így azután Lujza csak annyit érhetett el, hogy hosszas ácsorgások után reggelenként néha látta atyja betegágyát az ajtónyíláson át, és megpillanthatta a beteg halvány, szenvedő arcát, hunyt szeme párját. Vasárnap reggel, mikor a korai miséről hazatért, nyitva találta a betegszoba fél ajtószárnyát. Deborah kint sürgölődött valahol, és a frissen takarított, enyhén fűtött szobákban senkit sem talált a betegen kívül. Egypár pillanatig az ajtóban állott ünneplőruhájában a leány, azután lábujjhegyen bemerészkedett a hálószobába. Ott feküdt vele szemközt az édesapja fehér párnák között. Az éjjeliszekrényen a különféle orvosságok egész armádiája, a kis asztalon a karos gyertyatartók között érintetlenül hagyott könyvek garmadája. A beteg éppen aludni látszott, a szemei legalábbis becsukódtak fehér törülközővel átkötött homloka alatt. A padlóropogásra azonban felnyíltak a szürke szemek, és csodálkozva tapadtak a gyermekre. Lujza elpirult, karjait és vállát felhúzta, mintha rajtakapták volna valamin, és szempárját hirtelen fátyol borította el. Néhány pillanatig néztek így egymásra, azután Őz úr kinyújtotta a kezét, és sovány ujjával hívta a gyermeket:

- Jöjj, kisleány...

Lujza félénken, de örömtől dobogó szívvel közeledett.

- Kezeit csókolom, apa - mondta remegő hangon, és lehajolt a sápadt kéz után, amely közelebb intette.

De a férfi elrántotta a kezét, és jobbja hüvelykjével tiltólag jelezte:

- Nem szabad! A betegség ragadós!

A szeretet és szomorúság, az érzések árja fojtogatta a gyermek torkát. Pillanatokig állott némán, tétovázva, mert nem tudta, hogy mit szóljon, illik-e, szabad-e szólani, vagy bármit cselekednie. Végül is csendesen és fájdalmas szívvel sírni kezdett. Közben pedig letérdelt az ágy előtti szőnyeg négyszögére, és homlokát odatámasztotta a beteg ágyához. Hogy mit érzett a beteg férfi, gondolt-e valamit, szívébe vágott-e leánya síró arca, sohasem tudta meg kis Lujza. Csupán azt érezte, hogy a hűvös kéz mégis megmozdul, és hajába téved. Őz úr megsimogatta a gyermek szalagokkal ékesített haját, kezét idősebbik leánya homlokához érintette, majd visszahúzta karját, és tenyerét ajkaihoz illeszté.

Az egész jelenet nem tarthatott tovább néhány percnél. Kis Lujza megbékülve és megenyhülve állott fel, és mert atyja szeme ismét lezáródott, nesztelenül távozott ismét. A gyermekszobában már várta a két testvére. Karolina kíváncsian kérdezte:

- Hol volt, kis Lujza?

A gyermek gondolkozott egy kicsit, hogy szóljon-e valamit a látogatásáról.

- Apánál - mondta némi szünet után -, apa nagyon beteg.

- Igazán? - döbrent meg Karolin egy pillanatra -, de meggyógyul tavaszra? Ugye, meggyógyul? A betegek mindig tavaszra gyógyulnak meg, mikor a fák... izé, rügyeznek. Tónika, ne rugdalózz...

Tónika veszedelmesen lógatta a lábait egy magas székről:

- Ugye - mondta bémész szemekkel -, mi baja? Mi baja van apának?

- Beteg - felelte kis Lujza -, meghűlt...

A kisfiú elgondolkozott:

- Ha én nagy leszek, én is doktor leszek. A doktortól mindenki fél... Én emlékszem, mikor kicsi voltam...

A leányok összenéztek. Karolina elmosolyodott.

- Hát most milyen? Most is kicsi...

Azután nem is törődve a dühösködő fiúcskával, odafordult Lujzához, és mintha ez a nagyok ügye lenne, komoly hangon mondta:

- Miért nem vártál meg bennünket? Délután kiszökünk a tóra... téged is várnak, a fiúk is jönnek. Csúszkálni fogunk.

Lujza gondolkozott néhány percig, azután határozottan intett a fejével, hogy nem megy. Antal már odafurakodott közéjük:

- Jöjjön - mondta ő is rábeszélő hangon -, kis Lujza, jöjjön velünk. Egész csomó fűgét hoztam a boltból, azt is kivisszük.

Mindezek dacára kis Lujza nem szökött a tóra délután.

A komor hangulatban elköltött ebéd után nyomban bevonult a gyermekszobába, és ott gubbasztott a dívány sarkában, a kályha mellett, egészen uzsonnáig. Gondolatai furcsán és szomorúan kalandoztak arasznyi múltjában. E pillanatokban szinte megértette a nagy tragédiát, amely a falak között lejátszódott. Mintha össze tudta volna foglalni az apránként magába szedett, emlékezetébe vésődött jeleket, történettöréseket és felfedezéseket. Már azt hitte, hogy mindennel tisztában van, mikor nyílt az ajtó, és belépett Deborah.

- Hát maga mit csinál itten? Talán alszik?

- Nem, csak gondolkodom.

- Ilyen kisleánynak még nem szabad gondolkozni. Hát a többiek hol vannak?

- Lementek egy kicsit a hátsó udvarba.

- Jöjjenek uzsonnázni.

Félórával később szorgosan írta a feladatát, tanulta a leckéjét kis Lujza. Lelkiismeretét, amely az iménti hazugság miatt lázadozott, ilyenformán akarta megnyugtatni. Hét óra felé azután berobbantak az ajtón Lina és Tónika. Karolina mosolygott, de a szemében ott lappangott valami rémületféle.

- Mi történt? - kérdezte tőlük kis Lujza.

- Leszakadt a jég - suttogta a fiúcska -, úgy húztak ki bennünket...

Levetették a kabátjukat, és apró gúnyáikat a nénjük száríttatta meg a kályha mellett. Amíg a ruhák száradtak, belopódzott az ebédlőbe kis Lujza, elcsente a kiskulcsokat, és száraz nadrágot, zubbonyt, szoknyácskát nyalábolt össze jégbe esett testvérei számára. Vacsoránál a mostoha gyanakodó szemekkel nézegette végig a szerencsétlenül járt kicsinyeket:

- Hát magukon milyen ruha van? Hiszen nem ezt adtam ki reggel...

- De ezt tetszett - mondta kis Lujza szerényen.

- Ah, úgy - sóhajtozott Őz Józsefné -, mostanában nagyon feledékeny vagyok.

Pedig nem is volt feledékeny, csak a borús napok folyamán egészen elfoglalta lelkét a sok sötét gondolat. Őz úr a láz és öntudatlan állapot között lebegett állandóan, és a hozzá intézett kérdésekre csak igen ritkán felelt. Néha azonban magától ejtett pár szót. Az első hét végén, amidőn Löw úr némi javulást vélt felfedezni, halkán mondta:

- Sohasem voltam még beteg... Sohasem feküdtem még ennyi ideig ágyban. Szegény anyámnak is ez volt a vége.

- Ó, Istenem - riadt meg Deborah -, hogy mondhat ilyet, hiszen csak múltó betegség.

A beteg azonban összeszorítá ajkait, és nem felelt nejének, csak a fejét rázta konokul.

Pár napig ismét csak lázálmaival foglalkozott Őz József. E lázálmok pedig csodás dolgokat műveltek vele. Sokszor idézték a felázott temetőbe, máskor födetlen testtel sétáltatták a Fő utcán minden népek bámulatára. Néhányszor kisfiúnak érezte magát, és Pozsonyban sétált a négytornyú vár alatt, és lenézett a Dunára, a dunántúli ligetre. Egy régi házat látott maga előtt, amelynek a kapuja feletti címer éppen olyan volt, mint a gyűrűje zöld kövére vésett. Látta a kisfiát a maga képében, amint titkon könnyet töröl ki a szeméből, kis Lujzát, amint az utca-sarkon áll rongyos ruhákban, és liliumkezét alamizsnáért nyújtja, Karolint, amint valaki keményen ütlegeli. Szeretett volna felzokogni, de nem lehetett, a lázas álmok szenvedései tovább tartottak.

Ilyen éjszakákon Deborah lehajtott fővel ült, és imakönyve fölött merengve leste a beteg minden lélegzetét. Egy éjszakán tisztán hallotta, amint Őz úr küszködik álmaival, megrázkódik, és felsóhajt:

- Gyermekeim... kedveseim... mi lesz velünk, kis Lujza?

Későbbben is sokszor emlékezett a felejthetetlen hanghordozásra és a kérdésre, amelyre nem tudott feleletet adni. E néhány szó belevésődött lelkébe, és másnap borús arccal fordult Löw orvos úrhoz:

- Uram, legyen résen. Én rosszat sejtek... a férjem, szegény, nagyon nyugtalan. Mondja meg, vallja be, ha nincs tisztában a dologgal, hiszen három gyermek atyjáról van szó.

Az orvos haragosan villogtatta szemepárját. Bozontos szemöldökei szinte megrémítették a tanácsos nejét:

- Asszonyom - felelte -, ha nem bízik bennem, nyomban távozhatok. Csak azt mondhatom, csak arra figyelmeztethetem, hogy a kórt én bátorodom ismerni eleitől fogva. Legyen nyu-

godtan, félreismerhetetlen a dolog: tüdőgyulladás. Ez a rendes lefolyás. Csak vigyázni kell. Borogatni éjjelre...

Őz Józsefné kételkedő szívvel bár, de hűségesen követte az orvos utasításait. Mindazonáltal a beteg állapota nem javult. Őz úr tovább viaskodott lázámaival. Az iratok, a régen elfeledett poros papírcsomók, amelyekre sohasem gondolt, megsokasodva, sokszorosán megfiadzva lepték el az ágyát, és egyre omlottak a mennyezet felől, mint valamelyes zuhatag. Karjait hiába nyújtogatta, már moccanni sem tudott a sok papiroستól, és kénytelen volt leláncolva, szinte agyonpréselve olvasni a vastag kötetek címírásait: *Vásonkeői Contra Eöz. - Eöz Contra Vásonkeői et Zirczi et Ablántzi...* A papírcsomó tetején egy kaján képű öreg emberke ült. Lassanként ráismert a nagyhírű prókatorra, akit gyermekkorában látott utoljára, és aki állandóan latinul beszélgetett. A kis öreg meglóbázta a lábait a papírtrónuson, és lekiáltott hozzá latinul:

- Amice, nyújtsd ki a kezedet, és vedd vissza az őseid jussát. Ott van az a kék papiros, abban világosan megírtam, hogy a Zircziek, Ablántziak és Vásonkeőiek minden vagyona téged illet. Csak úgy elorozták tőletek.

Oly erővel küzdött a rémképek ellen, hogy valójában csaknem lebukott az ágyról. A virrasztó, gyenge asszony alig bírt vele, és hajnal felé járt az idő, mikor a beteg elcsendesedett. Még rajta feküdt a városon az éjszaka nehéz, fekete szárnya, midőn Őz úr felriadt. Révedezve nézett a gyertyák lángjai felé, és hagymázás hangon kezdett beszélni:

- Ha megállasz a négytornyú vár alatt, és délfelé nézel, amerre látsz, minden a miénk volt. Még nem késő, még visszakaphatod. De vigyázz, mert a Zircziek keze messzire elér. Vigyázz a gyermekekre: a szekrényben sok mindent megtalálsz...

Minden bizonyosság szerint később is igen kínozták ehhez hasonló gondolatok, mert Deborah több ízben hallotta még tőle a négytornyú várat említeni. Oly rejtélyesen és csodálatosan hangzott e néhány szaggatott mondat, az ismeretlen várra való hivatkozás, hogy a lenge hölgy mély gondolkodásba esett. Kutatott a szavak és mondatok jelentősége után, de világosságot nem talált, és így végül is arra gondolt, hogy mindez nem egyéb, mint egy lázas beteg elkínzott testének kínos virága. Néhány nap múlva azonban a véletlen magyarázattal szolgált. A betegnek néhány tiszta pillanata következett, midőn alkonyattájt láza csökkenőben volt. Gyermekeit kívánta látni, és Deborah kézenfogva vezette be hozzá Karolint meg Antalt. Lujza a hátuk mögött lépkedett könnyes szemmel. Odaálltak valamennyien ágya mellé, és riadtan nézték beesett arcát, fáradt, kifejezéstelen szemeit. Az alkonyat reájuk borult lassanként, csak az ágy fehéreműi világítottak. Deborah kissé távolabb állott, és elszoruló szívvel látta, mint olvad össze a homályban a beteg két karja, a három gyermek alakja. Egy hang sem hallatszott. A gyermekek feszesen és némán állottak, a beteg pedig nézte... csak nézte őket, mintha hideg szemeivel ölelni, simogatni, magába zárni tudta volna három magzatát. És a néma mozdulatlanságot örökre feledhetetlenül törte meg Deborah előtt egy heves és szárnyas szavakkal beszélni akaró mozdulat. A tanácsos fehéringes karja, hosszú, fehér keze kilendült, és mereven szegeződött a sarokban álló szekrény felé. Szeme is az igénytelen, sohasem használt barna szekrény felé irányult, és néhány másodpercig kénytelenek voltak a gyermekek is a vékony ujjakat, a fájdalmas pillantást követni. A három gyermek atyja lehanyatlott párnáira, keze ernyedten hullott a takaróra, és szeme is lecsukódott.

Tónika lehajolt, megcsókolta az áldott, fehér kezét, Karolin kezébe temette arcát, és mert szíve igen gyenge volt, nyomban könnyezni kezdett. Kis Lujza összeszorított ajakkal állott mellettük, és nem tudott könnyezni, mert érezte, hogy idegen van a közelben. Kint azonban magához ölelte a másik kettőt, szótlanul tartotta őket így sokáig, és egész éjjel nem aludt egy percre sem. Reggel szenderedett el zsenge és egészséges, ifjú testében megtörve és szomorúan, de nemsokára felverték, mert iskolába kellett menni.

Őz Józsefné pedig ugyanezen az éjjelen megkereste a barna szekrény kulcsait. Sorra kinyitotta a fiókokat, remegve kutatott, de nagy csalódására csak régi papirosokat, hosszában összehajtott és több színű zsinegekkel átkötött csomagokat talált.

Ez történt a harmadik hét elején.

A negyedik héten azután szerényen, alázatosan beadta a derekát Löw orvos úr:

- Hát kérem - mondta kezeit dörzsölgetvén -, súlyos, nagyon súlyos... Most már nem lenne baj, ha elhívnák a főorvos urat.

Délután megjött a főorvos. Alacsony, cvikkeres emberke volt, és homlokát állandóan ráncolta erős szemöldökei fölött. Megtapogatta, körülvizsgálta a beteget, és a vizes törülközőket ideges kézzel szedte le róla. A fejét csóváltgatta, azután haragosan szidta a fogai között Löw urat. Végül pedig félrehívta Őz Józsefnét.

- Asszonyom - mondta halkán -, legyen erős, az ön férje nagyon beteg...

Deborah csipkekendője után nyúlt, és őszinte könnyeket szántott fel.

- Asszonyom - folytatta az orvos, és cvikkere hidegen villogott -, készüljön el a súlyos csapásra, de reményeit ne adja fel mégsem.

- Ó, uram, milyen rettenetes ezt hallani...

- Asszonyom, az orvos nehéz keresztet visel vállain, ha érző szíve van. Én érzem a kereszt nyomását, mert nemes és becsületes szívű, igaz embert látok...

- Ó, uram, beszéljen világosabban!

- Asszonyom, önnek bevallhatom, hogy végtelen fájdalmas tévedés történt. Egy kicsit későn tetszett hívatni. Löw, akit szeretnék kitiltani a városból, tüdőgyulladás ellen kezelte a férjét...

- Holott?

- Tífusza van minden bizonnyal...

Két nap múlva Őz Lujza kisasszony nem ment iskolába. Deborah visszatartotta, mert már alig állott a lábán, és néhány percet pihenni akart a délelőtti órákban. A leány arca szinte felvidult, mikor hallotta, hogy atyja mellett maradhat. Hálából kezet csókolt a mostohájának, és nyomban a betegszoba felé lépkedett.

Ezen a napon, déli tizenkét órakor vidáman lépkedett Őz Antal normalista hazafelé. A sarokházzal harmadik szomszédságban lévő, földszintes épület ablakában már várta valaki a gyermeket. Egy hozzája hasonló korú kisfiú mélyen kihajolt, és mikor Antal felnézett rája, tisztán mondta a szavakat:

- Tónika! Meghalt a papája!

Antal tovább lépkedett, és gondolkozni sem tudott. Nem hitt a barátjának, nem tudta elképzelni a szavak jelentőségét, csak akkor döbbsent meg, mikor ott találta Terkát, a régen elbocsátott cselédet a kapuban, a kapufélfának dőlve, zokogva. Felszaladt a lépcsőkön, és elszorult torokkal nyitott ajtót. Az ebédlőben szinte megdermedt. Mintha az édesapját látta volna maga előtt. Egy szikár, magas férfi állott háttal a fiúcskának. Mikor hallotta a kilincs nyikorgását a háta mögött, megfordult. A gyermek csalódottan látott egy idegen férfiarcot maga felé közeledni. Két erős kar megölelte, egy dohányillatú száj szelíden homlokán csókolta:

- Kedves fiacskám!

Az ablak mellől hozzálépett Józsa Gyuri is, és megölelte, megcsókolta. Megsimogatta a buksi fejét, amelyben kétség és bizonytalanság honolt. Antal a nagy és szokatlan gyengédségen

keresztül sejteni kezdett valamit, de hogy mi történt, azt csak nagymamától tudta meg. A drága, ősz hajú asszony vörös szemekkel közeledett a gyermek felé. Kezében zsebkendőt lobogtatott, és ráborította a fiú arcára.

- Sírjál, kisfiam... sírjál - mondta, és a gyermek könnyeket, sok kiengesztelődést, megkönnyebbülést jelentő könnyeket kezdett sírni. Elvonult az ablakmélyedésbe, és sírt buzgón, hangtalanul mindaddig, amíg a hatalmas zsebkendő át nem ázott minden részecskéjében.

Arcát bőséges zsebkendőbe borítva, és csak a kendő lyukacskaín át tájékozódva, lépkedett feléje nemsokára Karolin. Odaállott mellé, hogy a könyökük összeért. Tónika felemelte az arcát, és e pillanatban a leány is öccsére nézett. Kémlélték egymás tekintetét, mintha azt akarták volna megtudni, hogy kinek fáj jobban, ki érti a csapás egész jelentőségét. Minthogy azonban csak riadt és kisírt szemeket láttak mind a ketten, ismét sírni kezdtek. Am a fiúcska könnyei hamar kifogytak. A zsebkendőt leejtette, és kibámult az ablakon. A fák csupasz ágait szél ringatta, az ágak végéről kristályos cseppekben hullott a megolvadt hó és jég, mert megennyhült éppen az idő. Egyszer azután megrebbent a gyermek tekintete. Sárga és kék tollú madárka jelent meg a legfelső ágon, és szorgosan tornázott.

- Nini - mondta a fiúcska -, cinege... egy kis cinege.

A leány felnézett és kereste a madarat.

- Igen - felelte, mikor ráakadt a szemével -, Tónika, mi árvák vagyunk.

- Ki mondta?

- Terka mondta a kapuban...

Nemsokára megjelent nagymama, és kézenfogva vezette őket a szoba felé, ahol a hideg tekintetű, szürke szemű férfi feküdt örökre hunyt szemhéjakkal. Sápadt és megnyúlt arca oly szigorú és éles volt, annyi komolysággal mutatta vonásai végső elrendezését, hogy Tónika nem tudott hinni mindazoknak, akik atyját siratták.

- Csokoljátok meg - mondta nagymama könnyek között -, csokoljátok meg, galambocskáim.

Karolin lágyan érintette ajkaival a fehér és hűvös homlokot, a kisfiú azonban csak a takarón hosszan elnyúlt karokig merészkedett. Azt hitte, hogy a hideg szemek most is örököden a rend és igazság felett a csendes házban, és felnyílhatnak a finoman érezett szemhéjak.

A másik oldalon, az ágy fejénél ott találták kis Lujzát. Arca ellágyult, és vonásai szinte feloldódtak a nagy fájdalomban. Szeme mégis annyi szeretettel tapadt a két kisebb gyermek arcára, oly nagy bánat és szomorúság tükröződött a mély, szürke szempárban, hogy Karolin nem bírta a tekintetét elviselni, és lehajtotta a fejét. Szeméből könnyek gördültek ki, és a könnyecseppek lehullottak a szőnyegre. Addig állott így, amíg Antal belé nem kapaszkodott, és kihúzta szép lassan maga után.

A Deborah ajtaja előtt megállottak. Belülről felcsukló, de csodálatos asszonyi hangok hallatszottak. A kisfiú szívében egy pillanatig dermedezve ébredt a gondolat, hogy a mostohája nem sír, hanem éppen ellenkezőleg:

- Nevet? - kérdezte suttogva a leánytól.

Karolin visszafojtott lélegzettel hallgatózott.

- Ugyan - mondta feddőleg -, sír. Nagyon erősen sír. Az asszonyok így szoktak, ha nagyon sírni akarnak...

Ebéd után lesomfordált Tónika a lépcsőkön. Az első udvarban megállott a fűskamránál, és a fűrészt babrálta egy darabig. Ezt azonban hamar meguntta, mert a nehéz szerszámmal nem bírt

a gyenge karja. A hátsó udvarból különben is vidám játék zaja hangzott feléje. A tócsák közé lerakott köveken eljutott nemsokára a nagy udvarba, ahol vagy négy fiú kiáltozott. Amint Antal megjelent, nyomban abbahagyták az ordítózást, és köréje csoportosultak.

- Igaz? - kérdezték tőle hárman is egyszerre.

- Micsoda...

- Hogy a... izé, a papád?

- Az igaz - felelte a gyermek, és kissé haragudott a fiúkra, hogy ilyesmit kérdeznek. De másrészt büszke is volt egy kicsit, mert a gyász megkülönböztette a többiektől.

- Fekete ruhát kap - mondták azok. - Most nem jön majd iskolába.

Mindez néhány percig tartott. Nemsokára előbújt a ketrecek mögül egy nagyobb fiú, és hatalmas sütőtököt cipelt a hóna alatt. Egyszeriben köré sereglettek:

- Hát ebből mi lesz? - kérdezték valamennyien.

- Cinegefogó - mondta az idősebb, és megcirógatta a kisfiú sápadt arcát. - Antika, jöjjön velünk. Ebből a tökből cinegefogót csinálunk, azután ha meglesz a madár, magának adjuk.

Tónika átugrott a többiek után a kerítésen a nagy kertek felé, és ezen a délután cinegére vadászott az elhagyott, sáros telkeken.

A kora alkonyatban fáradtan és zsibbadó tagokkal, zúgó fejjel ült kis Lujza a francia bútorok között, egyedül. Az ebédelőben a nagyok tanácskoztak, és így ő elvonult az édesanyja egykori szobájába, amelyet elfelejtettek befűteni. A hűvösség szinte jólesett neki. Sírní már nem tudott, könnyei erre a napra elapadtak. Kinézett az ablakon át, mint a harmadik szobában nyugvó férfi szokta valaha, amíg Kamilló úr hűségese méregette odaát a szemközti járdát. Elmerülve és semmivel sem törődve meredtek vörös szemei az esti szürkéségbe. Emlékezett ő is, mint atyja szokta régen. A délelőtti élmények elébe tolultak. Ó, igen... Deborah rendbe hozta a párnákat, orvosságot töltött az ezüstkanálba, azután nyugodni tért a szobájába. Egyedül maradt a férfival, akit oly igen szeretett, hogy nyomban fátyolos lett a két szeme, mihelyt csak ketten voltak a szobában. Ott ült mellette, és nyugtalankodni kezdett. Akkor megigazította a párnáját a feje fölött. De a nyugtalanság nem csillapodott. Sőt karjait arcához emelte, szemét felnyitotta, és fejét is felemelni látszott. E pillanatban vékony karját szelíden atyja feje alá csúsztatta, és a beteg mintha megnyugodott volna egy pillanatra. Csupán szeme nézett mereven, oly fájdalmasan az égre, hogy önkéntelenül eltakarta, lecsukta szabadon maradt kezével. Arca az arcához ért, és megindulva érezte, hogy meleg az érintése. Így állott atyját átölelve, arca fölé borulva sokáig. Míg végre ajtó nyílt mögötte, bejött Deborah, és sikoltva, felzokogva kiáltotta:

- Vége... Istenem... miért nem hívott engem...

Tízszer is végiggondolta a kezdetben érthetetlen és zavarosnak tűnő perceket. A halált, amely borzongva érint felnőtt embereket, kétszer látta már, és másodszer oly egyszerűnek találta, oly végzetszerűen elháríthatatlannak és hatalmasnak, hogy nem is csodálkozott rajta. Visszagondolt a pillanatokra, midőn átölelte karjaival, de semmit, semmit se érzett, csak azt, hogy úgy szereti a hideg tekintetű embert, hogy gondolkozni is alig tud a torkát, szívét összeszorító érzés miatt. Későbbben azonban ismét gondolkozott a halálról és az igazságtalanságokról, hogy valaki ily könnyen elszenderülhet örökre. Lelkében elmerülve idézgette atyja szürke ruhás alakját, és tudta, hogy ezentúl már csak így találkozhat vele.

Az pedig sehogy sincsen jól, ha egy tizenhárom éves leány így gondolkozik a világot rengető nagy dolgokról, az életről-halálról. Minden bizonnyal nyoma marad az ilyesminek a lélekben

vagy az arc vonásain. Hogy milyen bélyeget nyomott kis Lujza lelkére a decemberi nap sok eseménye, nem tudhatjuk, de hogy arca komolysága és megoldhatatlan szomorúsága innen eredt, azt már a közeli napokban is többen mondogatták.

A szigorú arcú férfi tehát feküdt nyugodtan, és örökre elcsendesedett kételyeivel, tépelődéseivel. A városban azonban alig tudtak hitelt adni a hírek, amely arról beszélt, hogy többé nem látják szikár alakját.

- Uraim - mondta a polgármester a kaszinóban -, alig merem hinni, hogy ennyi nemesség és fennkölt tisztesség eltűnhessen a földről nyom nélkül...

- Valóban - hagyta helyben Görömbey főjegyző úr, aki délben a gyászos házban járt, és Antalt megcsókolta -, magam is úgy vélem, hogy az ilyesmi nem vész el. Sokszor gondolkoztam már azon, hogy Napóleon nagy ereje vajon hová lett, eloszolhatott-e, megsemmisülhetett-e? Azt hiszem, hogy a kis emberek szívébe beleoltódott, szétdarabolódott az ő nagy nemessége is...

- Veszteség, mélységes gyász ez ránk nézve, uram - összegezte a fejtegetések eredményét Bárány Adorján polgármester úr -, veszteség, ha egy ilyen polgár távozik. A jó emberek súlya kisebb lett a városban. Higgycsökkent, annyi tisztességet és jóságot sugárzott Őz úr szikár alakja, hogy aki ránézett, az nem lopott azon a napon, amelyen lopni akart.

A következő napon, hogy Őz József szeme megszűnt gyermekei növekedésében gyönyörködni, Józsaéknál nagy élénkség uralkodott. Összesereglettek közeli és távoli rokonok, egybegyűltek az ismerősök, a jó emberek, és miként egy ellentábor, olyan kevély magaviseletet tanúsítottak.

- Mondd csak, lelkem - biztatták nagymamát -, hogy is volt az a dolog?

- Hát az bizony nagyon, nagyon keserves dolog. Úgy volt, hogy Gyuri lelkem megjött, azután azt mondja, hogy hallotta beszélni, hogy Józsi lelkem beteg szegény. Na, mondom, az nem lehet, mert akkor legalább nekem megüzenték volna. Vagy talán nem is olyan komoly a dolog. De Gyuri erősködött, hogy csak menjünk, mert sohase lehet tudni semmit. Felmegyünk, hát lelkem... már szegény Józsi lelkem... már szegény Józsi...

Nagymama könnyeket törült ki a szeméből.

- Hát szegényt már csak úgy láthattuk... A kisleány, az én drága kis Lujza lelkem fogta le a szemét. Az a személy mellette se volt, mikor...

A nagyszoba közepén egy büszke magatartású asszony állott. Oly kevélyen hordozta fejét, alakját úgy fűzte, hogy a páva jutott önkéntelenül az ember eszébe. A Józsa-rokonsághoz tartozott, és bizonyos Ocsovszkyné nevű hölgy volt. Az arca piros volt a haragtól, a szeme szikrázott:

- Mindennek az a hölgy, az a boltosféle az oka. Egy ilyen ember hogy is választhatott így, hogy is választhatta ezt a klepszidrárt!

Ocsovszky úr, akinek még szép darab birtoka maradt a rokon-családokra járt rossz idők után is, szelíden intette nejét:

- De kedves lelkem, mégse ártsuk magunkat a dologba...

- Pedig bele kell ártani magát mindenkinek, aki itt van - mondta Gyuri haragosan -, Józsi a mi rokonunk volt, és mi temetjük el. Másnak senkinek sincs köze hozzá. Ez a gyászos ház, és mindenki felénk fordul részvétellel.

- Szomorú, de így van - vélte Sziporszky, és hangja előkelőségét lornyonja villogtatásával toldotta meg.

- Igen, igen - mondták többen -, Józsit mi temetjük. Így legalább feküdni nyugodtan fog.

Ily párbeszédnek között telt el a nap, estére pedig Józsa Gyuri elhozta a karján Antalt, aki boldogan telepedett le a nagy társaságban. A vendégsereg körülvette a fiúcskát, Antal kézzel kézzel, karból karba került. A végén már szinte szédült a sok ölelgetéstől, csóktól, becéző szótól. A szép Ocsovszkyné is magához ölelte, majd meg az ölébe ültette. Odafordult Józsa Gyurihoz, és megkérdezte:

- Hát csak ezt az egyet tudta elhozni?

- Jönnek a többiek is, csak nem akartam egyszerre elrabolni őket.

Őz úr még szenvedései és méla örömei színhelyén pihent, a sárga ház magas emeletén, midőn gyermekei sorsa felett döntött a rokoni gyülekezet. A titkolt bánat, elfojtott dac és ki nem nyilvánított méltatlankodás még nagymama szívéből is felfakadt most, hogy a megrázó haláleset könnyeket préselt a szemébe.

- Bizony - mondta -, legjobb lenne, ha idejöhetnének. Csak akkor lennének nyugodt, ha mi gondoskodhatnánk róluk.

Az eszme általános helyeslésre talált. Józsa Gyuri felbátorodott, és a rokonok társaságának középpontjában elhelyezkedvén, karján a bársonyzubonyos gyermekkel, fejtegetni kezdte a gyermekek ügyét:

- Ez a kötelesség reánk háramlik - szavalta -, a mi dolgunk gondoskodni a szegény árvákról. Kinek vére csörgedezik az ereikben, mondjátok meg? Egy nemes férfiú, aki most költözött el, és egy drága teremtésé, akit mindnyájan szeretünk, akinek a vére egy volt a miénkkel. A vér hozzánk köti őket, és nem engedjük, hogy egy harmadik, akinek semmi köze az apróságokhoz vagy hozzánk, akármilyen sorsra juttassa őket...

Ocsovszkyné felugrott, és nemes pózba vágta magát:

- Én pedig kijelentem, hogy az egyik gyermeket magamhoz veszem, örökbe fogadom, és éppen olyan édes magzatomnak tartom mindenkor, mint a tulajdon két kis leányomat.

- Bravó - kiáltotta Sziporszkykyné -, ez a nemes szív. Mióta a szabadságharc lezajlott, azóta se láttam ily áldozatkészséget honleánytól. Mert higgyék el, ez az áldozatkészség ugyancsak a hazáért történik, hiszen egy régi család magzatainak megmentéséről van szó.

Idősebb Józsáné felcsillanó szemekkel hallgatta a társalgás új fordulatát:

- Ó - mondta remegő fejjel -, hiszen tudtam, hogy megértitek szavamat. Lelkem, kedves lelkem, magára Karolint fogjuk rábízni. Viselje gondját... szeresse nagyon. Én meg majd kis Lujzát hozom ide. Legalább lesz egy egészen apró leányom megint.

- Hát a fiúcska? - nézett körül a társaságban Sziporszkykyné.

- A fiúcska? - ismételte Józsa Gyuri, és büszkén nézett körül. - A fiúcska jó helyen van nálam.

Így hát kifosztották Deborah-t anélkül, hogy tudott volna a dolgról, vagy beleegyezett volna. Ma még három egészséges, kedves gyermeke van, holnapra már egy se lesz, ha az Isten is úgy akarja. A rokonok különben az özvegy legszentebb kötelességét sem respektálták. Nem engedték, hogy Deborah gondoskodjék férje és ura kihűlt porainak végső tisztességéről. Még ezen az estén elhatározták, hogy Őz urat nem temettetik a városi polgárok nyugóhelyére, a minden elhalálozott ember számára tárt kapukkal, egyformán szomorkodó fűzfákkal váró sírkertbe.

- Nemes ember volt, igaz nemes - mondta szelíden Ocsovszky úr, akinek a nyelvét megoldotta a bőséges vacsorához mellékelt bor. - Úgy is kifejezhetném magamat, hogy a főnemesi

ranghoz tartozott, mert az volt, csak titkolta rangját, nagyúri származását. De hát hiába titkolta, mindenki látta rajta, aki egyszer látta, és mindenki érezte, aki egyszer beszélt vele. Nem fog senki sem csodálkozni, ha ily élet után azt mondom, hogy a nemes lélek nemes hüvelye sem pihenhet kocsmárosok, hentesek és boltosok között, habár az említettek is derék emberek lehettek, amíg éltek. Ezért hát tegyük meg vele szemben utolsó kötelességünket: temessük az én családom kriptájába, ahol már nyugosznak Józsa-ivadékok...

Józsa Gyuri felugrott, és megölelte a nemes szívű rokont, aki vezére lévén a megyei jobbpártnak, szeretett szónokolni, és most is tovább akarta fűzni gondolatait. De ez lehetetlen volt. A pillanatnyi meghatott csend után egyszerre megélenkült az asztal, tányérokat is váltottak, és a szomszédok páronként dicsérték egymásnak a derék gondolatot. Mindössze annyit mondhatott még Ocsovszky úr, hogy ezt a tervét minden eszközzel keresztülhajtja.

Másnap az özvegy talpig feketében fogadta látogatóit: Ocsovszky urat és Józsa Gyurit. A megyei szónok részvétteljes hangon magyarázta szándékukat.

- Mindannyian - kezdte -, az egész család, amelynek tetszik ismerni tagjait egyenként is, igaz részvéttel gondol önre, asszonyom. A fájdalomból mi is kivettük részünket, és a helyzet minden bizonnyal az lehet, hogy versenyezhetnénk egymással könnyek tekintetében. Mi régen ismertük őt, és nemes szívet ismertünk benne.

Deborah bágyadtan mondta:

- A legnemesebb szív volt, akit e városban ismertem. Józsa Gyuri csak bólogatott, Ocsovszky úr pedig folytatta:

- Ezek alapján, asszonyom, ön, a megtört szívű özvegy sem mondhat az ellen szót, hogy Őz József barátunkat, testvérünket, szívből tisztelt rokonunkat a kökényesi kriptában akarjuk nyugalomra helyezni.

Az özvegy a zsebkendője után nyúlt, és könnyeket szárítgatott remegő kézzel.

- Higgyék el, uraim - sóhajtott mélyen -, higgyék el, hogy én akadályokat is gördíthetnék szándékuk elé, de belátom, hogy ez nem méltó az ő emlékéhez. Miért tegyem? Hiszen bizonnyal tisztos és szent helyen fog nyugodni, ha önök, férfiak, ketten is nyújtják a kezüket bizonyosságképpen. Hiszen nekem mégiscsak jogom lenne őt odakísérni, ahova éppen én óhajtom, a temetőbe...

- Úgy van... úgy van... - integettek a férfiak.

- Mindazonáltal - folytatta Deborah - nem kezdem a civódást, mert hogy mindennek vége. Legyen úgy, ahogy önök kívánják. Őz úr emlékét nem sértem ellenségeskedéssel, hiszen számomra több volt, mint ahogyan sokan elképzelni is tudják.

Ezeket mondta Deborah, és lelkében a legtisztább meggyőződés élt: tudta, hogy Őz József lehunytt szemepárja örökre elválasztja ismét a világtól, attól a környezettől, amelyet mindig gyűlölt, de amely hosszú évek óta mindig foglalkoztatta. Ezentúl már nem lesz többé egy becsült és félve tisztelt úr neje, csak egy gyászruhás özvegy, egy vénkisasszony, vagy a jó ég tudja, hogy kicsoda.

A nemes szívű válasz után Józsa Gyuri még a gyermekek ügyét akarta elintézni rövidesen. Mégis meggondolta magát, és csak egy-két napra kérte el a leányokat:

- Még egy kérésem lenne, kedves rokon - mondta szokott könnyed modorában -, szeretnénk megszabadítani ezekben a napokban attól, hogy a gyermekekkel is törődjék. Az ön szíve úgyis tökéletesen az elhunyt emlékének él... Antal már úgyis nálunk van...

- Mi az, Antal nincs itthon? - nézett szét az özvegy.

- Tegnap este - magyarázta Gyuri - a kertek alatt találtam. Nagyon át volt fázva, hát hazavittem melegedni mamáékhoz. Ott maradt éjszakára is szegényke, mert nagyon elálmosodott. Egyszóval csak a kisleányokat kéreti mama.

Deborah eleresztette a gyermekeket, és Gyuri diadalmasan állított be velük.

- Ide nézzetek - mondta büszkén -, itt vannak ezek a drágák is.

Ocsovszky né nyomban pártfogásába vette Karolint, nagymama pedig kis Lujzát csókolgatta.

- Kedvesem - simogatta Ocsovszky né a gyermek üde arcát -, csókolj meg. Ezentúl én leszek az édesanyád.

Karolina nem értette ugyan teljesen a dolgot, de átölelte a büszke asszony nyakát, és csókot nyomott rizsposros arcára. Néhány perccel később azután mindent megértett.

- Úgy, kisfiam - igazgatta a haját az asszony -, eljössz velem, azután nálunk maradsz. Lesz két kis testvéred. Azok is ilyen kisleányok: együtt fogtok játszani, tanulni, iskolába járni.

A gyermek szemei elrévedeztek. A közeli, ismeretlen változásra gondolt: nem fogja hallani a Deborah kemény hangját, és elviszik idegenbe. Egy kicsit elszorult a torka, mikor eszébe jutott a fájdalmas kétely, hogy mi lesz a többiekkel, kis Lujzával, Antallal. De azután mégis eltöltötte sírástól és furcsa, gyászos gondolatoktól elkínzott lelkét a jövő napok iránti izgalom, és lehajolt, hogy megcsókolja a patyolat kezét, amely gondjaiba vette, szelíden átölelte.

Kora reggel öltöztetni kezdték Antal úrfit. Fekete ruhát húztak gyenge tagjaira, és kis zöld kalapjára fekete színű fátyolt illesztettek. Ugyanilyen színű pánt került a sötétkék télikabátja karjára is. Mikor készen volt, és sietve megreggelizett, kísért a kapu elé, és egy pálcával a hóléből támadt pocsolyák között létesített csatornákat. Két perc múlva társai is akadtak, és nemsokára hárman-négyen vizsgálgattak egy furcsa alkotmányt, amely az utca vége felől közeledett. Két ló húzta a magas kocsit, és az imbolygó járműnek nem volt se ajtaja, se ülése, csak éppen akkora, amennyire a kocsis kucoroghatott.

- Én tudom, mi ez - mondta végre egy új jövevény, bizonyos gimnazista, aki Debrecenben is járt -, ez az a kocsi, amin a koszorúkat viszik a temetésen.

- Kinek viszik? - kérdezte Antal.

- A maga papájának! Biztosan annak.

A gyermek hidegen vette tudomásul ezt is. A temetésen azonban, amikor meglátta az udvarban a zárt, fekete koporsót, a gyertyák gyászos pompáját, és amidőn felsírt mellette nagymama, szinte megindult. Fájdalmat érzett, emberi keserűséget, amely különbözött minden más keserűségtől, amit eddig átélt arasznyi életében. Belekapaszkodott a Gyuri kezébe, és sírt csendesen, kabátjára csepegő könnyekkel. Könnyein át azonban mégis megcsodálta a hatalmas szalagok felírásait, a csinált virágból készült koszorúk leveleit. És látta, miként sír kis Lujza, szelíd, fehér arcát tenyerébe és karjai mögé rejtve, hogyan álldogál Karolina új szülői között fekete ruhájában, amely alól egy ujjnyira kilátszik egy helyen az alsószojnya.

Így állott a fiúcska, és felette elnézett mély fájdalommal egy ősz férfi, kék pápaszemén keresztül. Józsa úr lassanként meggyógyult a szénásszekerek illatától, magához tért, és most megjelent a temetésen. Nézte a koporsót, amely őszinte meggyőződése szerint a legigazibb, legtisztább embert fedte el szemei elől, örökre. A kék üvegek mögött rejtve könnyezett, és összekereste a három árva gyermek alakját. Összefonta őket, és a maga nemzetségét válogatta a nagy tömegben, amely az udvarra gyülekezett. A fájdalomban is erőre tudott kapni a szíve, ha a leányára nézett, ha a fiát látta. Most, hogy eltávozott közülük az, akire egyenesen büszke volt, szeretne volna valamennyiüket magához ölelni.

Mikor a menet megindult, kisütött a nap. Megcsillant a halottaskocsi üveglablakain, a lovak szerszámjain, és a sok fekete ruhás embert is bearanyozta. Már az első utcasaroknál járt a gyászos szekér, amely Őz József földi porait szállította ezer ember kísérete mellett, midőn hirtelen kocsi fordult be a Fő tér felől. Fekete ruhás, sűrűn lefátyolozott és magas hölgy ült benne, aki könnyedén lesiklott a kocsiról, és elvegyült a gyászos nép között. Mindenki észrevette, amint előresietett a lassan lépegetők között, és közvetlenül a koporsó mögé szegődött lehajtott fővel, kezében kibontott patyolat-zsebkendővel. A titokzatos és különös jelenség iránt nyomban érdeklődni kezdtek:

- Ki ez a lefátyolozott hölgy?
- Miért van ilyen sűrűn lefátyolozva?
- Bizonytalán csúf az arca, vagy talán kisírt a szeme...

Nemsokára azután megismerték néhányan a rokonok közül a fekete ruhás idegen hölgyet, aki mindjárt a koporsó után lépkedett. Fátyolát fellibbentette a csípősen lengedező szél, és ekkor megpillanthatták csodásan kék szeméit, halotthalvány, ragyáktól elcsúfított, de egykor szép arcát.

- Nini - élénkült meg Sziporszky -, csak nem a Gina?
- Biztosan ő lesz - mondták egyszerre a Kaszanyitzky-leányok -, hallottam, hogy a húga él, de nem ment még férjhez, mert ragyás lett...

A résztvevők tömegében hosszasan tárgyalták a furcsa hölgy megjelenését. Ám a fekete ruhás nő nem törődött senkivel, nem nézett se jobbra, se balra, csak követte hűségesen, kicsiny cipőjével a tócsákat tapodván, egyetlen bátyja koporsóját.

Amint kiértek a város szélére, a kísérő tömeg elmaradozott. Ekkor látszott csak, mily sokan óhajtottak Őz József egyszerű polgárember emlékének hódolni őszinte szívből. Megjelent a város minden kiválósága, Bárány polgármester úr vezetésével, a kitűnő családok mind képviseltették magukat, és az egyszerűbb emberek is nagyon sokan voltak. Így nyilatkozott meg a szeretet és részvét Őz úr iránt, csak hogy - mint Bárány úr mondta - mit ér mindez, ha a nemes szív kihűlt, gyermekei számára és a közjó javára nem dobog immár.

Az utolsó házakat elhagyván, a nemes szívű embert szállító kocsi gyorsabban kezdett haladni. A nyomában lépkedő, lefátyolozott hölgy tehát üresen ballagó kocsijába ült, és ugyanezt cselekedte az egész rokonság is. Antalt is felvették egy szép, fekete kocsira, amely előtt büszke pejlovak táncoltak. A süppedős körületeken egész társaság foglalt helyet, Tónikának már csak a Józsa Gyuri ölében jutott ülés. Csendesesen, szótlanul viselkedett a gyermek, és a távoli tájak felé nézett, amelyeket a nap sugara ragyogott be. Arcát friss és hideg szellő csipkedte, és a sok sírás után ez szinte jólesett neki. A nagyok sokat beszéltek. Előbb az elhunytól emlékeztek meg, azután Ocsovszky úr vette át a szót:

- Hát holnap rendbe kell hozni az egész ügyet. A bútor és minden ilyesmi maradjon az övé. Nem igaz? Minek az a sok holmi? Csak éppen az ezüstre kell vigyázni. Az családi holmi. Monogrammos, címeres, nem kerülhet a más kezére.
- Persze - helyeselt idősebb Józsa úr -, majd jó lesz a leányoknak, ha majd...
- Abban a dologban is eljárak - folytatta Ocsovszky, hogy a gyermekek ügyében rend legyen.
- Elintézzük, ugye, Gyurikám?
- Hogyne, hogyne...
- Igen ám - jegyezte meg a szép Ocsovszky -, csak hogy az ügy nem fog menni. Tessék tutort is keresni. Anélkül nem szedhetjük szét a gyerekeket.

- Az sem olyan nagy dolog - mondta Ocsovszky -, választunk valakit magunk közül. Bátyám lesz a legalkalmasabb erre a dologra.

- Én szívesen lennék - köhécselt idősebb Józsa úr -, de nagyon öregnek érzem magamat.

- Eh - vágott közbe Ocsovszkyné -, bátyámat nem is terhelhetjük ilyesmivel, hiszen ez fárasztó dolog. A gyerekeket mégiscsak meg kell látogatni. Hanem itt van Gyuri. Ő lesz a legalkalmasabb.

- Rám nézve nagyon megtisztelő. A gyermekeket, tudjátok jól, nagyon szeretem. Értük fogok élni, és nem feledkezem meg róluk sohasem. Ezt itt fogadom mindnyájatok előtt.

- Akkor hát rendben lennénk - jegyezte meg Ocsovszky úr -, az ezüstre nézve este majd beszélgetünk.

A kocsisor szelíd dombokon át tartott Kökényes felé. A falu tornyáról ideintett a kereszt. Éppen egy domb tetején haladt az Ocsovszkyék kocsija, amely az utolsók közé tartozott a sorban. Tónika elég magasan ült a Gyuri ölében, és amint lenézett a hajlás felé, láthatta az egész menetet. Elöl négy ló húzta a gyászos kocsit, utána a koszorúkkal, színes szalagokkal megrakott szekér ballagott. Mindezek után pedig a hintók és kifényesített kocsik hosszú sora kissé kigyóvonásban meghajolva. A nap oly szépen ragyogott, az égen varjak szálltak hármast négyes csoportokban és lekiáltották: kár, kár, kár. A gyászos kocsi üvegoldala, sok arany cirádája úgy ragyogott, mint valamelyes gyémántkristály. Az ősz férfi, aki kék szemüveget viselt, nézte a csodálatos gyémántot, hallgatta a varjakat, és könnyezve szólt:

- Kár, bizony kár a gyémánt emberért.

Estére várták Józsa úrék házában a föld alatt szunnyadó férfi vérbeli rokonát, az ibolyakék-szemű hölgyet. De Eöz Gina bárónő nem jelentkezett. Amint jött, akképpen tűnt el, gyorsan és nesztelenül. Nem zavart senkit, nem beszélt egy lélekkel se. Elkísérte az egyetlent, aki családjából még a földön volt, hantot dobott a koporsójára és virágot, azután eltűnt.

- Nekem tetszik - mondta Ocsovszkyné -, megható és nagyszerű jelenség.

- Bizony - jegyezte meg nagymama bágyadtan -, ez már az ő fajtájuk. Ilyenek voltak mind.

- Csodálatos és szinte érthetetlen - vélekedett Gyuri, a teljhatalmú tutor -, éppen olyan, mint Józsi volt. A szívük tele szeretettel, melegséggel, és semmit sem árulnak el belőle. Gináról sokáig fognak még beszélni a városban.

Vacsora után, amikor a három gyermeket aludni vitték, a hálószoza küszöbén felzokogott Karolina. Odaborult az ajtófélfának, és nem akart mozdulni.

- Mi az? - kérdezték tőle. - Drágám, miért sírsz?

- Ó, Istenkém - zokogott szüntelenül a gyermek -, mi lesz a Brittel? Mi lesz vele?

Ocsovszkynének meg kellett magyarázni természetesen, hogy ki is az a Britt. Mikor azután megértette, hogy egy kedves kutyáról van szó, elmosolyodott:

- Elhozhatod, fiacskám, van ott elég hely. Jut majd a Brittnak is.

Britt sorsa így biztosítottván, némileg megnyugodott a gyermek, és szelíden elszenderedett testvéreivel együtt.

A fehér asztalnál azután meghányták-vetették a férfiak a további tennivalókat; másnap ismét tisztelgett Deborah asszonynál a két rokon.

- Asszonyom - szólt nyíltan Ocsovszky -, kéni jöttünk Önhöz. Jól tudjuk, hogy joga van mind a három gyermekhez, de mi mégis szeretnénk, ha az apróságok, akik vér szerint is rokonaink, hozzánk kerülnének. Ne essék ez zokon gyenge szívének: a gyermekek látogatni fogják, és amennyiben nem lesznek itt, soraikkal felkeresik.

Deborah fájdalmasan nézett rájuk:

- Ó, uraim, a jog rideg betűi sok mindent megírnak, de mit ér mindez, ha másvalami hiányzik. Kérem önöket, vajon mit szólnak azon házassághoz, amely a jog szerint érvényes, amelyből azonban hiányzik a szeretet?

Itt mélyen felsóhajtott Deborah, és könnyek áradata lepte el szemeit, mikor folytatta:

- Egészen bizonyos, hogy a gyermekek nem szeretnek engemet, és maguktól is szívesen távoztak volna ebből a házból, ahol nem maradt semmi, csak a ridegség és egy csúf vénasszony.

Gyuri bókra készült, de az özvegy folytatta:

- Ennélfogva tehát, amíg jónak látom, a leánygyermekeket átengedem nevelés végett...

- De?

- De a kisfiú nekem marad. Embert akarok belőle faragni...

- Ó - hebegett Gyuri -, teljes tisztelettel vagyok elhatározása felől, de már úgy egyeztünk, hogy a gyermek nálam marad, a család bizalma is felém irányult...

- Igen - emelkedett fel Deborah -, de a fiú engem szeret. Erről az egyről tudom. A másik kettőt nem ismerhettem ki...

Bármennyit okoskodtak, magyaráztak és beszéltek, könyörögtek, Őz Józsefné hűségesen maradt elhatározásához. És mert erélyes is tudott lenni, ha éppen akart, délután már ott játszadozott Tónika a megszokott cserépkályha mellett, az ebédlőben. Az özvegy éppen akkor szedegette össze az idegen holmit, ezüstöt, ruhát, pár régi ékszert, és egy csomagba, egyetlen hatalmas kötegbe kötözve elküldötte Józsa György úr címére. Ugyanezen pillanatokban kényelmes fekete hintó vágatott végig a város zörgős kövezetén. A bakon, a kocsis mellett egy német vizsla ült kissé dideregve, a széles hátsó ülésen pedig Ocsovszky úr és büszke neje között egy sápadt arcú gyermek foglalt helyet. Karolina dobogó szívvel, elszorult torokkal indult új otthona felé, és csak egy barátja volt: Britt.

Harmadik rész

Őz Lujza kisasszony levelet írt egy kék kockákkal tarka irkalapra Őz Karolina kisasszonynak Kőkényespusztára.

Kedves Testvérem! Olyan régóta nem láttalak, hogy el se tudom mondani. De azért nagyon sokat gondolok reátok. Vajon mit csinálsz? Mikor lefekszem, este, az imádság után mindig azon töröm a fejemet, hogy miért nem lehetünk mi együtt hárman, te meg én, meg Antal. Nekem nagyon jó dolgom van. Nagymama és nagy Lujza meg a Gulyás Józsi bácsi nagyon jól vannak, csak szegény nagyapa betegeskedik. Antallal mindig találkozom az iskolában, és tegnapelőtt meglátogattam a mostohánkat. Kérdezett utánad, és Antal is sokszor kérdezi, hogy hol vagy, és kért, hogy írjam meg neked, hogy mit csinál a Britt, mert ő nagyon kíváncsi rá. Éppen ott volt a vékony lábú Perkinkó is, és panaszkodott Tónikára, mert nem tanul. Mindig az üzletben van, és leckét nem tanul. Tegnap kaptam egy galambot Torkos Pista bácsitól. Nagyon szép, fehér tollú galamb, és már jóízűen eszik búzát meg kukoricát, és vizet iszik. Én jól tanulok, hát te hogy tanulsz? Van-e ott iskola? A néni kezeit csókolom, és ölel szerető testvéred...

Karolina kisasszony válasza tíz nappal későbbben érkezett meg Őz Lujza kisasszonyhoz a városba.

Kedves kis Lujza! A Britt nagyon jól van, csak itt nem szeretik nagyon, mert a szalonba nem szabad neki bejönni, és az ebédlőbe és a hálószobába se. Csak éppen a gangon feküdhethet, és az istállóban szokott hálgni. Én már sokszor sírtam miatta, de nem szóltam, mert a néni nagyon szigorú. Itt nincs iskola, csak egy kisasszony, aki tanítja a Lenkét meg a Gizikét. A Lenke meg a Gizike az én új testvéreim, de nem szeretem őket úgy, ahogy magukat szeretem. Ezek szokták rúgni a Brittet, és lovagolnak is, pedig csak tizenhárom éves a Lenke és a Gizi tizenkettő. Egyszer nem beszéltem velük, mert haragudtam, de a néni kibékített. Látjátok, azt mondja, ezt a kis árvát nem szabad bántani, mert nincs senkije. De a leányok nem akartak kibékülni, hát nem kaptak befőttest. Akkor azután mégis kibékültek. Most nem haragszom reájuk, csak azért a Brittet itt mindenkinél jobban szeretem. Itt most nagy tél volt, és a kisasszony szerelmes a lovászfíúba, de a lovász nem veszi el, mert nem megy hozzá. Ezt a Lenke mondta. Itt a pusztán már elolvadt a hó, de még hideg van. Tónikát ölelem, és csókoltatom a nagymamát és mindenkit. Tónika, ha lehet, küldjön cukrot...

Kis Lujza - Karolinhoz.

Édes jó Testvérekém! Hogy vagy? Én nagyon jól vagyok, csak szegény nagyapa beteg. Tónika még mindig nem akar tanulni, pedig így megbukik. Perkinkó haragos reája, de hiába, mert mostohánk pártolja nagyon. Még mindig ott laknak a sarkon, a bolttal szemben, ahol mi laktunk. Gyuri bácsi azt mondta, hogy csak büszkeségből nem költözik el, mert nem akar a boltban lakni. De Tónika mindig a boltban van, sok cukrot hoz mindig, és neked is küldött belőle. Én nagyon kértem, hogy tanuljon, de nem akar, pedig így suszterinas lesz belőle. Nagymama is haragszik, a múltkor meg is pirongatta, de Tónika elszaladt. Nem fél senkitől, mert a mostoha nagyon pártolja...

Karolin levele - Őz Antalhoz.

Kedves Testvérem! Én nem tanulok jól, de azért mégis nagyon igyekszem tanulni, mert mink hárman árvák vagyunk, és már nekünk senkink sincs a régi családból, csak a Britt, de az is

nagyon fiatal még. Hallottam, hogy rosszul tanul, hát nagyon kérem, hogy tanuljon, mert akkor kicsapják, ha nem tanul, és szomorúságot okoz apának meg anyának, mert ők néznek bennünket felülről. Ezt az öreg parádés mondta, aki a főispánnál is szolgált ezelőtt. Magának jó dolga van. Egész nap a boltban ülhet, és játszhatik azokkal a rézsúlyokkal a sarokban, de itt nem lehet jól játszani, mert Gizike és Lenke elrontják, amit csinálok. Múltkor is kis házat építettem, de a pónilóval, a Mucival ráléptek, hát összedőlt. A frájlájn mondta is, hogy milyen rosszak, de a bácsi nekik adott igazat. Egész éjjel sírtam, és reggel korán elmondtam a Brittnak mindent, mert ő megérti, és olyan okosan néz. Azért tanuljon, Tónika, mert magának jó dolga van, és mindenfélét lehet enni a boltban, van mazsola és füge és datolya is. Hát a mostohánk hogy van? Írja-e még azt a fekete irkát, amelyikbe olyan sokat írt? Tónika, tanuljon, mert különben... suszterinasnak kell menni.

Antal - Karolinhoz.

Kedves jó kis Testvérem! Igaz, hogy eddig nem tanultam jól, de ezentúl mindig felette szorgalmas leszek. Én nem vagyok egészen árva, mert szerető édesanyám van, aki sokszor gondol magukra is. Higgye el, kedves jó Lina, hogy mama sokkal jobb, mint ahogyan gondolják. Bármennyire lesújtották a történetek, mégis minden gondolata az árván maradt gyermekek. Nagyon nagy szorgalommal, ernyedetlen kitartással fogok tanulni, hogy örömet szerezzek mindenkinek, de legfőképpen anyámnak. Tanulni fogok, már csak azért is, hogy éppen olyan férfi lehessen, mint megboldogult atyánk volt... *(A szép és egyenletes írás itt megszakadt, és Antal úrfi görbe sorai, verébféjű betűi következtek)* a mostoha fogta a kezemet, de most kiment, hát én írok. Nem igaz, hogy azokkal a kis sárga súlyokkal én játszódok. Én nem játszódok, mert a boltba nem szabad kimenni, mert a Martin úr haragudik, és sokat veszekedik a mamával a boltban, amiért a mama engem szeret. Pedig én mindig kiszökök a boltba, és mindig kérdelem a kuncsafttól, hogy mi tetszik, mert én árulni akarok egy nagy boltban, és ha nagy leszek, én jobban fogok tudni árulni, mint Martin úr. Engem a Perkinkó tanít, és még utálatosabb, mint akkor. A Brittet csókolom, a rossz gyermekeket nem...

Így szálltak a kis levelek, mint szelíd és fehér galambok a két ág felé. A gyermekek napjai játék meg tanulás közben egyberakódtak, és az írások, amelyekben egymás felé fordultak, szerény kis mérőföldmutatói voltak annak az útnak, amelyei megtettek. Akadtak köztük vidámak, közömbösek és szomorúak is.

A legszomorúbbat mégis kis Lujza írta meleg és nagy könnycseppek zápora közben.

Kedves kis Karolin testvérem, most igazán árvák lettünk, a drága jó nagyapa, Istenben megboldogult és meghalt. Most igazán sírhatunk, mert ő nekem második apám volt, és úgy szerette volna magát is látni utoljára, de csak Antalt láthatta. Antal meg a paplan zsinórjával játszott, mert nem értette, hogy milyen nagy a szomorúság. Mindenki mondja, hogy ő volt a legjobb ember, mert senki se haragudott rá. A temetés nagyon szép volt. Számos, nagy koszorúk voltak igazi virágból és papírvirágból meg csillogóból. Igen sok papok jöttek el, mert ők is szerették nagyapát nagyon, mert jó ember volt, és senkit se bántott. Itthon nagyon nagy a szomorúság, mert nagymama egészen beteg. Lujza néni most a háziasszony, de ő is sokat sír. Én is sokat sírok, mert nagyapa az ő kék szemével úgy tudott nézni, és mesélt nagyon sokat a betyárokról, meg a háborúról, meg a muszkákról. Szegény nagyapát a mi édesanyánk mellé temették. A sír nagyon szép, mert a mostohánk gondoztatja. Ma délután itt volt a Gulyás Józsi és a Torkos Pista. A Gulyás Józsi is egészen feketében volt a temetésen, mert ő rokon, és elveszi Lujza nénit. Ezek nagyon mulatós emberek, a múltkor is sok ablakot meg tükröt bevettek, és a cigánynak száz forintot adtak, de kettétépték. Itt volt a temetésen a bácsi is, de nem mertem kérdezni, hogy mit csinálsz, mert olyan büszkén néztek. Én tudom,

hogy milyen rossz lehet náluk, de az árvának mindenhol rossz, csak az édesanyja kebelén nem. Azért légy szíves jól tanulni, és jól viselni magadat. Most én megint feketében járok, és Tónika is fekete ruhát kapott. Tónika éppen olyan rosszul tanul, mint tavaly. Perkinkó úr már nem tanítja, mert megkérte a mostohánk kezét, de kikosarozták. Ezért neki el kellett menni, és most új tanító van Antal mellett, de úgy látszik, hiába, mert a fiú nem akar jobb lenni. Kedves jó testvérem, itt meghalt még a Kaszanyitzky Lenke néni is. Fehér lilomot vittek a lovak előtt, amik a koporsót húzták. Nagymama mondta, hogy ha ez a gyászszertendő lejár, tánciskolába fogok menni én is, hogy tudjak táncolni, majd ha nagylány leszek, és bálba megyünk. De zárom leveletem, mert későn van, és a gyertya alig ég, és nagymama megint sír, és akkor nekem is kell sírni...

Máskor így írt kis Lujza a húgához.

Kedves Karolinka, édes Testvérem, itt most minden gyönyörű szép, mert tavasz van, és újból kinőttek a virágok meg a levelek. Nagyon sokszor gondolok reád és a te arcodra, mert olyan régen nem láttalak, hogy nem is tudom, milyen lehetsz. Én most kaptam egy kék ruhát. Nagyon szép, és szeretném, ha neked is ilyen lenne, ha megint egyformán járhatnánk, mint akkor régen, mikor kicsik voltunk. A múlt héten lettem tizenhárom éves, a kék ruhát ajándékba kaptam. Gulyás Józsi bácsi is hozott ajándékot, és Torkos Pista is. Igen sok, szép cukrot kaptam tőlük, és képzeld, ezek a fiatal emberek viccből megcsókoltak, mert azt mondják, még kisleány vagyok. Én nagyon szégyelltem magamat, és kiszaladtam. Brittről régen nem írtál, talán csak nem beteg. Nagymama csókoltat, és Lujza néni is. Lujza néni sokat búsul, mert a Gulyás Józsi bácsi mindig mulat és húzatja a cigánnyal. Nagymama azt mondja, hogy bújában mulat, mert nem veheti el Lujza nénit, mert még nem nevezték ki állásba. A mostohánkat tegnap láttam. Mindig valami papirosokkal bajlódik. Az édesapa írásai között talált valami régi papirosokat, azt szeretné elolvasni, de nem tudja, mert nincs magyarul írva, hanem deákul. Ő pedig nem tud deákul, de azt mondja, hogy megtanul. Én el is hiszem róla, mert nagyon önféjű, és hamarabb tesz vizsgát, mint Antal, az a rossz fiú.

Néhanapján Antal is megemberelte magát.

Kedves Lina, én már jövőre a gimnáziumba fogok járni, és elköltözöm mamától. A vizsgát letettem, pedig kis Lujza azt hitte, hogy nem teszem le. Ez az új tanítóm, az Adorján nevű, sokkal jobb, mint Perkinkó volt, és nem csinál annyi bolondságot. Maga nem is tudja, hogy milyeneket csinált Perkinkó. Az iskolában mondták, hogy megkérte a mama kezét, de kikosarozták. Azután elment a kocsmába, és berúgott, és másnap az árokban találták a kapitányék háza előtt. Nagyon részeg volt. Majd elfelejtettem, hogy a boltot eladjuk, mert nincs annyi kuncaft, mint régen, mikor még nagyapa élt. Mindenki azt mondja, hogy mióta az öreg Burger bácsi meghalt, nem olyan jó a kávé, mert Martin úr nem tudja, honnan kell hozatni. Én csak Hamburgból hozatnék kávé, mert ott van a legtöbb kávé. Én is el fogok válni a mamától, mert ő most sokat tanul diákul, hogy a leveleket megértse, amit régen írtak. Mostan néha egész nap olvas olyan régi leveleket, amiket egyszer láttunk a szekrényben ott az alsó fiókban. Ezek nagyon érdekesek lehetnek, mert nagyon félti őket, és mindig elzárja a nagy szekrénybe. Lehet, hogy én pap leszek, de még nem biztos. Nagymama a múltkor mondta, hogy Egerbe fognak küldeni...

Őz Karolin sokszor könnyezett levelei felett.

Édes kis Lujza, én is olyan régen nem láttam, hogy már alig emlékezem tisztán. Csak a kis kockás ruhájára emlékezem, mert az enyim még megvan. Nekem itt nem sok ruhát csináltatnak, mert nem bánják, ha nincsen is szép ruhám, meg rendes. Ha én itt nem fésülködök, nem

fésülne meg senki. Most látom, hogy mostohánk nem volt olyan rossz, mert megfésült, és igaz, hogy húzta a hajunkat egy kicsit, mégis jobb volt otthon, mint itt. Az árvának mindenhol rossz, de itt talán a legeslegrosszabb, mert még egy olyan cseléd sincsen, mint a Terka, aki szeret engem. Múltkor is egész este gondoltam magára, mert a torkomban nagyon szorított, és gondoltam, hogy régen mindig megöleltük este egymást az ágyban, és akkor nem sírtunk. És akkor is úgy szerettem volna magát megölelni, de nem lehetett. Kőkényes-pusztá nagyon messze van. Éjjel a mi édesanyánkkal álmodtam. Nagyon szép kék ruhája volt, és mondta, hogy ne szökjek el, mert én innen el akartam szökni akkor. Itt nincsen szívük a gyerekeknek, a cserebogarat felszúrják tövisre, és a kis madarat a lábánál madzagra kötik és fojtogatják, míg meg nem hal. Mikor én mondtam, hogy ezért megveri őket az Isten, megszúrtak engem is tövissel, de nem sírtam. Csak reggel el akartam szökni a Brittel, de szót fogadtam anyának...

...Kár, hogy szóltál nagymamának, mert mióta ő levelet írt, még a bácsi is haragszik rám. Nem szabad levelet írni senkinek se, és most titokban írok a padláson. Azért írok plajbásszal. Engem itten nagyon rossz szemmel néznek, és nincsen senkim, csak a frájlajn volt, de azt elküldték, mert nem szerette a néni, és mindig veszekedett vele. Pedig nagyon szép, igen kedves leány volt, és sok volt a műveltsége, még franciául is beszélt, és a báró úr a szomszédból sokszor jött ide franciául beszélni. A múltkor itt járt Gyuri bácsi, hogy megnézzon engemet, hogy mit csinállok. Még éppen olyan, mint volt és nagyon kedves, csak egy kicsit kövérebb, de a fehér mellénye megvan még. Itt, a padláson a legjobb ülni, mert nem bánt senki, csak darazsak vannak, de azok nem csípnek úgy, mint a Gizike. Éppen innen látni az egész, nagy kertet. A néni ottan sétál a báró úrral az úton, a köszméte mellett. A köszméte itt olyan nagyszemű, mint a szilva, és nem is savanyú. A báró urat nem szereti a bácsi, és azt mondja, hogy nem igazi magyar ember, és gyűttment. Most én is kaptam egy kék ruhát, a Lenke régi ruhájából csinálták, de azért szép. Csak az a kár, hogy nem szabad mindig felvenni. A lovászfíú hozott egy kis nyulat, aminek sánta a lába. Itt tartom a padláson, és mindenfélét adok neki enni. Már egészen szelíd és ismer engem. Britt megugatta, de szóltam neki, hogy ne bántsa, és nem is bántotta...

...Bizony, kedves kis Lujza, itt most sok minden történt. A kis nyulat levittem a kert végébe, mert már meggyógyult a lába, és eleresztettem. Olyan vidáman elment, hogy még vissza se nézett. Azután párbaj is volt. A báró úr meg a bácsi párbajoztak egymás ellen. Csak utóbb tudtuk meg a párbajt, és hogy a báró urat megvágta a bácsi. A néni sokáig sírt a hálószobában a párbajért, és sok veszekedés volt miatta. A bácsi olyan piros volt, mint a paprika, és hangosan kiabált. A néni sem hagyta magát, és mindig azt mondta, hogy mersz velem így beszélni, mikor én egy polgármester leánya vagyok? Én is akkor tudtam meg, hogy azért olyan büszke, mert egy polgármester leánya. Ők sokat civódnak, és eszembe jutott, hogy nem szerették úgy egymást, mint a megboldogult édesapánk és édesanyánk szerették egymást. Van egy új frájlajn is, de ettől nem sokat tanulhatok, mert még magyarul se tud és nagyon csúnya. Vén is. A Gizike meg a Lenke sokat viccelnek vele, mert nagyon rossz a szeme, és nem lát jól, és két pápaszemet is feltesz az orrára. A múltkor én is rossz voltam, mert a Gizikével együtt betintáztuk a szemüveget, és mikor feltette, azt hitte, hogy megvakul. A néni most nem beszél a bácsival, és piros könyveket olvas, olyan regényeket. Én azt hiszem, hogy a mostohánk egészen elfelejtett engemet, mert a névnapomra nem küldött semmit. A négy forintot, amit mi gyerekek kapunk édesapa után, legyenek szívesek havonként összegyűjteni, és negyedévenként elküldeni, azt üzeni a bácsi, hogy nem érdemes minden hónapban kiszedni ezt a kis összeget.

Karolina - Őz József özvegyéhez.

Kedves Anyám, olyan régen nem láttuk egymást, de azért én nem felejtettem el. Én még mindig emlékszem arcára meg a szürke ruhájára, meg a kedves Briseisre is, amelyik olyan szépen tud dorombolni. A Britt is él, és nagyon szeret engem, és itt nem bántja a macskákat. Most nem haragudna rá a Briseis sem. Én nagyon jól vagyok, és már tíz centit nőttem tavaly óta, de még többet is nővök, mert magas akarok lenni, olyan magas, mint apa volt. Hát kedves anyám hogy van? Én sokszor gondolok reája, mert itt nem nagyon jól vagyok. De kis Lujza írta, hogy mégis itt kell maradni, hát én maradok.

A kedves Burger bácsit nagyon sajnáltam. Nekem mindig cukrot adott, és nevetett, ha látott. Nagyon jó ember volt, és én sokat sírtam miatta, mert Tónika megírta, hogy már ő is meghalt. Nem is akartam hinni, de a bácsi is mondta, hogy a boltos rokonunk meghalt. Most már kié lesz a bolt? Azt hiszem, minden a kedves mamáé lesz, mert az örökség így szokott lenni, ha meghal valaki, akkor a leányáé minden. Itt hallottam, hogy apa nagyon szegény ember volt, és nem hagyott semmit nekünk, csak éppen egy kis ezüstöt meg gyűrűt, amit az ujján viselt, azt a zöldszínű gyűrűt, de azt is elvitte a Gyuri bácsi, és csak akkor hozza vissza, ha nagyok leszünk. A sapkát meg a ruhát nagyon szépen köszönöm, kezeit csókolom, és Tónikát ölelem, ha jól tanul...

Őz Józsefné válasza.

Kedves gyermekem, valóban meglepett leveled, amelyből kitűnik mindenekelőtt, hogy megtanultál tisztábban írni, malacokat nem ejtesz a papiroson, és végül, hogy gondolataid is vannak, bár kissé zürzavarosak. Hidd el, kisleányom, igen nagy örömet szerezteél nekem, hogy megemlékeztél csaknem kétéves távollét után rólam is. Bizony, szegény jó nagyatyád, az én drága és feledhetetlen atyám, az egyetlen igaz szív, amely szeretettel gondolt reám, kimúlt, jobblétre szenderült. Drága és feledhetetlen jó atyád elhunytát még a legkínzóbb fájdalommal éreztem, midőn ezen újabb csapás ért. Nagyon sokat szomorkodtam, de ha igaz, hogy te is őszintén sírtál, gyermekem, úgy némileg vigasztalva vagyok. Az örökséggel ne törődj, gyermekem, még ez idő szerint. Csak tanulj szorgalmasan, és igyekezzél művelt, fennkölt úrinő lenni, mert egykoron szükséged lehet a műveltségre. Én hiszem, hogy szép jövő vár reád, ha nagy leszel, mert sok rejtett dolog van a világon, amit meg kell fejteni, és sok igazságtalanság, ami igazságot kíván. Én a ti érdekekben fáradozom, és ha megnőttök, biztosan sokkal több szeretettel fogtok reám gondolni, mint eddig, mert azt tudom, hogy nem szerettetek őszintén. De nem teszek szemrehányást, mert ti még gyermekek vagytok, és idegen befolyások rabul ejtettek benneteket. Tónika most már jobban tanul, de még igen sokat kell neki szorgalmaskodnia, sok esztendeig kell tanulni, fejlődni, hogy méltó legyen arra a polcra, amelyet én szántam neki. A leveleiddel gyakrabban is felkereshetsz. Sokkal gyakrabban, mint ahogyan Lujza szokott, akit elidegenítettek tőlem nagyanyádék. Pedig náluk is járt a halál anyála, náluk is gyász volt, és elvitte közülük a legderekabbat. De büszke fennhájásukat ez sem tőré meg. Különbö ezekhez még gyermek vagy, majd megérted később magadtól is. Az áldott szívú nénit és bácsit csókolom, téged pedig Isten kegyelmébe ajánllak...

Őz Józsefné levelét elküldte Karolina kis Lujza kezeihez.

Kedves Testvérem, itt küldöm a mostohánk levelét. Nagyon szép levél, de én nem értem, és a bácsi is azt mondja, hogy egy kicsit zavaros. Azt nem értem én benne különösen, miért kell nekem a nagy műveltség, és hogy polcra emeli Tónikát. De talán te jobban érted, mert magasabb osztályban vagy, és talán megmagyarázza a Gulyás Józsi bácsi, meg a nagymama. Itt most nagyon sok dolog van, mert az urak, akik a földet nézik, még mindig itt vannak. És este

zongoráznak, meg énekelnek, és a bácsival kártyáznak. Nagyon jól tudnak mulatni, biztosan így szokott mulatni a Gulyás Józsi bácsi és a Torkos Pista, amelyik a Palika Flórába szerelmes. Minden este zongoráznak, és a múltkor a néni táncolt is velük egészen éjfélig. Azt mondják, hogy itt még nem volt ilyen víg élet soha. De a bácsi nem szereti ezt, és mondták is az istállóban, hogy nem jó vége lesz ennek. Most nem sokat törődnek velünk, és a Gizike meg a Lenke sok babát összetörtek és nagyon rosszak. A kisasszonyt eszi a méreg miattuk, csak én tanulok jól. Higgye el, kis Lujza, hogy nem is ismerne meg, mert én olyan jó tanuló lettem. Hátha igaza van a mostohánkknak, talán szükség lesz a műveltségre. És most olvasok nagyon sokat. Itt járt egy olyan könyves ember, aki bicskát is árult, meg gyöngyöket, és vettem tőle egy könyvet a Rinaldóról. Egy kicsit rémes, de azért nagyon érdekes. És más könyvek is vannak itt, de senki se olvassa, hát én olvasom... Mit csinál az én drága és feledhetetlen nagyanyám és a Lujza néni? Írjon maga is, mert különben én sem írok.

Őz Antal gimnáziumi tanuló írása - Karolina kisasszonyhoz.

Kedves kis Testvérem, én már egy hét óta itt vagyok Egerben, hogy tanuljak, de még nem tanultunk semmit, mert még nem volt előadás. Itt papok tanítanak, és biztosan sokkal okosabbak, mint Perkinkó úr odahaza. Nagyon sajnáltam a mamát otthagyni, és kis Lujzát meg a nagymamát, de nekem nagyon sokat kell tanulni, mert olyan akarok lenni, mint az édesapa. Nagyon sajnáltam eljönni, de a boltot úgysis eladta mama, Martin úr vette meg, és nekem most már úgyse lehetett volna bemenni. Nemsokára már vakáció lesz szüretkor, aztán karácsonyra meg húsvétra is két hét és nyáron is két hónap. Nekem kilenc könyvem van, de jövőre több is lesz. Most deákul fogok tanulni, mert ha a jó Isten segít, pap leszek. Mama ugyan azt mondja, hogy nekem inkább katonának kell lenni. Nagyon sok szép bolt van errefelé, és éppen a mi utcánkban is egy egészen finom fűszeresüzlet, a Szukováthy Péteré. Már voltam is benne. Sokkal jobban van berendezve, mint a nagyapáé volt berendezve, és a heringeshordón itt egy háló van, hogy a legyek ne menjenek be, meg hogy az emberek ne nyúlhassanak a halakhoz. Én itt a Sándor bácsiéknál vagyok, és ha levelet akar írni, azt is az ő nevére címezze, de az enyémet is oda kell írni.

Kis Lujza - Karolinához.

Drága Testvércém, igazán olyan régen nem írtam már, hogy szinte én is úgy szégyenlem. De annyi sok dolog van, és mióta ebbe a felső osztályba járok, háromszor annyit kell tanulni az iskolában is. Különbözik sincsen semmi újság sem, csak éppen az, hogy szegény Tónikától is el kellett válni. Nagyon féltem szegény kis öcsénket, hogy nem tud megbirkózni a sok nehéz tantárggyal a gimnáziumban. Most már igazán nincsen senkije, aki mellette lenne. Amíg itt volt, mindig kértem, hogy tanuljon, hát tanult is valamit. De most nem tudom, mit csinál a szegény árva kisfiú. Én minden héten írok neki, és ha teheti, kedves Karolina, írjon maga is. A bélyegeket itten küldöm. Nálunk nem történik semmi sem. A Gulyás Józsi bácsi meg a Torkos Pista a múltkor három napig mulattak, mert nagyon el voltak keseredve. Éjszaka a cigányt el akarták csalni tőlük a megyeiek, de ők nem engedték, és kikergettek mindenkit. De nem ment ki mindenki, hát betörték ököllel az üvegajtót. A Józsi bácsi ökle egészen össze van vágva, és most bekötve hordja. A múltkor sokan voltak itt, és a Palika Flóra kisasszony is kérdezte, hogy hol van maga. Mondtuk neki, hogy nagylány lett, és már tíz centimétert nőtt. De majd ha egyszer hazajön, kedves Lina, megmérjük, hogy igazán nőtt-e annyit, mert itt még megvan az ajtófélfán a vonás, amit a mi drága és feledhetetlen nagyapánk húzott oda. Én is nagyot nőttem, és a jövő hónapban már tánciskolába megyek, mert a gyászszertendő letelt...

Karolina levele - kis Lujzához.

Kedves jó néném, nagyon örülök, hogy olyan nagy leány, hogy már tánciskolába is jár. Azt hiszem, hogy nagyon megnőtt, és már nemsokára hosszú szoknyát is kap. Szeretnék én is tánciskolába járni, de én még nem vagyok olyan nagy, és itt nincsen tánciskola, csak az eső esik már két hete, és nagy a sár. Nem lehet lemenni a kertbe meg a mezőre, csak a gangon ugrálunk a gyerekekkel. A néni nincsen itthon, mert éppen egy hete, hogy kiment. Reggel ment el kocsin, de senkitől se búcsúzott, még a kislányoktól és a bácsitól sem. A kocsi a kert végiben várta és elutazott vele messzire. Az istállóban sokat beszéltek róla, és mondták a cselédszobában is, hogy nem is fog visszajönni többet sohase. A házban igen nagy a szomorúság. Rendetlen minden, és én láttam a tegnapi este, hogy a bácsi sírt. Maga nem fogja elhinni, de sírt nagyon a pipaasztal mellett, a fotelben. Még zsebkendője is volt, azzal törülte a könnyet. Kis Lujza, maga nem hiszi, hogy a nagy emberek is sírnak, pedig nemcsak a gyerekek sírnak, hanem a nagy emberek is. A bácsi nem jött vacsorázni sem, és a kislányok, a Gizike meg a Lenke, rendetlenek voltak. A tábla kézzel nyúltak, mert senki se vigyázott rájuk. Én mondtam nekik, de a nyelvüket nyújtották. Most már ez az anyám is elment, hát nincsen senki se, csak maga, kis Lujza. Nagyon szépen kérem, ne felejtse el kis testvérét. Milyen jó lenne, ha odamehetnék én is nagymamához, mert itt most nem jó lenni, és sokszor fáj a szívem maguk után. De azért sokat tanulok, és sokat olvasok, mert tanulni muszáj, ugye, kis Lujza?

Lujza vidám levele.

Kedves Karolina testvérem, most nagyon boldogok vagyunk nagymamával, és egész nap csak nevetünk, ha egymásra nézünk. Képzeld, Lujza néni már nem lakik itt, Lujza néni már a Gulyás Józsi bácsi felesége. Nagyon gyorsan történt minden, azért nem írhattam előbb. Minden olyan gyorsan ment és olyan jól, mint a karikacsapás. Az öreg Jenzer úr, az az öreg bácsi, aki úgy köhögött mindig, hát az szegény meghalt. Azután a Józsi bácsit nevezték ki a helyébe, és akkor már nagyon siettek itt nálunk a stafírunggal, mert három hét múlva volt az esküvő. Az esküvő nagyon szép volt, képzeld, Karolina, én is nyoszolyólány voltam. Az a ruha volt rajtam, amit a táncvizsgán viseltem, csak éppen egy kis virágot tettünk rá. A Torkos Pistával voltam egy kocsiban, de nem sokat beszélünk, mert én mindig majdnem sírtam, valami úgy szorította a torkomat. Olyan furcsa volt az egész, mintha nem is lettem volna ébren. Szegény apa, ha látott volna. Azt mondják, nagyon jól néztem ki. A nagymama sírt a templomban, meg otthon is, meg a vacsoránál is. Sokáig maradtunk fenn, és a Károly muzsikált még akkor is, mikor lefeküdtünk. A nagymama fekete selyemben volt, és nagyon sírt, mikor lefeküdtünk. De én vigasztaltam, hogy én jó leszek, és arra azt mondta, hogy értem fog élni, mert én vagyok az egyetlen leánya. Akkor már én se tudtam a sírást tartani, mert magára gondoltam, kedves kis testvérem, és eszembe jutott, hogy nincsen olyan jó dolga, mint nekem. Mondtam nagymamának, mikor kérdezte, hogy miért sírok, hogy ezért. Arra azt mondta nagymama, hogy maga is az egyetlen leánya, és viselkedjék jól, mert nem felejtje el. Higgye el, nekem is sok bajom van. Most eladtuk az udvart egészen, és csak két szobában lakunk. A többi szobában diákok laknak, mert nagymama nem tudott pénzt venni, és most a diákok fizetnek neki. Antaltól nem kaptam régen levelet. Nem mer írni, mert nagyon rosszul tanul. Nem tudom, mi lesz szegény Tónikával, neki olyan gyenge a feje a latin könyvekhez, belőle, azt hiszem, sohasem lesz pap, mert a papok mind latinul beszélnek. A múltkor este is nem tudtam elaludni, mert arra gondoltam, hogy mi lesz vele, ha nem tanul, és csacsi marad, és sehol sem fogják majd bevenni a hivatalba, ha felnő. Bár inkább ő tanulna úgy, mint maga. De azért maga is tanuljon... Tónikának írjon, hogy nagyon búsulnak miatta, és szegény nagymamának nagyon fáj, hogy nem tanul. Háttha maga tud reája hatni, kedves Karolina... Magát mindig annyira szerette.

Antal végre levelet írt Őz Karolina kisasszonynak.

Kedves jó Karolina, nagyon el vagyok keseredve, mert én megbuktam háromból, úgymint latinból, természetrajzból és mértanból, és pótvizsgát se tehetek. Ezt én csak magának írom, mert mamának meg kis Lujzának nem merem megírni. Ők nagyon szomorúak lennének, ha megtudnák. De én nem tehetek róla, mert én tanultam, de ha nem megy a fejembe. Nem is tudom, hogy menjek haza, és mi lesz belőlem. Jobb is, hogy szegény apa nem látja ezeket, mert nagyon búsulna, és nagyon szigorúan nézne énrám. Legyen szíves, kedves testvérem, írja meg nekik, hogy ne legyenek olyan szomorúak, akkor én is megírom, hogy megbuktam, és ismételni kell. És azt is írja meg, legyen szíves, hogy én nem vagyok oka az egésznek, hanem azért van, mert nehezen értem meg a latin nyelvtant, mert az a legnehezebb, a természetrajzból meg éppen azt kérdezték a vizsgán, amit nem tudok, a pillangós virágúakat, a többit nagyon jól tudtam... Vakációban úgy szeretném egyszer látni, csak ne lenne olyan messze az a Kőkényes mitőlünk. A levelet legyen szíves megírni...

Őz Karolina szomorú szívvel írott levelei:

Drága kis Lujza, én a legőszintébben örvendezek, hogy olyan jól van. Csakhogy nincs mindenki olyan jól, mint maga, kedves kis testvérem. Én nagyon rosszul vagyok, mert igen sok a szomorúságom, amit eltitkolni nem lehet tovább. Annyi sokat túrtam és szenvedtem itt, hogy már tovább nem tűrhetek. A tanulást is abba kellett hagyni, mert nincsen, aki tanítson. A kisasszony is elment, úgy, hogy csak úgy magamtól tanulok, amit lehet, de így nagyon nehéz. A bácsi mindig kártyázik, meg néha egy hétig se jön haza, és itthon a cselédek parancsolnak. Nagy rendtelenség van, és a múltkor nem volt vacsorára semmi sem. Már egy fél éve, hogy nem kaptunk új ruhát, és a Lenke meg a Gizike is régi ruhában jár. A néni azóta nem is írt. A bácsi meg úgy kiabál, ha hazajön, és a múltkor is mondta, hogy megver. A cselédek mindenfelét mondanak nekem, hogy ne parancsoljak, mert úgymint kegyelemkenyéren élek. Két napig nem is ettem, csak almát ezért, de mégis kellett enni, mert meghaltam volna éhen. Már nekünk nincsen ingünk meg harisnyánk sem, és a bácsi sokszor részeg, ha hazajön, mindig félek. A múltkor is puskával lövöldözött éjszaka, és azt mondta, hogy kergetik, azért lövöldöz...

...Ma itt jártak a városból hivatali emberek, és mindent lepecsételtek. Azt mondják a cselédek, hogy nem szabad semmihez se nyúlni, mert semmi se a mienk. A bácsi nagyon szomorú, és egész nap a karosszékben ül, de nem szól semmit. Este odahívta a kisleányokat, és megölelte őket. Nagyon sokáig ölelte őket, és a végén úgy sírt, mint a Tónika szokott. Nem is törülgette a könnyet, csak sírt nagyon, és azt mondta mindig: ezt az édesanyátok tette... az édesanyátok tette. Kedves kis Lujza, én itt nem bírom tovább, mert megszakad a szívem. Könyörögiön nagymamának, hogy én is odamehessek. Én a konyhában is szívesen alszom...

...Elvitték a bútorokat, és azt mondják, hogy a házat is elveszik, mert a bácsi kártyán eljárt-szotta. Brittnak nem adtak enni három napig, és most csatangol, elszökött. Csak valami baja ne legyen. Nagyon sokat sírunk a kislányokkal. Nagyon szeretnék valamit kitalálni nekik, de én magam se tudok mit csinálni. Kis Lujza, ne hagyjanak itt tovább, mert meghalok a szomorúságtól. A bácsi eltűnt két nap óta, és ma jött haza sárosan. A bélyeget, amit a levélre ragasztok, azon a pénzen vettem, amit az öreg kocsis adott. Azt hiszem, itt nemsokára vége lesz mindennek. Kedves kis Lujza, segítsenek rajtam, mert én megszököm...

Egy hét múlva levelet hoztak Őz Karolina címére. Testvéri szeretettel íródott a levél, de a kisasszonyt már nem találta Kőkényes-pusztán.

Hogy élt az özvegy? Voltak-e bánatai a sáros őszi estéken, nézett-e reménységgel a tavaszi virágokra, mint tölti az egyforma napokat: senki sem kérdezte a városban. Őz József neve felvetődött itt-ott, néha-néha, mikor nagyon becsületes emberekről esett szó, de özvegye, mintha vele együtt költözött volna a kökényesi kriptába, egyszer sem említettett. Pedig ő is világnak látta a világot, és a napsugár, amelytől ragyogva fényeskedtek a Palika Flóra kisasszony kávécsészéi az uzsonnázóasztalnál, feléje tekintett naponként. Mert ott maradt a régi, nagy lakásban, és bármily üresek is voltak a szobák, nem akart megválni a helytől, hol élete nagyot fordult. Az utcán oly büszkén, konokul hátraszegett fejjel haladt, hogy sokszor megbotlott a leselkedő kövekben. Ez a büszkeség tartotta a nagy lakásban, mert úgy érezte, hogyha elhagyná a kék kilincses fehér ajtók küszöbét, nem lenne joga a konok fejtartásra, és ismét a régi, lenézett boltoskisasszonnyá vedlene. Tehát maradt, és ödöngött összeszorított keskeny ajkakkal az egykori neszes, gyerekhangoktól lármás szobákban. Antal tehetett, amit akart. Most már lármázhatott, kiabálhatott volna kedvére. De nem bírta el a nagy lakás komor hangulatát, ha tehetett, leszökött a hátsó udvarba, a boltba, és otthon csak elmerülve, némán piszogott összeszededetett áruival a kályha melletti sarokban. Amint értelme nyiladozott, és napról napra új téreket látott meg az ember életéből, kissé álmodozó lett a gyermek. A sarokba húzódva, félóráig is üldögélt, és töprengett távoli dolgokon. Egyedül volt, senki sem zavarta, és ilyenkor sokszor hallott furcsa neszeket, mintha beszélnének hozzá. Néha meglepte így Deborah, aki nesztelen lépésekkel bolyongott a szőnyegeken, és lebegni látszott. A fiú csak a halk hangokra rezzent fel:

- Fiacskám, tanuljon, hiszen így nem lesz ember magából...

Antal eltorzulva gondolt a nehéz leckékre, önkéntelenül homlokához emelte kezét, és a korán mutatkozó ráncokat simogatta:

- Sokat kell tanulni - folytatta az özvegy -, az okos emberektől mindenki fél...

A fiúcska mérhetetlen sok könyvet, tengernyi betűt látott ilyenkor maga előtt, és magában motyogta:

- Olyan nehéz...

Kezdetben a gyermek nevelésének óhajtotta szentelni életét Őz úr özvegye. Eme elhatározásáról különben világosan tanúskodnak jegyzetei, amelyeket élete naplójába írogatott. Sokszor simogatta a fiúcska szőke haját, és szelíden beszélt neki a világ dolgairól, az emberekről, az indulatokról, hegyekről és a nagy vizekről. De mint a napló mondja, a gyermek szemmel láthatólag nem figyelt, és az utcán járók mozdulatait vagy az udvaron kapargáló baromfiakat nézegette szemével. Ily körülmények között, csalódva e téren is, a tényleges nevelést Perkin-kóra bízta, maga számára csak a magasabb irányítást, a vezérlő elvek kiszabását tartván meg. Azt ugyanis biztosra vette, hogy a fiúból sikerül majd embert faragnia, oly kitűnő és szinte érthetetlenül emelkedett férfit, mint amilyen az atyja volt.

Közben, fekete szárnyán eljött a gyászos angyal, és Burger úr, a Dupla Gránátalmához címzett bolt gazdája egy estén utoljára vetette le kötött csuklóvédőit. Deborah, bár szíve csaknem megszakadt, nem sírt a temetésen, és inkább szigorúan nézett végig a gyászoló közönség gyér sorain. De otthon mégis magábaszállt.

- Egyedül vagy... Egyedül... - kopogták neki az őszi esőcseppek az ablakán. - Atyád is elköltözött, és most már csak te maradtál az egész családból...

Lehajtotta fejét, és szelíden sírt. A könnyek azonban nem peregtek őszintén lenvászón kendőjére, mert közben arra gondolt, hogy a Burger családdhoz neki úgyszólván semmi köze. Hiszen a neve is más, és itt van a szomszéd szobában egy fiúcska, aki az ő nevét viseli. Ettől kezdve nem mutatkozott az utcán, és végül eladta a boltot, mert valahányszor az ajtó csengőjét hallotta csendülni, mindig arra gondolt, hogy az emberek összekötik a kufárkodás nem éppen jóillatú helyiségét személyével, néhai Őz József úr tisztos nevével.

Egyszer azután észrevette a gyermek, hogy vele nemigen törődik a mostohája. Ebéd és vacsora után bevonul szobájába, és ki sem mozdul onnan. Eleinte örült ennek, mert szabadon játszhatott. Nemsokára azonban kíváncsi kezdett lenni, és egy csendes délután odalopakodott az ajtóhoz. Mintha egerek neszeltek volna odabent, olyan zajt hallott. Mintha papírok ropognának, és valaki íráscsomókat babrálna, rendezgetne. Széket hozott, és a magas kulcslyukon át benézett. Deborah a nagy asztal előtt ült, fejét két öklébe támasztotta, és valami sárga papirost böngészgetett. Szemén pápaszem villogott, és úgy el volt merülve, hogy nem hallotta meg, mikor a szék megbillent, és a fiúcska lecsúszott róla. Hetek óta lázban égett, és nem látott, nem hallott semmit. Azokban a napokban ugyanis, midőn önkéntesen fogságra ítélte magát, kifáradván a szőnyegeken való járkálásban, elunván a naplórítást, hozzányúlt a régi szekrény alján heverő iratokhoz. Eleinte idegenkedett a papirosoktól, amelyek köhögésre ingerlő port leheltek. Kibontott néhány gondosan átkötözött csomót, de ezekben csak egy régen húzódó pör körmönfont leveleit találta. Ha az egyik fél latin mondatokra hivatkozott, a másik a paragrafusok egész tömegét vonultatta fel, és a kacskaringós mondatokból nem tudta kihámozni az özvegy a perpatvar okát... Három nap múlva azután ismét hozzáfogott a félredobott íráscsomók forgatásához. Szépen, gondosan leporolta az összes kötegeket, és sorban odarakta valamennyit az asztalára. Egészen szép garmada volt. Mikor így elrendezgette a régi papirosokat, észrevette, hogy peres csomó alig van három vagy négy, a többi mind levél és öreg pergamen. A legfakultabbakat, a leginkább megviselteteket fürkészte ki legelőször. Szép, élénk színekkel megfestett címerek kerültek ki előtte, és nagy gonddal írott sorok mondtak szép dolgokat régi tettekről. Közben sok latin írás akadt. Ezeket szépen félretette, és elhatározta, hogy majd egyszer elolvassa valamennyit. Ha másként nem lehet, hát inkább beletanul egy kicsit ebbe a halott tudományba. Kezdte rávetni magát a levelekre, és mert ezeket magyarul írták száz meg kétszáz évvel ezelőtt, betűről betűre megértette a mondottakat. Néha megállott, és eltűnődött a különös kifejezések értelmén. Mégis, érezte, hogy miről van szó, és ha nem is tudott megérteni mindent, nemsokára összerakta a múlt mozaikjának egy részét, mint ahogyan a gyermek összeállítja a képet a kockák oldalára mázolt figurákból.

Ebéd közben és vacsoránál is ezekre gondolt. A család, amelynek utolsó férfiivadéka vele szemben bámészkodott a távoli háztetők felé, teljesen elfoglalta. Már tudta, hogy a legnevezetesebb tagja nem az első hősök közül származott ennek a nemzetségnek. Ezt a férfit Ádámnak nevezték, és nóta is szólt vitézi tetteiről, míg el nem esett az ellenség fegyverétől. Ennek az unokája a legszebb ifjú, aki a császárnő udvarában élt, és oly szeretetre méltónak találtatott, hogy megengedték neki a szétdarabolt régi birtok visszaperelését. Ám ez nehezen ment, mert Ádám úr szép földjeit, a dunántúli mezőket, erdőket és dombokat hatalmas nemzetségek vették pártfogásukba. Mégis, a vérrel és okossággal szerzett drága szép földeket nem szabad veszni hagyni. Két nemzedéken még ez volt a jelszó, azután... egy kis homályosság, és következik Őz József úr szerény, titokzatos szerény alakja...

Deborah folyton Ádám úrra, sastollas süvegére, hatalmas öklére gondolt, és sokszor álmodott vele, noha férfiakkal nemigen szokott szelíd szunnyadozása közben foglalatoskodni. És lám, mostanában még beszélgetett is Ádám úrral, aki meggyesínű dolmányt viselt, és a szűk nadrág csak úgy feszült hatalmas combján. Reggel, ha felébredt, kissé szégyenkezve gondolt arra, hogy e régi férfi képével mily sokat álmodik. De azután megnyugtatta magát:

- Rokon?... hiszen rokon tulajdonképpen...

Ebédnél azután gyakran megesett, hogy amíg a levelekre, a család csodálatos és rejtélyes históriájára gondolt, a fiúcskát komolyan szólította:

- Ádám lelkem, ne harangozzon a lábaival... Ádámka, hogy fogja a kést?

Antal előbb megütődött ezen, de nemsokára beletörődött abba, hogy a mostohája új nevet adott neki. Néhány rejtélyes dolgot azonban megfigyelt és megjegyzett. Az egyik dolog Perkinkó úrral volt kapcsolatos. Őz József özvegye ugyanis gyakran figyelmeztette a vékony emberkét, hogy a gyermeket magasabb irányelvek szerint oktassa:

- Kedves tanár úr - szokta mondani -, ügyeljen a fiúra, mert nekem más gondjaim és feladataim vannak, ügyeljen, és oktassa szeretetteljes szigorral, mert a jövőre neveli, és a gyermekre nagy jövő várakozik.

Máskor ilyeneket mondott:

- Az ön öreg napjai sok örömmel fognak eltelni! Ez a fiúcska magas polcra emelkedhetik, és az alapvető érdem az öné, uram...

Perkinkó mindannyiszor meghajolt mosolyogva, hogy néhány perc múlva a legelkeseredettebben kezdje a fiúcska kínzását kérdésekkel, intelmekkel, szemöldökrángatásokkal és örök sémák szerint igazodó dorgálásokkal.

A másik rejtélyes ügy Légát János aljegyző úr megjelenése volt. A fogatlan, ősz legény kicsípve, illatosítva lépett állandóan az özvegy hajlékába, és a kisfiúnak következetesen barackot nyomott a fejére. Deborah komoly arccal fogadta, és udvariasan tessékelte a szobája felé, de Légát úr konokul megállott az ajtóban, és nem mozdult mindaddig, amíg az özvegy be nem libegett az orra előtt fodros ruháival. Akkor azután szelíden behúzta az ajtót, és Antal nemsokára csak egy száraz hangot hallott, amely olyanformán hangzott, mint a Perkinkó hangja diktálás közben. Végül is erőt vett a kíváncsiság a gyermekén, és kérdést intézett ez ügyben légies megjelenésű mentorához. Perkinkó a világ legtermészetesebb hangján felelte:

- Deákul tanul, deákul, kérem... Majd maga is tanulni fog...

- Igen, de hát...

- Mit akar mondani, kérem?

- Hogy a mama csak most kezdi.

- Lárifári, a jó pap holtig tanul. Csak maga nem akarja belátni, hogy tanulás nélkül...

A latin leckékről mindig hamiskás mosollyal távozott Légát úr, és sok mindent sejtetve lépett a társaságba, noha egy pengőt kapott minden látogatásért, akárcsak az orvos. Kaszanyitzky Lenke kisasszony azonban nem tudott az ezüstpénzekről, és mindannyiszor megfenyegette hű gavallérját, még halála estéje előtt is:

- Jani, Jani, maga nagy dezentor! Addig adja a deákleckéket, míg egyszer csak azt halljuk, hogy jegyben jár a boltos leányával...

Pedig szegény Jani derekasan dolgozott. Sokszor szinte csodálkozott is, hogyan bírhatták ilyen módfeletti szorgalomra. Mert a latin írásokat csaknem egytől egyig lefordította hivatalos magyar stílusban, és a diktandót az özvegy írta nagy árkus papirosokra. Ezek az írások azután kezdtek végleg eloszlanni a homályt a régmúlt idők dolgairól. A család történeténél még talán érdekesebb is volt a per, amelyet hirtelenül abbahagytak, pedig már gyönyörű eredményeket ért el a prókatori tudomány. Az özvegy szíve sajogni kezdett, valahányszor a selymes réteket,

kaszálókat, erdőket, szántókat sorolta fel a peres írás, néven nevezve minden ingatlant. Emellett a büszkesége is dagadozott:

- Lássá, uram - mondta Légát Jánosnak -, ez mind a miénk volt és elveszett...

- Ah - lebegtette a papirosokat az öreg legény -, nekem is volt négyszáz hold földem, az apámnak ezer, a nagyapámnak nem is tudom mennyi... de most már... Csak ilyen papirosokon van meg már az egész...

- Talán azt akarja mondani ezzel, hogy ezek a papirosok nem igaz ügyet hordoznak?

- Egy szóval sem mondtam, csak éppen más idők vannak...

- Hogy méltóztatik ezt érteni?

- Úgy, hogy ma már másképpen van minden, mint azelőtt. Nem sokat ér az ilyen nemesi oklevél meg irkafírka. Az ilyesmi csak a levéltárosnak érdekes...

- Uram, ön talán azt hiszi, hogy nem lehet kezdeni semmit? Hiszen ön is ismeri az iratokat, igazunk van, csak törvény nem volt a régi időkben. Most már van törvény...

Légát úr egyáltalán nem figyelt az iratokra, tehát szórakozottan jegyezte meg:

- Nagyon fogas fiskálisnak kell annak lenni, aki ilyesmihez nyúl...

Őz úr özvegye nem tudott szabadulni ettől a megjegyzéstől, és a következő napok egyikén felkereste irataival a legrosszabb hírű fiskálist. Előadta az ügyet szépen, terjedelmesen, és végül tanácsot kért. A fiskális csóváltotta a fejét, a pipájából bőven eregette a füstöt, és csak akkor vágott biztató arcot, mikor a fekete ruhás hölgy a honoráriumok szép összegéről kezdett beszélni.

- Megnézem én, kérem alázattal - mondta -, majd kibogazzuk egy kis tudománnyal...

Egy hét múlva azután, mikor Deborah remegve állított be hozzá, lemondó képpel tologatta az asztalán az íráscsomagokat:

- Baj van a dologban, egy kis baj van. Ilyen messziről nem lehet ekkora ügyet intézni. Ezt már csak ott lehetne kibogozni, ahol abbahagyták, Pozsonyban... Csakis ott lehetne.

Csaknem egy esztendeig forgatta gondolatában Deborah, hogy elköltözik Pozsonyba, arra az időre, amíg elintézi a nagy pört. Addig is szorgosan tanulta az írásokat, forgatta a papirosokat, és mindig talált újabb támpontokat feltevése számára. Tisztán látta, hogy itt egy vérlázító igazságtalanságról van szó. A hatalom, a gazdag és hazaáruló családok sora összefogott, hogy elrabolja egy tisztességes nemzetség birtokait. Az ivadékok ma is büszkén ülnek a rabolt birtokon, és kastélyaik ormán csillogva fényeskedik a régi címer. A befalazott kriptákban a régi nemzetség csontjai porladnak. Ezt a nagy igazságtalanságot nem lehet így hagyni. Ma, amikor a törvény korszakát éljük, bizonytal helyreigazítják ezt a kegyetlen tévedését a régi idők törvényalkotóinak. Egy kicsit azonban sietni kell, mert sok ellenséggel fog szembeállani az ügy, és sok küzdelme lesz annak, aki kezébe meri venni a lehanyaglott nemzetség igazát.

Így gondolkozott Deborah, és nemsokára azután, hogy Antalt elküldte a tudományok mezejére, felkészült, hogy búcsút mondjon a városnak. Felkészült, hogy búcsút mondjon minden bizonytal örökre, mert azután úgyis minden másként lesz...

Az utolsó napokban könnyezve járta végig a szobákat, koszorút helyezett atyja és anyja sírjára, és amint a temetőből hazatért, eszébe jutottak az élők is. Eszébe jutott, hogy egy leánya él a városban, és a leányt közel egy esztendeje nem látta. Gondolta, hogy az elhunyt és csodált férfi emlékét szenteli meg, ha szülői csókját odaleheli finoman a gyermek homlokára. Egy szelíd és sugaras délután tehát fekete selyembe öltözött, és elment a házhoz, amely iránt

gyűlölettel viseltetett valaha. Kopogott özvegy Józsné ajtaján, és várta, hogy ajtót nyissanak előtte. Néhány pillanat múlva valaki végigtáncolt a folyosón, és hevesen kitarta az ajtót. Őz József özvegye alig tudott szóhoz jutni a meglepetéstől. Egy hölgyecske állott előtte, egy leány, aki már kibontakozott a gyermek félszégeiből, és arca, szeme ragyogása, lenge és megindítóan finom alakja ragyogva és büszkén hirdette, hogy legszebb évei előtt áll. A leány nevetett, és csilingelő hangon mondta:

- Kedves mama, milyen öröm... azt hittük, hogy egészen elfelejtett...

Az özvegy szinte megindult. Kesztyűs kezével elsimította a barna fűtőket a kedves homlok-ról, a ragyogó szemek fölül, és szülői csókját odalehelte oly finoman, annyi mérséklettel, hogy kis Lujza alig érezte a keskeny, vértelen ajkak érintését. Közben nagymama is előkerült és lelkendezve törülgette kezét a kötőjébe:

- Ó, édes istenem, hogy ezt megértük. Mindig mondtam én, hogy nem tud egészen elfelejteni...

- Nem felejthetem el a férjem gyermekét, és az ő legkedvesebb rokonát. A nagy gyászban, amely ezt a házat érte, együtt éreztem... az én szívembe is belényilallt a fájdalom.

- Milyen derék... - motyogta nagymama, és a belső szoba felé irányította a vendéget.

Őz Józsefné nem akart leülni, mert úgy érezte, hogy szavai ünnepélyesebben és szebben hangzanak, ha megáll a lehajló nap vízszintesen tűző sugaraiban az ablak előtt.

- Búcsúzni jöttem - rebegte, és az arcokat vizsgálta -, búcsúzni jöttem, talán örökre, talán nem...

- Ó, ó, hát talán el tetszik költözködni?

- Igen, magasabb célok érdekében.

Oly rejtélyesen csengett a hangja, hogy a nagymama feje egypár pillanatig féloldalt fordult a csodálkozástól, kis Lujza pedig visszafojtotta a lélegzetét.

- Igen - folytatta Őz Józsefné -, nekem távoznom kell, mert a fonalak, a nagy érdekszálak messze vezetnek. Egy távoli városba visznek, és ott fonódnak össze. De hiszem, hogy ez a gyenge asszonyi kéz megoldja a csomót, és akkor... akkor visszatérek. De lehet, hogy gyengének bizonyulnak erőim, és akkor... akkor arra kérem, kedves rokon, hogy ne ítéljenek el. Gondoljanak reám, mondjanak egy imádságot értem, és higgyék el, hogy én az igazságért éltem, csak nem tudtam legyőzni az igazságtalanságot...

Szegény nagymama egyre jobban csodálkozott, és mentül tovább fűzte szavait a vendég, annál kevesebbet értett azokból.

- Hát mégis, hová tetszik költözni? Talán Pestre? Ott lakik a fiam, a Gyuri is, ha emlékszik még reája.

Végre helyet foglalt az özvegy. Széjjelteregette fekete selymeit, nyugodtan elrendezte ruháit, és ugyanilyen gondossággal rakosgatta össze mondatait is.

- Talán nem is tudják, kedves rokonaim, hogy a család, amelynek néhány év óta tagja vagyok én is, a legragyogóbb múltra tekinthet vissza. A történelem fényes lapjain gyakran találkozunk az ősök nevével. Ámde ez a fényes korszak leáldozott, és a késő unokák szegénységben élnek, szinte elfeledve és elhagyatva...

Nagymama szelíden magához ölelte kis Lujzát, aki odasimult a hűséges, igaz kebelhez. Az özvegy nem vette észre ezt a néma feleletet, és a jobb kezét magasra emelve folytatta:

- Az én célom az, hogy a régi fényt helyreállítsam... Feladatom és kötelességem ez, mert módomban áll, mert kezem közt vannak a bizonyítékok. És kötve is vagyok erre, mert egy mindenkinél többre becsült férfi, boldogult férjem parancsolta halálos ágyán. Én tehát elvégeztem itt, amit e városban elvégezhettem. Áttanulmányoztam az iratokat, megismertem a múltat, és most a jövő érdekében távozom, mert távoznom kell. Elmegyek abba a városba, amelynek közelében lejátszódott a családnk fényes története, és ott folytatom munkámat. Nem lesz könnyű feladat, mert hatalmasok ellen küzdök. De azt hiszem, hogy lesz elég erőm és szívósságom, mert eddig az életben úgysem csináltam semmit, nem voltam hasznára és örömére senkinek...

Hangja csaknem elcsuklott, a szeme könnyben ragyogott. Józsné nagy jósága és érzékeny szíve nemigen nézhette ezt megindulás nélkül:

- Drága lelkem - mondta -, nem asszonynak való feladat ez. Maradjon köztünk, nagyon fogjuk szeretni...

- Az én elhatározásom olyan erős, mint a szikla - ragyogott fel az özvegy szeme -, olyan megmásíthatatlan, mint a szentírás... Én hadjáratot vezetek, és az én hadjáratom olyan, mint a keresztes hadjárat.

- Ó, istenkém... - remegett meg a nagymama a háborúság hallatára, és eltűnt fia jutott eszébe. Egy pillanatig révedezve gondolt arra, hogy mily furcsa, hogy nem tudja, milyen mező virít a lelkéből lelkedzett magzat felett. Kis Lujza az iskoláskönyvek illatát érezte egy pillanatra maga körül lengeni. Deborah most reája tekintett, a kartonruhás kedves kis hölgyre, és szigorúan folytatta:

- És te, leányom, ne felejtse el soha, hogy ki volt az édesapád. Ne feledd, hogy büszkén kell mindig reája és apáira gondolnod. Arra kérlek, hogy arról se feledkezzél meg, hogy az érdekedben is küzdök. És nem lehetetlen, hogy rövidesen a legirigyeltebb úrinő lesz belőled ebben a sárfészekben.

A leány nem tudott mit válaszolni, tehát csak nézett nyílt, nagy szemeivel a sovány asszonyra, akinek a tekintete szinte zöldes színekben lobogott.

- Gondoskodni fogok mindnyájatokról - folytatta az özvegy -, gondolni fogok három gyermekemre. A földek, így gondoltam ki, a fiút illetik, aki fenntartja a család nevét, a pénzen pedig a leányok osztoznak. Azért tehát arra figyelmeztetek, gyermekem, hogy a rangodnak megfelelő műveltségre törekedjél, és azonkívül, úgy látom, már megemlíthetem előtted, ne ajándékozzad a szívedet akárkinek.

Kis Lujza elpirult, és a bíboros vérhullám szelíd rózsaszínbe öltöztette fehér nyakát is.

- Ó, mama - rebegte, és szeretett volna kiszaladni a szobából. De nagymama átölelte a nyakát, és nevetve mondta:

- Bizony, ezt nem félted, hogy itt marad pártában. A múltkor éjjeli zenét kapott... képzelje, lelkem, ez a gyerek!

E profán dolgok felett elsiklott Deborah, és tekintete a távoli múltban kalandozott el.

- Így van ez - mondta -, János gróf is tizennégy éves menyasszonyt vezetett az oltárhoz, és boldogan élt vele, dacára annak, hogy úgy rabolta a zárdából, mint ahogyan az ember virágot lop.

- Melyik János gróf? - érdeklődött nagymama.

- Melyik! - méltatlankodott Deborah - akinek a leánya az Ádám úr felesége lett. A családnak magva szakadt fiúágon, és így Ádám úr örökölte a János gróf vagyonát, minden földi kincsét,

sok aranymarháját. Hiszen ennek a címerben is nyoma van, mert az alsó három csillag meg a kard a János gróf címeréből olvadt bele. Ezt a címert pedig még Róbert Károly idejében adták... Mikor Lajos király Olaszországba indult, már ott lebegett a bandérium elején...

Egy pillanatra csend támadt. Az ünnepélyesség hangulata áradozott Deborah szavaiból, és kis Lujza oly élénken gondolkozott, hogy szinte maga előtt látta a kék csillagokat a fehér mezőben. Nagymama is komolyan simogatta a fotel bojtjait. És ezen emelkedett pillanatokban halk kopogás vagy kaparás hallatszott az ajtón.

- Szabad! - mondta világosan nagymama.

A zaj megisméltődött, és most már tisztán kivehető volt, hogy valaki kaparja az ajtót. Lujza kisasszony fürgén felugrott, hogy beeressze a vendéget. Alig nyílt ki azonban az ajtó egy tenyérynire, örvendetes kuncogás hallatszott, és egy barna orr dugódott be rajta.

Deborah megriadt, és felugrott ünnepélyes pózából:

- Ó, hiszen ez egy kutya.

Valóban, egy hatalmas szép vizsla táncolt be farkcsóválva és vidáman. Kettőt-hármat ugatott öblös hangján, és kis Lujza felé ugrált, első lábaival a kisasszony fehér kötényét veszélyeztetvén. Előbb megijedt a kisasszony is, de azután hirtelen könnyek futották be a szemeit.

- Britt - mondta, mintha egy régen látott, kedves ismerősét üdvözölte volna -, kedves Britt, hát hogy kerülsz ide? Nagyanyuska, nézze, a Britt, a mi Brittünk!

A barna állat pedig szinte megérteni látszott e szavakat. Az örömtől nem tudott mit csinálni. Ismét ugatott, néhányszor körülszaladta a szobát, földhöz verte magát, és végül kézcsókra járult nagymamához.

- Ó, te buta - simogatta Józsné remegő kezekkel -, ó, te kis buta, hogy megnőttél...

Majd odafordult Deborah asszonyhoz, és megindulva mondta:

- Látja, lelkem, némelyik állatban több szív van, mint az emberekben... Higgyc el, lelkem...

A meglepetéstől hamarosan magukhoz tértek mégis, bár a vizsla megjelenése szinte felizgatta mind a hármukat, Deborah halkán rebegte:

- Ha jól tudom, ez az állat az én Lina lányomnak a tulajdonát képezte...

- Igen bizony - mondta nagymama -, nem is tudom, hogy kerül ide. Talán mégis tévedés van a dologban.

- Nem hiszem - felelt kis Lujza -, itt van a nyakán a szalag...

Megnézték a nyakörvöt. Kézimunka volt, igénytelen kis pamuthímzés keresztöltésekkel. Piros betűk ezt mondták rajta: *Britt, Születet 1873.*

- Ó - mosolygott Deborah -, az ortográfiai jártasságról az én Lina leányomra ismerek.

Nagymama ijedten nézett Lujza kisasszonyra:

- De hát hogy kerül ide ez a kutya? Csak nem csinált az a gyerek valami csacsiságot?

Kis Lujza továbbadta a kérdést az okos tekintetű állatnak. Két kezébe fogta a Britt fejét, és tagolva mondta neki a szavakat:

- Hol van Karolina?

Ily komplikált dolgokat már nemigen értett meg a derék állat, tehát csak újból vinnyogott, vidáman vakkantott, és boldogan feküdt végig a szőnyegen.

- Ez nem sok - mosolygott Deborah -, de a dolog tényleg kezd rejtélyes lenni. Hogy kerül ide ez a... izé, olyan messziről?

Kis Lujza szívdobogva gondolt az utolsó levélre, amelyet a húgától kapott. Nem vette sohasem egészen komolyan a gyermeket, és a leveleiben, a szavaiban mindig bizonyos túlzást látott. Mégis, a keserű hangon írott levél után elhatározta, hogy segíteni fog rajta, és addig könyörög nagymamának, míg el nem megy érte. De hát a levél csak tegnapelőtt érkezett meg.

A csendes alkonyatban tanácstalanul ültek hármasan. Deborah sötét rejtélyt sejtett a történetek mögött, míg Lujza gondolkozni is alig mert, nagymama pedig önmagát hibáztatta, hogy még mindig félig-meddig idegen helyen van a gyermek. Az óra halkán ketyegett, hallani lehetett, hogy az ablak alatt csizmás emberek járnak, és egy megrakott szekér nehézkesen végiggördül a rossz kocsiuton. Alig néhány percig tartott ez a csend, azután nagymama felsóhajtott szomorúan, újabb csapásokra felkészülten:

- Ó, én édes istenem...

Szinte feleletképpen a foházkodásra, az ajtón halk kopogás hallatszott.

- Tessék... tessék! - kiáltották mind a hárman.

Kaszanyitzky Mária kisasszony vékony, magas alakja libbent be.

- Valakit hoztam magammal - mosolygott a kisasszony -, egy kis madarat fogtam.

A másik szoba homályából előreugrott egy rövid ruhás leány. Zokogott meg nevetett egyszerre, és egyenesen özvegy Józsnénak rontott:

- Drága nagymama! - csuklott fel. - Bocsásson meg, kedves nagyanyuska.

Kis Lujza is sírt:

- Linácska - ölelgette a legújabb jövevényt -, hát mégis elszökött?

Ott állott előttük a régen nem látott gyermek, a távolban szenvedő kis testvér. Nagymama alig tudott szólani, csak ezt ismételte:

- Hogy megnőtt! A nyakunkra nő ez a kis haszontalan.

Bizony megnőtt, megerősödött a gyermek, de ezúttal mégis szomorú volt a külseje. Látszott rajta, hogy kinőtt ruhácskát visel, a cipője orra is szakadozott volt, és az egész külseje gondozatlanságot árult el. Fekete szemei élénken villogtak, és bátran mondta:

- Igen, nagymama, én megszöktem, mert már nem bírtam tovább...

Ránézett Kaszanyitzky kisasszonyra, aki az ajtó mellől nézte végig szerényen a jelenetet.

- A kisasszony vett a kocsijára... de én egész éjjel gyalogoltam.

Deborah elszomorodva nézett maga elé:

- De hiszen ez szörnyőség - mondta, és nem a gyermeket sajnálta, hanem afelett sírt könnyeket, hogy oly gyönyörű múlt után idejuthat egy család.

- Hogy lehet az? - kérdezte nagymama, akinek a szíve még mindig erősen dobogott. - Hát hogy tehetted ilyet, lelkecském? Miért nem írtál? Elmentünk volna...

- Én írtam - vonogatta a vállát Karolina kisasszony -, de tovább már nem várhattam. Este ivott megint Elek bácsi, hát én gondoltam, hogy eljövök, akár gyalog is. Nem kérdezett senki, lementem az udvarra, a hátsó kerten át meg a mezőre. A kert alatt utánam jött Britt. Attól kezdve nem féltem, csak mentünk mindig az országúton. Egy kis erdőben lefeküdtünk, azután megint jöttünk. Nekem volt tizennyolc krajcárom, azon vettünk kenyeret meg szalonnát, és

mindenütt megkérdeztük, hogy jó úton járunk-e. Az emberek nevettek rajtunk, és egy helyen azt mondták, hogy: ni, a vándorló legények! Gyalog jöttünk ma éjszaka is, egész délutánig... akkor felvett a kisasszony a kocsira, de Brittnak már nem volt hely, azért futott előre...

Nagymama a Kaszanyitzky kisasszony kezét szorongatta:

- Milyen nemes szívű maga, lelkem... hogyan háláljam meg...?

Amikor Deborah látta, hogyan adják kézről kézre a megkerült gyermeket, ő is odalépett hozzája. Megölelte a poros hölgyecskét:

- Emlékszik-e még reám? - kérdezte.

- Hogyne, kedves mama, hiszen én írtam is magának...

Annyi közvetlenség volt a szavaiban, hogy az özvegy egynéhány pillanatig a gyermeknevelés gyönyörű feladataira gondolt. De azután lelkesülve ragadta meg a cél, amely minden porcikáját áthatotta.

- Akkor hát írjon kedves leányom ezentúl is szorgalmasan... Én ugyanis elmegyek. El kell távoznom a jövő érdekében, bármennyire fáj is gyermekeimet itthagyni. Kedves gyermekem, gondoljon reám...

Ismét könnyezett, ezúttal őszinte szívvel és mély megindulással. Búcsúcsókra nyújtotta ajkát a leányoknak, és a nagymama szíves invitálására sem akart maradni vacsorára. Az ajtóból még visszaszólt:

- Néhány emléktárgyat és bútort elküldök magának, Lujza lányom.

Ezeket mondta utoljára, és eltűnt lenge alakja.

A gyermekek nemigen törődtek vele a következő pillanatokban. Kis Lujza a szobáját muto-gatta, és egy kis szegfűcsokrot tett Karolina elé, amelyet, úgymond, nem tudja, hogy kitől kapott. Lina kisasszony nevetett, mosolygott egészen vacsoráig, és sehogy sem akart elaludni vacsora után. A két gyermek összebújtt, és Lina elfojtott hangon mesélt.

- Amint átjöttünk egy kis erdőn, egy nagyobb erdő előtt állottunk. Britt csendesen morogni kezdett. Valami nagy fekete mozgott a bokorban mellettünk. Előbb nagyon féltem, a szívem csak úgy dobogott, és magára gondoltam, kis Lujza, meg Tónikára és nagymamára. De azután lehajoltam Britthez, átöleltem a nyakát, és megcsókoltam. Szépen, lassan megindultunk, és addig mentünk, míg egy házhoz nem érkeztünk...

- Éppen, mint a mesében - mondta kis Lujza, és erősebben átölelte a suttogó gyermeket.

- Igen - folytatta Karolina -, éppen, mint a mesében. Benéztünk az ablakon, hát ott ivott három puskás ember. Nagyon fekete volt az arcuk, nem mertem bekopogtatni szállásért. Már éppen el akartunk szökni, mikor kinyílt az ajtó, és az egyik betyár kilépett. Mert, higgye el, kis Lujza, ezek betyárok voltak. Megállott az ajtóban, és felénk szólott a sötétségben, hogy kik vagyunk. Mi ketten, én meg a Britt, nem szóltunk semmit, csak mentünk lassan a bokrok mellett, hogy ne lássanak. Másodszor is kiáltott, akkor a Britt visszafordult, és ugatni akart. De én befogtam a száját, és lebújtam vele a földre. Úgy feküdtünk egy darabig. A fekete ember harmadszor is kiáltott, hogy jelentkezzünk, mert különben lő. Nem jelentkeztünk, hát lőtt, és egészen lángolt a puskája csöve a sötétben. Akkor azután felkeltünk, megint tovább másztunk, és mikor már nem láthatott, futni kezdtünk a fák között... Juj, hogy futottunk... A kis bokrokról felrepültek a madarak, mert felébredtek, a száraz ágak recsegték, és Britt nem ugatott, némán futott mellettem. Nem akartunk megállani egészen reggelig, de nagyon elfáradtunk, és mikor a hold már nem sütött, egy tisztáson elbuktam. Ott mindjárt lefeküdtünk. A fű nagyon vizes volt, kis Lujza, milyen vizes a fű éjszaka...

- Nem hűlt meg, kedves? - kérdezte Lujza, és megtapogatta a leányka arcát, mert úgy tűnt neki elő az egész történet, mint egy mese.

Éjfél felé elnyomta a mérhetetlen fáradtság a Karolina kisasszony testét. Még beszélt, még suttogott, és a fejét odahajította a nénje karjára, a szemét szelíden lehunyta. Nemsokára elszunnyadt, és kis Lujza még sokáig gondolkozott ártatlan, boldog arca fölél hajolva:

Ha apa ezt látta volna - mondta magában elszorult szívvel -, istenem, ha látta volna!

Másnap reggel két vagy három szekérenyi bútort küldött el Deborah a leányoknak. Levelet is mellékelte a küldeményhez. Megírta, hogy bármily nehezebbre esik is a válás, el kell mennie, mert nagy feladatok várnak rá. Gondoljanak rá tehát igaz gyermeki szeretettel, és kis Lujza vegye gondjaiba a csomagot, amely a diófaszekrény fiókjában van. Vegye gondjaiba, és vigyázzon rá, mert minden darabja drága emlék. Remegő kézzel bontották fel a kisasszonyok a csomagot, amelynek hatalmas tömege csak úgy ontotta a legkülönbözőbb tárgyakat. Régen használt, pehelykönnyű fehérműk, finom csipkék, francia és német könyvek, száraz virágok és divatjamúlt ruhák kerültek napfényre. Itt egy szalaggal átkötött levélcsomag, amott egy félbehagyott kézimunka, kötött kesztyű és egy félcipő fele.

Kíváncsian turkáltak egy darabig a sok, különös asszonyi holmi között. Nagymama ott állott a hátuk mögött, és öreg szemei megteltek könnyel:

- Ó - mondta remegő hangon -, mégiscsak van szíve ennek a boltosleánynak. Add csak azt a kis fehér cipőt, Lujzika. Szegény anyácskádé volt. Egy bálon elveszett a másik fele, azután sohase került meg...

- Hát hogy lehet az?

- Úgy, hogy elgurult, leesett szegénykének a lábáról, azután vagy elvitte valaki, vagy a fotelek alá szaladt. Mint egy kis fehér egér, úgy eltűnt...

A szívéhez szorította a félcipőt, azután odaadta kis Lujzának, aki háromszor is bepakolta selyempapírba, és elrejtette a szekrény mélyére, a legtökéletesebb zugba.

E napokban a málhák és csomagok egész tucatjával felszállott a kemény elhatározású özvegy a legközelebbi vasúti állomáson az első osztályú szakaszok egyikébe. Cselédjének, aki elkísérte idáig, bőkezű jutalmat adott, és a kocsist, a vasúti szolgát szép borralalóval látta el. Azután hátradőlt a puha ülésen, és belétemetkezett az írásaiba. Délig ropogtatta száraz ujjjaival a papirosokat, akkor evett egy falatot a kis kosárba helyezett sült csirkéből, ivott egynéhány csepp bort, és újból hozzálátott a foglalatosághoz. Így utazott csaknem két napon át. A második nap délutánján izgatottan kémlelte a tájat, amelynek végtelen változatai két napon át nem keltették fel figyelmét. Szelíd dombok, őszi ruhás erdők, kedves patakok elárulták neki, hogy a Dunántúl földjén húzza a dübörgő kocsikat a gőzmasina. Még egy régi levelet átfutott.

Csak szorgalmasan - biztatta önmagát -, egy pillanatig sem nyugodni... Még holnap hozzákezdünk a dologhoz.

Az ablakok alatt idegen állomások nevét kiáltották vasúti emberek. Őz Józsefné fülét azonban ismerős csengéssel ütötték meg a távoli országrész helységnevei. A vonat egy kis falu alatt kanyarodott el. A házak felett öreg tornyát egy sárga kastély emelgette. Az aranyos címer csillogott a késői napsugárban.

- Kié az? - kérdezte az özvegy a kalauztól.

- Az, kérem alássan, a Zirczi grófoké... a Zirczieké...

Őz úr özvegye egy kis csomagot keresett elő. Lázasan kibontotta a selyempapirosból a régi gyűrűt, és hüvelykujjára húzta. A zöld kő címeres lapja megcsillant a szelíd esti sugárban, és az özvegy halvány arca szerelmesen fordult a százszor áttanulmányozott cirádák felé.

Azután az ablakhoz lépett, és sokáig nézte a Zircziek kastélyát, hosszan, gyűlölködve. Keze, amelyen Őz József úr gyűrűje csillogott, ökölbe szorult, és ökle megremegett.

- Megálljatok - suttogta a csukott ablaknak -, nem sokáig büszkélkedtek...

A vonat pedig elvitte az esti homályon át a városba, ahová messzi földről igyekezett az igazát keresni. Éjjel alig aludt valamit a vendégfogadóban, és délelőtt kilenc órakor ott állott a pápaszemes ügyvéd előtt.

- Uram - mondta halk, előkelő hangon - eözházi és bazini Eöz József báró özvegye vagyok. Velünk nagy igazságtalanság történt. De reparálható a dolog, csak ember kell hozzá...

Őz Antal gimnáziumi tanuló nem váltotta be a személyéhez fűzött reményeket. Fáradt, álmodozó szemmel nézte a tanárait a magyarázatok alatt, és ha ilyenkor megszólították, ijedten rezzent össze, mintha álomból ébresztették volna fel. Nehéz, barna fejét megtámasztotta két öklével a könyvek előtt, és behunyt szemmel, lélek nélkül magolta az elkeseredésig:

- Portugália fővárosa Lisszabon... Portugália fővárosa Lisszabon...

Elhatározása hamar elernyed, és ilyenkor vágyakozva, fájdalmasan gondolt a régi, nagy lakásra, a Burger bácsi rejtélyes, nagyszerű boltjára. Felsőhajtott, tekintete elsiklott a háztetők felett, és sokszor könnyezett titokban. Az iskola felé nyomott kedélyhangulatban közeledett a legderűsebb időben, és bármily magasan ragyogott a kék ég, bármint mosolyogtak a virágok a líceumhoz vezető utcákon, lelke sötét árnyakkal volt tele. A leckét nagyon kevészer tudta, és még leginkább a földrajzhoz volt kedve. Ha azonban a latin órán hívták fel, rendszerint csak állott némán, és barna, meleg szemei kifejezéstelenül néztek a tábla felé. A basszus hangú, öreg tanár nem mulasztotta el az erkölcsi leckét:

- Miért nem keresel valami más mesterséget? Kár a cipőtalpért is, amit elkoptatsz... Hát miért nem tanulsz?

A fiú ajkára egy szó sem jött. Az arca nem mozdult meg, szeme sem rebtent, csak forró könnyei peregtek lassan-lassan halvány arcán lefelé. Nem mozdította meg kezeit, hanem hagyta a könnyeket lecseppenni fehér ingfodrára és ruhájára. A latin nyelv szigorú tanára ellágyult egy pillanatra:

- Mit gondolsz? - zsörtölődött kissé megenyhülten. - Talán azt hiszed, hogy latifundiumok állanak a hátad mögött. A szegény embereknek tanulni kell...

Sokszor elgondolta ilyen esetek után a fiú, hogy gazdagnak lenni a legjobb dolog. A kis bárófiú, aki magántanulónak iratkozott be, mindig sikerrel teszi le a vizsgáit, mert gazdag az édesapja, és négylovas fogaton hajtanak a líceum elé. Eme gondolatait sohasem közölte társaival, rendszerint hallgatott, és ezáltal kissé büszkének tartották a többiek. Az osztály legrosszabb tanulói közé tartozott, de azért nem vett részt sohasem a vásott csínyekben. Nem tartozott a játékért rajongók közé sem, és csak néha-néha vidult fel. Ilyenkor azonban féktelesen kiáltozott a mezőn, és indokolatlanul sokat mozgott, mintha néhány órára berúgott volna.

Ily körülmények között az első év végén elbukott.

A második esztendőben, amidőn magasabb osztályba jutott társai büszkélkedve fordultak el tőle, még inkább növekedett a szomorúsága. A tavalyi leckék mellett még nagyobb elkeseredéssel üldögélt, és sokszor csodálkozott, hogy a nálánál fiatalabbak mennyivel többet tudnak. A téli hónapok változatlan szomorúsággal teltek. Karácsonykor csomagot és levelet kapott két nénjétől; ez volt az egyetlen vidám pillanata a komor évszaknak. A ragyogó tavaszi időkben, amikor a többi diákok hangos kiáltozással méléztak a kertek alatt, és vasárnaponként kirándulásokra mentek a hegyek közé, Őz Antal Csendesesen üldögélt a kis kertben, és órákig elnézegette a virágokat, a kis virágszirmok finom erezetét, a kék égen sikló fecskék repülését, a hangyák szorgos nyüzsgését.

A bácsi, a távoli rokon, akinek a gondjaira volt bízva a fiúcska, elkeseredve írogatta a leveleket nagymamának: nem lehet tudni, hogy mi a baja a gyereknek, annyi bizonyos, hogy valami bántja, kínozza, és hallgataggá, mélézová teszi. Egészen biztos továbbá, hogy ismét megbukik. A latin tanár legalábbis nem meri átengedni, a jó ismeretségre való tekintettel sem, oly keveset tud, oly silány a tudása. Az ilyen levelek nyomán a kis Lujza írásainak fehér szárnyai

szívszorongva szállottak. A bekezdő sorok szigorúan ráparancsoltak a fiúra, azután lelken-dezve kérte a levél, hogy gondoljon szerető testvéreire, nagymamára.

Végül következtek a szelíd simogatások, a befejező sorok pedig könnyekre indították rendszerint a rossz diákot. A hazuról kapott biztatások után egy-két napon át elszántan tanult, kínoztta magát a latin szövegek bemagolásával. Végül megint elernyedett azonban, és fáradtan, reménytelenül csavargott a mezőn, üldögélt a kis kertben.

A vizsgák után örökre búcsút vett Eger városától. Jól tudta, hogy ide többé nem jöhet vissza, de nem járhat az úri fiúcskák és szorgalmas szegények iskolájába, a gimnáziumba sem jövőre. Ismét elbukott néhány tárgyból, és ezzel bezáródott előtte a líceum kapuja. Otthon szomorúan fogadták, mégis a pár hét, amit két nővérével töltött, gyönyörűnek tűnt előtte későbbi éveiben is. Labdázta, sétált, fürödni járt, és most úgy érezte magát, mintha kiderült volna felette a világ. A szeretet végtelen melege, amely kis Lujza tekintetéből, szelíd csókjaiból, gyengéden simogató bársonyos kezeiből áradt feléje, kissé visszaállította önbizalmát, Karolina vidámsága pedig felfedte előtte, hogy szabad hangosabban is nevetni, gyorsabban mozogni, gondolkodni: nem haragszik meg érte senki sem. Reggel korán keltek, egész délelőtt csavartak Karolina kisasszonnyal a mezőn, délben szinte kétségbeejtették nagymamát az étvágyukkal. Délután sokszor jött el értük Torkos Pista, és ilyenkor kis Lujza is elment velük kocsikázni. A lovakat a vidám tekintetű fiatalember hajtotta, mellette ült Lujza kisasszony, és a gyerekek a hátulsó ülésen foglaltak helyet. Egyszer átvette tőle a gyeplőt Lujza, és fehér kezeivel erősen kapott bele a vastag bőrszíjakba. Arca kipirult a testmozgástól, és önkéntelenül mondta:

- Jaj, ha nekem két ilyen lovam lenne...

Torkos Pista megfogta a két kis kezét gyeplőstül, és nevetve szólt:

- Hajtani már nagyszerűen tud...

Augusztusban azonban hirtelen közbejött valami. Vásár, vagy ilyen alkalom volt, és összehatalálkozott az egész család. A véletlen vagy a sanyarúság hazahozta Józsa Gyurit is Pestről. Így összeverődvén mindannyian, megalakították a családi tanácsot, és a fiúcska sorsát kezdték meghányi-vetni.

- Mi legyen szegénykéből? - sóhajtott nagymama - hiszen olyan gyenge feje van...

- Ismerem az ilyenfajta gyerekeket - jegyezte meg Gyuri, és óraláncától megfosztott fehér mellényét simogatta -, későn jön meg az értelmük. De azért okos, kítűnő férfiak válhatnak belőlük. Persze a tanár urak ezt nem értik. Van egy piarista ismerősöm odafent, nagyon kedves ember...

Még tovább is beszélt volna, ha Gulyás Józsi közbe nem szól:

- Hiszen tudjuk mi is, hogy jó kisfiú, esze is van, de mit csináljunk vele? Iskolába már nem járhat, hiszen kétszer bukott meg egymás után. Gondolkozni kell valamiféle pályáról!

- Lépjen a kereskedői pályára - hangoztatta Józsa Gyuri -, a munka nem szégyen, olyan korszakot élünk, amelyben...

Nagymama keserű pillantása megállította Józsa urat a mondat közepén, úgyhogy a gondolatot Gulyás Józsi fejezte be:

- Néha te is mondasz okosakat. Mit szólna hozzá mama, ha Tónikát...

Özvegy Józsné könnyezni kezdett. Ezt mégsem hitte volna sohasem. Hogy az ő unokája boltosinas legyen? Húsz esztendő lassú összeomlása egyszerre tűnt elébe, és most már szinte bántotta, hogy csak két szobája van. Visszaemlékezett a tizenegy szobás kastélyra, a gazdag

éléskamrára, és csendesen sírt. Nem válaszolt egyenesen a kérdésre, hanem szelíd megadással kérdezett ő maga is:

- Mi következik még ezután? Mi jöhet még? A Józsi fiacskája...

Ifjú Őz Antal végre mégis üzletbe került, mégpedig abba az üzletbe, amelyben három vagy négy esztendővel ezelőtt oly sokat álmodozott a távoli tengerekről és a fűszerszámok hazájáról. Martin úr, aki az új címtáblákon, a fiókokra alkalmazott címkéken kívül több jelentős reformmal frissítette fel az elhanyagolt üzletet, szívesen fogadta a fiút.

- Így már szeretem. Dolgozni akar, akkor jöjjön csak hozzám. De akkoriban, mikor csak lábatlankodott, nem szívesen láttam.

A régi bolt új gazdája maga volt a szívósság, a kitartás és a szorgalom. Mintha az évekkel is spórolt volna, nem tudta senki meghatározni a korát. Harmincöt-negyven évesnek látszott, pedig régen elhagyta az ötvenedik születése napját. Fillérenként kuporgatta a pénzecskéjét, és a teljes visszavonultságban eltöltött évtizedek után egyszerre csak megvehette, magához válthatta a boltot, mert az özvegy a lehető legolcsóbb áron adta el a dupla gránátalmához címzett fűszerszámos üzletet. Sohasem remélte ezt a boldogságot, de nem zavarodott meg tőle. Éppen úgy élt, mint azelőtt, és amennyiben ez elképzelhető, egyre többet dolgozott. Régi szabályok szerint igazodott, elrendelte, hogy a segédek nála lakjanak, és az inasok siessenek a magánéletben is a feljebbvalóik szolgálatára.

Antal tehát odakerült a kis szobába, hol régebben Deborah kisasszony parfümje lengedezett, és ahol Briseis sétálgatott kényesen, nyakában szalagra fűzött aranytallérral. Mikor az első nap estéjén lehajtotta a fejét a fiókos ágy csikos párnáira, a torka összeszorult. Érezte az idegen illatokat, és alig tudott elszenderedni. Éjfél felé ismét felriadt, és nem tudta, hol fekszik, vajon a feje van az ablak felé, vagy a lába. Felkönyökölt és csendesen sírdogált.

Úrfi voltam - gondolta fájdalmas szívvel -, és most kisas vagyok. Vajon mit szólna apa, ha látná...

Az óra egyhangúan ketyegett. A magas, sovány, szőke segéd taktusra szuszogott. A fiú lassanként elfáradt, és ismét lehajtotta a fejét, lehunyta szemhéjait. És akkor a boltajtó felől világosság támadt. Szürke ruhás, szikár férfi közeledett hangtalan lépésekkel. Kezén zöldkőves aranygyűrű fénylett, és hűvös ujjai megérintették az Antal homlokát.

- Apám - mondta a fiú, és szemei könnyben úsztak.

A férfi szó nélkül leült az ágya szélére, és letörülte a könnyeit. Tekintetében bánat és fájdalmas komolyság tükröződött. A kisfiú csaknem felzokogott, a szíve és a torka összeszorult, most már szólni sem tudott, pedig szeretett volna mindent elmondani. Hogy ő semminek sem az oka: a lecke volt olyan nehéz, hogy nem tudott megbirkózni vele. Már a nyelvén volt valami, mikor a férfi a bolt felé mutatott, és halkán mondta:

- Minden munka becsületes... Minden munka, kisfiam...

Másnap korán felébresztették Antalt. A másik két inással együtt alázatos szívvel látott hozzá, hogy kitisztítja a szőke segéd cipőit. De a nyurga ember kiugrott az ágyából, kirántotta a kezéből a cipőt meg a keféjét, és barackot nyomott a fejére:

- Hagyd csak - mondta nevetve -, csak nem engedem, hogy a báró úr fia...

Antal sírni szeretett volna, de uralkodott magán, és buzgón kezdte takarítani az üzletben a rézsúlyokat.

A napok munkában teltek, és a fiú buzgón teljesített minden parancsot. Csak néha ábrándozott el pár pillanatra. Ilyenkor maga elé idézte furcsa álomlátását, és ismételte a szavakat, amelyeket atyja mondott neki:

- Minden munka becsületes... kisfiam.

Ha álmodásai közben megszólították, összeresztette, mint akit hirtelen hír vagy ijedség ér. Azután lehajította fejét, munkához látott, oly sok kötelességtudással, annyi buzgalommal, hogy Martin úr nem győzött eléggé csodálkozni. Mikor pedig nagymama megjelent a boltban, az öreg legény fontoskodva vont a fölére:

- Higgye el, kérem, hogy derék fiú, nagyon derék fiú. Kereskedői vér van benne: én is ilyen voltam fiatal koromban.

- De hát kitől örökölhette?

- Ki tudja? A tudósok azt írják, hogy húsz nemzedék...

- Lehet, meglehet, de az én tudomásom szerint ő az első boltos a családban. Pedig nagy család, Martin uram, igen szép család...

A fiú kezdte feledni a líceumot, a latin tudomány eltűnt nyomasztó súlyával a gondolatai közül, és lassanként szabadabbnak érezte magát, pedig a boltban kora reggeltől késő estig talpon kellett lenni, ötperces pihenők idején, ebéd után, ha néhány pillanatig a napon sütkezhetett, elgondolta, hogy mily nagyszerű lehet a hajók útja, a kikötők raktárai körül mennyi élet pezseghet. És mily töméntelen pénz forog a kereskedők kezén? Az adás-vevés rejtélyei megnyíltak előtte, és kezdte érezni, hogy az igazi kereskedelem nem abból áll, hogy az ember keményítőt meg borsot, aszalt szilvát és ecetet mér ki négy krajcárért meg tízért. Egyszer, egy ily gondolatokkal benépesült nap délutánján beállított Perkinkó úr a boltba, és cukrokat váltogatott. Amint megpillantotta egykori tanítványát, oktató hangon szólt hozzá:

- Látja, gyermekem, látja, hova jutott. Hányszor mondtam, hogy tanuljon...

A félénk és hallgatag fiú arca kipirult:

- Most is tanulok - mondta keményen -, én büszke vagyok a mesterségemre...

Martin úr szerette volna megölelni a fiút, de éppen öt kiló nullás liszt kimérésével lévén elfoglalva, csak a fejével bólingatott. Perkinkó Jordán megszegyenülten távozott, és ezentúl tüntetően hangoztatta a szomszédban levő boltban, hogy a Dupla Gránátalma gazdája még a személyzetet sem tudja kioktatni, miként kell felelni az úriembereknek...

Vasárnaponként nagymamánál ebédelt Őz Antal, és itt értesült a város meg a család eseményeiről. Megtudta, hogy Perkinkó azért vásárolja a sok szaloncukrot, mert meg akarja nyerni a gazdag mézáros özvegyének a kezét. De hát nem sok remény kecsegteti, mert az özvegy csak kineveti. A múltkor is háromlábú székre ültette, és a vékony férfiú éppen akkor csücsült a földre, mikor a legszebb hasonlatokat recitálta az imádott hölgy piros arcáról. Hallotta, hogy a büszke Ocsovszkyné végleg elveszett a világ szeme elől. Utoljára Józsa Gyuri látta Pesten, a Korona kávéházban, fiatal urak társaságában. De jobb is, hogy eltűnt, legalább a gyerekei nem szegyenlik magukat miatta, ha megnőnek. Máskor megdöbbenve értesült Ocsovszky úr gyászos végzetéről. A pusztuló ház felett égiháború vágatott el, és az elkeseredett férfi hajadonfővel, puskával rohant le a kertbe, a zuhogó záporban. Megfenyegette az eget, és reálított a fellegek urára. Az égből pedig villám csapott alá, és lesújtotta az Istenről megfélemezett embert az ázott füvekre. Ott találták meg másnap reggel: homlokán kis fekete folt volt, akkora, mint egy négykrajcáros. A leánykáit, hogy egyedül ne maradjanak, a rokonok vették magukhoz, mint egykor kis Lujzát és Karolina kisasszonyt.

A mostoha csodálatos leveleit is felolvasták vasárnaponként. Őz Józsefné nyomatékosan intette a leányokat, hogy művelődjenek, finomodjanak, mert úgy látszik, nemsokára megvirrad. A levelek tele voltak hasonló, rejtélyes mondatokkal, és egy sem akadt, amelyben Antalról szó ne lett volna: - Ádámka tanuljon gazdaságot - írta az özvegy a távoli városból -, mert földjei sokaságára neki kell majd gondot viselnie. Hiszen elérkezik majd minden dicsőségnek és újjászületésnek az ideje...

Nagymama a fejét csóváltgatta, amíg Lina betűzgette a leveleket, de azután mosolyogva fordult Antalhoz:

- No, Ádámka, hát hogy fogod a földjeidet gondozni, hogy tudod majd forgatni a sok ezer holdat?

Mindenki mosolygott, csak Antal komolyodott el egy kissé ilyenkor, mert ő érezte egyedül ebben az egész társaságban valaha, hogy a néhai boltos furcsa leányának meleg szíve van. Érezte a szeretetet, amely a sorok közül finoman áradozott, ha róla volt szó...

A leányok csak ritkán voltak odahaza egyszerre. Karolina kisasszony mostanában mégis inkább nagymamánál lakott, mert be kellett fejeznie tanulmányait. Kis Lujza pedig kiköltözött Gulyás Józsiékhoz szerény garderobjával, kedves könyveivel, sok kis és nagy skatulyájával. A puszán kedves volt az élet, de mégis, nagyon sokat kellett dolgozni. Lujza kisasszony tenyerén gyakran megkeményedett a bőr a vasalások napján. Alig jutott a könyvekhez, annyi mindenféle munka adódott elő. Éjszaka azonban, amikor a betyárokról szóló históriák miatt nem tudott aludni, elővette a kedves olvasmányait, és reggelig is lapozgatott a petróleumlámpa fényénél. Tavaszra azután végleg a háziasszonyi gondoknak kellett adnia magát. Egy apró gyermek, egy mosolygó kisfiú költözött a házba. Gulyás Józsi táncolt a szoba közepén örömeiben, és a gyermeket feje fölé emelte oly esetlenül, annyi ügyetlenséggel, hogy nagy Lujza felsikoltott, valahányszor ezt a mozdulatot látta. A fiatal anyát teljesen elfoglalta a gyermek, és kis Lujza összeráncolt szemöldökkel járt-kelt a szobák során véges-végig, ügyelt a cselédekre, kötéynén megcsörrentek a kulcsok, mint a hatalom jelvényei. Amellett derekasan dolgozott ő maga is. Az áprilisi szélben ott fázott a kertben, ahol vetettek és palántákat ültettek. Hajladozott, kifeszítette a zsineget, amellyel a palánták sorát mérték egyenesre, azután sietett a konyhába, mert a vacsora sorsa is tőle függött. A városi kisasszony lassanként kipirult, fehér arcán kihajtottak a rózsák. Nagymama gyönyörűséggel nézte, és öreg kezeivel nem győzte eléggé simogatni a bársonyos, üde arcocskát:

- No, de ilyet - mondta nevetve -, hiszen már férjhez adó leány leszel nemsokára...

Kis Lujza pirult, és kifutott a szobából, mondván, hogy odakint már várják a kapások, akik még nem kaptak vacsorát. Akik bent maradtak, összemosolyogtak.

Nagymama szólalt meg:

- Valami kis ékszer kellene ennek a gyerekeknek adni, hiszen maholnap igazán nagy leány leszel.

- Majd kérünk valamit Gyuritól - mondta nagy Lujza -, nála vannak letéve az Antónia ékszerei.

A keresztelőre meghívták Gyurit, de nem jött el. A felesége írt helyette, hogy elment tíz napja hazuról, és azóta nem mutatkozott. Gyakran szokott így cselekedni: ő már lemondott arról, hogy valaha is ember legyen belőle. Három év múlva azután egyszer csak betoppant a gavallér a Gulyásék házába. Parasztszekéren fuvaroztatta magát, nagyon össze volt törve, és sóhajtozva ölelte meg a hűgát. Kis Lujza nyomban észrevette, hogy a kabátja, amely rendszerint hivalkodva szokta mutatni a fehér mellény ragyogó, makulátlan mezőjét, szorosan össze van gombolva. A korpulens férfi fáradtan mentegetődzött, hogy ő fontos ügyekben járt-kelt, alig van érkezése, hogy a családjával törődjék, de egyébként nincs baj, nem kell kétség-

beesni. Vacsoránál példátlanul jó étvággyal evett-ivott oly mohón, mint aki hetek óta nem ült rendes asztalnál. És dült belőle a szó, hogy nem érdemes élni ebben a világban, minden megváltozott, hol vannak a régi, jó idők, a régi kedves urak, birtokok, boldog esztendőök, nagy mulatságok. Nincs semmi mindezekből, csak egypár nagy úrnak meg a zsidóknak van földje. A lápokat és mocsarakat lecsapolják, a fehér kócsag elköltözik más vidékre, az erdőket kiirtják, a vonatok elriasztják a vadakat, és nem lesz itt egyéb, mint pusztaság, és még talán a magyar faj is kihal...

Asztalbontás után végre megkockáztatott egy kérdést nagy Lujza, aki az újszülöttet ringatta:

- Nézd csak, Gyurikám, nem lehetne egypár gyűrűt elhozni ennek a kisleánynak?

- Lujzikának? - hebegte Józsa úr sápadtan és megzavarodva. - Minek az, hiszen az ifjúságot nem kell díszíteni. A legszebb ékszer az arc rózsája.

- Mama szeretné rajta látni az Antónia holmiját.

- Tulajdonképpen a törvénybe is ütközik. Amíg nagykorúak lesznek, illetve férjhez mennek, én felelek mindenért.

- De hát csak nem gondolod, hogy követelni fogják rajtad?

Gyuri szabadkozott még egy ideig, azután töredelmesen fordult a húgához:

- Egy kis baj van. Én az ékszerek egy részét elzálogosítottam... De bocsáss meg...

- Gondoltam - mondta nagy Lujza keserűen -, ismerni kellett volna téged...

A gavallér lehajtotta a fejét és hallgatott.

- És volt szíved - kérdezte a húga -, volt szíved elvesztegetni az Őz Józsi gyűrűjét is?

Gyuri széles gesztussal kitárta karjait:

- Becsületszavamra, nem... A zöldköves pecsétgyűrű nem került hozzám...

Lujza intett, hogy elhiszi, mert könyörületes akar lenni.

Tíz óra felé, éppen mikor végzett mindennel Gulyás Józsefné, kopogtattak az ajtaján.

- Kedvesem - mondta egy félénk férfihang, és egy kétes tisztaságú pikémellény hullott az asszony lábai elé -, könyörüljön meg rajtam. Mosassa ki valahogyan ezt az izét reggelre. Kisül a szemem, becsületesemre, így nem járhatok...

Az asszony sóhajtott egyet, azután elsietett a kis Lujza szobája felé.

- Lujzika - mondta szigorú hangon -, a bácsi mellényét kellene kimosni holnap reggelre. De úgy, hogy ne lássák a cselédek...

Másnap fáradt szemekkel töltögette a kávé kis Lujza, Józsa Gyuri pedig kitárta makulátlanul ragyogó mellénye felett a kabátját, és mintha visszanyerte volna ruganyosságát és erejét, vidáman adta elő a legújabb pesti vicceket, amelyek vidéken olyan kapósak szoktak lenni.

- Mondom, izé, hát Lauka Gusztival találkoztam a múltkor... Azt mondja, hogy...

Mikor pedig távozásra került a sor, egészen jókedvűen, könnyedén szólt Gulyás Józsihoz:

- Öreg kamerád. Izé... húsz pengőre lenne szükségem...

Torkos Pista kezdett ritkább vendég lenni a háznál, pedig mindig terített asztal és baráti szeretet várta. Ennek a távolmaradásnak egyszerű oka az volt, hogy a derék fiút egy távoli gazdaságba helyezték át a gróf urak, és Pista úr inkább a város felé vette az útját, ha már reászánta magát az ötórás lovaglásra. Mégis - ezt Lina kisasszony írta kis Lujzának - az éjjeli

zenék egyre gyakoribbak a Palika Flóra ablakai alatt. A kisasszony neheztel Pistára, amiért nincs mindig mellette, és most a megyei urakkal kacérkodik. Mivel pedig a Fátyol Károly bandája sincsen olyan gyakran lefoglalva, a megyei ifjúság oly szorgalommal használja fel a kedvező alkalmat, hogy a szomszédos házak lakói legutóbb is Bárány Adorján úrhoz, a polgármesterhez fordultak panaszukkal.

Ha mégis megjelent Gulyás Józsiéknál, rendszerint szótalán volt, és csak akkor élénkült meg a tekintete, ha a szabad mezőről, a vadászatról esett szó.

- Bizony - szokta mondani -, az erdő az élet! Sokszor már a helyemet se találok az irodában, ha egész délután ott kell kuksolni. Ha csak lehet, föl a Mucira, azután nyargalunk a mezőnek meg az erdőnek. Nem keressük az utat, toronyiránt megyünk...

Gulyás Józsi az újszülöttel büszkélkedett előtte:

- Ide pipálj, Pista komám! Nézd meg ezt a gyereket: öt kiló volt egyhetes korában. Mikor fogod ezt elmondani a magadéról...

- Eh - intett keserűen a fiatalember -, sohasem. Hát érdemes a nőekkel foglalkozni? Hidd el, hogy nem célerányos... nem célerányos... így szokta mondani az inspektorék parádésa.

- Nana - fenyegette meg nagy Lujza a szomorú embert -, ilyeneket mond az uram előtt.

- Persze, hiszen vannak kivételek, hogyne lennének. De én már aligha nősülök meg. Nem lesz nekem házastársam. Így maradok úr...

Az ujját mutogatta, amire elmosolyodtak mindannyian.

- Úgy beszél, mint egy vénkisasszony - mondta nagy Lujza -, pedig itt van előtte az élet. Hány éves maga, Pista?

Gulyás Józsi hangosan kezdett nevetni:

- Ne kérdezd tőle, ez a gyengéje.

- No, de mégis.

- Huszonháromnak mondja magát, de csak huszonkettő múlt. Ez a szakáll téveszti meg az embereket.

A boldog emberek ekképpen mosolyogtak Torkos úr bánata felett. Pedig az ifjú ember szívében őszinte és becsületes szomorúság lakozott. Sokszor figyelte magát ő is szinte megdöbbenve. Amint lóháton ment, és fél kezével cigarettát sodort a zsebében, elrévedezett a szeme a távoli kékségek felé, nem látta, ha elhaladt mellette valaki, elfelejtett köszönni is. Lassanként leszokott az italról, a víg mulatozásokról is, mert megérlelődött benne a gondolat egy dárídóban eltöltött éjszaka után, hogy hiába minden, az ő keserűségét nem nyeli el a tenger sem. Ha a nagy folyó töltésén haladt, és elnézett a rozsföldek sárguló, néhol még halványzöld táblái felett, szeretett volna benyargalni, és elmerülni az illatos gabonaóceánba. Hiába próbált dolgozni, olvasni, vidámkodni, társaságba járni, a szomorúság nem hagyta el. Egyszer azután, egy langyos nyári alkonyatkor még a szokottnál is levertebben érkezett meg Gulyás Józsiékhoz. A verandán kis Lujza ült egyedül, és valami horgolással bajlódott. Az ifjú ember köszönt, leült egy kerti székre, és nézte az ég alját, amely szürke volt a szálló portól.

Kis Lujza horgolt szorgalmasan, de azért egypárszor odapillantott a szomorú ember arcára.

- Pista bácsi - csengett a hangja a szelíd estében -, kedves Pista bácsi, ne legyen olyan nagyon szomorú. Magának valami nagyon nagy bánata van...

- Van ám - sóhajtott Torkos úr -, de maga még nem érti azt.

A leány hallgatott. Tudott mindent, de azért egy szóval sem akarta elárulni magát. Pár percig csendben voltak, azután Lujza szólalt meg:

- Pista bácsi, maga még nem is látta a rózsáimat. Nézze, milyen szépek. Itt a kiskertben.

Kézen fogta a fiatalembert és szépen, szelíden, mint egy gyermeket, levezette a három falépcsőn a kiskertbe. Két sor rózsza között állottak, és a leány magyarázgatta szép sorjában a rózsákat: ez ilyen-, ez meg olyanfajta, amazt meg a gróf kertészétől kapták. A sötétség lassanként felváltotta az esti homályt, és kis Lujza mosolyogva kínálta a vendéget:

- Tessék választani. Melyik rózsza tetszik?

- Amelyiket maga adja.

A leány egy mélypiros rózsát tört le, amelynek illata áthatja a szobát, a szöveteket és a bútorokat is. A sötétben feketének látszott a rózsza.

- Ez való nekem - mondta Pista -, fekete virág. A kis falépcsőkön megállott a fiatalember. Megszagolta a gomblyukába tűzött virágot.

- Igazán nagyszerű illata van... Hát ennyire szereti a rózsát...

- Én borzasztóan szeretem.

- No hát, akkor hozok én legközelebb egypár olyat, amelyet még nem is látott. A grófi kertben olyanok vannak, hogy az csuda. Csütörtökön itt lesz a virág, abból olthat egypár tövet...

Ebben megegyeztek. Vacsora után szép holdvilágnál útnak indult Pista úr, és még a lova hátáról is visszakiáltotta:

- Csütörtökön itt lesznek a virágok, kis Lujza.

Csütörtök este mégis hiába süttetett rántott csirkét uborkasalátával Gulyás Józsefné. Elmúlt nyolc óra, fél kilenc is, Torkos úr pejlova mégsem lépegetett a veranda elé. Tíz óra felé nagyot ásított Józsi.

- Na, kislány - mondta kis Lujzának -, téged ugyan szépen felültetett ez a huncut.

- Az ám - vette át a szót nagy Lujza -, pedig hogy ígérgette. Ne higgyél sohase a férfiaknak. Jó lesz, ha már most megszokod. Később kevesebb bajod lesz velük.

- Hátha valami dolga akadt - mondta szemlesütve a leány, és a szíve csaknem elszorult, mert majd azt mondta, hogy: hátha baja történt.

Az ifjú ember, akiről szó esett a csendes vacsora után, ennek a napnak az alkonyatán egy halom rózsával az ölében, útnak indult a távoli pusztá felé. A béresek alázattal köszöntötték, és hogy a virágokat látták nála, megjegyezték egymás között, hogy biztosan megint a városba megy az ifiúr. Ki tudja, milyen szép leány kapja azokat a virágokat.

Muci vidáman és könnyedén ügetett a szabad mezők felé. Amint kiértek a pusztáról, nyomban nekivágott irányítás nélkül is a rétnek, hogy hamarabb érje el az erdei utat. Mert az út java-része az erdőn át vitt a pusztá felé, ahol Őz Lujza kisasszony várja a grófi kertből tépett virágokat. Egypár óráig tart, míg az erdő elfordul dél felé a folyóval együtt. Akkor azután egy-két ezer hold föld és egy akác sor mellett eléri az ember a pusztát. Egypárszor megtette már a magányos lovas ezt az utat, és mindig előre örült az erdő hűvös csendjének. Az út ilyenkor, nyár közepén is kátyús volt itt, a fák árnyékos és itt-ott összeboruló lombjai alatt. Muci tehát a fűvön haladt oly nesztelenül, hogy dobogása alig hallatszott. Az út szélén tücskök szóltak, és csak akkor hallgattak el, ha a lópaták közvetlen közelükben hajtották le az alázatos füveket. Az alkonyatban néhol denevérek csapódtak a lovas arca előtt. Amint beljebb

és beljebb érkezett a mély erdőbe, teljes sötétség terjengett a lombok sátora alatt, és meglibbent nesztelenül egy vadászni induló bagoly puha szárnya. A hold fogyó fél alakja a szabadabb tereken ezüstösen világította meg a leveleket, és egy kis nyárfairtás úgy tűnt elő, mintha bokrai fehérbe öltöztek volna. A kerti virágok illata egybeolvadt az erdő éjszakai leheletével. A lovas táguló tüdővel szívtá a hűvös levegőt: egész délutánját a kancellária pipafüstös levegőjében volt kénytelen tölteni. Valósággal boldognak érezte magát, és mosolyogva gondolt arra, hogy fog örülni a kislány a virágnak...

Az erdő közepén járhatott, azon a tájékon, hol hídon víz keresztül az út, és ahol a vásárosok még nappal sem igen szeretnek áthajtani a portékával megrakott szekerekkel. Nemcsak azért, mert korhadt, rozoga az egész alkotmány, hanem inkább abból az indokból, hogy igen barátságatlan, bártortalan hírű ennek a hídnak az egész környéke. Gyakran lábatlankodnak erre kapcabetyárok, de ellátogatnak keményebb, jelesebb legények is, akik nem ijednek meg egyhamar. Történetek már itt komisz dolgok is: egyszer két pandúrt szorítottak meg a betyárok. Különbén amott, a nagy tölgyfa alatt nyugszik a szegény zsidó, akinek a sírja fölé Józsa Gyuri festett Mária-képet...

Ám a lovas nem riasztgatta magát ily gondolatokkal. Nem is tudta, hogy merre jár, oly messze kalandozott a képzelete. Előbb azon csodálkozott, hogy az ember mennyi mindent el tud szenvedni: sohasem hitte volna két hónappal ezelőtt, hogy ilyen jól érezze valaha magát még ebben az életben. De hát így van az, minden elmúlik. Azután egy pillanatra hazagondolt. Itt azután meg is állapodott, mert a Torkosék házában nem lehetett egyhamar végezni. Az öregúr valaha dúskált a gazdagságban, az asszony nagy vendéglátó perszóna volt az egész környéken. Tizenhét gyermek származott ebből a boldog házasságból, és mind a tizenhét megélt, felnőtt, szépen, egészségesen. Pedig nem sok gondot pazaroltak rájuk. A szülőket elfoglalta a vendéglátás gondja, hát csak úgy cseperedtek fel a maguk becsületéből. Sokszor ottfelejtették magukat a szénaboglyák tövében, az istállók szalmáján, mégsem történt semmi bajuk: a hajnali harmathullás nem ártott nekik. Messze vidéken híre volt a házuknak, de híre ment annak is, hogyan nevelik a tengersok gyereket. Valami viccfaragó rájuk is fogta, hogy egyszer már zavarban voltak a fiúnevekkkel, mert tízet osztogattak el addig, hát a tizenegyet, szegényt, Kelemennek keresztelték, holott ilyen néven már szaladgált egy fiúcska a hátsó udvarban. Azt is tudták a lelketlen tréfacsinálók, hogy a fatális tévedést alig lehetett később kireparálni. Hát ezen a tizenhét emberen végigmenni nem kis dolog. Pista a legidősebbeken kezdte, azután érkezett ahhoz, akit olyan nagyon szeretett, az elsőhöz, aki távozott közülük. Janinak hívták, és okos, kék szeme volt. Hogy tudta a latint, milyen kitűnő diák volt, és hogy pusztult el, szegény. Elesett a jégen, Egerben: a térdét ütötte meg, és attól kezdve mindig sápadtabb, szomorúbb lett, míg egyszer csak olyan sápadt lett, mint a viasz, és egy délután...

A lovas oly távol járt, hogy nem hallotta a füttyöt, amely a háta mögött hangzott el. Muci már a hídra lépett, és a deszkák üres kongással dobbantak meg patkója alatt. A híd közepén megriadt az állat, és remegő lábakkal horkant fel. A karfa mellől kinyújtotta a karját egy báránybőr süveges, szűrös alak, és szó nélkül megfogta a kantárszárat. Torkos úr felriadt, a vállához kapott, de ezúttal csak a karikása akadt a kezeügyébe: a puskáját szándékosan hagyta otthon. Jól tudta, hogy itt a leggyorsabb cselekvés szükséges, mert ennek az embernek cimborái is vannak minden bizonyal. Észrevétlen kiakasztotta csizmás lábát a kengyelből, és egy pillanatig sem tétovázván, teljes erővel gyomron rúgta a néma idegent. A süveges ember eleresztette a szárat, és a karfának esett; Torkos úr megsarkantyúzta még egyszer, és erre mintegy élettelenül lefordult bő szűrővel együtt.

Hogyan csobbant meg a sekélyes, keskeny víz, a lovas már azt nem hallotta. Mögötte fegyver durrant el, és Muci horkolva, eszeveszetten vágatni kezdett. Kebléhez szorította a virágokat,

kissé lehajolt, és percekig nem tudott hátranézni sem. Egy helyen azután, ahol kiszélesedik az út és száz lépésnyi tisztáson visz át, mégis visszafordította a fejét. Mégis jól gondolta: hárman is üldözték báránysüveges, lovas kapcabetyárok, akiktől az ember nem várhat semmi jót.

Még mélyebbre hajtotta a fejét. A sarkantyúját a lova vékonyához illesztette, azután megcsókolta a sörényes nyakát.

- Gyerünk, Muci - súgta a paripának, és Muci megértette a veszedelmet.

Torkos úr nem tudta, meddig tartott ez a rohanás. A háta mögött hallotta egyszer-egyszer a néma üldözők vágató robaját. Háromszor pukkant a puska a hátánál, és mikor a harmadik lövés is végigrengett az alsó erdőn, kissé meglassította a lovát. Jól tudta, hogy most már nem olyan veszedelmesek az üldözők: az előltöltő puskát nem olyan könnyű lovon megtölteni, felporozni, a pisztoly meg húsz lépésnyiről is ártatlan jószág.

Így tartott ez egy óra hosszáig. Hol megnőtt, hol veszedelmesen fogyott a távolság a három lovas és a menekülő ember között. A keresztút felé azután megemberelték magukat az üldözők. Sejtették, hogy a rózsákat hurcoló lovas át akar váltani az útra, amely hirtelen kivezet az erdőből, és a falu felé fordul. Torkos úr már hallotta az elkötött lovak patáinak hangját, mikor kissé lassítania kellett, mert közel volt az éles forduló. A mordályok pukkanva szóltak mögötte, és e pillanatban oly keserű düh támadt benne, hogy szinte szeretett volna visszafordulni. Lássák ezek a kapcások, hogy nem ijed meg tőlük. De Muci okosabb volt, és rohant vele. Közben árokhoz értek, és a derék paripa tajtékozva repült át a sötét gödör fölött. A következő pillanatban mozogni, csúszni érezte maga alatt a nyeret a lovas. Lehajolt és megdöbbenve vette észre, hogy az ugrásnál elszakadt a heveder...

Kis Lujza sokáig olvasott, azután meg nem tudott elaludni.

Annyi minden járt az eszében. Linára gondolt, a kedves gyermekre, aki minden héten levelet küldözget neki, és az egész város sorsáról értesíti. Megsimogatta Antal hullámos fürtjeit, és atyjáról sem feledkezett meg. Mennyi rózsát rakhatna most a sírja fölé, de Kökényes, ahol Eöz úr pihen, oly messze van.

- Istenem - sóhajtott fel, és a rózsákra gondolt -, miért is nem jött el a Pista bácsi...

Anyjára gondolt, és kisleánynak érezte magát. Láta a bálba készülni, fehér ruha volt rajta, és keblében három szál sárga rózsza. Milyen diadala volt akkor ezzel a három virággal! Emlékszik rája, hogy másnap az iskolában is mondták, hogy a tanácsnok felesége élő rózsákat kapott télen...

E pillanatban halkán kocogtak a zsalugáteren. Kis Lujza nem mozdult; azt hitte, hogy az almafa száraz ága kopogtat az ablakon. Mikor megismétlődött a zaj, dobogó szívvel, kibontott hajjal lépett az ablakrácsához. Hallgatózott, és tisztán kivette egy ló fáradt zihálását.

- Ki az? - kérdezte félénken, és egy csöppet kinyitotta a fatáblákat.

A résen át egy sárga rózsza kissé megtépázott feje bújt be.

- Én vagyok - mondta egy ismerős hang remegve. A zsalu kitérült, és most már ott remegett a leány arca előtt egy egész halom rózsza. Torkos Pista magasra tartotta, és súgva mondta:

- Kis Lujza, itt vannak a rózsák...

A leány rémülten nézett ki: észrevette nyomban, hogy a lóról hiányzik a nyereg.

- Mi történt? - kérdezte.

- Semmi - felelte a lovas nevetve -, rongyos kapcabetyárok megkergettek, a heveder elszakadt... Azért késtem el egy kicsit.

- Hogy háláljam meg ezt, Pista bácsi? - suttogta Lujza kisasszony, és kebléhez ölelte a virágokat. Jobb keze lecsüngött a párkányról, mint egy fehér virág. Pista megfogta a puha kezét, és mosolyogva mondta:

- Ne hívjon ezentúl Pista bácsinak...

A fatáblák becsukódtak, Lujza kisasszony könnyezve szívta be a rózsák illatát: nagyon boldog volt. A lovas pedig az istálló felé tartott. Mikor leszállott a lóról, valami meleget érzett a csizmájában. Felrázta a kocsist, és lerántatta a csizmát a lábáról. A legény megtörülgette a szemét, és a fejét csóválgatta:

- Tyű, a kutyafáját, ténsúr, 'szen ez a csizma csurom vér...

A fekete ruhás özvegyet sokszor látták a hivatalok folyosóin, a megyei urak előszobáiban, a törvényszék és tábla termeiben, az ősi városban. Eleinte megkérdezték, hogy ki lehet a selyemruhás, büszke hölgy, de azután lassanként megszokták lenge alakját mindenfelé.

- Valami báróné - mondogatták egymásnak az emberek -, perben áll mindenkivel. A jó isten tudja, miféle birtokra tart igényt.

Eőzházi és bazini Eöz József báró özvegye, született Burger Deborah, a boltos leánya pedig egyre komolyabban, büszkébben és napról napra mélyülő meggyőződéssel hajszolta a maga igazát. El volt készülve, hogy végtelen sok akadály gördítették eléje, hiszen hatalmas családok birtokairól van szó. Mégis megdöbbsent, midőn a legfőbb helyen zárt ajtókra talált.

Ez csak az emberek rosszasága - vigasztalta azonban magát ilyenkor is -, az emberek mindenütt egyformák: gonoszak, rosszindulatúak, és fenekednek a védtelenek ellen. Ó, hol van a lovagkor, amidőn a nőket és gyermekeket védték a férfiak ellen? Ma csak eltíporják a védteleneket. De velem nem fognak könnyen végezni...

És ismét felöltötte selyemruháit, arcára szedte elszánt tekintetét.

Lassanként újabb szokásokat vett fel. Teljesen felhagyott a magyar beszéddel: németül és franciául terjesztette elő a mondanivalóit, és sokszor önmagához is francia nyelven szólt. Minden mondatát megspékelte latin szavakkal, kifejezésekkel, és boldog volt, ha az ügyvédek csodálkoztak deáktudományain. Egyedül a fiskálisok iránt viseltetett különben bizalommal, mert ezek az urak meghallgatták, sőt olyan is akadt közöttük, aki reményekkel kecsegtette. Minden pénzét az ügyvéd urakhoz hordta, ő maga pedig szegényesen élt, és gyakran elfelejtett vacsorázni az okiratai mellett. Éjjelenként leveleket írdogált szép nagy, címeres koronás papirosokra.

Úgy gondolta, hogy nem szabad a nappali időt ilyesmire pazarolni. Fél éjszakákon át irkált, összefoglalta a vádpontokat a birtokrablók ellen, és ismerős családokat állított pellengérré. Másnap azután korán kelt, sietve elrendezte a lakását, és hóna alatt az iratokkal, nekivágott a városnak. Kezdetben két cselédet is tartott, de egy fél esztendő múlva elküldte mind a kettőt. Az egyiknek, egy német leánynak a szemében semmi jót sem látott, a másikat pedig rajta-kapta, amint a titkos, féltve féltett papirosok között kutatott. Előző nap már elkallódott egy kis cédula, amelyre a birtokok helyrajzi számát jegyezte, tehát biztosra vette, hogy a szoba-leány el akarta emelni az írásokat.

- De, méltóságos asszony - méltatlankodott a leány -, csak porolni akartam...

- Jól van - felelte méltóságteljesen Deborah -, tudom, amit tudok. Elsején elmehet.

Ettől kezdve csak takarítónőt tartott, ugyanolyan vézna és lenge teremtést, mint jómaga. Minden reggel felügyelt a takarításnál, azután együtt távozott az asszonnyal. A lakása ajtajára két zárat is csináltatott: az egyik pláne betűk szerint igazodó lakatra járt. Ádám: ez volt a bűvös szó, amelyre a zár kitérult. Ezenkívül még vaspántok is védték belülről az ajtót, amelyet oly erősen zárt magára, mint egy várkaput. Napjai kemény munkában, csalódások és keserőségek között teltek. De az esték és az éjszakák csodásan intettek feléje. A szorosán lezárt ajtók, befüggönyözött, fatáblákkal, ruhákkal eltorlaszolt ablakok mögött kitérta folyton szaporodó írásait, pergamenlapjait. Kívüle csak Briseis volt az egyetlen élőlény a szobában. Mégis, sokszor gyanakodva nézett szét, és benézett az ágy alá, a kályha mögé, sőt nemegyszer megbolygatta a pohos szekrények száz régi ruháját. Seholy senki, csak molyok röpködnek körülötte, és a fűtött szoba langy légkörében felébredt legyek zümmögnek néha a petróleumlámpa

fölött. A megyei urak megengedték, hogy feltúrja a levéltár rejtett zugait, és lemásolja, ami kedvére való. E másolt kincseket ilyenkor bontogatta ki, itt találta meg rejtett vonatkozásait, értékes mondataikat, mint ahogyan a gyermek is eljut a lopott gyümölcselel meghitt zugokba, és ízenként, apróra élvezi a sebtében elemelt szőlőt szemenként. Néha mosolygott, és kajánul nézett a halotti csendben.

Ah - gondolta magában -, a diadal nem maradhat el. És mekkora diadal? Egy szegény boltos leánya megmenti egy főrangú család fényét...

Zord, téli reggeleken sokszor szeretett volna ágyban maradni. De nyomban megemberelte magát, megmosdott jeges, hideg vízben, felkapta a ruháit, és elindult, mert ezen a napon meg akarta keresni a házat, amelyben a család lakott valaha. Addig kutatott, keresett, míg erre is rátalált. A címer fele még ott ékeskedett a kapu felett: a házban németek és zsidók laktak. Álmélkodva, elmerengve és meghatva járkált a boltívek alatt, mint a művészetek barátja San Pietro templomában. Azután mosolygott, mikor a kapualj kőkockáin kocogott cipője sarka:

- Ez is az enyém, ez is a gyerekeké lesz...

Sokszor mosolygott a járókelőkön, az urakon, akik díszes hintókon haladtak el mellette. Hogyne, hiszen oly gazdagnak érezte magát. Ilyenkor összeszámolta a vagyona sokaságát.

- Hát hogy is van csak? - motyogta. - Először is a birtok a Zircziek kezében, azután az erdők a Galánthaiakéban, a pozsonyi ház, a vashámor és a kártérítés a sok elbitangolt jószágért. Ő, ezt nem fogjuk elhagyni, a pénz kell a lányoknak, a birtok az Ádámkáié marad.

Egy tavaszi napon zengtek az ünnepi harangok, és Deborah sétára készülődött, mert úgysem vehette hasznát az időnek. Rendszerint haragudott, ha a hivatalok ajtóit zárva voltak, most azonban békén hagyta az indulat. Fekete selymeiben előbb a hegynek indult. A zegzugos kis utcákon takarosan lépegetett, és elérkezett a zsidók negyedéhez. A napon apró, pájeszes gyermekek sütkéreztek tucátjával. Az egyik csúfondárosan elkiáltotta magát németül:

- Ni, a méltósága!

A többiek kórusban zengték utána:

- Méltósága... Méltósága... Méltósága...

Deborah hátraszegte sovány nyakát, és nem vette észre a földi piszkot. Csupán a kék égbe nézett magasan a vár felett, és haladt előre. Odafent megállott, és lenézett a folyamra, amelynek hátán ezüsthalakot táncoltatott a nap. Dél felé tekintett, és nyers tavaszi színekben meg virágosan kitárult előtte a távoli táj. Középen a túlsó parton a liget üdvözölte. Ünneplőruhás emberek járkáltak a fák alatt, és intettek, kiáltottak a vár felé. Deborah tekintete átsiklott a síkon, és a távoli alacsony hegyek felé révedezett.

- Ah - rebegte, és a harangzúgás biztatóan ölelte körül -, ami azon túl van, az mind az enyém.

Jobb kéz felé nézegette a közeli erdőket, hegyeket, és gyönyörködött a színek változataiban megelégedetten, boldogan, mint aki látta az ígéret földjét. Néhányszor voltak még nyáron is szép, ünnepi délutánjai. Egyszer a ligetbe sétált ki, és zsemlet hintett a madaraknak. Bőségesen vendégelte az apró állatokat.

- Egyetek, egyetek - mondta nekik jóindulatúlag -, nekem úgyis sok van, nagyon sok van...

Arra gondolt, hogyha majd hivatalosan is minden az övé lesz, a Zirczi-kastély párkányait kiszélesítteti, és mindennap kétszer hintet enni a madaraknak. A parkban meghagyja az odvas fákat, apró fészekládikákat szegeztet ki, és ha valaki madarat kínoz a szolgálai közül, azt nyomban elcsapja, kiüldözi. Kezével élénk mozdulatot tett, és a járókelők, a fehér ruhás gyermekek összesúgtak körülötte:

- A méltóságos asszony... Nézzétek, hogy haragszik a báróné...

Máskor a hegyek közé sétált, és a szőlők között megtalálta a nyári lakhelyet, hol a család egy ősét hétnapos tivornya után halva találták. Miután írást talált, hogy a szörnyű eset után eladták a nyári lakot a szőlővel együtt, ezt az ingatlant nem sorozta tulajdonai közé. Mégis elhatározta, hogy megszerzi, megveszi, ha a pénz a keze között lesz: idegenek kezein nem lehet hagyni az ilyen emlékeket, akármily zordon események is játszódtak le rajta. Ezen fellelkesülve, vidáman vágott neki a hegynek, és mikor a keskeny ösvény tetejébe ért, visszanézett. Láttá virulni és zöldellni az egész környéket: a szőlők körül gyümölcsfák tekintettek feléje és piros tetejű, apró házak. A bokorban, nyomban a füle mellett, csipegést hallott. Szétválasztotta a gallyakat, és fészekre talált. Csupasz madárfiókák nyüzsögtek, és az egész fészekalj feléje tátogatta a száját. Megindultan állott, és szíve mélyén egy pillanatra felszakadtak a régi vágyak és remények. A maga elhagyatottságára gondolt és arra, hogy valaha vágyott egy ilyen meghitt, szerény kis fészekre... Az ágak összecsapódtak. Szemében könnyek ragyogtak, és átölelte egy fiatal fa derekát. Előtte egy ágon poszáta dalolt, és szorgosan ismételte a nótáját.

- Látod - mondta önmaga felé -, te is lehettél volna boldog...

De az ellágyulás nem tartott sokáig. Az ágak között látni lehetett, amint a távoli völgyek, idegen vidékek felett megjelenik egy méltóságteljes madár. Feszült szárnyai nem mozdultak, és szélesen, lassan írta mélyülő köreit. Deborah szeme felragyogott:

- Nem mindenki lehet fülemüle - vigasztalgatta magát -, nézd azt a madarat, olyan vagy te is. Ott lebegsz a távoli földek felett, és lecsapsz az elhízott bitangokra, akik igaztalanul birtokolják az ősi földeket...

Ezek a szép napok voltak. De akadtak olyanok is, amelyeken elborult a szemhatár az özvegy előtt. Egyszer, véletlenül becsületes ügyvédhez került, aki elmagyarázta neki, hogy az új törvények szerint hiába kutat-keres. Ha a pert harminc-negyven évvel ezelőtt indította volna meg, akkor talán... talán.

- De uram - vitatkozott Deborah -, hiszen az igazság csak egyféle. Nézze az írásaimat, annyi van, hogy ebben csak én tudok eligazodni.

- Szép, szép, de úgyszólván hiábavaló a fáradság. Negyven évvel ezelőtt...

- Negyven évvel ezelőtt. De hiszen akkor még leány voltam. Nem tudtam az egésztől semmit.

- Nem is ön a hibás, asszonyom!

- De igen, uram, mert önhez jöttem. Önben nincsen merészség. Nincsen... semmi kegyelet a múlt iránt. Egy ilyen gyönyörű család elveszen? Három árva sírdogál.

Írásait sok helyütt visszaadták, beadványairól, aktáiról tudni sem akartak. Ilyenkor elkomorodva járta az utcákat. Magában beszélt, és újból meg újból megállapította, hogy az emberek gonoszak, mindenütt egyformán kajánok, irigyek, és el akarják ütni az igazától. Nem nyugodott tehát, és kitartással ostromolta a hivatalokat mindaddig, míg forma szerint el nem vették tőle az iratokat, sokszorosán lebélyegzett elismervények ellenében. Ha az iktatóban alázattal meghajoltak előtte a szegény hivatalnokok, boldogan, a diadal bizonyos érzetével távozott. Kint az utcán azután ravaszul suttogta:

- Diadal! Diadal! Előre!

Egyik esztendő elmúlt a másik után. Eredmény azonban mégsem mutatkozott. Mindössze egyszer küldtek a Zircziek egy súlyos paksamétát az özvegy címére. A kísérő levél azt magyarázta, hogy a pereskedő özvegynek nincsen igaza. Bizonyítják ezt a hiteles okmány-másolatok, amelyek szerint a birtok egy részét vásárolták, más részét szerencsés házasságok

által nyerték, eltekintve az ősi donációktól. Nagyon tisztelik Eöz József báró özvegyét, de udvariasan értesíteni óhajtják, hogy ne fáradjon, mert hiszen úgymint hiábavaló. Másvalakit talán kiábrándított volna egy ilyen nyugodt hangú levél. Ám az özvegy nem esett kétségbe: nyomban nekilátott az okmányok áttanulmányozásának, és diadalmasan állapította meg, hogy az évszámok hibásak. Egészen megnyugodott tehát, mert biztosra vette, hogy hamis az egész paksaméta, és arra való, hogy megtévesszék véle. Este rekedten nevetett a bezárt ajtók mögött:

- Nem megyünk lépre... nem bizony. Ezt vártam már régen... de várom a fenyegetéseket, a konspirációt, gyenge asszony vagyok csak a szemetekben. De nekem az igazság ad erőt meg egy család jövője.

A levél tehát megacélozta az akaratát ahelyett, hogy letörte volna vágyaiban. Mégis, egy cseppet óvatosabb kezdett lenni. A fűszeres, Mackerla úr, akinél szerény szükségletét szokta beszerezni, nagyon furcsán tekingetett feléje, a házbeli lakók túlságos éber szemmel kíségették lépteit, és gyanús volt előtte a takarítónő zavart viselkedése is. A végső elhatározásra, hogy elköltözzön a házból, többféle körülmény készítette. Mackerla úr feltűnően ajánlotta neki friss mazsolakészletét, és midőn ezen készletből vásárolt egy nyolcadkilót huszonöt krajcár értékben, felette gyanús, idegen anyagot talált a csomagban. A Rák-gyógytárban, hová ártatlan képpel elvitte ezt az anyagot, kijelentették, hogy közönséges rézgalic és mérges hatású. Nyomban otthagya tehát Mackerla úr boltját, és Wackerla úrhoz, a szomszéd sarkon büszkélkedő vetélytárshoz szegődött be vásárlónak. Meg is említette Wackerla úr előtt:

- Tudja, hogy az ön konkurrens meg akart mérgezni...

- Hogyne - mondta teljes meggyőződéssel Wackerla úr -, hiszen az egy méregkeverő.

Nem tett jelentést az esetről a rendőrségen, mert nem akarta, hogy ellenfelei értesüljenek arról, hogy tudomást szerzett üldöztetéséről. Ravaszul mosolygott, és egyre óvatosabban járt-kelt. Briseis sorsa azonban mégis megrendítette. Egy reggel halva találta a becézett állatot. Ott feküdt a szőnyegen, nyakán hatalmas sebbel, tajtékos szájjal, kimeredt szemekkel. Őszintén megsiratta a hűséges élettársát, és nyomban megállapította, hogy kizárólag ellene irányulhat ez a gonosz gyilkosság is. Ki tudja, mit terveznek ellene, hogy elpusztították az egyetlen élőlényt, aki tanúja éjszakáinak? Ugyanekkor megrepedt a feje fölött a mennyezet, és éjjelenként furcsa neszelést hallott. Mindezek meggyőzték arról, hogy menekülnie kell erről a környékről. Még abban a hónapban keresett egy házat, egészen más tájékon, kiáshatatlantul vastag falakkal, kettős ajtókkal és kegyetlenül erős vasrácsokkal. Idegen néven jelentette be magát a háziúrnál, és nyomban közölte gyermekeivel, hogy ezentúl Bősz Jánosné nevére küldjék a leveleket.

Egy téli estén, amint leveleket írdogált, eszébe jutottak gyermekei. A legidősebbre gondolt, a komoly tekintetű leányra, aki sohasem rejtette előle sunyi módra az arcát. Az ujjain számolgatta az esztendőket, amelyek elsiklottak felettük, és kissé megriadva konstataulta, hogy a leány nem nevezhető többé gyermeknek.

- Tizenhét éves - motyogta maga elé -, ez a legveszedelmesebb kor... Levelet írunk neki, levelet szegénykének, hogy el ne pazarolja a szívét, mielőtt a vagyont, a pénzt... egyszer csak megérkezik a címére.

Fogta hát a hatalmas, címeres papirost és írni kezdett:

Szereteti Lujza leányom! Gondolsz-e anyádra? Leveleidet örömmel olvasom, jól fogalmazol, azt látom belőlük. Különben az ilyen nagy leányok már vigyázhatnak is arra, amit írnak. Vigyázz, leányom, minden cselekedetedre, és ügyelj, hogy szíved ne ajándékozd el akárkinek. Férfi legyen a férfi, akit szívedbe fogadsz, nézd meg, ki volt az apja, és jól vigyázz, hogy rossz útra ne vigyen kis cipellőd...

A szürke szemű hölgy, akinek hófúvásokon keresztül hozta a pöfögő, piros szemű vonat a távoli városból a levelet, szomorúan nézegetett reggelenként a hóval fedett, fehér mezők felé. Lujza kisasszony kiült az ablakba, és figyelte a távoli utakat, az akácos sort, nem jön-e egy magányos lovas a pusztára felé. De az akácos sor mellett csak róka lappangott az árokban, és a téli ég színtelen kékjén fekete varjak szállottak. Ült-ült a kisasszony a regény mellett, könnyei néha lepereregtek a kézímunka fehér szövetére, de a távolba vesző utakon nem tarkázta lovak patája a fehér takaró hátát. Gondolatai messze szálltak, és elkalandoztak a múltban. Hová lettek a nyári esték, és hol vannak a rózsák, amelyeket akkor éjszaka nyújtott fel ablakába Torkos úr? Egyetlenegy van meg közülök, az, amelyik a legszebb volt, és amelyet az édesanyja imakönyvébe préselt le. Tisztán érezte, hogy nem bűn, ha a kedves virágot ebben a szent könyvben őrzi meg. Azóta talán kétszer látta a kék szemű férfit mindössze. Egyszer itt járt az ősszel, és egyszer a városban akadt rája, amint hölgyeket kísért. Ekkor természetesen nem beszélhetett vele, mikor pedig itt vacsorázott, egész idő alatt valami medvedevadászatról tartott előadást...

Egy este azután nem bírta bánatával Lujza kisasszony. Kisért a kertbe, hol szelíden zúgnak a nagy fák, mert kopasz koronájukon a szél muzsikál. Ment-ment a kert végéig, és a hóba hullatta forró könnyeit. Azután megölelte egy akácfa derekát, és nézett a város felé, ahol ilyenkor vidáman mulatnak az Arany Rózsában, ahol kint a temetőben hólepel alatt pihen az édesanyja, Putnok Kamilló úr és Burger bácsi, meg nagypapa. Az akácfa szelíden muzsikált, és nem tudni, hogy a zúzmarás fa muzsikája tette-e, kis Lujza könnyek nélkül aludt el ezen az estén.

Másnap kocsit kért Gulyás úrtól, és behajtatott a városba, egyenesen az első cipésmesterhez. Egy kis csomagot, egy selyempapírba göngyölt tárgyat rejtegetett a karmantyújában. Dufla úr, a pápaszemes öreg cipész, aki ilyenkor tizenkét segéddel is dolgoztatott, mosolyogva fogadta a leányt:

- Mivel lehetnék szolgálatjára, kisasszony?...

- Mindjárt, kérem - suttogta kis Lujza -, csak ezt a csomagot kibontom.

A selyempapírosból egy félcipellő hullott a mester zöld kötényére.

- Ejnye, hát a másik hol van?

- Elveszett - pirosodott el a kisasszony.

- Nana - vizsgálta a cipőt az öregember -, az ugyan régen lehetett. Ha nem csal a szemem, tizenöt éve is annak. Régi munka, igaz, jó munka: ma már nem csinálnak ilyet a legények. De hát mi történjék vele? Talán mintának tetszett hozni, hogy ilyet csináljunk...

- Ha meg tetszene tudni csinálni a párját...

- Ühüm, a párját... Hogy meg tudjuk-e csinálni? Itt dolgoztat a fél vármegye. Tessék, ezt a kis cipőt a Flóra kisasszony kapja, a Palika örnagy úr leánya.

Kis Lujza szíve összeszorult. De nemsokára boldog áradat öntötte el a keblét: az öreg mester összemérte a kis cipőt, és néhai Őz Józsefné ittfelejtett fehér báli cipellője csaknem két ujjal rövidebb volt, mint a büszke Flóra kisasszonynak készített parányi lakktopán.

Négy hét múlva vidáman zengett a muzsika az Arany Rózsa tánctermeiben. Oly vidáman, hogy Lujza kisasszony csaknem sírni kezdett, mikor fehér cipellőiben belibegett. Összeszorult szívvel folyton arra gondolt, vajon eljön-e a magányos lovas, és ha eljön, fog-e táncolni, mivelhogy kissé bicegett legutóbb is, midőn találkoztak. Azután sok, másfajta gondolattól sem tudott szabadulni. Az jutott eszébe, hogy itt táncolt az édesanyja is, ezek között a falak

között: finom kis cipője ezen a parketten lépett táncra, és itt veszett el a fehér topán, amely most az ő lábán büszkélkedik. Szinte észre sem vette, amint a fogatlan Légát Jani melléje táncolt és megcsípte az arcát:

- Bocsánat - suttogta az öreg gavallér, és szemében őszinte meghatottság tükröződött -, nem tudtam ellenállni. Ilyen öreg legénytől el lehet túrni az ilyesmit. Azt akarom mondani, kis Lujza, hogy el vagyok ragadtatva, gyönyörű, elbájoló... Higgyen nekem, és higgye el, hogy minden valamirevaló férfi ezt gondolja a teremben. Lujzika, maga a báلكirálynő...

A leány elpirult, szabadkozott, de a melegség, ami a szíve körül támadt, a csodálkozó pillantások, az egymáshoz hajló férfiak tekintete olyasmit súgott neki, hogy itt most mindenki őt nézi, ő a központja az egész társaságnak. Tetőtől talpig fehérben volt, és finom alakját habosan ölelte körül a szerény csipkével díszített ruha. A nyaka, amelynek szépségéről sejtelve sem volt, szabadon villogott, és fehérsége versenyzett a formásságával.

- Nézd csak - jegyezte meg valaki -, olyan az egész gyermek, mintha alabástromból faragták volna...

- Az ám, az alakja akárcsak a szegény édesanyjáé: annak is ilyen parányi lába volt.

- Csak éppen az arca nem olyan büszke. Talán még szebb is, mint Antónia...

Így indult neki az első megyebálnak Lujza kisasszony.

Már egész udvar volt körülötte, olcsó kis legyezőjét ketten is cipelték, szellemességekkel négyen is traktálták, táncokért féltucatnyi ifjúember ostromolta, mikor megpillantotta a túlsó sarokban Torkos úr karcsú alakját. Összefon karokkal állott a mezők és erdők barátja, és Lujza kisasszonyt nézte. Őz kisasszony pedig elkérte a legyezőjét, és mintha mindig ilyen ravaszságok iskoláját járta volna, a tüllfátyolon át nézte Torkos urat.

Pár perc múlva már ott állott előtte az ifjú, és az udvartartás nemsokára teljesen feloszlott. Szembeállottak egymással, táncoltak, mosolyogtak, de egy szót sem szóltak. Végre Lujza kisasszony kezdte meg:

- Nagyon jól táncol, kedves Pista...

Kedves Pista mosolygott:

- Én? Dehogyan táncolok. Csak úgy rakosgatom a lábamat. Putnoky Kamilló tudott igazán táncolni. Nem is lesz olyan táncos többé sohase...

No, végre akadt téma, amiről cseveghettek.

- Szegény Kamilló urat ismertem - szólt kis Lujza -, szép ember lehetett.

- Meghiszem azt... a legszebb férfi az egész megyében. Lujzika, tudja-e, hogy kiért sorvad el szegény Kamilló?

Kis Lujza a fejét rázta.

- Ha nem tudja, megmondom. Úgyis megtudná másoktól, hát legalább... A maga édesanyjáért, a szép Józsa Antóniáért...

Ezen azután úgy elgondolkoztak, hogy szinte megálltak tánc közben. Hogy ez a szégyen ne érje őket, leültek szépen egymás mellé, és ismét nem szóltak semmit sem. De nem sokáig hallgathatták egymás lélegzését: egymás után jöttek a gavallérok, és Lujza kisasszonyt elragadták lépten-nyomon. A dicső emlékezetű Palika őrnagy neje is megjelent, és Torkos úr hozzájuk láncolódt. Csak messziről nézhették egymást, és éjjel utánig nem is találkozhattak. Akkor mosolyogva mondta a természet piros arcú barátja:

- Tudja-e, hogy Flóra kisasszony halálosan gyűlöli magát?

Kis Lujza elsápadt: nem tudta elképzelni, hogy őt ilyen nagyon lehet gyűlölni.

- Hát van is rá oka - folytatta Torkos úr -, mindenki magát bámulja. Szegény, egészen elvesztette a jókedvét.

- És ezt éppen maga mondja?

- Miért éppen én?

- Hiszen maga meg ő... maguk ketten.

- Persze, én meg ő... a nyáron érte kaptam a lábamba egy golyót...

A báli forgatag ismét elválasztotta őket egymástól. A kisasszony szédült örömeiben, és nevetni meg sírni szeretett volna egyszerre. Majd meghalt a gyönyörűségtől, mikor Flóra kisasszonyt elszánt arccal látta kacérkodni egyszerre három megyei úrral és egy huszárral. Hajnal felé észrevette, hogy az erdő és mező barátja kivált a táncolók közül, és ismét őt figyeli. Egy vég nélküli valcernél azután valami egészen furcsa dolog történt...

Az egyik cipellője, éppen az, amelynek minden sikerét tulajdonította, a drága emlék, melyet anyjától örökölt, hűtlen lett hozzá, és lesiklott a lábáról. Futott, futott a fényes parketten a táncolók között, mint egy fehér egér, azután eltűnt... Eltűnt nyomtalanul, mintha a föld nyelte volna el. Keresték sokáig, de mivel nem találták, szégyenkezve, szomorúan eltávozott Lujza kisasszony a bálból.

Nagymama könnyezve mondogatta:

- Na de ilyet, akárcsak az édesanyád esete... Az ő cipője is így tűnt el. De mintha kiszámították volna...

Hajnaltól reggelig sem jött álom a kis Lujza szemére. Arcát elrejtette a párnák közé, és szemét kimeresztette a sötétségbe. Sóvárogva gondolt anyjára, akiről azt hitte, hogy a legszebb, legcsodálatosabb asszony volt a föld kerekiségén. Könnyek kezdtek szivárogni az arcára. Mit jelent az, amit Torkos úr mondott ma este, miért sorvadtt el Kamilló úr az édesanyja után? És kinél lehet az eltűnt cipője, és miért nem kísérte hazáig a magányos lovas, ha a nyáron érte kapott golyót a lábába. Oly sok kérdés zaklatta, annyi mindennel vádolta magát is. Miért táncol ő egész éjszakán át, mikor szegény Karolinnak itthon kell maradni, és Tónika egész nap görnyed, küszködik egy sötét boltban? Addig kavarogtak körülötte mindezek a vádak, gondolatok és tépelődések, míg végre, reggeli harangozáskor elszenderült.

Már csilingelt a szán az ablak alatt, mikor felébredt.

A takaróján sárga rózsák nyíltak, nagymama pedig mosolyogva adott át neki egy kis levelet:

- Ez a tied, kisfiam... csak otthon olvasd el.

Éjfél felé, a lámpa szelíd fényénél felbontotta a levelet Lujza kisasszony. Torkos úr írta és ekképpen hangzott:

Kedves kis Lujza! Hajnalban én találtam meg a cipellőjét: nem fogom visszaadni sohasem. De a cipellőből kiesett egy levél, valószínűleg egy kedves emlék. (Csodálom, hogy nem nyomta a lábát.) Ezt az emléket visszaszármaztatom, mert ezt megtartani nem áll jogomban. De mellékelek még valamit: egy levélkét, amelyet én kaptam ma reggel. Olvassa el mind a kettőt, és ne haragudjon, amiért plajbásszal írok...

Kis Lujza előbb a friss hajtású levélhez kapott.

Tisztelt uram - hangzott a szigorú megszólítás -, tegnapi magatartása után valóban feljogosítva érzem magamat arra, hogy örökre búcsút vegyek öntől. Ha ön idegen cipőkre vadászik, akkor vagy handlé, vagy nem mondott igazat nekem. Én az utóbbira gondolok, és ezért fogadja végső üdvözetemet. Flóra.

A leány tapsolni szeretett volna örömeiben, de megindulva ismert a másik levélben az édesanyja írására. Csodálkozva és könnyek között olvasta a szigorú sorokat, amelyek eltiltják Kamilló urat minden közeledéstől örökre. Most értette hát, miért kellett elsorvadnia Kamilló úrnak, pedig a legszebb férfi volt, és a legjobb táncos a vármegyében.

Így történt, bizony így történt, hogy Őz József úr özvegye nem kapott kielégítő választ kisasszony leányától. Olyanformákat írt neki kis Lujza, hogy ő szíve szerint megy, és az édesanyjára gondol, ha valamit cselekszik. Ha pedig valami ügyben azt súgja neki a belső hang, hogy ne tegye, nem is fogja tenni soha. A férjét is így akarja választani.

Így is jó - mondta magában büszkén az özvegy -, én nem fogom megbánni... De majd meglátják egyesek, hogy ki tudom tagadni őket a szívemből örökre...

Nem is írt többé sohasem Lujza kisasszonynak. Elhatározta, hogy nem fog tollat kezébe, ha rágondol a leányra, akiért napról napra küzd, és aki holmi gyermekes szívekre hivatkozva megtagadta. És ezt az elhatározását meg is tartotta egész életében. Ettől kezdve Karolina is mind ritkábban kapott tőle levelet, és Antal mindössze háromszor üdvözölhette mostohája keze írását. Ezeket a leveleket pedig el kell olvasni, mert az özvegy beléjük lehelte lelkét, és a kusza sorok minden szónál élöbben beszélnek.

Íme az első:

Kedves fiam, Ádám! Választott pályádról már tudomásom volt, néhány év előtt Karolina írta nekem. A távolság, amely kettőnk között van, megakadályoz abban, hogy e tetteredért kellőképpen megfenyítsek. Különben jól tudom, hogy neked kevés részed van az egész dologban: gyenge bábként bántak veled a rokonok... Jól tudom, hogy sírtál, mert érezted, hogy a fényes jövőre szánt és még fényesebb múlttal rendelkező család mérhetetlenül esett, midőn utolsó férfitagja az olyannyira polgári pályára lépett. Mindezen indokok alapján bocsátok meg neked, és önkéntes exiliumomban ezért küzdök tovább javadra jogaidért. A felvilágosítások nem fognak elmaradni, de gyermek létedre is tudnod kell már, hogy a siker érdekében sokszor a legszentebb ügyet is titokban kell tartani. Vésd jól az emlékezetedbe, hogy van valakid, aki reád gondol, és jövőd érdekében dolgozik. Fel tudod-e fogni, mit jelent ez? Alig hiszem, mert ha értelmed erős lenne, ha nem lennél gyenge báb, bizonyosan felfogtad volna, hogy jövőd érdekében tanulnod, dolgoznod kellett volna. Ám felejtsük, amit jóvá nem hozhatunk. Csak az igazság letiprását nem szabad feledni. Halld tehát még egyszer, hogy sorsod intézését elítélem, azért felelősséget csak annyiban vállalok, amennyiben rajtam és becsületemen múlik. Mást nem tehetvén, változtatni egyelőre nem tudván helyzeteden, azt tanácsolom, hogy maradj meg ama végtelen szerény és nem neked való állásban, amelyet meggondolatlan rokonaid juttattak. De fejed ne hajtsd meg mindenki előtt: jól vigyázz arra, hogy nem jöttment emberek gyermeke vagy, és véred, jövőd a magasba vonz. Ne feledd sohasem, hogy őseid voltak, akik vérükkel áztatták a haza földjét, ne feledd, gyermekem, hogy atyáid érdemeiket szereztek e halmok- és síkságokon, tehát illő, hogy unokájuk méltó legyen hozzájuk. Pályádat gáncsolom, de tudomásul veszem, mert meg vagyok győződve, hogy a sors irigy keze kiereszt a sötét bolt fűszerszámosládái közül. Tekints felfelé, tekintsd az egészet úgy, mint egy szomorú álomképet, amely barna szemeidre szállott. El fog múlni, fiacskám, az egész, és úgy

gondolsz majd reá, mintha nem is történt volna meg. Hiszen igaz, atyám is azon a helyen tölté életét. Ah, de milyen örömtelenek voltak napjai, és mily kevésbé vették észre az emberek, ha kilépett az utcára. Ő mégsem panaszkodott, mert idegenből jött, és nem állott karddal, buzogánnyal atyái javára, a föld és a város védelmére... Alulról felfelé menni szabad, hiszen minden gyermek a boldogságra születik, és csak később lesz boldogtalanság az osztályrésze. Hiszen egyik ősöd is a jobbágysorból küzdötte fel magát a főnemesi polcra. Egyszer te is megszűnsz szürke egérke lenni, és bíborban jársz majd, hogy sápadjanak a bitangok és az ellenségek... Mert tudd meg, hogy ellenségeink vannak. Nem kapcabetyárok és késüket fenő orgyilkosok. Ó, korántsem, kisfiam. Nagy urak, hatalmas családok, akik figyelik lépteimet, és jól látnak téged is. Tudd meg, hogy a nagy urak szándéka is tud sötét lenni, és ha kegyetlenek, kegyetlenebbek, mint az éjjel járó halottrablók. És tetteik titokban maradnak, mert övék a pénz, a föld, a búza, és a hatalom is meghajlik a pénz előtt... Jegyezd meg mindezeket, fiam, és ne járj az erdőben magányosan, a fűzfák alá, a folyó mellé ne menj egyedül. Ne fogadj el idegenektől ennivalót, és óvakodj a mézesmázos jó barátoktól, akik nem mernek a szemedbe nézni. Méreggel és törrel leselkedik az ármány. Én magam is sokat szenvedek emiatt, mert nagyon elővigyázatosnak kell lenni. Pedig most minden időre nagy szükség van. Én is résen vagyok ám, én sem hagyom jogaimat, és letaposom a hidra ezer fejét, ha kell... Még azt tanácsolom, hogy azért titokban tanulj. Készülj a jövőre, hogyha egyszer meghallod hangomat, egyszerre fényesen állhass a magaslatra, hová atyáid jussa emel. És most még csak egyet. Miután te leszel minden ingó és ingatlan tulajdonosa, hozzád fordulok bizonyos ügyben. A csallóközi földjeink visszaszerzésére törvényes lépéseket tettem már. Igen szép birtok ez, kár lenne bitangjára hagyni... A napokban azonban olyasvalami történt, ami mélyen megzavart. Az utcán mentem, éppen a törvények háza felé igyekeztem, midőn valaki megszólalt mögöttem:

- Ím, itt megy a mi hóhérunk...

- Igen - feleli a másik hang -, szegény, nyomorult zsellérek alól ki akarja pörölni a földet. De ha végrehajtja gonosz szándékát, mindnyájunk átka kíséri...

- Azt hiszem - válaszolá az első -, Isten nem ad elég erőt neki ily rosszasághoz. Hisz annyi tenger földje léssen...

Hátranéztem, gyermekem, hát két szegény zselléraszony beszélgetett. Nyomban utánajárák a dolognak, és meggyőződtem, hogy régi jussunkon földhözragadt zsellércsaládok élnek mintegy harmincan. Nincs szívem őket koldusbotra juttatni. Tehát írd meg, fiam, mi történjék velük. És írd meg, hogy folytassam-e a pört velük szemben, mert engem Isten és törvény gyámognak rendelt, tehát én nem mondok le semmi jogodról... Értesítelek, hogy a vashámor ügyében már lépések tétettek...

Másfél esztendő múlva érkezett a második levél, amelynek írása kuszáltabb volt az első sorainál is:

Ádám fiam! Írod, hogy felszabadultál, és már félesztendeje fizetéssel rendelkező segéd vagy megboldogult atyám üzletében. Tudomásul veszem, de ismételen elítélem. Írod: felejsük el a múltat, s tegyük félre az előítéleteket. Jól van. Én neked szemrehányást nem tettem, az előítéletek úgy reám, mint reád, azaz mind a négyünkre nem előítélet, hanem nyitja üldözött sorsunkban rejlik. Felvilágosítást kérsz. Ezt nagyon gyanúsnak találok. Jól tudhatod magad is nagypapa szerencsétlen meggyilkoltatását és a birtokok elrablását. Én hallgatást parancsoltam, mert korán volt fellépni; én mint tapasztalt nő, tudtam, hogy a birtokrabló bitang felüti gonosz fejét, és kimutatja foga fehérét. Ezek ujjal fognak maguk tanúskodása szerint gázságukra mutatni. Én neked mint kisgyermeknek, nem szólék ezekről, midőn mellettem valál. S te nem is sejtet, hogy őseink szent jogaitól meg nem riasztva sehonnaiak bitangolnak, bitangolják

ősapádnak mágnási karddal és az ország iránt tett érdemei segélyével szerzett jogait s birtokait. Te vagy, gyermekem, a főörökös, és halld végre a felvilágosítást.

Eözházi és bazini Eöz Ádám bárónak volt egy ős birtoka. 1712 után, Rákóczi hadjárata után, ő azonban anyja nevét vette fel, mert előbb neve gróf galánthai és ghydzi Galánthai Ádám volt. Ezen névcsere pedig azért történt, hogy üldöztetésektől meg legyen kímélve. Ádám gróf kardját sokat forgatá a kuruc harcokban, és Bécs alatt midőn járt, nótát is költenek róla. A másik birtok a Bósz János-féle, amely szintén a szépapádé volt. Én vagyok ugyan a főörökös, de én jogomat már rád törvényesítettem, már be is van adva, hogy a leányoknak pénzbeli kielégítés adassék. Az elrabolt nemesi birtokok nagyrészt a Zircziek és Galánthaiak kezén vannak, de hogy melyek ezen birtokrészek, most még korai lenne elárulnom. A nemesi címer ugyanez eme birtokok kastélyain, mint ami édesapád pecsétgyűrűjében van: ugyanis két csillag, egy jobb kéz karddal, s az alsó cirádában egy csillag és egy kéz. Ezen ősi címer a te címered, és a birtokok is téged illetnek. A másik birtok, amelyet Bósz János adott el - mint unokája apádnak írta -, kész, mint ősapád tulajdonát, ha iratomnak nem hisz a törvényszék, esküvel bizonyítani. Ezen birtokhoz tartozó címer ugyanaz, mint amelyet atyád iratai között találtam. Atyádnak nagyatyját tizenkét álarcos rabló meggyilkolta nyaralójában, s a birtokát elbitangolták. Ebből is kaptak a Zircziek és Galánthaiak, de sok hencegő bocskorosnak is jutott. A birtok egy része a Zircziéknél van ugyanazon címerrel, mely a tietek, mint azt láttam egy Zirczi-rekviemen a barátoknál. A szolgák majd kilökdöstek, de a címert megjegyeztem, így néz ki: egy holló zöld ágon áll, és zöld ágat tart a szájában. A Zircziek részéről légy elkészülve az üldöztetésre. De ezek nem oly veszélyesek, mint a Galánthaiak, akik titokban dolgoznak. Fél esztendeje nem ihatom kávét, mert félek, hogy ciánkálival mérgeznek meg... Írj többször. Légy bátor, ne pulyalelkű, legyen karaktered tiszta. Konceptusoddal nem vagyok megelégedve, de tudom, hogy ezt a kereskedői nevelés tette...

Antal elszomorodva és szemében szelíd könnyekkel bogozgatta a harmadik levelet, amelynek már nemcsak a betűi, de a gondolatai is végleg összekuszálódtak:

Fiam! Ezen percben vettem leveled, és ugyan megleptél. Hogy már társa lettél Martin úrnak? Holott én legalább tízszer tiltakoztam, megtiltottam... írtam, hogy ne maradj a kereskedői pályán. Kaptam leveleket tőled, de azt hittem, hamis levelek... a borítékon ráismertem írásodra... bent pedig csupa csacsogás... hát férfi vagy-e? csupa egoizmus minden sor. Felismertem mivoltodat gyermekkorodban, tudtam, szebb jövő vár reád... hát ez lett belőled, ilyen tunya senki... ezért nem volt érdemes küzdeni méreg és farkasszemek között. Tán kicseréltek ellenségeink... nem bánom most már, akármilyen lesz... miért, hogy nem válaszoltál leveleim tartalmára sohasem? Biztos hamis levelekkel bolondítottak... mert csupa anyámasszony katonáskodás minden bennük... de most már ne hagyd magadra. Önálló férfi vagy, most már tudnod kell ősi kilétedet. Ősöd, galánthai és ghydzi Galánthai Ádám, 1715-ben édesanyjai nevét vette fel. Ez ő, szent apai nevét, jogos, ezeréves nevét nemzetségünk üldöztetése folytán hagyta el, ki kellett cserélni és lőn Eözházi és bazini Eöz Ádám, kinek nevét mi is viseljük mai napig... de birtokainkon idegenek bitangolnak... tizennyolc birtokról kell tudnod, úgymint Vásonkeői... Vasvári... Galántha...

...Bűnös, hiú képzelődésbe ne ránts magad: ezekért küzdeni kell. Lelkedre és testedre vigyázz, belső és külső tisztasága szent légyen neked, mert csak úgy érheted el céljaidat. Remélve ostromold a jövőt, mely sorsunkat fedi... légy vallásos, mert ősi hitvallásunk a katolikus hitet parancsolja nekünk... már most tudod ősz származásodat, tudod, hogy a fejedelemnek, a nagyságos fejedelemnek véréből származol, és Galánthai gróf vagy. De ne hidd, hogy egyetlen van ezen az ágon. Szépapádat, mint Bereg megyei főispánt, még a Diétán 1810-11. években az ebéd alatt tizenkét álarcos rabló meggyilkolta... és hét milliót érő domi-

niumait eligazíták gaz kezekre... szépapádnak gyilkosa József öccse volt, és kiszökött Perzsiába, így hát vér szerint élnek még a rokonjaid... Az özvegyet kinullázták könnyűszerrel, ősd a te sorsodra jutott a sátán fajzatok miatt... József ágból élnek még... te anyád után Ádám ág vagy... Ósi birtok leányágra nem száll, téged illet... megítélik, Peretzky ügyvéd is mondta. Ez az ok, hogy boltos ne légy... te Galánthai vagy... vigyázz, mert nincs nap fejbőrlehúzás nélkül... Atyádat is megmérgezték a sörcsarnokban, hogy minden birtokától megfoszthassák, téged pedig eldugtak... vigyázz ősi jussodra... Ámen.

Mivoltodat bátran megvallhatod... eljön az igazság kora... Tudd meg, hogy Galánthai vagy, és ne tántorítson a fejedelem szava...

Mint mezítelen lábú parasztyermékek az országút nyári porában, oly nesztelenül futottak egymás után a pusztai napok. Télire betakarták kis Lujza rózsafáit, és tavaszra kibontották a meleg takaró alól a virágok karcsú derekát, megnyirbált koronáját. Pünkösdre kinyíltak a nemes virágok, és nyáron, mikor új élet gyámoltalan kis mécsese kezdett ismét lebegni a házban, az ablakon át elhozta illatukat a langyos szél a bölcső csipkéi felé. Gulyás úr háza megnépesedett. Az első gyermek már szaladgált gyenge lábaival, a porban játszott, és apró, maszatos kezei között eregette a fényes homokszemeket. A második az első szavakat gügyögte, és a harmadik nevetve tapsolt a bölcsőben a napsugárnak. Oly szépek voltak, olyan egészségesek, mint a Lujza kisasszony harmatos piros rózsaí. Nagymama megindultan, mégis mosolyogva emelgette egymás után őket az ölébe:

- Bizony, bizony, ez még úgy van, mint régen volt: ez már családi virtus, öt-hat gyermeknél nem adták alább a famíliánkban sohasem.

Nagy események nem zavarták a csendet, nagy újságok nem kavarták a lelkeket. Torkos úr egyszer farkaslesen volt egy álló hétig, azután más esztendőben ismét nagyon remegett érte Lujza kisasszony, mert hallatlan vakmerősége medveadászatra csábította. De ezek a veszélyek is elmúltak: a medve bőre odakerült a kis Lujza ágya elé, és a bozontos bunda megcsiklandozta reggelenként, mikor felkelt, apró lábait. A farkas bőréből pedig karmantyú készült, oly meleg és nagy karmantyú, hogy az ifjú hölgy kezei sohasem fáztak, ha a megyei bála röpítette a szánkó... Írjuk-e, hogy a kisasszony egyre szépült, hogy a haja bokáig ért, ha lebontotta, és enyhe ibolyaillatot terjesztett? Hogy alakja oly formás volt és filigrán, hogy Légát Jani, a cinikus hírében álló, fogatlan arszlán mindannyiszor könnyezett, ha látta. Nem részletezhetjük dicséretét, mert a báli gavallérok úgyszólván sokat beszéltek erről. Észrevették szeme nedves fényét, csodálkozó és kissé mindig bús tekintetét, emlegették, hogy halántékán finom kék vonalakat rajzolnak az erek, arca olyan, mint a cseresznye virágja és körme, mint a lehántott, fényes mandulamag... Nos hát éppen ezek elöl a dicséretet elöl egyszer csak szépen elmaradt a kaszinó báljáról, a vármegye előkelő multságairól Őz Lujza kisasszony. Kedves alakja nem libegett a sima parketten, és nem néztek utána többé a gavallérok vágyódó szemekkel. Otthon maradt, és babaruhát varrt a gyermekeknek...

Nagymama mégis ott ült ezen a bálon, és egy karcsú gyermek lépteit követte. Nehéz feladat volt, mert az öreg szeméit minduntalan könnyek homályosították el. Kissé szégyellte is magát emiatt, és mikor Légát Jani letelepedett melléje, meg is jegyezte:

- Nagyon öregedek, Jani lelkem, minduntalan könnyezik a szemem, ahogy azt a gyereket nézem...

- Bizony, könnyezhet is - mondta az öreg legény -, akár sírhat is az örömtől, olyan az, akár csak az édesanyja. Nézze, milyen büszkén lépked.

Őz Karolina gavallérok között lépkedett büszke fejtartással és mégis kedvesen, mosolyogva. Ismerte mindenki lelkes szeméit, örökös mosolyát, de most, hogy nyaka hófehér íve szabadon bontakozott ki a csipkék közül, a csodálkozás bujkált az emberek között:

- Mint az édesanyja - sóhajtottak az öreg urak, és a régi időkre gondoltak.

- Akárcsak Antónia - szóltak bánatosan öszülő fejű hölgyek, és a maguk fiatalságáért ejtettek könnyeket a legyezők transzparens mögött.

Karolina hallotta itt-ott a susogásokat, és oly boldog volt, hogy szeretett volna tapsolni örömeiben, az édesanyját tartotta a legszebb asszonynak a világon. Oly boldog volt, hogy az ifjú grófnak, aki üveget hordott a félszemén, és ezzel általános vidámságot keltett, viszonzta a kézszorítását. Egyszóval felejthetetlen volt az este, és másnap már levélben adatott tudomására kis Lujzának minden eseménye, csak éppen hogy a kézszorítás hallgattatott el. Talán egészen véletlenül.

Írjuk-e, hogy egyszer, havas, téli estén, midőn a szélben zúgtak a fák koronái, szegény, vándorló zsidó családra akadt a kazlak alatt kis Lujza? A férfi beteg volt, és lázasan feküdt a kuckóban, amelyet körmeivel ásott a szalmában, az asszonynak kék volt az ajka a hidegtől, és hülő keblén magzatát, kétéves leányát melengette. A kisasszony félrefordított fejjel könnyezett, és elvette a gyermeket, hogy kendőjébe takarja. Annyi gyöngédséggel tudott már akkor bánni a gyermekkel, hogy az apróság átölelte a nyakát, és keblén szunnyadt el. Tavaszig tartotta a nyomorgókat a mosókonyhában, és bár Gulyás Józsi sokszor példálózgatott, hogy elküldi őket egypár forinttal, mindig kikönyörgött számukra egy-egy heti haladékokat. Mikor már enyhe fuvalmak lengedeztek az erdő felől, akkor végre útjukra bocsátották őket. A fekete szemű kisleány átölelte térdeit, és nem akart elválni tőle. Amint azután mégis elmentek hátukon a kicsiny batyukkal, amint visszanéztek az akác sor végéről, az idegen áldások ott zsongtak még a kisasszony fülében. Lujza megindultan könnyezett, szürke szemei az ég alja felé tekintettek, hol apró fekete emberek gyalogoltak. Valami azt súgta neki, hogy valaha nagyon boldog lesz.

Írjuk-e, mily kalandosan futott egyszer, éjnek idején a búzatáblák között... mikor félelmetesen gyülekeztek a ház körül kaszás emberek sötét csoportjai? Azelőtt sohasem zúgolódtak, követelődtek, könyörögtek, mert szerződés kötötte őket, hogy le kell vágni a jégvert, ledöntögetett gabonát, és a monoklis gróf nem akart semmit engedni. Gulyás Józsi a szívükre beszélt, de ez sem használt. Estére azután morogtak, gyülekeztek a kiskert sarkánál, és a szelíd, kedves Józsi megtöltötte kétcsövű puskáját. Ekkor történt, hogy a cselédszoba ajtaján kiszökött Lujza kisasszony, aki nem bírta hallgatni, mint zokog nagy Lujza, keblén a gyermekkel. A málnabokrok mellett lopakodott a kert alá, és onnan az árkon átugorva, tüskéken átbújva karcsú testével, a gabonaföldeken futott-futott ziháló kebelével. Kis bokrok alól madarak riadtak fel, földmélyedésekből megrémült nyulak toppantak ki, és száguldtak messzi karéjban. Néha megállott, és neszelt, hogy nem követi-e valaki. Körülötte csak az éj illata áradt, és a békák hangversenye szállott feléje a tó felől. Hátranézett, és rémülten látta, hogy az ég alján lobogó lángok pirosznak. Előbb azt hitte, hogy a pusztai ház tetején táncolnak a piros virágok, azután hogy egyre nőtt a láng és az ég pirossága, megnyugodott kissé, mert tudta, hogy a szérűskert kazlait gyújtották fel. Mint jutott tovább és tovább, ő maga sem emlékezett reá később. Hajnalban, mikor már a távoli tanyán járomba hajtották fejüket a jámbor ökrök, kocogtak a Torkos úr ablakán.

- Jöjjön - mondta Lujza kisasszony elcsukló hangon -, jöjjön, mert nagy baj van.

Torkos úr tehát lóra ült, és lovas legényekkel indult pandúrokért.

Hogyan intéződött el az ügy, miként engedett végül a monoklis gróf, nem tartozik reánk. De a városban és a környéken sokat beszéltek később is kis Lujza éjszakai futásáról, mert Torkos úr eljegyezte a történetek után a bátor kisasszonyt.

A szomorú aratás után szelíd és kiengesztelő ősz következett. A kék égen méteres fehér fonalakban szállott az ökörnyal, a fű kizöldült mindenfelé, és a kertben másodsor is virágozni kezdett az almafa. Éjszaka oly fényesen ragyogtak a csillagok, hogy az égbolt gyémántos fedélnek tűnt elő, és a vándorló madarak halk bánattal szóltak alatta. Ezekben az időkben

kikíváncozott nagymama a pusztára. Délutánonként kísértelt messzi, a földek közé, hol az új vetések négyzetes táblái úgy zöldelltek, mint a biliárdasztal a pesti kávéházak asztalán. Gyönyörködött a kikerics virágában, amely gyenge szárán félösen dugta ki a fejét a füvek közül, elfogta az ökörnyal foszlós fonálát, megsimogatta a fák érdes derekát, és ha madarat látott repülni, sokáig követte szárnya csapásait gyenge szemével. Azután lehajolt a friss szántás fölé, és barna rögöt vett a kezébe. Szétmorzsolta a földet, és elmélázott: az arca szelíden mosolygott. Esténként sokáig ült a verandán, hallgatta a láthatatlan madarak szavát, és gyakran mondogatta, hogy ilyen szép ősze nem is emlékezik. Csak egyszer látta ilyen szépnak az őszi hónapokat, mikor menyasszony volt. Történeteket mesélt a régi időkből, a leánykorából, és kis Lujza nem tudta mindezt szívszorulás nélkül hallgatni, mert az az érzés ejtette hatalmába, hogy nagymama búcsúzik valamtól. Öreg kezeivel egyszer a leány arcát simogatta, és suttogva szólalt meg:

- Kis menyasszony... kis menyasszony, csak sírjál, én is sírtam akkoriban a boldogságtól.

Máskor elmesélte, hogyan utaztak egyszer Bécsbe, azután híres bálokról beszélt. Egy ilyen estén szelíden mondta, hogy még egyszer szeretne sok vidám embert látni az asztalnál. Ha lehetne, meghívná a régi barátait, minden ismerősét, és odaültetné az asztalhoz az unokáit.

- Milyen öröm lenne rajtuk végignézni; az ember úgy örül, ha kedves arcokat lát. Hát még így, mikor mindenki mosolyog...

Gulyás Józsi lelkesen helyeselt, és nagy Lujza is közbeszólt:

- Hát miért ne csinálnánk meg... kedves anyus, hívjon meg mindenkit, akit akar...

Nagymama fellelkesült, tapsolt szinte, és örömmel mondta szaporán:

- Mindent én készítek... senki se segítsen. Meglássátok, milyen jó tréfát csinálok.

A nagy vacsorára három hétig készülődtek. Előbb csak a vendégeket írták össze, azután nagymama leveleket diktált kis Lujzának, szívesen invitáló leveleket, és a régies mondatok alá odakanyarította a nevét.

- Mikor az első fiam született - mondogatta -, akkor is így csináltuk. Ott volt az egész Szilágy vármegye. De szép keresztelő is volt az, kedves kis Lujzika.

Összesen ötvenketten hívtak meg, és mind az ötvenketten megjelentek. Enyhe, kedves este volt, az alkonyatban ott állott nagymama a verandán, és fogadta a vendégeket. Egymás után tünedeztek fel a kocsik a város felől. Kaszanyitzky kisasszony Légát Janival érkezett, és nyomban utánuk megjött a szekér Martin úrral. Őz Antal később fog megérkezni, mert neki még el kell intézni a boltbeli ügyeket, össze kell számolni a napi bevételt és kiadást. Megjelent Palika Balázs dicső emlékű örnagy özvegye leányával, a kedves Katerinka Lehel a sovány Spevákkel érkezett, és a nagy dáridó hírére kifuvározta magát Borbola táncmester is. Mindezen kedves és mulatságos férfiakon, hölgyeken kívül számosan voltak jelen közeli meg távoli rokonok, és végül megjött a társaság díszje a város díszhintóján: Bárány polgármester Görömbey főjegyző úr társaságában. Mindenkit nagymama fogadott. Megölelte a férfiakat és nőket egyaránt.

- Csakhogy eljött - mondogatta -, de jól tette, hogy eljött!

Az ifjú embereket megfenyegette tréfásan:

- Azután csak vigyázzanak! Inkább táncoljanak, mint igyanak!

- Tánc is lesz - örvendeztette meg a leányokat -, hárommal több a fiatalember, mint a leány... Senki se fog petrezselymet árulni. Károly muzsikál; már vacsorál a banda...

Kint terítették az almafák alatt, oly szelídnek ígérkezett az éjszaka. A hosszú asztalnál kis Lujza segédkezett, meg Lina kisasszony. Őket avatta nagymama csupán az étrend rejtelseibe, és kettőjüket ruházta fel az alvezérleti tisztséggel. Vacsora előtt kiadta utolsó rendelkezéseit, és egy kis sétára indult Bárány Adorján úrral.

- A fák alatt terítettünk - mesélte -, az almafák alatt. Eszembe jutott, hogy egyszer szegény apám is adott egy ilyen vacsorát így összel. Nálunk is az almafák alatt terítették. Apám olyan szépen füttyült akkor este, hogy minden asszony szerelmes lett bele. Azután volt egy nagybácsim, aki mindig zsebre dugta a déligyümölcsöt. Hát akkor este is éppen a zsebet tömte, mikor egyszer csak leesik egy alma, és éppen a kopasz fején csattan szét. Mind kiejtette a cukros gyümölcsöt, képzelje, mindet kiejtette...

Ezen azután vidáman nevetett, még Bárány Adorján is elmosolyodott, noha igen komoly férfinak ismerte az egész világ. Nagymama tehát mosolygó arccal ült le, és boldogan tekintett végig a vendégseregen. Egészen távol tőle, szemben ült a kis Gulyás gyerek, akit csak azért ültettek asztalhoz, hogy teljes legyen az öröme. Egy kicsit feljebb ültek az Őz gyerekek, azután a rokonok és rokonoknál is hűségesebb ismerősök, barátok, jobbról és balról mellette a polgármester és Görömbey Bálint. Sokszor tekintett végig a terített asztalokon, de ilyen öröme kevésszer telt a falatozó emberek táborában. Számos kedves arc hiányzott az asztaltól, és az öregek már alig-alig ültek itt-ott. Csupa fiatalok vagy javakorabeliek, mintha egy ilyen vacsora csak annak a példázására lenne jó, hogy mindnyájan megöregedünk, elköltözünk, csak az almafák és víg mulatságok maradnak itt. Az eltűnt, régi arcok helyett kereste hát az újakat, amelyek hasonlatosak a régiékhöz. Nézte kis Lujzát, Karolina kisasszonyt és Őz Antal komoly arcát a pelyhes bajusszal. Azután Torkos úr barnapiros arcába mosolygott, annyi kitarással, oly sok szeretettel, hogy végül ismét a szeméire, öreg, két szemére kellett panaszkodnia:

- Gyöngé már az én szemem - suttogta Bárány úr felé, és könnyeit törülgette.

- Hej pedig valamikor...

- Ó - nevetett nagymama -, szegény uramat a szememmel hódítottam meg. Pedig milyen rátartós ember volt, istenem, ha elgondolom...

Most már kis Lujzát szerette volna látni megint. Ott sürgölődött az asztal végén, ráismert a gyönyörű hajáról, fürgé, kedves alakjáról. Egy darabig reánézett, azután megint Torkos Pistára. Így váltogatta a tekintetét, azután egyszer csak megint felemelte a kendőjét:

- A szemem rosszkodik...

Nézte-nézte a javíthatatlan rossz fiát is. Ott ült Flóra kisasszony mellett, és fehér mellénye úgy villogott, mint egy hattyú melle a napfényben. Józsa Gyuri hátradőlt, és széles gesztusokkal mesélte a legújabb pesti vicceket: körülötte csak úgy pukkadoztak az emberek a jókedvtől. Ahogyan így látta, minden bűnéért megbocsátott neki nagymama. Nem látta fehér díszmellényét, széles, vörös arcát, erős nyakát, mert úgy állott előtte, mint tizenkét éves kisfiú. Mint mikor eltörte a nagy lámpaernyőt, és kétnapi bujdosás után bűnbánó arccal megjelent...

A lámpák és gyertyák megvilágították a fehér abroszt, az üvegek és különféle színű poharak szelíd fényben csillogtak. Hidegségük eltűnt, és nem tűntek elő merevnek, törékenynek. Az őszi égről még pirosas felhők hintették kölcsönként színüket, és a lampionok, amelyeket kis Lujza Torkos úr segélyével alkotott, lassan himbálództak a drótfonálon az enyhe légáramlatoktól. A poharak csengtek, tányérok csörögtek, és éppen rákot hordtak körül. Egy páran már ki is szedték a vörös állatokat a tányérjukra. Borbola mester megkoppintotta a vörös páncélt, de nyomban fel is ugrott, mintha megcsiklandozták volna:

- Tyű, hiszen ez mozog!

A rákok megelevenedtek a tányérokon, és kaszálni kezdtek, a farkukat kunkorgatták Kaszanyitzky kisasszony az ujjával nyúlt hozzája, hát meg is ragadta az ollójával. Légát Jani mentette meg ettől a kellemetlen függőtől. A csodálkozás és a rökönködés után a kacagás bugyborékkolt fel az asztal körül. A polgármester úrnak a könnyei kívánczoktak kifelé:

- Ezt csak maga találhatta ki - mondta nagymamának -, csak maga lehetett a mestere.

Gyuri dült a nevetéstől:

- Ilyen ötletei csak a mamának vannak! No, ezt kitétetem a lapban. Ez direkt odavaló!

Nagymama is kacagott, és hogy gyorsabban jusson a vendégsereg a komoly enivalóhoz, ő is felállott, tányért szedegetni. Volt azután komoly része is a vacsorának: a polgármester úr köszöntőt mondott nagymamára, és azt kívánta, hogy még száz évig éljen, mert a fiatalság, a mai kedélytelen ifjúság még akkor sem fogja eltanulni tőle a jókedvet. Más köszöntők is hangzottak, és végül Józsa Gyuri a sajtót üdvözölte, bár a tiszteletre méltó testület egy tagja sem volt jelen. Éppen a legszentebb mondatoknál tartott, mondván, hogy a sajtó a közönség lelkiismerete, midőn egy jámbor alma megunta függő helyzetét a magasban, és egyenest a Légát Jani fényes koponyájára pottyant. A nevetés oly elemi erővel tört ki, az ifjúság oly ellenállhatatlanul a vidámság hatalmába került, hogy többé szó sem lehetett dikcióról.

A nagy ebédlőben már muzsikált a cigány: az ifjabb hölgyek és urak felkerekedtek, hogy belefogjanak a táncba. Nagymama is közéjük keveredett, és dirigálta a gavallérokat. Az asztalnál közelebb ültek a hölgyek, öregurak, és pipaszó mellett diskurálgattak. Bárány úr hátradőlt a karosszékben, és a tajtékpipáját ápolgatta:

- Lássad - mondta Görömbey úrnak -, ilyen a világ. Alig vagyunk egypáran öregek. Az öregebbek meg egészen elköltöztek. Ahogy itt szétnéztem, már nem ismertem mindenkit. Mennyien vannak a fiatalok, bizony, sor kerül még reánk is...

Görömbey félig hunyt szemmel bólingatott:

- Biz úgy van az. Egyik nap után jön a másik. Sok minden megváltozott, nagyon sok minden. Látod-e azt a barna szemű, komoly fiút Martin úr mellett? Tudod-e, hogy kicsoda? Ugye, nem emlékezel? No hát az az Őz József fia. Kereskedő lett belőle, mégpedig derék gyerek. Tizennyolc éves a kölyök, és már üzletvezetőféle. Azt mondják, ő veszi át a boltot... Ki gondolta volna, hogy annak a büszke embernek a fia!

- Így van ez jól, polgáriasodunk. Szép lassan lemondunk minden hiú cifraságról, és megtanuljuk, hogy egy szép dolog van: a munka. Mikor én Angliában jártam... hát ott csak dolgos embereket láttam. Igaz, hogy ezzel azután eltűnik minden, ami régen szép volt...

- Bizony, eltűnik - helyeselte Görömbey -, eltűnik a régi világ. Egészen új jön helyébe, egészen új, barátom... Vetted-e észre, mennyi új ház...

Nagymama visszajött. Éjfél szelíden beszélgettek, azután kezdtek szállingózni a vendégek. Csak a fiatalok kurjongattak és táncoltak még odabent.

A nagy kertben egyedül indult sétára nagymama.

A fák gyengéden susogtak, bólogtak felette, az érett almák illata lengett az utakon mindenfelé. Beszívta ezt az illatot, és sokszor megállott. Felnézett a csillagos égre, és hallgatódzott. Amíg csak sétált, mindig mosolygott. Nem tudta, miért, de egyre mosolygott, mint akit nagy boldogság ért, és még senkinek sem mondhatta el. Mikor azután bevégezte sétáját, végigcsókolta a kedves embereket, hölgyeket, urakat. Józsa Gyurit meggyóntatta, mint egy kisgyereket, azután Antal urat csókoltatta:

- Jól viseld magadat - mondta, és aludni tért.

Torkos Pista, a huncut ember, még éjjeli zenét is adott neki. Ott húzták az ablaka alatt a kedves nótáját, hogy csak egy kislány van a világon...

És reggel... hiába költögettek. Hiába költögettek, de mosolygott...

Egy esztendeig mindenki úgy gyászolta, mint az édesanyját.

Ez alatt az év alatt sokszor megfordult Karolina kisasszony a városban. A házra kerestek vevőt, és nagymama elintézetlen ügyeit kellett elsimítani. Ő volt mellette a legutóbbi időkben, különben is őt ismerték a családban a legerélyesebbnek, hát reábizták az elintézetést, ilyenkor mindig Kaszanyitzky kisasszonyhoz szállott, és a régi sárga házból indult ki útjára, az ügyvédhez, közjegyzőhöz. A gyászos ruha olyan jól illett karcsú termetéhez, finom arccsokájához, hogy mindenki utánafordult, ha az utcán végighaladt. Alig volt útja, ahol nem akadt kísérője. Ezek között a húséges emberek között leghúségesebb volt a monoklis gróf, aki árnyékul szegődött az ifjú hölgy mellé. Virágok és bonbonok özönét öntötte a lábaihoz, de Karolina kisasszony csak mosolygott rajta.

- Ne fáradjon - mondta neki egyszer -, nagyon szeretem a bonbont, de a maga bonbonjaival legtöbbször azt csinálom, amit egyszer a cipómmal...

- Hát az aranyos cipőjével mit csinált, ha szabad érdeklődnöm?

- Akkor még egészen kisleány voltam. Nagymama, szegény, csináltatott egy pár új cipőt. A suszternál vettem fel, és a régit papírba csomagolva vittem magammal. De én nem akartam a régi cipőt hordani, hát valamit kitaláltam. Betértünk a templomba nagymamával, és én otthagytam a régi cipőt az oltár lépcsőjén. Azt gondoltam, hogy a jó Isten majd odaadja valami szegény embernek. Biztosan úgy is történt...

- Na és a cukrok, ha szabad kérdezniem?

- A bonbonok? Hát a múltkor otthagytam valahol, ahol sok a gyermek, azután az egyik csomagot elejtettem... Biztosan szegény emberek találták meg...

Mindezek azonban egy cseppet sem tántorították vissza a monoklis embert. Húséges maradt, szívét kitérta naponként, és az ifjú hölgy mosolya nem ejtette kétségbe. Tavasz felé azután sápadtan jelent meg minden délben a Fő utcán.

- Őszre végezek - mondta mélabúsan -, őszre végem van, ha nem tekint reám.

Karolina mosolygott most is:

- Hát mitől lesz vége?

- Minden éjjel mulatok a huszárokkal, mert aludni úgysem tudok...

- Ugyan, ugyan... ne búsuljon olyan nagyon neki. Nézze ezt a szegény embert: a búsulás áldozata.

Elenyészően vékony emberke közeledett feléjük. Zöldre fakult, egykor fekete császárcabát lötyögött rajta, orra ijesztően ugrott előre, és szemei zavarosan bámultak, mintha keresne valamit. Kezében közönséges nádpálcát szorongatott, olyant, amilyent hat krajcárért lehet kapni Martin úrnál, amilyent az iskolákban használnak. A vékony emberke megsuhogtatta a pálcáját, és mert a közelben gyermekek kiáltoztak, megfenyegette őket. Egy kisfiú elkiáltotta magát mellette:

- Kirpintyó! Kirpintyó!

A kis ember nekiiramodott, és üldözőbe vette a gyermeket, aki szaporán befordult egy kapu alá.

- Hát ki légyen ez a szegény ember? - kérdezte a monoklis.

- Ezt a szegény embert Perkinkónak hívják. Iskolamester volt valaha, engem is tanított, de már akkor láttam, hogy nincs rendben valami. Nagyon mulatságos ember volt, de gyűlölte a gyermekeket. Utóbb azután meg akart nősülni, és vagy háromszor kikosarozták. Emiatt hibbant meg végleg. Most itt ténfereg az utcán, és kergeti a gyermekeket. Nézze, milyen dühös, hogy nem találja azt a kisfiút.

Az ilyen beszélgetéseket megírta hűségesen, vagy elmondta kis Lujzának szép sorjában. Egyszer azután mégsem írt meg valamit. Májusban történt, hogy az eladott régi ház első részletét kellett felvenni. Ebből készült a Lujza kisasszony kelengyéje, mert az esküvő már küszöbön volt. A pénzt magához vette Karolina, és kifordult a Fő utcára. Egyszerre csak megvakkan mögötte az öreg, hűséges Britt. A gróf ügetett utána.

- Kezeit csókolom - mondta, s vékony lábait szorgalmasan szedegette pepitanadrágjában -, mit akar velem csinálni? Meddig akar kínozni? Három hete nem láttam, és hiába küldözgettem a leveleimet is.

- Hát azokat tényleg hiába küldözgeti. Majd csak akkor küldjön nekem levelet, ha megígértem, hogy válaszolni fogok.

- Rettenetes elszántság. Hiszen miközöttünk még úgy, izé... szociális formákban sincsen különbség. Úgy hallottam, hogy bárókisasszony... a kedves papája izé...

Karolina elkomolyodott...

- A kedves papám lemondott erről a címről, mert belátta, hogy nem illik olyan embernek, aki délelőtt poros hivatalba jár, délután meg otthon dolgozik. Azt hangoztatta mindig, hogy polgárember, de persze nem tudta mindenben utánozni a polgárokat. Büszke volt és zárkózott, hozzáférhetetlenül zárkózott férfi. De mi másként nevelkedtünk, mint ő. A néném most megy férjhez egy nagyon egyszerű, szegény emberhez: a gróf úr nagybácsijánál gazdatiszt. Látja azt a boltot? Nos, hát annak az üzletvezetője az én öcsém; büszkék vagyunk rá mindnyájan, mert mások ilyen korban még tánciskolába járnak. Én, én... hát ne vegye sértésnek, én is jobban örülök, ha egy egyszerűbb embert látok magam körül...

A gróf elvörösödvé mentegetődzött:

- De kérem, Karolina, maga rosszhiszemű velem szemben. Hiszen én sohasem közeledtem magához úgy... Az én szándékaim a legtisztességesebbek. Semmi sincsen kizárva.

- Hogy például megkéri a kezemet...

- Igen, hogy megkérem...

A leány nevetett, és a kapuban elvált a gavallértól:

- Isten vele, gróf úr, majd holnap tovább bolondítjuk egymást!

Éjszaka sokat gondolkozott ezen a párbeszédén a kisasszony, és másnap délelőtt kísétált a Fő utcára, bár különösebb dolga nemigen volt: a pénzt már előzőleg elküldte a cseléddel a postára. A gavallér várta az utcasarkon:

- Jó reggelt, méltóságos kisasszony!

- Jó reggelt, gróf úr, talán menjünk a gesztenyefák felé sétálni. Ott nem látnak bennünket annyian, úgymint sokat beszélnek rólunk.

- Ah persze, igen, a köznép sokat beszél. Rosszul van nevelve a köznép. Általában rosszul. De nekünk nem kell törődni ezzel. Kocsin járunk, átkocsikázzuk az életet, nem keveredünk. Ah, apropos, kocsikázni; tudja, hogy neveltetem magának két csikót? Vasderes mind a kettő.

Nagyon kedvesek... izé, ha akarja, majd kipróbáljuk a fogatot. Egy kis sandlaufer elé fogjuk, azután ki, a szabad országúton egészen ki a kastélyig. Még ott sem állunk meg...

- Na és mikor?

- Az csak magától függ, kisasszony. Akár most, akár délután, este, reggel...

- És hol találkozánk? Mert én nem akarom, hogy mindenki lásson.

A gróf úr szinte nem tudott beszélni az örömtől. Hogy ez ilyen könnyen megy, nem is gondolta volna sohasem.

- Izé... - hebegte - véleményem szerint délután négykor, a kiserdő végében, a malomnál. Csak üljön le a fehér padra, majd én mindent elintézek...

Valami azt súgta a gyermeknek, hogy fusson el innen, de azután hátraszegte szép fejét, és büszkén gondolta magában:

- Azt teszek, amit akarok! Én is ott leszek.

Ebédnél mindazonáltal alig evett. Kaszanyitzky kisasszony nyomban észrevette, hogy valami baj van.

Valószínűleg szerelmes - gondolta a levesnél, és mikor a tésztához érkeztek, egészen nyugodtan állapította meg egy tapasztalt nő mosolyával: persze hogy az, egészen biztosan az... de hát mikor legyen szerelmes, ha most nem...

Tehát elment Őz Karolina kisasszony, és napernyője a kiserdő bokrai között bujkált egy darabig. Azután rátért apró lábaival a széles, kavicsos útra, amely a malomig vezet, és azon túl a kastélyig fut. Elérkezett a fehér padig, helyet foglalt, és dobogó szívvel várakozott. Még korán volt. Három óra is alig múlt el, és a kiserdő fái alatt nem járt egy lélek sem. A délutáni csend teregette szárnyait, és a kavicsos útra leröppent pintyőke hangja oly élesen csengett, mint egy üvegharangocska. Egy darabig nyugodtan ült a kisasszony, azután ábrákat rajzolgatott ernyőjével a porba. Gondolatai elkalandoztak: kis Lujzára, Pistára gondolt, és a szíve megindult azon, hogy szereti egymást a vőlegény meg a menyasszony. Milyen kedvesek, nem tudnak másról senkiről, csak egymásról...

Ha anya látná ezt - gondolta, és hátradőlt, mert az izgalmaktól alig tudott ülni -, milyen sok öröme telne. Mennyi boldogsága lenne.

Hallotta, mint cseng a pinty szava, azután egyszerre csak valami nagyon furcsa dolog történt. Az út végéről szelíden libegve, mintha nem is földön járna, egy lenge ruhás asszony közeledett. Mindig közelebb-közelebb jutott és végre megállott a pad előtt. Karolina kisasszony felnézett rája, és fájdalmas érzéssel ismert az édesanyjára. Szomorú tekintetéről, szép, sötét szeméről nyomban ráismert. Egyszerre úgy érezte magát, hogy nagyon szégyenlenie kell valamit, olyan erősen szégyenkeznie, mint mikor egyszer mazsolát lopott, és az édesanyja rajtakapta. A csodálatos asszony nem szólt egy szót sem, de a szeme oly szemrehányóan nézett, hogy az fájdalmasabb volt minden dorgálásnál. Kezét felemelte, és jobb mutatóujjával megfenyegette a gyermeket bánatosan...

A pintyőke hangja csengett még. Karolina felnyitotta szemeit, és szétnézett. Sehol senki. Csak az országút távolában látszik egy sebesen robogó kocsi. A napfény megaranyozza a porfelhőket mögötte. A kisasszony felugrott, és futni kezdett a bokrok között. Sebesen, mintha kergette volna valaki. Még az ernyőjét is ott felejtette.

Másnap sokat beszéltek arról, hogy a monoklis gróf agyonhajszolt két vasderes csikót.

- A tajték úgy szakadt a szegény párákról - mesélte Légát Jani -, mint a mosogatóteknőből nagymosáskor. Azután valahol kint az árokba dült mind a kettő.

A bölcső mellett fehér otthoni ruhában üldögélt kis Lujza. Szelíden ringatta a hajladozó bölcsőt, és dúdolgatott hozzá egyszerű, szerény kis melódiákat. Még ott tanulta valaha, a sárga házban ezeket a dalokat a magas emeleten a Terkától. Kinézett az ablakon a kertbe, hol az enyészet terjengett a dércsípte bokrok felett. Arra gondolt, hogy már másfél esztendeje élnek itt távol a világtól boldogan és olyan békességben, ahogyan két ember talán nem is élhetett sohasem. És e két esztendő alatt egyszer sem gondolt a sárga ház egykori lakosára, a sápadt és lenge, légiesen könnyű léptű Deborah kisasszonyra. Néhány zavaros levelét, elborult írását olvasta neki, de nem tudta megfogni a lelkét.

Hol van szegény Deborah a macskájával, az aktáival, a perei sokaságával? Merre van nagy elhagyatottságában, és vajon harcol-e még az ősi birtokért, vagy megpihent csendesen talán...

Az óra egyhangúan ketyegett, a gyermek hangtalanul lélegzett, és fehér arcán, csukott szemein a nyugalom terítgette könnyű szárnyait: a távolba intézett kérdésekre nem felelt senki sem. Az ifjú hölgy szívéen ott maradt a nyomasztó érzés; Deborah nemcsak a magáéért, hanem mindnyájukért küszködött, és ha elbukott a szélmalomharcban, őértük is elesett. Azért, mert mikor az esküvőjük előtt állottak, kitagadta őket egy levélben, sohasem haragudott. Hogy neheztelt volna, mikor tudta, hogy a szíve szerint cselekszik, és a legderekabb férfinak nyújtja a kezét! Azzal egy pillanatig sem törődött, hogy nem felel meg a Deborah feltételeinek, hogy nincsen hét őse, rangja és címe.

A ház elé kocsi gördült és néhány perc múlva bedugta a homályos szobába piros arcát Torkos úr. A bölcső felé tekintett, és mosolygott, Lujza asszony a szájára tette a két ujját, és a bölcsőre mutatott:

- Pszt, pszt, alszik!

A mezők friss szagát, hűvös levegőjét hozta magával a férfi. Megállott a bölcső mellett, és nem tudott uralkodni a vágyain, lehajolt a gyermekhez. Bajusza tüskéi megcsiklandozták a bársonyos bőrt a fiúcska arcán, csókjai elborították a zsenge ifjú kezét, kék szemét és selymes, szőke haját. A mély álomból lassanként felébredt. Szólt valamit a csecsemők földöntúli nyelvén, előbb a jobb szemét dörzsölte meg parányi öklével, azután a bal karját emelte fel. Végre kinyitotta a szemeit, és amint ismerős arcokat látott maga fölé hajolni, mosolygott. Kinyújtotta kék szalagos karját, és mulatságos kis ujjáival belemarkolt az apja bajuszába. Ezen nagyon vidáman mosolygott, és mikor sikerült az anyja füle cimpáját is megragadni, teljes volt a multság.

Egyhónapos korában már mosolygott. És azóta egyszer sem sírt. Egyre mosolygott, és ha valami bántotta, ha valamit kívánt öntudatlan kis szíve, csendesen panaszkodott, mintha csak magának beszélgetne. Akik látták, mind azt mondták, hogy még sohasem láttak ilyen gyermeket. Kaszanyitzky kisasszony, aki kezében akarta tartani a „harmatos rózsát”, mielőtt meghal, könnyezve mondta felette a keresztelőn, hogy bölcsőjénél a vidámság és szerencse állott. Aki ily szelíd, jó és mosolygó arcú élete első napjaiban is, az később sem fog könnyeket okozni senkinek.

- Úgy legyen... úgy legyen - mondták a körülállók meghatottan -, kis Lujza mindig olyan jó volt, mindenki szereti. Megérdemli az égi ajándékot.

És ezzel szívéükbe zárták a gyermeket, mindig gondoltak reája. Alig akadt nap, amelyen ne érdeklődött valaki az ifjú után, aki a keresztségben a József nevet nyerte nagyapja, Őz József számtanácsos és egyszerű polgárember után. E csendes őszi estén szótlánul ültek egymás

mellett a mosolygó gyermek szülei a bölcső két oldalán. A boldogság szorongatta a torkukat, és gondolataik egy úton jártak, a távoli jövőben.

- Még nem is beszélgettünk arról, hogy mi lesz belőle - mondta csendesén a férfi, és kinyújtotta a jobb kezét, mintha a jövő fátyolát akarná fellibbenteni. Férfi volt a legigazabb fajtából, és e kérdésnél tisztán látta maga előtt az örök emberi sorsot, amely megújul, és újra él minden nemzedékben. Némi bánattal gondolt atyjára és Őz úrra, akik elmúltak immáron, és akik helyére neki kell állania. De a gyermekre nézett meg az asszonyra, és a szíve diadalmasan kezdett dobogni.

- Ebből ember lesz - felelt szinte önmagának -, ezt nem neveljük a más szolgájának. Kis Lujza, ebből embert csinálunk.

Az asszony lehajtotta a fejét:

- Igen - mondta -, ha igaz, hogy a szerencse jegyében született, akkor ő maga csinál magának helyet.

Torkos úr egyre lelkesült:

- A mi családjaink elfelejtkeztek egy pillanatra magukról. Higgye el, kis Lujza, elfeledkeztek. Az én nagyapám jó barátja volt még a grófoknak, az apám félig-meddig már szolgált, engem meg odaadtak szolgálatba...

- Apa is szolgált - mondta halkán az asszony.

- Igen, de ez a kisfiú szabad ember lesz. Ebből mérnököt vagy orvost faragunk. Kis Lujza, hallgassa csak, milyen pompásan hangzik: doktor Torkos József köz- és váltóüggyvéd...

A bölcső mélyén tapsolt a gyermek, és nevetett, mint a legapróbb ezüstcsengőcske. Felette összenézett két boldog ember.

- Látja, ő is helyesel - kiáltott a férfi egész komolyan.

- Igen - mondta kis Lujza és nevetett -, igazat ad az apjának. Ha később is ilyen engedelmes lesz...

Mosolygott, de azután hirtelen eszébe jutott az özvegy. Maga előtt látta, amint elhagyottan ül a sötét szobában, és gyermekeire gondol, akik mostohán elfelejtették. A szíve sajogni kezdett, és az arca elkomolyodott. A férfi nyomban észrevette a borulást.

- Valami rossz hír... vagy miért olyan...

- Semmi - legyintett szelíden kis Lujza, mosolygott is, de a szorongás ott maradt a keblében.

Vacsoránál megjött a lovas legény, aki a postát szokta behordani. Torkos úr egymás után bontotta fel a leveleket.

- Ezt Kaszanyitzky kisasszony írta - mondta fennhangon és olvasni kezdte. *Boldog emberek! Nem zavarlak benneteket hosszasan, csak egy szóval írjátok, hogy van a harmatos rózsá, mosolyog-e, mint a keresztelőnél. Egy szegény öreg kisasszony sokszor gondol rátok. Nálunk nagyon kevés az újság. Karolina az idén is bálkirálynő lesz: annyi a gavallérja, hogy mozogni se tud tőlük...*

Még egy-két levél távoli rokonoktól, azután egy összevissza címzett boríték került a férfi kezébe. Három-négy helyről is irányították, míg eljutott a távoli pusztára.

- Ez a mostohánk írása - mondta megremegve kis Lujza.

- Igen - felelte Torkos úr, és nyomban olvasni kezdte: *Leányom, gyorsan segítsenek rajtam, mert a nagy kutyák nyomomban vannak, és méreg és tőr el van készítve számomra... csak*

röviden írok, nem tudom, nem fogják-e el leveletem... mentsetek meg, mert nincs nap fejbőr-lehúzás nélkül... Ádám meghalt számomra... ily pipogyaságra nem születhet férfi... itt járnak az ablakom alatt a fekete kutyák... hallom a lábuk dobogását... jöjjetek szerencsétlen anyátokért!

A férfi hangja fájdalmas jajszóként csendült a halk szobában.

Kis Lujza összerázkódott. Oly erősen érezte az elhagyott asszony nyomorúságát, hogy könnyek csillogtak a szemében.

- Szegény - mondta Torkos úr -, szegény szerencsétlen. Ki gondolta volna, hogy a boltos leánya...

- Szegény - ismételte kis Lujza -, el kellene menni érte...

Tavasza megérlelődött a gondolat mindkettőjük szívében, és mikor rügyek kezdtek nőni a faágakon, felkerekedtek, hogy elutaznak Pozsonyba. Megkeresik a mostohát, elviszik magukkal haza, és meggyógyítják, megtanítják rózsákat oltani, violát ültetni. A virágok között majd elfelejti a pöreit...

A városban, az állomáson összetalálkoztak a derék Bárány Adorján úrral.

- Ó, ó - kiáltotta hangosan a köpcös úr -, milyen kedves találkozás. Hallottam, hogy milyen remek kisfia van. Most már élek az alkalommal: én is megnézem.

Megcsiklandozta a karon ülő gyermek piros arcát, és vidáman nevetett:

- Hát valami örvendetes újságot tudnak-e?

- Tudunk bizony - mosolygott kis Lujza -, ha ugyan nem tetszett hallani még. Karolina jegyben jár: tegnap este volt az eljegyzés.

- A monoklis gróf?

- Dehogyan, egy mérnök, az ármentesítőtől... Nagyon boldogok.

- Hát aztán?

- Aztán, hogy Martin úr már egy fél éve nyomja az ágyat, az én kisöcsém egészen átveszi a régi fűszerboltot. Vasárnapra már kint lesz a neve is...

- Na, ez derék! Ha szegény Józsi barátom láthatná... Istenem, de furcsa is a világ... Hanem az a nagy dezertor, az az öreg legény, a javíthatatlan gavallér hol van? Az én Gyurimról nem hallottam semmit már nagyon régen...

Kis Lujza nevetett:

- Józsa Gyuri? Itthon van megint. Antal megfogadta könyvelőnek a boltba. Tetszene csak látni, hogy egzeciroztatja az a gyerek. Talán még embert is farag belőle...

Bárány úr hitetlenül rázta a fejét és barátságosan búcsúzott:

- Nem lehet az... nem olyan fából van faragva.

A vonat elvitte őket a távoli városba. Szombaton reggel érkeztek és nyomban megkeresték a Duna utcát, ahol egy öreg ház homlokán reá is akadtak a Deborah házsámára. De ott már alig tudtak róla valamit:

- Itt lakott egy éve, de hát nagyon bujdosott az emberek elől. Senkivel se állott szóba, azt se mondta, hová költözött.

A hátsó udvarból végre előkerült a régi takarítónője. Mikor egy pengőt nyomott a tenyerébe Torkos úr, megeredt a nyelve:

- Hát kérem, innét már egy éve elköltözött. Nem mondta, hova megyen, de én kilestem egyszer. A Klarissza utcába költözött...

Elmentek tehát az új címre, de innen is elküldték őket, hogy a méltóságos báróné, szegény istenadta elköltözött egy fél éve, mert attól félt, hogy kibontják a falat a feje felett. Pedig hát csupa jámbor emberek laknak az egész házban. Valaki megadta itt is a címet, amely a külváros felé vezetett. Öreg, földszintes, zöldre festett ház előtt állott meg a kocsi. Ráncos képű, púpos cseléd ült a kapukövön. Az orrát nagykockás zsebkendőbe rejtette, a szemei könnyeztek.

- Mondja csak, lelkem - kérdezte kis Lujza -, itt lakik Őz Józsefné...

Az öreg púpos szeme furcsán és gyanakodva csillogott:

- Talán Bósz Józsefnét tetszik gondolni.

Kis Lujza visszaemlékezett a zavaros levelekre:

- Igen - mondta -, Bósz Józsefnét keressük!

A púpos hátramutatott a mély udvar felé, ahol a háttérben, szinte elsüllyedve az idő terhe alatt, egy kis ház állott.

- Ott lakik, de nem lehet hozzá bemenni. Már egy nap óta bezárkózott... sokszor szokott így, mert nagyon sok dolga van a papirosokkal, amit el akarnak venni tőle. Háromszor is leír egyet-egyet, azután elássuk ketten, mert én vagyok a cselédje... De már most engem is kicsuk...

Ismét elrejtette az orrát a kendőben, és könnyei szaporán megeredtek.

Végigmentek az udvaron. Torkos úr kézen fogva vezette kis Lujzát, aki a gyermeket szorította magához. Dobogó szívvel állottak meg a vaspántokkal lezárt ajtó előtt. A férfi erélyesen kopogott. Vártak, neszeltek, benéztek az ablakon is, de odabent senki sem mozdult. Erősebben kopogtak, dörömböltek: ismét semmi válasz.

- Gyerünk - mondta végül a férfi türelmetlenül -, délután visszajövünk. Biztosan nincsen idehaza.

Délután ismét megpróbálkoztak, és hogy újból nem felelt senki a lezárt házból, lakatost hívtak. Csak úgy csurgott az izzadság a legényről:

- Na - mondta -, ezt alaposan megcsinálták. Ide ugyan nehéz lenne betörni.

Végre kinyílt az ajtó.

Sötét kis szobába léptek, és a púpos nesztelen léptekkel követte őket. Innen egy másodikba jutottak: nehéz, dohos szag áradt szét. A harmadik szoba ajtaján kopogott Torkos úr. Válasz nem jött, tehát megnyomta a kilincset. Az ajtó zárva volt...

Ezt is felnyitották, és most már a gyermeket egy jóképű asszonyságra bízták a kapu előtt. Sötétség és nehéz szag feküdt a legbelső szobában. Kis Lujza lerántotta a fekete posztót az ablakról, széthúzta a függönyöket és kitérte az apró ablaktáblákat. És akkor a délutáni nap-sütés teljes világossága terült a bús szobára. A szomorú ember özvegye az ágyán, kibontatlan ágyán feküdt teljesen felöltözve. Sovány karjait, hosszú csontos ujjait összefonta görcsösen a mellén. A karjai között, aszott keblén a papírok, okmányok garmadája feküdt, szemei hunyva voltak, de az arcán a rémület ült még most is. Ébresztgették, de nem mozdult többé. Ébresztgették, és a rémületet még a meleg napsugár sem tüntette el az arcáról.

De a napfényben sárga sugárban csillant meg fehér ujjain egy nehéz, vastag aranygyűrű.

Zöld köve úgy élt a világosság özönében, mint a pázsit a tavaszi réten.

A púpos zokogva borult az ágy elé:

- Az én úrnóm - mondta felcsukló hangon - azt ígérte, hogy egy várat ad nekem.

Kis Lujza könnyezve támaszkodott az urára. Szeme végigsiklott a rémült arcon, a görcsre görbült kezeken, és megakadt a zöldköves gyűrűn.

- Szegény mama - sóhajtotta, és őszintén, a szíve mélyéből siratta.

Torkos úr eltakarta az asszony szomorú szemeit:

- Ne nézzél arra, fiacskám...

Harmadnap, a temetés reggelén levél érkezett a városból. Karolina írta, hogy a bolt megnyílt a Tónika neve alatt. Az első nap gyönyörűen sikerült, még Gyuri is árult. Egyébként nagyon haragszanak reája, mert elkártyázta, eldárídózta az egész fizetését. De Tónika majd segít ezen is: csak naponként ad neki zsebpénzt...

Lujza bágyadtan mosolygott:

- Gyuri bácsit is megvádolták azzal a gyűrűvel... Azt hitte még nagy Lujza is, hogy ő adott túl rajta. Pedig hát szegény mostohánk...

- Hát most mi lesz vele?

- Nem vehetjük el tőle... eltemetjük a gyűrűvel együtt, úgymint hiábavaló... a mi fiunknak nem lesz szüksége rá...

Megölelték a gyermeket, ami annyit jelentett, hogy egyetértenek.

Délután pedig eltemették Őz József feleségét, született Burger Deborah-t, egy boltosnak a leányát. Nem vették el tőle a féltett papirosokat, az almáriom kincsét keble fölé helyezték, és a lenge léptű asszony, akinek hófehérek lettek sötét fűrtjei, elvitte magával a zöldköves gyűrűt is.

Hantot dobtak sírja fölé, megsiratták, és azután magukba szállva lépegettek a füves úton a város felé. Körös-körül nedves zöldben ragyogtak a hegyek, és az ég oly magasan kéklett, hogy végtelennek látszott.

Az előbb még permetezett egy kicsit a tavaszi eső, mint mikor a kertész gyengéden megöntözi a rózsáit. Az esernyőt lecsukták, és megállottak, olyan gyönyörű volt minden. Egy öreg sír fölött orgonabokor nőtt, az orgonabokor tetején pedig madár fűtyült.

A kislány ugrálni kezdett az anyja karjai között, és reámosolygott a madárra.

-&-